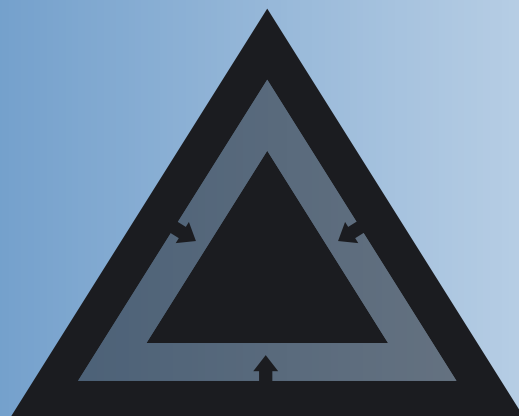

Noziedzības analīze 60 soļos

Ronalds V. Klarks
Džons E. Eks

*Problēmorientēta
policijas darba centrs*

Noziedzības analīze 60 soļos

Ronalds V. Klarks
Džons E. Eks

*Problēmorientēta
policijas darba centrs*

Sākotnējo šīs grāmatas izdošanu atbalstīja ASV Tieslietu departamenta Uz sabiedrību vērsta policijas darba dienests (*Office of Community Oriented Policing Services, U.S. Department of Justice*). Grāmatā ietvertie atzinumi ir autoru viedoklis un nav uzskatāmi par ASV Tieslietu departamenta oficiālo viedokli. Atsauces uz konkrētiem uzņēmumiem, precēm vai pakalpojumiem nav uzskatāmas par autora vai ASV Tieslietu departamenta apstiprinājumu šā produkta lietošanai. Atsauces drīzāk ir skaidrojums papildu diskusijām minētajos jautājumos.

Izdevuma tulkošana latviešu valodā tika finansēta ar Eiropas Savienības/ Eiropas komisijas Tieslietu ģenerāldirektorāta atbalstu.

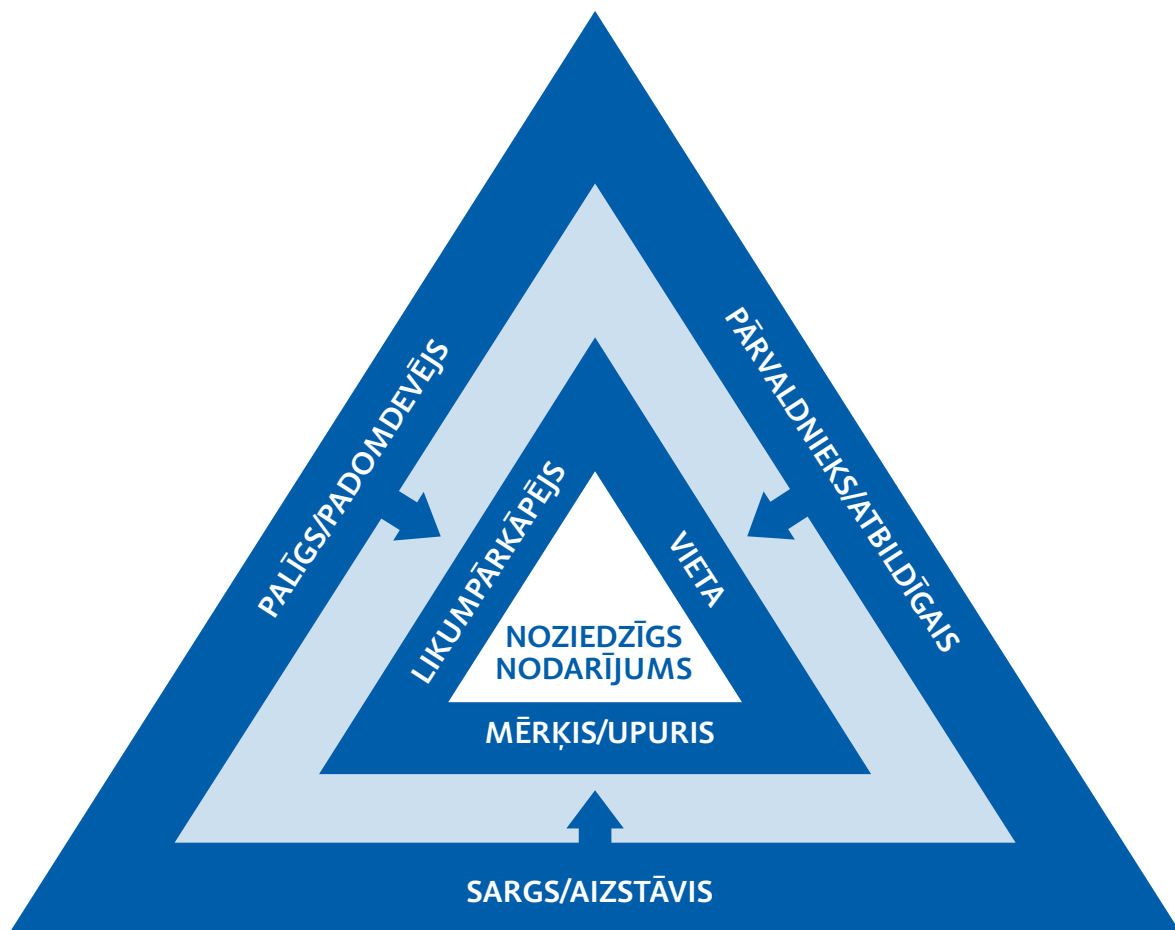
Izdevuma tulkojuma sagatavošana publicēšanai un tā tipogrāfiska pavairošana notika ar finansiālu Eiropas Savienības un Eiropas Komisijas Iekšlietu direktorāta programmas „Noziedzības novēršana un apkarošana” atbalstu.

Publikācijā atspoguļots autoru viedoklis. Eiropas Komisija nav atbildīga par jebkādu publikācijā ietvertās informācijas izmantošanu.

Grāmatas izdevums latviešu valodā sagatavots Valsts policijas projekta „Pilotprojekts Talsu rajona policijas iecirknī – uz sabiedrību vērsts policijas darbs” ietvaros.

Autori © John E. Eck, Ronald V. Clarke, 2010
Tulkojums © Aiga Veckalne, SKRIVANEK, 2010
Dizains © Jan Čumlivski, 2010
© Valsts policija, 2011
ISBN: 978-9984-49-319-0

Noziedzības analīze 60 soļos.
Ronalds V. Klarks, Džons E. Eks
Problēmorientēta policijas darba centrs

Pateicības

Šī rokasgrāmata ir pārstrādāta un paplašināta rokasgrāmatas „Kļūsti par problēmas risināšanu noziedzības analītiķi” (*Become a Problem - Solving Crime Analyst*) redakcija, kuru uzrakstījām Londonas Universitātes koledžas Džila Dando Noziedzīgu nodarījumu zinātnes institūta uzdevumā (*Jill Dando Institute of Crime Science at University College London*) un kuru finansiāli atbalstīja Lielbritānijas Iekšlietu ministrija (*Home Office*). Paldies institūtam un Lielbritānijas Iekšlietu ministrijai par atļauju publicēt minētās rokasgrāmatas redakciju ASV vajadzībām! Pateicamies arī Uz sabiedrību vērsta policijas darba dienestam (*Office of Community Oriented Policing Service*) par darba nodošanu lietošanā! Iepriekšējās redakcijas atzinības vārdos izteicām pateicību vairākiem kolēģiem un draugiem, uz kuru darbu varējām droši paļauties. Cilvēki, kuri atbalstīja minētās redakcijas pabeigšanu, nodrošinot materiālus rokasgrāmatai, sniedzot atsauksmes par projektiem vai tās darot zināmas citā veidā, ir: Steisija Beledina (*Stacy Belledin*), Reičela Boba (*Rachel Boba*), Karena Buloka (*Karen Bullock*), Bārbija Brūkovera (*Barbie Brookover*), Kristofers Brjūss (*Christopher Bruce*), Endijs Brumvels (*Andy Brumwell*), Grahams Farels (*Graham Farrell*), Robs Gerets (*Rob Guerette*), Samanta Gvinna (*Samantha Gwinn*), Šeina Džonsona (*Shane Johnson*), Johans Knutsons (*Johannes Knutsson*), Glorija Leikoka (*Gloria Laycock*), Nensija Liča (*Nancy Leach*), Debora Loevena (*Deborah Loewen*), Tamāra Medensena (*Tamara Madensen*), Mangaija Natarajana (*Mangai Natarajan*), Sintija Papasa (*Cynthia Pappas*), Kens Piss (*Ken Pease*), Nansija Ploufe (*Nanci Plouffe*), Berijs Poiners (*Barry Poyner*), Džerijs Retklifs (*Jerry Ratcliffe*), Džordžs Rengerts (*George Rengert*), Niks Ross (*Nick Ross*), Kims Rosmo (*Kim Rossmo*), Rana Sempsons (*Rana Sampson*), Metjū Šeiders (*Matthew Scheider*), Karina Šmerlere (*Karin Schmerler*), Mihails Skots (*Michael Scott*), Niks Tilijs (*Nick Tilley*), Sjūzana Vernika (*Susan Wernicke*), Mets Vaits (*Matt White*) un Debora Lama Vīzela (*Deborah Lamm Weisel*). Paldies viņiem visiem!

Par autoriem

Ronalds V. Klarks

Ronalds Klarks ir Ņūdžersijas štata Rutgera Universitātes Krimināltiesību skolas (*School of Criminal Justice at Rutgers, The State University of New Jersey*) profesors un *Londonas Universitātes koledžas Džila Dando Noziedzīgu nodarījumu zinātnes institūta* viesprofesors. Daudzus gadus viņš strādāja Lielbritānijas Iekšlietu ministrijas Pētniecības un plānošanas nodaļā (*Home Office Research and Planning Unit*), kur piedalījās noziedzīgu nodarījumu novēršanas situācijas uzlabošanā un Lielbritānijā veikto noziedzīgu nodarījumu skaita apzināšanā. Viņš ir *Problēmorientēta policijas darba centra* direktora vietnieks un ikgadējā Hermana Goldšteina apbalvojuma par izcilību problēmorientētajā policijas darbā žūrijas komisijas priekšsēdētājs. Kontaktinformācija ir: rclarke@andromeda.rutgers.edu.

Džons E. Eks

Džons Eks ir Sinsinati Universitātes (*University of Cincinnati*) krimināltiesību profesors. Viņš ir veicinājis *problēmorientētā policijas darba* attīstību kopš 1984. gada, kad pētīja pirmo mēģinājumu pilnā apjomā ieviest šo koncepciju Amerikas Savienotajās Valstīs Ņūportā-Ņūsā (*Newport News*), Virdžīnijā (*Virginia*). Džons Eks palīdzēja izveidot dažus standarta paņēmienus problēmorientētajā policijas darbā, tostarp *SARA modeli un problēmas analīzes trijstūri*. Dr. Eks ir *Problēmorientēta policijas darba centra* asociētais biedrs. Viņš ir *Tilija apbalvojuma* par izcilību problēmorientētajā policijas darbā eksperts. Dr. Eks bija Valsts zinātņu akadēmijas Policijas politikas un prakses izpētes pārskata komitejas (*Committee to Review Research on Police Policy and Practice*) biedrs (no 2000. līdz 2003. gadam). Kontaktinformācija ir: john.eck@uc.edu.

Priekšvārds

Šobrīd¹ un tuvākajā nākotnē viena no svarīgākajām ar policijas darbu saistītajām problēmām Amerikas Savienotajās Valstīs ir dramatiski samazinātie izdevumi. „Lauvas tiesa” policijas budžetā ir paredzēta personāla izmaksām, tādēļ daudzas policijas struktūrvienības jau strādā ievērojami zemākā līmenī nekā pieļauj to pilnvarojums. Ir grūti iegūt līdzekļus, lai algotu jaunus policistus, kuri nepieciešami, lai reaģētu uz pieaugošajām vajadzībām. Ļoti būtiski tiek ierobežoti policijas darba tradicionālie veidi, jo tie ir īpaši atkarīgi no personāla. Zvanu apstrādi nevar veikt tikpat visaptveroši un ātri, kā tas bija iepriekš. Nevar tik brīvi piešķirt personālu policistu skaita palielināšanai ielās, piemērojot intensīvu darba taktiku, piemēram, represīvus pasākumus, vērienīgas pārbaudes un īpašo uzdevumu spēkus.

Realitāte liek pārvērtēt policijas darba metodes. Tādēļ ir svarīgi veicināt tā efektivitāti. Tas ir jauns ilgtermiņa vajadzību, kurām pirms tam netika pievērsta pietiekama uzmanība, īstenošanas stimuls, un šīs vajadzības ir saistītas ar policijas institucionālās kapacitātes palielināšanu, tās darbības rezultātu pārbaudīšanu, kā arī regulāru aptauju pirms vairāku pienākumu noteikšanas par to, kas tiek sagaidīts no policijas paveiktā un kā to var paveikt efektīvāk.

Apsverot pašreizējās metodes, ir nepieciešams izprast policijas misiju – gan raugoties no policijas, gan no sabiedrības, kurai tā kalpo, viedokļa. Būtiski ir atzīt, ka policijas funkcijas nav tik vienkāršas, kā tās dažreiz ir atspoguļotas. Patiesībā tās ir neticami sarežģītas. Likuma normu ievērošanas nodrošināšana, kā parasti mēdz uzskatīt, nav policijas vienīgā funkcija. Ir nepieciešams risināt plaša mēroga uzvedības problēmas, kas ir pietiekami atšķirīgas cita no citas. Tā nav tikai reaģēšana uz nebeidzamu negadījumu skaitu. Patiesībā šobrīd no policijas sagaidām, ka tā novērsīs to rašanos.

Jaunais skatījums uz policijas darbu nosaka, ka policija padziļināti izpēta ikvienu no daudzajām uzvedības problēmām, kas kopumā veido tās darbības jomu, ka tā apsver plašāku stratēģiju loku, kā labāk novērst, samazināt vai izskaust katru šādu gadījumu un ka, izvēloties jaunu mērķtiecīgu reakciju, tā daudz precīzāk izvērtē tās efektivitāti. Tāda ir problēmorientēta policijas darba (*Problem-oriented policing*)² būtība.

Kopš 1979. gada, kad šī koncepcija tika ieviesta, daudzi iepriekšējie pasākumi tika īstenoti, pamatojoties uz problēmorientētu policijas darbu. Bet tie nav integrēti policijas darba sistēmā. Pasākumu ieviešana ir bijusi nevienmērīga, un tā nav iesakņojusies dziļi un noturīgi. Dominējošā un pastāvīgā tradicionālo policijas darba metožu izmantošana tos novirza otrajā plānā, un tas ir jo īpaši atkarīgs no daudziem policistiem, kuri patulē un veic aizturēšanu.

Policijas darbs sabiedriskās kārtības problēmu risināšanas jomā ir jāuzlabo pašos pamatos. Kopumā ir daudz zināms par dažādām uzvedības problēmām, kas ietilpst policijas kompetencē, un to, kā tās labāk novērst. Šādas atziņas var atrast atbilstošā literatūrā par noziedzību un noziedzības novēršanu, jo īpaši literatūrā par situatīvo noziedzību nodarījumu prevenciju. Vērtīgas atziņas var atrast arī policijas struktūrvienību praksē un pieredzējušu policistu viedokļos. Šāda pieredze un īpašās zināšanas ir jāiegūst, kā arī jāveic rūpīga šīs informācijas analīze.

Problēmorientētā policijas darba centrā (*POP centrs*; www.popcenter.org)³ tiek uzkrāts arvien vairāk atziņu par problēmām, ar ko parasti nodarbojas policija. Šos materiālus centrs izplata dažādos veidos, galvenokārt publicējot problēmorientētas rokasgrāmatas. Katra rokasgrāmata sintezē pašreizējās atziņas un izvērtē pieredzi, kas attiecas uz īpašu problēmu, un rosina policiju vērst pārdomas uz to, kā labāk atrisināt problēmu tās šaurākajā nozīmē.

POP centrs ir saglabājis dokumentus par simtiem sekmīgu gadījumu problēmorientētā policijas darbā, tomēr analītisko resursu trūkums policijas struktūrvienībās ir galvenais

1 ASV grāmata izdota 2005. gadā

2 Termins „Problem-oriented policing” tiek tulkots latviešu valodā kā „problēmorientēts policijas darbs” – apzināti esam izvēlējušies nedaudz neveiklu tulkojumu, jo vārds „policing” angļu valodā vienlaicīgi apzīmē gan darbību, gan stratēģiju, taču latviešu valodā diemžēl nav vārda „policistošana”. Izdevumā izmantojam arī terminu „problēmu risināšana” un oriģinālā termina saīsinājumu POP. [Tulk. piez.]

3 Lapa pēdējo reizi skatīta 10. 05. 2011

šķērslis minētās koncepcijas ieviešanā. Daudzas policijas struktūrvienības nodarbina vienu vai vairākus noziedzības analītiķus, savukārt citās lielākajās un modernākajās policijas iestādēs šādu speciālistu nav. Ja tiek nodarbināts noziedzības analītiķis, viņa darbs bieži ietver tikai notikušo noziedzīgu nodarījumu uzskaiti. Citās iestādēs tas ir paplašināts līdz noziedzīgu nodarījumu shēmas noteikšanai ar galveno mērķi – noteikt iespējamo likumpārkāpēju tā, lai viņš(-a) tiktu aizturēts(-a). Tas ir mākslīgs veids, kā noziedzības analītiķa darbā var ietvert noteicošus faktoros, kas veicina noziedzīga nodarījuma shēmas noteikšanu, savukārt lēmuma pieņemšanu par to, kā reaģēt uz šādiem faktoriem, parasti deleģē operatīvajam personālam, kas, nodarbojoties ar tiem, mēdz izmantot tradicionālos līdzekļus.

Tikmēr pati noziedzības analīze ir kļuvusi daudz sarežģītāka, un mūsdienās ir pieejami visaptveroši literatūras avoti par šo tematu. Iespēja elektroniski ierakstīt, saglabāt un atjaunot lielu daudzumu datu, kas policijas ikdienā tiek iegūti, ir daudz lielāka nekā tas bija pirms desmit gadiem. Spēja ģeogrāfiski attēlot noziedzīgu nodarījumu ir apbrīnojama, un šobrīd noziedzīga nodarījuma analīzē tas ir būtisks un neaizstājams līdzeklis. Ir izstrādātas standarta pieejas, kas vajadzīgas, lai jurisdikcijas robežās vāktu, analizētu un izplatītu operatīvo informāciju.

Šajā rokasgrāmatā Ronalds Klarks un Džons Eks izklāsta daudz vērienīgāku un, iespējams, produktīvāku analītiķa darba kārtību. Viņi iezīmē misiju, kurā noziedzības analītiķis piedalās jaunu risinājumu meklēšanā atklātajām problēmām un mēģinājumos šos risinājumus pārbaudīt un īstenot. No analītiķa sagaida, ka viņš izpētīs jaunus, daudz radošākus un, iespējams, arī efektīvākus veidus, kā vadīt policijas darbu. Šajā rokasgrāmatā Klarks un Eks uzskatāmi pierāda, ka pietiekami izglītots un pieredzējis analītiķis var daudz reizes palielināt, iespējams, pat simtiem policistu darba produktivitāti un efektivitāti. Līdz ar to ieguldījums noziedzības analītiķu izglītošanā var būt veids, kā samazināt policijas darba izmaksas.

Klarks un Eks, apvienojot personīgās zināšanas un pieredzi policijas darbā, ir apkojuši visas atziņas un metodoloģiju, kas ir būtiska un pašreiz pieejama, sakārtojuši to 60 nelielos segmentos jeb soļos, kas ir loģiski saistīti cits ar citu un ir izklāstījuši minēto materiālu kodolīgi un saprotami. Krājumā ir sniegta noderīga un sistematizēta informācija, kas padara šo publikāciju par pēdējās desmitgadēs vienu no svarīgākajiem izdevumiem saistībā ar policijas darbu.

Rokasgrāmatas mērķis ir palīdzēt salīdzinoši nelielam cilvēku skaitam, kuri pašreiz ir nodarbināti policijas struktūrvienībās, piemēram, noziedzības analītiķiem, paplašinot viņu funkcijas un uzlabojot darba efektivitāti. Izdevuma plašāks mērķis ir veicināt jauno noziedzības analītiķu vai problēmu risinātāju mācības, palielināt šo speciālistu skaitu un uzsvērt šīs profesijas svarīgumu.

Problēmu analīze nav tikai un vienīgi policijas darba „tehniskā atbalsta” joma. Mēs ceram, ka jebkurš policijas darbinieks, sākot no iecirkņu inspektoriem un beidzot ar priekšniekiem, un plašākā nozīmē arī valsts un privātā sektora darbinieki, kuriem ir saistība ar noziedzīgiem nodarījumiem, ņems vērā rokasgrāmatā izklāstītās pārdomas un izmantos tās sniegtās iespējas.

Hermans Goldšteins (*Herman Goldstein*)

Emeritētais profesors

Viskonsinas-Medisonas Universitāte (*University of Wisconsin-Madison*)

Noteikti izlasiet

Pieļaujam, ka šīs 60 soļu rokasgrāmatas lasītājs ir pieredzējis analītiķis, kura pienākumi ietver tās informācijas sniegšanu, kas nepieciešama policijas darba atbalstam. Tas nozīmē, ka:

1. Jūs izmantojat modernas datoru tehnoloģijas un pārzināt, kā piekļūt un prasmīgi lietot visaptverošas datu bāzes.
2. Jūs pārzināt noziedzības analīzes datorprogrammatūru, lai noteiktu „degpunktus” un saistītu tos ar demogrāfiskajiem un citiem datiem.
3. Ikdienā veidojat diagrammas, kas nodaļu un iecirkņu robežu līmenī attēlo nedēļas vai mēneša izmaiņas noziedzīgu nodarījumu skaitā.
4. Bieži analizējat korelāciju starp noskaidroto likumpārkāpēju adresēm un vietējiem automobiļu zādzību un zādzību, kas saistītas ar ielaušanos, uzliesmojumiem.
5. Iespējams, esat veicis dažus novērtējumus pirms un pēc operatīvajiem policijas pasākumiem, piemēram, pret dzīvokļu zagļiem vai automobiļu zagļiem.
6. Jums ir statistikas un izmeklēšanas metodoloģijas pamatzināšanas.

Rokasgrāmatas pamatā ir minētā pieredze, kas ir vajadzīga, lai sagatavotu Jūs jaunai lomai – analītiķa jeb galvenā problēmu risināšanas grupas dalībnieka lomai. Jaunākajos rakstos par problēmorientētu policijas darbu noziedzības analītiķus uzskata par galvenajām personām šajā jaunajā policijas darba pieejā. To autori uzskata, ka šobrīd daudzi prakses trūkumi rodas tādēļ, ka problēmas risināšanas procesa posmos netiek iesaistīti izglītoti noziedzības analītiķi.

Rokasgrāmatā Jūs sagatavos šai jaunajai lomai, sniedzot pamatzināšanas par problēmorientētu policijas darbu un ar to saistītajām vides kriminoloģijas jomām un situatīvo noziedzīgu nodarījumu prevenciju. Ja nebūsit kompetents šajās jomās, nevarēsīt strādāt kā problēmu risināšanas noziedzības analītiķis! Šo lomu nevarēsīt īstenot arī tad, ja neizvērtēsīt savu darbu, tādēļ rokasgrāmatas pirmajās nodaļās ir paskaidrots, kā veikt darbu, izrādot iniciatīvu un apskatot darbu no citas perspektīvas! Jūs nevarat vienkārši gaidīt, kad policijas kolēģi nāks un lūgs Jūsu palīdzību – gluži pretēji – iniciatīva ir jāuzņemas Jums, katrā projekta posmā nosakot problēmas risināšanas iespējas, cenšoties analizēt problēmas cēloņus, palīdzot atrast efektīvu risinājumu un veidojot projektu tā, lai to varētu novērtēt un lai policija varētu mācīties no rezultātiem. Tas nozīmē, ka Jums jābūt problēmu risināšanas grupas neaizstājamam dalībniekam, Jums jāizpēta informācijas un datu avoti tikpat rūpīgi kā tie, kurus parasti izmantojat darbā, Jums jādarbojas šajā projektā daudz ilgāk nekā parasti Jūs to darītu un, visbeidzot, Jums ir jādalās ar sasniegumiem vai neveiksmēm ar visiem grupas dalībniekiem.

Rokasgrāmatā tiek pieņemts, ka analītiķi, kuri uzņemas šādu jaunu misiju, ir ieinteresēti piedalīties profesijas attīstībā. Izmantojot ievērojami uzlabotās datu bāzes un jaudīgu datortehniku, un vajadzīgo datorprogrammatūru, noziedzības analīze pakāpeniski kļūst par jaunu un aizraujošu specialitāti. Ir uzsākta tādu labi izglītotu un ļoti motivētu profesionāļu piesaistīšana, kuri ir īpaši nozīmīgi 21. gadsimta policijas darba attīstībā. Jūs varat palīdzēt, stāstot

par sava darba rezultātiem profesionālās sanāksmēs un specializētajos periodiskajos izdevumos. Šādi Jūs ne tikai palīdzēsiet analītiķa profesijai un policijas darbam kopumā, bet arī kļūsiet par informētāku un vērtīgāku komandas dalībnieku!

Rokasgrāmatā ir pietiekami īsa, lai to varētu izlasīt nedēļas nogalē. Rokasgrāmatas izveide bija sarežģīts darbs, taču ceram, ka tā būs noderīga. Ceram, ka pēc rokasgrāmatas izlasīšanas tā nepazudīs atvilktnē, bet gan kļūs par saistošu atsauču un informācijas avotu, kas arvien būs tuvumā, lai sniegtu padomu problēmu risināšanas darbā. Tādēļ tā ir veidota maksimāli izturīga un ērti lietojama – tāda, kas paredzēta pastāvīgai lietošanai. Rokasgrāmatā veidota tā, lai, atverot to noteiktā vietā, tā būtu uz galda plaši atvērta un Jūs, strādājot ar datoru, varētu tajā ērti ieskatīties.

Atsevišķie segmenti ir sakārtoti loģiskā secībā, ievērojot SARA (*Scanning, Analysis, Response, Assessment*) jeb izpēti, analīzi, reakciju, novērtējumu – problēmas risināšanas modeļa principu, kaut gan katrs posms ir patstāvīgs, un tajā ir aprakstīta īpaša joma. Līdz ar to, strādājot ar kādu noteiktu tematu, nav vajadzīga rokasgrāmatas pārlaipošana. Lai rokasgrāmatā būtu maksimāli noderīga, rūpīgi izpēti saturu rādītāju un jo īpaši nodaļas, kas Jūs interesē, lai saprastu rokasgrāmatas būtību! Taču, ja ir steidzami nepieciešama konkrēta informācija, pietiks, ja detalizēti izpētīsiet tikai attiecīgo soli. Jebkurā gadījumā, tas ir labākais veids, kā iemācīties meklēt informāciju un izmantot to brīdī, kad tā ir nepieciešama praksē.

Dažos gadījumos attiecīgā joma tiek pieminēta vairākās vietās. Piemēram, 12. solis sniedz vispārīgu ieskatu par pārvietošanās jēdzienu, savukārt 48. un 49. solis paskaidro, kā novērtēšanas posmos pārbaudīt pārvietošanās daudzus veidus. Apvienotais glosārijs un indekss rokasgrāmatas beigās palīdzēs atrast lappusi, kurā ir minēts attiecīgais temats, ja tas ir minēts vairākkārt.

Rokasgrāmatā izmantotie piemēri ir gan no Amerikas Savienotajām Valstīm, gan citām valstīm. Meklējām atbilstošākos piemērus, kas paustu mūsu viedokli, jo pat ārvalstu konteksta gadījumā principi ir universāli. Ceram, ka šī ideju dažādība rosinās radošu pieeju: „Vai šo pieeju varētu piemērot attiecīgajai problēmai? Kā to varētu izdarīt?”

Dažādu iemeslu dēļ rokasgrāmatā atsauces nav sniegtas tik pilnīgi, kā tas ir akadēmiskajos izdevumos. Katrā solī centāmies norādīt svarīgāko literatūru. Turklāt neesam pārlicināti, vai aizņemtajiem noziedzības analītiķiem būs daudz laika lasīšanai. Visbeidzot, tikai dažiem no Jums jau ir piekļuve specializētajām bibliotēkām, kurās ir pieejami šādi papildu materiāli. Taču dažreiz Jums būs nepieciešama papildu informācija par konkrētiem tematiem, tādēļ katrā solī ir norādīti svarīgākie raksti un izdevumi, kuriem vajadzētu būt viegli pieejamiem. Iespēju robežās izvēlējamies tos avotus, kas ir pieejami internetā. Ja ir nepieciešama palīdzība saistībā ar atsaucēm, rakstiet uz vienu no iepriekš minētajām e-pasta adresēm. Priecāsimies saņemt komentārus par šo rokasgrāmatu, jo īpaši ieteikumus tās uzlabošanai, kas varētu noderēt, gatavojot turpmākos izdevumus. Neesiet pieticīgi un rakstiet mums par savu analīzi secinājumiem, lai tos varētu ietvert nākamajos rokasgrāmatas izdevumos!

Satura rādītājs

PATEICĪBAS	6
PAR AUTORIEM	6
PRIEKŠVārds	7
NOTEIKTI IZLASIET	9

I SAGATAVOJĒTIETIES DARBAM

1. Izvērtējiet savu darbu	13
2. Kļūstiet par vietējās noziedzības ekspertu	15
3. Pārziniet, kas policijas darbā ir (nav) efektīvs	17

II UZZINIET PAR PROBLĒMORIENTĒTO POLICIJAS DARBU

4. Kļūstiet par problēmorientēta policijas darba ekspertu	19
5. Uzticieties problēmorientētajam policijas darbam	21
6. Iemācieties analizēt noziedzīga nodarījuma specifiku	23
7. Rīkojieties, izmantojot SARA modeli, bet neapmaldieties	25

III IZPĒTIET VIDES KRIMINOLOĢIJU

8. Izmantojiet problēmas analīzes trijstūri	27
9. Atpazīstiet iespējamos, ko sniedz zaglis	29
10. Iejūties likumpārkāpēja ādā	31
11. Paredziet, kā likumpārkāpēji reaģēs	33
12. Noziedzīgu nodarījumu pārvietošanās	35
13. Paredziet Jūsu veikto pasākumu plašāku ietekmi	37

IV NOSAKIET NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU PROBLĒMAS

14. Iemācieties noteikt sešas problēmas pamatzīmes (<i>CHEERS pārbaude</i>)	39
15. Nosakiet, par kāda veida problēmu ir runa	41
16. Izpētiet likumpārkāpēju ceļus	43
17. Izprotiet, kā rodas „degpunkti”	45
18. Uzziniet, vai ir piemērojams „80-20” princips	47

V VEICIET PADZIĻINĀTU ANALĪZI

19. Iegūstiet maksimāli daudz informācijas	49
20. Formulējiet hipotēzes	51
21. Vāciet datus	53
22. Pārbaudiet datu sadalījumu	55
23. Nosakiet savus „degpunktus”	57
24. Izvēlēties piemērotu kritēriju noziedzības karšu analīzei	59
25. Pievērsiet uzmanību ikdienas un iknedēļas ritmam	61
26. Vērojiet ilgtermiņa tendences	63
27. Iemācieties izmantot skaitļus	65

28. Nosakiet riskantos objektus	67
29. Rēķinieties ar vairākkārtēju viktimizāciju	69
30. Rēķinieties ar recidīvu iespējamību	71
31. Pārziniet preces, ko „iekāro” likumpārkāpēji	73
32. Veiciet gadījumu-kontroles pētījumus	75
33. Nosakiet statistisko korelāciju	77
34. Meklējiet noziedzību veicinošos faktorus	79
35. Noziedzīga nodarījuma izpratne no sākuma līdz galam	81
36. Atbildiet uz sešiem kriminālistikas pamatjautājumiem	83
37. Neaizmirsiet, ka kļūdīties ir cilvēciģi	85

VI ATRODIET EFEKTĪVUS PASĀKUMUS

38. Uzņemieties galveno lomu, īstenojot pasākumus	87
39. Aprūtīniet noziedzīga nodarījuma izdarīšanu	89
40. Palieliniet likumpārkāpēja risku	91
41. Samaziniet noziedzīgu nodarījumu ieguvumus	93
42. Neprovocējiet noziedzīgu nodarījumu	95
43. Samaziniet noziedzīgu nodarījumu attaisnojumus	97
44. Atrodiet problēmas „īpašnieku”	99
45. Izvēlieties vispiemērotāko risinājumu	101

VII NOVĒRTĒJIET IETEKMI

46. Izvērtējiet procesus	103
47. Iemācieties izmantot kontroles elementus	105
48. Apsveriet pārvietošanos telpā un laikā	107
49. Pētiet pārvietošanos ar citiem mērķiem, taktikām un noziedzīgu nodarījumu veidiem	109
50. Vērojiet, vai teritorijā neienāk citi likumpārkāpēji	111
51. Esiet modri attiecībā uz neparedzētiem ieguvumiem	113
52. Paredziet priekšlaicīgu noziedzības samazināšanos	115
53. Pārbaudiet statistisko būtiskumu	117
54. Runājiet skaidru valodu	119
55. Izmantojiet saprotamas kartes	121
56. Izmantojiet vienkāršas tabulas	123
57. Izmantojiet vienkāršas diagrammas	125
58. Veidojiet efektīvas prezentācijas	127
59. Piesaistiet klausītāju uzmanību un izmantojiet prezentācijas laiku lietderīgi	129
60. Veiciniet paraugprakses izplatīšanos	131

NODERĪGAS PUBLIKĀCIJAS	133
------------------------------	-----

SKAIDROJOŠĀ VĀRDNĪCA	135
----------------------------	-----

1. Izvērtējiet savu darbu

Līdzīgi kā lielākā daļa noziedzības analītiķu, Jūs visticamāk savu darbu vērtējat diezgan pieticīgi – Jūs taču neatklājat noziedzīgus nodarījumus bez citu palīdzības. Turklāt Jūs arī neuzņematies vadību, nosakot noziedzības apkarošanas prioritātes. Jūs „tikai” vācat datus to cilvēku uzdevumā, kuri veic „patieso” darbu, meklējot efektīvākos veidus, kādos aizturēt likumpārkāpējus. Jūs sniedzat informāciju iecirkņu inspektorū un virsnieku uzdevumā saistībā ar jaunāko statistiku par zādzībām, kas izdarītas ielaucoties, vai automobiļu zādzībām. Jūs izstrādājat noziedzības shēmu nedēļas sanāksmēm, lai būtu zināms, kam pievērst lielāku policijas uzmanību. Jūs apkopojat mēneša statistikas datus, kas ir nepieciešami citu atskaitēm. Citiem vārdiem sakot, Jūs it kā sēžat automobiļa aizmugurējā sēdekļī, kamēr kāds cits vada transportlīdzekli, lūdzot palīdzību tikai, kad tā nepieciešama.

Šī rokasgrāmata Jums palīdzēs izvērtēt savu darbu. Pasažieris aizmugurējā sēdekļī var palīdzēt apjukušam autovadītājam atrast pareizo virzienu. Informācijas kontrole un spēja analizēt ir ļoti būtiskas, un tām ir izšķiroša nozīme. Cilvēks, kurš to iemācās, kļūst par nozīmīgu komandas dalībnieku, un šajā gadījumā nav runa par pilnvarām vai statusu. Tas drīzāk ir izaicinājums visiem policistiem, kā risināt ilgstošas un atkārtoto noziedzības problēmas. Uzskatiet sevi par komandas dalībnieku, kurš palīdz risināt minētās problēmas un kuram šajā komandā ir īpaša nozīme. Izmantojot rokasgrāmatu, Jūs sapratīsiet, kā veikt šo uzdevumu, un to, cik nozīmīgs tas ir!

Lai izpildītu šo nozīmīgo uzdevumu, Jums ir jāiegūst vairāk informācijas! Nav runa par uzlabotām datu bāzēm vai noziedzības uzraudzību, kaut arī tās ir svarīgas. Jums ir jāiegūst papildu zināšanas par noziedzības būtību, lai Jūs kā savas apkārtnes noziedzības eksperts kļūtu par nodaļas resursu. Ja ir jauns ielaušanās vilnis, Jums par to jāuzzina pirmajam, un Jūs esat pirmais, kuram par to jāsniedz ziņojums! Analizējiet un kontrolējiet statistiku un apkopojiet pamatfaktus! Ja to nedarīsiet, kolēģi runās par to, kas notiek, bez īpaša faktoloģiska pamatojuma, un Jūs atkal būsiet „pasažieris aizmugurējā sēdekļī”! Jums jāzina fakti un jāatrod informācija, cik ātri vien iespējams, izmantojot labākos iespējamos līdzekļus! Bieži vien tas nozīmē, ka jāizmanto ne tikai policijas dati. Šī rokasgrāmata ieteiks Jums, kā izmantot citus datu avotus, ietverot cietušo un likumpārkāpēju izjautāšanu un uzņēmumu oficiālos dokumentus, kas satur norādes par noziedzīgu nodarījumu. Pirmais solis ir kļūt par informācijas avotu. Ideālajā gadījumā kļūstiet arī par padomdevēju! Tas, vai varat to panākt, ir atkarīgs no Jūsu vadītāja atvērtības, bet, sniedzot informāciju un datus, Jūs vismaz varat sniegt atbalstu vai ieteikumus citiem.

Pirmkārt, jāzina, kas policijas darbā ir efektīvs un kas nav. Cik efektīva ir patrulēšana izlases veidā? Cik bieži policija atklāj noziedzīgu nodarījumu tā izdarīšanas brīdī? Cik bieži noziedzīgi nodarījumi tiek atklāti pēc to izdarīšanas, ņemot vērā izmeklētāju pacietīgo darbu un tiesā izmantojamo pierādījumu meklēšanu? Cik produktīvi likumpārkāpēju aizturēšanai ir policijas posteņi un

uzraudzība? Cik daudz laika aizņem operatīvās operācijas? Kāds ir aizturēšanu īpatsvars dažādos noziedzīgu nodarījumu veidos? Par cik daudziem dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem cietušie ziņo policijai? Zinot atbildes uz minētajiem jautājumiem, ir iespējams pateikt, kādēļ pat čaklākie policisti ir relatīvi nesekmīgi noziedzīga nodarījuma prevencijā un kādēļ palielinās to policistu skaits, kuri pašreiz pievēršas problēmorientēta policijas darba metodēm.

Galvenais šīs rokasgrāmatas mērķis ir informēt par problēmorientētu policijas darbu un Jūsu iespējām piedalīties tā īstenošanā. Rokasgrāmata palīdzēs noskaidrot problēmorientēta policijas darba un citu policijas darba veidu atšķirības. Tā norādīs uz to, kā problēmorientēts policijas darbs var kļūt daudz efektīvāks, izmantojot vides kriminoloģiju un situatīvo noziedzības prevenciju. Tajā ir aprakstīti visi četri problēmorientēta projekta posmi (tā dēvētais SARA modelis) – noziedzības problēmu izpēte, īpašas problēmas padziļināta analīze, reakcija uz problēmu, īstenojot risinājumus, un projekta rezultātu novērtēšana – un sniegti datu un informācijas piemēri, kurus varat izmantot katrā posmā. Visbeidzot, tajā ir izklāstīts analīzes veids, kuru var izmantot visos četros posmos, lai Jūs kā problēmu risināšanas komandas dalībnieks strādātu efektīvāk.

Minētajos modeļa posmos pie viena projekta strādāsiet ilgāk, nekā veicot tradicionālu analītisko uzdevumu. Ņemiet vērā, ka problēmorientētā projektā ir jāstrādā nedēļām vai mēnešiem ilgi, nevis tikai dažas stundas, kas nepieciešamas zādzības, kas saistīta ar ielaušanos, „degpunkta”, shematizēšanai vai mēneša atskaites sagatavošanai! Ja ir nepieciešams detalizēts rezultātu novērtējums, Jūsu darbs var būt pat ilgāks par gadu. Tādēļ Jums to vajadzēs izskaidrot policistiem, kuri vērsīsies pie Jums pēc palīdzības! Iespējams, sākumā viņi būs pārsteigti, ka tik ilgi vēlaties iesaistīties projektā, taču viņi drīz vien novērtēs Jūsu ieguldījumu un paveikto.

Ja nevarēsiet prezentēt sava darba rezultātus, darbā ieguldītais laiks tiks izniekots velti. Rokasgrāmatas noslēgumā ir ieteikumi, kā efektīvāk sniegt informāciju, izmantojot vienkāršas shēmas un tabulas. Prezentācijās sniedziet praktiskus ieteikumus, taču vienmēr izskaidrojiet arī to trūkumus un norādiet, ja šo padomu pamatā ir minējumi, nevis fakti!

Šī rokasgrāmata neinformēs par visu, kas būtu jāzina vai jā dara, lai kļūtu par problēmu risināšanas analītiķi. Jums pašam ir pastāvīgi jācenšas uzlabot profesionālās un tehniskās prasmes un jāinteresējas par jaunākajām tendencēm attiecīgajā nozarē! Uzņemieties iniciatīvu, meklējot efektīvākus informācijas iegūšanas veidus, un optimizējiet tās apstrādes veidus tā, lai ikdienas darbos pavadītu īsāku laiku, veltot vairāk enerģijas problēmu analīzes darbiem! Jums ir jālasa specializētie izdevumi un jāpēta citi informācijas avoti! Rokasgrāmatā ir norādīta ieteicamā literatūra, taču iesakām meklēt arī citus avotus. Iesakām sazināties ar analītiķiem citos reģionos un apmeklēt profesionālās analītiķu, policistu un krimi-

noloģijas speciālistu sanāksmes. Nekautrējieties šādās sanāksmēs nodot savu pieredzi, izklāstot vērtīgo vai jauno analīžu rezultātus!

Īsāk sakot, ir jāsaprot, ka esat kas vairāk nekā tikai tehniķis, kas prasmīgi apstrādā un prezentē datus. Jums jākļūst par pētnieku ar ļoti plašu praktisku redzesloku – tādu, kurš izmanto pašas labākās atziņas, kādas var piedāvāt zinātne, lai padarītu policijas darbu efektīvāku! Ņemiet arī vērā, ka esat tās jaunās profesijas daļa, kuru varat palīdzēt attīstīt!

Izvērtējiet savu darbu:

- ▶ kļūstiet par noziedzības analīzes speciālistu;
- ▶ noskaidrojiet, kas policijas darbā ir efektīvs;
- ▶ veiciniet problēmu risināšanu;
- ▶ esiet noderīgs projektu grupā;
- ▶ uzziniet par vides kriminoloģiju;
- ▶ uzlabojiet pētnieka prasmes;
- ▶ efektīvāk sazinieties;
- ▶ paaugstiniet savas profesijas prestižu!

2. Klūstiet par vietējās noziedzības ekspertu

Cik bieži Jums darbā uzdod šādus jautājumus?

- ▶ Kur pašreiz ir visvairāk automobiļu zādzību?
- ▶ Kuri veikali tiek apzagtī atkārtoti un kādēļ?
- ▶ Ko zagli, ielaužoties veikalos, no tiem paņem un kur viņi slēpj zagtos priekšmetus?
- ▶ Vai labāk apgaismotās ielās ir mazāks noziedzīgu nodarījumu skaits?
- ▶ Kuros dzīvojamajos rajonos ir izveidojies narkotiku tirgošanas punkts?

Iespējams, uz dažiem no tiem nevarēsiet atbildēt vispār, uz citiem – tikai veicot īpašu analīzi. Bet vai varat iedomāties situāciju, kurā atbildes uz šādiem un vēl daudziem citiem jautājumiem pārzināt kā savus „piecus pirkstus”? Vai varat iedomāties, ka esat noziedzības eksperts savā iecirknī? Tas ir iespējams, jo neviens cits nespēj pildīt minēto misiju tik labi kā Jūs, jo:

- ▶ policisti ir pārāk aizņemti, atbildot uz zvaniem un braucot uz notikuma vietu;
- ▶ izmeklētāji pievērš vairāk uzmanības konkrētām lietām;
- ▶ virsnieki pārrauga iecirkņa inspektoru un patruļu darbību plašā teritorijā;
- ▶ vadība risina administratīvos jautājumus.

Respektīvi, neviens neredz pilnu noziedzīga nodarījuma ainu. Ja klūsiet par vietējās noziedzības ekspertu, tas palīdzēs Jūsu struktūrvienībai kļūt informētākai, efektīvākai un spējīgākai, turklāt, izmantojot pieejamos resursus, tai izdosies samazināt noziedzību. Tas izveidotu lielākas iespējas brīdināt iedzīvotājus, noskaidrot likumpārkāpēju personības un uzsākt prevencijas pasākumus. Vācot vajadzīgo informāciju, Jūs varētu palīdzēt ļoti daudziem cilvēkiem.

Lai kļūtu par vietējās noziedzības ekspertu, regulāri aprunājieties ar dežūrdaļas darbiniekiem un citiem policistiem un pavērojiet viņu darbu! Ņemiet vērā, ka vakara maiņas policisti, iespējams, nesatiek rīta maiņas policistus un tie, kuri strādā vienā pilsētas pusē, nesatiek tos policistus, kuri ir otrā pusē! Viņi biežāk apspriež izņēmuma gadījumus nevis likumsakarības, kā arī to, kas viņus sadusmo, nevis ikdienas darbu. Tomēr tieši ierastā darba rutīna ir noziedzības analīzes pamatā.

Dodieties izbraukumos tik bieži, cik vien iespējams! Šādi ne tikai uzzināsi vairāk par savas struktūrvienības policistiem, bet arī labāk izpratsi viņu darbu un problēmas, ar kurām viņi saskaras ielās. Noziedzības analītiķis Mets Vaitis (*Matt White*), kā arī Džeksonvillas (*Jacksonville*) Floridā šerifa birojs (*Sheriff's Office*) iesaka veikt izbraukumus, līdzīgi ņemot portatīvo datoru, kurā ir ģeogrāfiskās informācijas sistēmas (GIS) dati. Vajadzības gadījumā minēto informāciju par apgabalu varat salīdzināt ar policistu uzskatiem.

Smagu noziedzīgu nodarījumu gadījumos īpaša uzmanība tiek pievērsta noziedzīga nodarījuma vietai, bet to parasti nedara, ja izdarīts sīks noziedzīgs nodarījums. Tomēr jāatceras, ka, ierodoties noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietā, varat daudz uzzināt, jo īpaši, ja mēģināt izprast konkrētu noziedzības problēmu. Salīdzinot policijas ziņojumus ar saviem novērojumiem, var atklāt,

ka, iespējams, nav ierakstīta būtiska informācija par notikuma apkārtni un apstākļiem. Iespējams, ka ziņojuma veidlapā šāda informācija nav pieprasīta. Ņemot vērā šo apstākli, varat ierosināt veikt izmaiņas veidlapās, lai iegūtu informāciju, kas ir noderīga gan likumpārkāpēja identitātes noskaidrošanai, gan arī šādu noziedzīgu nodarījumu turpmākai novēršanai.

Esiet informēts par jaunākajām noziedzības tendencēm! Katru nedēļu izlasiet visu noziedzīgu nodarījumu ziņojumus, lai noskaidrotu, vai nav kādu svarīgu jaunumu! Pievērsiet uzmanību arī nesekmīgiem noziedzīgu nodarījumu mēģinājumiem (*sk. tabulu nākamā lapā!*) Daži likumpārkāpēji izmanto „mēģinājuma un kļūdas” metodi, lai izmēģinātu jaunus veidus, kā iegūt to, ko iecerējuši. Iespējams, cenšoties apzagt biļešu automātus vai bankomātus, likumpārkāpējiem var būt sarežģīti atklāt sekmīgu metodi. Taču, ja viņi to atradīs, likumpārkāpēju darbības joma kļūs daudz plašāka. Ja zināsiēt viņu metodes, varēsiet brīdināt gan policistus, gan iedzīvotājus.

Ļoti bieži vietējās noziedzības problēmas ir sastopamas arī citur. Piemēram, jūs iecirknī ir zādzību uzliesmojumi būvlaukumos, lai gan iepriekš tā nekad nav bijusi problēma. Bet Jūs varat būt pārliecināti, ka arī citur ir bijusi šāda problēma. Tādēļ esiet vērīgs attiecībā uz izmaiņām noziedzīgu nodarījumu mērķos un metodēs! Internets ir labs informācijas avots par to, ar kādiem noziedzīgiem nodarījumiem sastopas citi iecirkņi. Pārrunājiet to arī ar analītiķiem tuvākajos iecirkņos! Iespējams, viņi mēģina atrisināt tādu pašu problēmu, kas varbūt pat ir saistīta ar to pašu likumpārkāpēju grupu.

Neaptauļājiet tikai policistus, bet arī citus cilvēkus, kuri varētu zināt par īpašām noziedzības problēmām, piemēram:

- ▶ pašvaldības darbiniekiem bieži ir informācija par problemātiskajām pilsētas vietām;
- ▶ būru īpašnieki ir informēti par nepilngadīgo dzeršanu, sliktu apkalpošanu un nevēlīgu vadību (citos bāros);
- ▶ skolu direktori ļoti labi zina visu par emocionālo vardarbību ar vandālismu skolā;
- ▶ nelielu uzņēmumu īpašnieki apzinās problēmas, kas saistītas ar viņu tirdzniecības vietām, piemēram, aptiekāri zina, kas viņa aptiekā tiek nozagts, ja tās tuvumā staigā apreibuši cilvēki;
- ▶ neatliekamās medicīniskās palīdzības darbinieki redz daudzus ievainojumus, kas radušies tādu noziedzīgu nodarījumu dēļ, par kuriem nav ziņots policijai;
- ▶ sieviešu patversmēs vai izvarošanu krīzes centros par vardarbību ģimenē zina daudz vairāk nekā policisti;
- ▶ privātu apsardzes uzņēmumu darbinieki bieži vien pirmie uzzina par noziedzīgu nodarījumu, turklāt viņiem ir arī informācija, kas var palīdzēt izprast vietējās noziedzības cēloņus.

Paši likumpārkāpēji ir pārsteidzošs informācijas avots. Lai gan viņi varētu neatzīt, ka paši ir jebko darījuši, viņi bieži vēlas runāt par to, „kā to parasti dara”. Patiesībā daudzi likumpārkāpēji ir pietiekami runīgi par likumpārkāpēja

„arodu” un izstāstīs, kā tieši viņi izvēlas objektus un kā un kur pārdod vērtsliekas, ko mūsdienās likumpārkāpēji zog. Dažreiz var būt īpaši noderīgi lūgt policijas kolēģus iegūt šādu informāciju no likumpārkāpējiem.

Visbeidzot, noderīgu informāciju par noziedzīgu nodarījumu var izstāstīt cietušie. Tādiem pārkāpumiem kā zādzības, kas saistītas ar ielaušanos, viņi, iespējams, nespēs norādīt precīzu noziedzīga nodarījuma laiku, bet viņi tomēr var izstāstīt, kurā vietā likumpārkāpējs ir ielauzies, kā trūkst, kura istaba vai stāvs netika apzagti.

Kā kļūt par vietējās noziedzības ekspertu?

- ▶ Nesēdīet pie datora!
- ▶ Aprunājieties ar policistiem par viņu ikdienā redzēto un dzirdēto!
- ▶ Dodieties izbraukumos uz notikuma vietu un piedalieties dežūrdaļas darbā!

- ▶ Apmeklējiet noziedzīga nodarījuma vietas un izpētiet policijas ziņojumus!
- ▶ Pārbaudiet nesekmīgos noziedzīga nodarījuma mēģinājumus, lai noskaidrotu, kas tieši ir noticis!
- ▶ Pārrunājiet īpašās noziedzības problēmas ar pašvaldības darbiniekiem!
- ▶ Parunājiet ar uzņēmējiem un privātajiem apsardzes uzņēmumiem!
- ▶ Pajautājiet analītiķiem tuvākajās pilsētās par izmaiņām noziedzīgu nodarījumu objektos un metodēs!
- ▶ Palūdziet policistus noprotināt likumpārkāpējus par izmantotajām metodēm!
- ▶ Uzrunājiet cietušos, lai iegūtu informāciju par to, kad, kur un kā tika izdarīts noziedzīgs nodarījums!
- ▶ Palīdziet pilnveidot ziņojumu veidlapas un datu vākšanas procesu!

Mācīšanās no nesekmīgajiem mēģinājumiem

Čalavistā (*Chula Vista*) Kalifornijā policisti apzinājās, ka straujais noziedzīgu nodarījumu uzliesmojums pilsētas būvlaukumos var pasliktināt zādzību, kas saistītas ar ielaušanos problēmu dzīvojamās mājās. Jaunās mājas bija paredzētas pārticībā dzīvojošiem pāriem, kuri nav mājās dienas laikā, kad lielākoties notika zādzības. Tādēļ policija nolēma pārbaudīt esošo drošības aizsardzības līdzekļu efektivitāti, lai noskaidrotu, vai kādu no tiem var iebūvēt jaunajās mājās vai ieteikt māju īpašniekiem. Ketija Bursiaga (*Cathy Burciaga*), viena no pārvaldes noziedzības analītiķēm, salīdzināja notikušās zādzības, kas saistītas ar ielaušanos, un nesekmīgos mēģinājumus tādas veikt, kas pilsētā 18 mēnešu laikā veikti 569 mājās. Tas pierādīja, ka jaunajās mājās gan pagalma, gan priekšējām durvīm ir jāierīko slēdzeņu aizbīdņi. Intervijās ar 250 cietušajiem un 50 zagļiem, kuri veikuši ielaušanos, tika atklāts, ka neviens zaglis nav mēģinājis apzagt māju, izsitot dubultstiklojuma logu. Tādēļ jaunajās mājās iesaka izmantot logus ar dubultstiklojumu, kas atbilstu pretuzlaušanas standartiem.

	Veiktās zādzības ar ielaušanos	Nesekmīgie mēģinājumi	Efektīvi?*
leslēgts apgaismojums no krēslas līdz rītausmai	28 %	29 %	Nē
leslēgts iekštelpu apgaismojums	26 %	29 %	Nē
iekštelpu gaismas taimeris	9 %	11 %	Nē
Slēdzenes aizbīdņi parādes durvīm	28 %	25 %	Nē
Slēdzenes aizbīdņi parādes un pagalma durvīm	15 %	29 %	Jā
Ārtelpu kustību detektors	23 %	36 %	Jā
leslēgts radio/TV	9 %	18 %	Jā
Signalizācijas uzlīme	19 %	36 %	Jā

*„Jā” nozīmē, ka lielāks ir nesekmīgo mēģinājumu, nevis veikto zādzību, kas saistītas ar ielaušanos, īpatsvars.

3. Pārziniet, kas policijas darbā ir (nav) efektīvs

Pierādījumi par policijas darba efektivitāti norāda uz būtisko noziedzības analīzes nozīmi 21. gadsimta policijas darbā. Izpratne par to var palīdzēt izmantot praksē zināšanas, ko policisti ir ieguvuši gadsimta pēdējās desmitgadēs.

Par policijas darba efektivitāti vai gluži otrādi – neefektivitāti – noziedzīgu nodarījumu atklāšanā un novēršanā ir veikti daudzi pētījumi. Nesen ASV Zinātņu akadēmija izveidoja sociālo zinātņu speciālistu apakškomisiju, lai pārskatītu visu policijas izmeklēšanas darbu, ietverot policijas efektivitātes jautājumu.

Turpmāk redzamā tabula izveidota, pamatojoties uz minētās apakškomisijas ziņojumu. Noziedzīgu nodarījumu samazināšanas neefektīvākās metodes ir norādītas apakšējā, kreisajā kvadrantā, bet efektīvākās – augšējā, labajā kvadrantā.

Attēla apakšējā kreisajā stūrī ir policijas darba „standarta modelis”. Tā ir dominējošā policijas darba stratēģija Ziemeļamerikā. Minētajā standarta modeli ir raksturīga paļāvība uz tiesībsardzības iestādēm un mērķtiecības trūkums. Šis modelis ietver regulāras patruļas, ko uzskata par galveno likumpārkāpēju aizturēšanas veidu, ātru reaģēšanu uz dažādiem zvaniem saistībā ar policijas iejaukšanās nepieciešamību, noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu un tās uzraudzību, kā arī citus tiesībsardzības pasākumus, kas neņem vērā cilvēku, vietas, laika vai situācijas īpatnības. Saskaņoties ar sabiedrības prasībām samazināt noziedzību, valsts amatpersonas un preses pārstāvji, kuri ir uzticīgi „standarta modelim”, pieprasa palielināt policistu skaitu, samazināt reaģēšanas laiku, uzlabot policijas klātbūtni, palielināt sekmīgas izmeklēšanas līmeni un veikt vairāk arestus. Tikpat būtiski ir tas, ka preses pārstāvji un valsts amatpersonas nezvana, lai precizētu jautājumus par to, kas izdara noziedzīgu nodarījumus, kādi noziedzīgi nodarījumi notiek, kad, kur, kādēļ un kādā veidā tie tiek izdarīti, kādas ir atšķirības starp noziedzīgu nodarījumu veidiem, kā arī par citu sabiedrisko un privāto iestāžu iesaistīšanu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā vai ar tiesībsardzības iestādēm nesaistītu alternatīvu piemērošanu.

Policijas efektivitātes pirmie pētījumi ir veikti, pamatojoties uz „standarta modeļa” aspektiem. Tomēr šajos pētījumos nav izdevies pierādīt, ka „standarta modelim” ir jebkāda vērtība ietekme uz noziedzību, nekārtībām vai bailēm no noziedzības. Patruļas, ātrās reaģēšanas, papildu izmeklēšanas un aizturēšanas taktika var būt īpaši nozīmīga citu iemeslu dēļ, taču nevar gaidīt, ka šīs darbības ietekmēs noziedzību vai nekārtību skaitu. Nav arī būtisku pierādījumu tam, ka palielinot policistu skaitu, samazinātos noziedzība.

Lai policijai izdotos samazināt noziedzību, pētījumos tiek īpaši ieteiktas policijas stratēģijās iekļaut divus elementus, kas ir redzami uz diagrammas skaitļu asīm. Pirmkārt, stratēģijā ir jābūt daudzveidīgām pieejām noziedzības un nekārtību novēršanai. Proti, policijas darbā ar noziedzīgiem nodarījumiem un sabiedriskās

kārtības pārkāpumiem, ir jāizmanto lielāks instrumentu kopums, nevis tikai jāpiemēro tiesību akti. Minētā ideja ir attēlota vertikālajā asī. Ir pierādīts, ka darbs ar sabiedrību un aktivitātes, kas papildina tiesību aktu ievērošanu, var ietekmēt uz noziedzīgu nodarījumu un pārkāpumu skaita samazināšanu, turklāt jo personiskāka būs policistu saskarsme ar iedzīvotājiem, jo efektīvāk viņi varēs samazināt noziedzību.

Otrs svarīgs ļoti efektīva policijas darba elements ir darba mērķtiecība. Diagrammā šis elements ir norādīts horizontālajā asī. Ir pārliecinoši pierādīts, ka uzmanības pievēršana vietām ar augstu noziedzības līmeni vai lielu sabiedriskās kārtības pārkāpumu skaitu var būt efektīva ne tikai īstermiņā. Patruļēšanai nelielā teritorijā ar augstu noziedzības līmeni, piemēram, konkrētā ielu stūrī un pagalmos, ir neliela ietekme uz noziedzības samazināšanu, taču liela ietekme uz sabiedriskās kārtības uzlabošanu. Tas ir paveicams ar intensīvu aizturēšanu vai bez tās. Šādas atziņas ir izmantotas dažādos noziedzības samazināšanas instrumentos* un citās inovatīvās metodēs, kas ir ieviestas pēdējās desmitgadēs. Uz sabiedrību vērsta policijas darba dienests ir publicējis problēmorientētu rokasgrāmatu par to, kad represīvie pasākumi un tamlīdzīgas taktikas ir un kad nav efektīvas (sk. „Noderīgas publikācijas” grāmatas beigās).

Ja par daudziem noziedzīgiem nodarījumiem un nekārtībām konkrētā vietā ir atbildīgi daži indivīdi, tad, izolējot viņus, noziedzībai būtu jāsamazinās. Tas izklausās loģiski, taču nav pētījumu, kas šo ideju apskatītu, tādēļ nav zināms, vai recidīvistu programmas ir efektīvas vai tā ir tikai daudzsološa teorētiska koncepcija.

Problēmorientēts policijas darbs izmanto abus minētos elementus, apvienojot dažādu metožu izmantojumu ar mērķtiecīgām darbībām. Cik tas ir efektīvi? Ir pieejama pārliecinoša informācija, kas pierāda, ka šo elementu apvienošana samazina noziedzību un sabiedriskās kārtības pārkāpumu skaitu. Daudzas problēmu risināšanas metodes izmantotas pēc tam, kad mērķtiecīga piespiedu līdzekļu piemērošana nav izraisījusi ilgtermiņa ietekmi uz noziedzību, tādēļ ir jādara kaut kas cits. Viens no pirmajiem piemēriem: Ņūportas-Ņūsas policija Virdžīnijā ilgāk nekā desmit gadu cīnījās ar īpaši augstu zādzību, kas saistīta ar ielausanos, līmeni Ņūbraierfildas (*New Briarfield*) dzīvokļos. Viņi guva dažus īstermiņa rezultātus, izmantojot dažādas tiesībsardzības metodes, piemēram, patruļas un pagaidu pārvietojamos policijas iecirkņus. Bet katru reizi, kad policija pārvietojās tālāk

*„ASV visbiežāk izmantotais instruments ir „CompStat”, ko bieži salīdzina ar dažādiem vadības modeļiem, piemēram, „Six Sigma” vai „TQM/EFQM”, taču atšķirībā no tiem „CompStat” tika izstrādāts īpaši policijas vajadzībām. Papildus iekšējo procesu pārvaldībai tas galvenokārt kalpo noziedzības samazināšanas metožu pārvaldībai gan iecirkņā, gan organizācijas līmenī. Pirmā šo instrumentu sāka izmantot Ņujorkas policijas pārvalde (NYPD), taču tagad to plaši izmanto arī citur ASV. [Tulk. piez.]

no Nūbraierfildas, zādzību, kas saistītas ar ielaušanos, līmenis palielinājās. Tikai pēc problēmorientētās pieejas izmantošanas – iedzīvotāju, ēku pārvaldnieku, ugunsdzēsēju, pašvaldības un ASV Dzīvokļu pārvaldes un pilsētu attīstības ministrijas iesaistīšanas – izdevās būtiski samazināt zādzību, kas saistītas ar ielaušanos, skaitu. Otrkārt, kad problēmu risināšana narkotiku „degpunktos” tika salīdzināta ar tradicionālo tiesību aktu piemērošanu Džersijas pilsētas (Jersey City) Nūdžersijā narkotiku „degpunktos” izvēles veidā veiktajā eksperimentā, Deivids Veisburds (David Weisburd) un Lorēna Grīna (Lorraine Green) secināja, ka problēmu risināšanai ir lielāka ietekme. Tātad mērķtiecīga tiesību aktu piemērošana ir efektīvāka nekā nemērķtiecīgs policijas darbs, taču mērķtiecīga problēmu risināšana ir vēl efektīvāka.

Pēdējo desmitgažu laikā veiktajos pētījumos iegūtās zināšanas šķiet acīmredzamas. Efektīvam policijas dar-

bam ir jābūt gan mērķtiecīgam, gan ar dažādām metodēm. Neefektīvā policijas darbā netiek izmantots neviens elements. Tā iemesli ir saprotami. Ja daudzveidīgas metodes neizmanto mērķtiecīgi, attiecīgo metodi ir grūti īstenot „krīzes vietās” un attiecībā uz cilvēkiem, kuriem ir nepieciešama palīdzība. Ja policija mērķtiecīgi darbojas „degpunktos”, taču aprobežojas tikai ar tiesību aktu piemērošanu, piemēram, palielina patruļu skaitu apgabalā, tā ierobežo darba efektivitāti. Lai policijas struktūrvienība maksimāli efektīvi samazinātu noziedzību, tai ir jāprot izmantot informācija par noziedzīga nodarījuma situāciju un no tās izrietošās likumsakarības. Noziedzības analītiķiem ir svarīgs uzdevums, lai īstenotu abus elementus – mērķtiecīgi darboties un precīzi izmantot analītiskās metodes, lai palīdzētu izvēlēties pareizo policijas taktiku, kas atbilst konkrētajai problēmai. Tāds ir policijas darbs 21. gadsimtā jeb noziedzīga nodarījuma analīzes gadsimtā.

Policijas darba stratēģiju efektivitāte

Adaptēts no: National Research Council (2003). Fairness and Effectiveness in Policing: The Evidence. Committee to Review Research on Police Policy and Practice. Ed. Wesley Skogan a Kathleen Frydl. Washington, DC: The National Academies Press. 6.1. attēls un 6.1. tabula, 248.–249. lpp.

4. Kļūstiet par problēmorientēta policijas darba ekspertu

Kad tiek izdarīts smags noziedzīgs nodarījums, sagaidām, ka policija reaģēs nekavējoties. Tai ir jāsniedz palīdzība un mierinājums cietušajam un jārikojas ātri, lai aizturētu likumpārkāpējus. Taču bieži policija nav spējīga aizturēt vainīgos un vēlāk, iespējams, nav spējīga garantēt, ka personas tiks notiesātas, ja tos aizturējusi. Ir arī konstatēts, ka pretēji sabiedrības gaidām nejausās patruļas nav pietiekami efektīvas likumpārkāpēju aizturēšanā. Tas nozīmē, ka liela policijas darba apjomam, kas tiek veikts, lai reaģētu uz sabiedrības gaidām noziedzības apkarošanā, ir tikai neliela nozīme.

Ja iedzīvotāji būtu informēti par šādiem faktiem, viņi noteikti nelūgtu policijai samazināt patruļu intensitāti vai palēnināt reakciju uz smagiem noziedzīgiem nodarījumiem. Iedzīvotāji visdrīzāk paļautos, ka policija atradīs jaunus un labākus veidus, kā samazināt noziedzību, veicot ierasto darbu. Tieši to policijas vadība centās īstenot, eksperimentējot ar „CompStat” sistēmu, „nulles toleranci”, problēmorientētu policijas darbu vai problēmu risināšanu, kā to bieži dēvē. Noziedzības analītiķiem šajos inovatīvajos pasākumos ir ļoti būtiska nozīme, jo problēmorientēts policijas darbs (POP) izvirza viņus komandas priekšplānā. Tādēļ Jums ir jāapgūst šī metode!

Hermans Goldšteins (*Herman Goldstein*) bija pirmais, kurš izmantoja problēmorientēta policijas darba jēdzienu kādā 1979. gadā publicētā rakstā. Viņa doma bija vienkārša – policijas darbam jābūt vērstam uz to apstākļu maiņu, kas izraisa noziedzības problēmu atkārtotāšanās iespēju, lai nevajadzētu vienkārši reaģēt uz negadījumiem, kad tie notiek, vai censties tos novērst, izmantojot profilaktisko patruļu. Policistus motivīvē vairākkārt atgriezties tajā pašā vietā vai atkārtoti nodarboties ar problēmām, ko izraisījusi tā pati neliela likumpārkāpēju grupa. Lielā zvanu apjoma dēļ viņi pārpūlas un steidz reaģēt uz tiem. Lai izkļūtu no šī apburtā loka, Goldšteins ieteica policijai izvēlēties problēmu risināšanas metodi, ievērojot šādus četrus posmus:

1. Iegūt informāciju par notikumu modeļiem, ar kuriem tā strādā ikdienā, un meklēt to likumsakarības!
2. Veikt padziļinātu šādu likumsakarību (vai problēmu) un cēloņu analīzi!
3. Atrast problēmu cēloņu ķēdes vājo punktu, lai samazinātu šādu problēmu rašanos nākotnē! Minētās jaunās metodes ietver ne tikai likumpārkāpēja noskaidrošanu, aizturēšanu un apsūdzību. POP piedāvā papildināt tiesību aktu piemērošanu ar citiem efektīviem risinājumiem, kuros var būt nepieciešama citu sadarbības partneru iesaiste, un efektīvu prevenciju!
4. Novērtēt pasākumu ietekmi un, ja tie nav bijuši efektīvi, uzsākt darbu no sākuma!

Šos četrus problēmas risināšanas posmus apzīmē ar akronīmu SARA – izpēte, analīze, reakcija un novērtēšana (*Scanning, Analysis, Response, Assessment*). Turpmākajās rokasgrāmatas nodaļās detalizēti apskatīsim atsevišķus posmus, taču jau šobrīd ir skaidrs, kādēļ noziedzības

analītiķim ir tik izšķiroša nozīme policijas darbā. Tieši Jūs vislabāk pārzināt policijas informāciju un Jūs zināt, kā labāk analizēt un attēlot datus tā, lai noteiktu likumsakarības. Jūs, iespējams, labāk nekā jebkurš cits struktūrvienībā pārzināt, kā izmantot datus, lai novērtētu jaunās iniciatīvas.

Ja Jums izdosies kļūt par vietējās noziedzības ekspertu, zināsit, kur meklēt informāciju par problēmām Jūsu teritorijā, internetā un speciālajā literatūrā atradīsit informāciju par citur sekmīgi izmantotu risinājumu, zināsit, kā veikt problēmas analīzi, izmantojot vides kriminoloģijas atziņas, kā arī iemācīsieties paredzēt un noteikt iespējamo noziedzīga nodarījuma „pārceļšanu” citur. Lai Jūsu darbs būtu efektīvs, noteikti izmantojiet visus četrus SARA modeļa elementus!

Problēmu risināšana ir sarežģīta. Lielākās grūtības izraisa analīze un novērtēšana, proti, jomas, kurās varat sniegt lielu ieguldījumu. Goldšteins jau sen pierādīja, ka problēmorientēts policijas darbs ir jo īpaši atkarīgs no efektīva un kompetenta analītiķa darba struktūrvienībā, un šo atziņu viņš uzsver arī jaunākajos izdevumos. Goldšteins īpaši atbalstīja šīs rokasgrāmatas tapšanu, jo tā ir veltīta tieši noziedzības analītiķa nozīmei problēmorientētā policijas darbā.

Esam vienojušies, ka analītiķim ir būtiska nozīme problēmorientētā policijas darbā, taču ir palicis neatbildēts jautājums, kā varat gūt sekmes šajā misijā un kur rast laiku analīzes veikšanai? Kā atrast laiku ilgtermiņa projektam, ja Jums nepārtraukti lūdz sagatavot ziņojumus ar izpildes termiņu „vakar”? Kā panākt to, ka Jūs uzskata par vienlīdzīgu komandas dalībnieku? Kā varat darboties kā vienlīdzīgs komandas dalībnieks, ja Jūsu vadītājs vēlas apstiprināt katras ierosinātās analīzes tematu un vēlas redzēt Jūsu darbu veikumu pirms to var izmantot problēmas risināšanā? Kā reaģēt uz policistu nepacietību, jo viņi vēlas risinājumu vēl pirms analīze ir sagatavota? Kā pārliecināt viņus apsvērt citus risinājumus, nevis tikai noskaidrot un aizturēt likumpārkāpējus? Kā reaģēt uz kritiku, ka Jūs esat ieinteresētāks izpētē, nevis praktiskajās darbībās? Varbūt šobrīd domājat: „No kuras plānētas ir šīs rokasgrāmatas autori, jo viss, ko viņi raksta, noteikti nelīdzinās nekam tādām, ko esmu pieredzējis?”

Tie ir lieliski jautājumi, bet ceram, ka policijas darbs mainās, un Jūs varat pātrināt minētās izmaiņas. Uz policiju ir vērsts lēns, bet pieaugošs spiediens, kas vajadzīgs, lai tā kļūtu efektīvāka, un jau sen ir aizritējis laiks, kad vadītāji varēja apgalvot, ka viņi samazinātu noziedzību, ja vien palielinātu resursus. Pašreiz vismaz lielākajās struktūrvienībās tiem pašiem ir jāizstrādā detalizēts pamatojums, lai pierādītu minēto resursu nepieciešamību, un precīzi jāpaskaidro, kā viņi tos izmantos. Katru dienu viņu sniegumu uzrauga daudz rūpīgāk, un noziedzības samazinājums, par kuru daudzās pilsētās policija apgalvo, ka tas ir sasniegts, ir iedragājis attaisnojumus neizdošanās gadījumos.

Neapšaubāmi pieaug policijas atkarība no informācijas, kas nepieciešama, lai iegūtu resursus un tos efektīvi

izmantotu. Interpretējot šos datus efektīvi un atbilstoši, kļūsiet par ļoti vērtīgu speciālistu. Ja darbosieties pietiekami mērķtiecīgi noziedzības samazināšanas jomā, analītiķa profesija pakāpeniski kļūs daudz nozīmīgāka policijas darbā. Ja neatlaidīgi turpināsiet strādāt, lai samazinātu noziedzību, ar laiku policijas analītiķa amats kļūs par svarīgāko, un problēmorientēta policijas darba metodes ir neatsverams palīgs šajā procesā.

Ir zināms, ka policijas darbā tiek īstenotas jaunas un modernas reformas, arvien izmēģinot ko jaunu – tikko tiek ieviesta viena, jau tiek gatavota nākamā. Pieredzējuši policisti bieži vien tikai izliekas, ka īsteno tās, gaidot, kad vadība par tām aizmirsīs, lai varētu atkal izmantot vecās metodes. Taču problēmorientēts policijas darbs nav tikai modes klieziens. Tā ir iedarbīga metode, kas nezaudēs aktualitāti un svarīgumu.

5. Uzticieties problēmorientētajam policijas darbam

Daži policijas vadītāji, kas aizrāvušies ar problēmorientētu policijas darbu, izmanto arī citas stratēģijas, piemēram, uz sabiedrību vērstu policijas darbu, noziedzības kartēšanas metodes, „izsisto logu” metodes, operatīvās informācijas vadiņu policijas darbu un „CompStat”. Atkarībā no tā, kā šīs stratēģijas tiek īstenotas, tās var vai nevar būt apvienojamas ar problēmorientētu policijas darbu*. Pat ja tās ir īstenotas atbilstošā veidā, tās nav līdzvērtīgas problēmorientētam policijas darbam. Minēto iemeslu dēļ ir būtiski saprast, kā problēmorientēts policijas darbs atšķiras no citām stratēģijām.

Problēmorientēts policijas darbs ir noziedzības problēmu analizēšanas un risināšanas metode. Savukārt **uz sabiedrību vērstam policijas darbam** ir plašāka organizatoriskā filozofija. Uz sabiedrību vērsts policijas darbs, tāpat kā problēmorientēts policijas darbs, ietver ne tikai problēmu risināšanu, bet arī ārējās sadarbības izveidi ar kopienas locekļiem un grupām. Uz sabiedrību vērsta policijas darbā papildus tiek plānotas organizatoriskās izmaiņas policijas struktūrvienībā, piemēram, decentralizēta lēmumu pieņemšana, konkrētu policistu atbildības diapazona palielināšana, mācību sistēma, policistu novērtēšana, lai veicinātu sadarbību problēmu risināšanā, kopienas sadarbību un vispārēju visaptverošu koncentrēšanos uz noziedzības un sabiedriskās kārtības jautājumiem. Līdz ar to uz sabiedrību vērsts policijas darbs ir virzīts uz policijas un sabiedrības mijiedarbību, nevis uz problēmorientētu policijas darbu, un tam ir raksturīga plašāka organizatoriskā filozofija, kas ietver problēmorientēta policijas darba principus. Ja tas ir labi organizēts, uz sabiedrību vērsts policijas darbs nodrošina noteiktu galveno filozofiju, kurā ir iesaistīts problēmorientēts policijas darbs, bet uz sabiedrību vērstam policijas darbam, kurā neizdodas iestrādāt problēmorientēta policijas darba principus, visticamāk nebūs būtiskas ietekmes uz noziedzības samazināšanu.

Problēmorientēts policijas darbs **palīdz noteikt sadarbības partnerus, kuru palīdzība ir nepieciešama, lai reaģētu uz noteiktu problēmu**. Ideālā gadījumā tas tiek darīts arī uz sabiedrību vērsta policijas darbā. Ja problēma ir uzbrukumi autobusu pieturām, nepieciešamais sadarbības partneris ir vietējais sabiedriskā transporta uzņēmums. Ja problēma ir zādzības veikals, ir nepieciešama sadarbība ar vietējiem uzņēmējiem un viņu darbiniekiem. Turklāt problēmas visbiežāk pamana paši kopienas locekļi. Iedzīvotāji, tostarp arī likumpārkāpēji, var sniegt informāciju, kas var būt noderīga problēmu analizē. Kopienas locekļi var palīdzēt īstenot risinājumus, piemēram, uzstādīt slēdzenis aizbīdņus vai neziedot naudu ubagiem. Turklāt problēmas risināšanas mēģinājumu sekmes var novērtēt pēc iedzīvotāju reakcijas. Taču sabiedrība reti var palīdzēt specifiskajā, tehniskajā darbā, kas vajadzīgs problēmas analizē, risinājumu meklēšanā un novērtēšanā.

Papildus sadarbībai, risinot īpašas problēmas, uz sabiedrību vērsts policijas darbs rosina sadarboties ar sabiedrību kopumā, arī ar pašvaldības un valsts pārvaldes iestādēm,

* Lielākajā daļā Eiropas valstu problēmorientēts policijas darbs ir neatņemama uz sabiedrību vērsta policijas darba sastāvdaļa.

lai palielinātu uzticības līmeni un uzlabotu sadarbību ar to. Šajā aspektā uz sabiedrību vērsts policijas darbs ir citā līmenī nekā sadarbība problēmorientētajā policijas darbā. Struktūrvienībām, kas īsteno plašāku un vispārēju uz sabiedrību vērsta policijas darba filozofiju, ir jāuzmanās, lai neveidotos sadarbība ar citu mērķi, veidojot uzticību un sadarbību, aizstājot mērķtiecīgo problēmu risināšanas sadarbību ar sadarbības mēģinājumiem, kas arī tiek veicināti uz sabiedrību vērsta policijas darba filozofijā.

Minētās atšķirības ir viegli sajaukt, ja problēmorientēta projekta mērķobjekts ir trūcīgs apgabals. Šādā gadījumā projekts ir jāizstrādā, nosakot individuālo problēmu kopu, kas kopā veido vienu galveno problēmu (sk. 14. soli). Tas ir pieņemamāks risinājums, nekā mēģināt veidot attiecības ar sabiedrību kopumā. Problēmorientētajā projektā ir jāorientējas uz īpašu problēmu risināšanu, piemēram, narkotiku lietotāju mājas, zādzības, kas saistītas ar ielaušanos tirdzniecības vietās, un kautiņi bāros. Lai nodrošinātu, ka sabiedrības pārstāvji sekmīgi iesaistās konkrētu problēmu risināšanā, vajadzētu veidot pietiekami atšķirīgu individu grupas katrā atsevišķā gadījumā. Ar iedzīvotājiem var veidot plašāku sadarbību, lai veicinātu uzticību starp policiju un sabiedrību, jo tas var atvieglot problēmu risināšanas procesu, tomēr pat bez īpaša sabiedrības atbalsta problēmas ir jānovērš metodiski.

Būtiski ir saprast arī atšķirību starp problēmorientētu policijas darbu un „izsisto logu” policijas darbu. Saskaņā ar iepriekš minēto, īpaši risinājumi dažādām problēmām, ar ko saskaras policija, veidojas no katra veicinošā cēloņa rūpīgas un detalizētas analīzes. Turpretī „izsisto logu” pieejā ir atbalstīts tas pats pamata risinājums – novērst rupju uzvedību un uzturēt sabiedrisko kārtību – kad vien noziedzīgi nodarījumi kļūst nekontrolējami. Minētā pieeja pamatojas uz diviem principiem. Pirmkārt, sīki likumpārkāpumi grauj sabiedrisko kārtību. Piemēram, nomest vienu papīra lapu nav nekas briesmīgs, bet, ja to dara katrs, apkārtne kļūst par izgāztuvi. „Izsisto logu” otrais princips ir tāds, ka sīki likumpārkāpumi veicina smagus noziedzīgus nodarījumus. Piemēram, pamesti un nozogoti īpašumi bieži kļūst par vietu narkotiku tirdzniecībai, un tajos var tikt izdarīti smagi noziedzīgi nodarījumi. Šāda būtiska atziņa ir veicinājusi to, ka dažas pilsētas policijas darbā lielāku uzmanību pievērš sīkiem likumpārkāpumiem.

Policijas darbā ir svarīgi atšķirt būtisko no nebūtiskā, un, izmantojot „izsisto logu” metodes, policistiem iecirknī un patruļā, ir jāmeklē noteikt atšķirību un pieņemt svarīgus lēmumus. To nevajadzētu jaukt ar „nulles iecietību”, kas ir politisks sauklis un ko policijas darbā nav iespējams īstenot, jo tas ātri izraisītu tiesu pārslodzi un iedzīvotāju neapmierinātību. Kādam ir jāizvērtē, kuri sīkie likumpārkāpumi veicina citus noziedzīgus nodarījumus, bet kuri – nē. Piemēram, Ņujorkas metro pārvadātāji ir sapratuši, ka jaunieši, kas lec pāri turniketiem, lai brauktu „par zaķi”, bieži izdara kabatas zādzības. Sīko likumpārkāpumu kontrolēšana palīdzēja atrisināt daudz svarīgāku problēmu. Tajā pašā laikā metro pārvadātāji ir sapratuši, ka grafiti zīmētāji parasti neveic smagākus noziedzīgus nodarījumus. Lai gan

mēģinājumi kontrolēt grafiti zīmētājus ir bijuši efektīvi (sk. 41. soli), tie tomēr nav samazinājuši zādzību skaitu.

Problēmorientētās policijas darbs – analizē sikus likumpārkāpumus, pat ja nav paredzams, ka tie varētu izraisīt lielākas problēmas. Vandālisms pilsētas parkā, iespējams, nepalielina zādzību skaitu, bet tas nodara postījumu sabiedriskajiem objektiem, tādēļ tā ir problēma, kas jāatrisina. Apkārtnes iedzīvotāji, iespējams, ir īpaši uztraukti par ātruma pārsniegšanu, satiksmes sastrēgumu vai troksni. Ja minētie gadījumi atbilst problēmas kritērijiem (14. solis), tie ir jānovērš, izmantojot problēmorientētā policijas darba metodes arī tad, ja nav paredzams, ka, tos nenovēršot, tiks nodarīts postījums apkārtnei.

Policijas darbā, kura pamatā ir *operatīvās informācijas ieguve un novērtēšana*, noziedzības analītiķiem ir galvenā loma, jo policijas operāciju vadībai ir nepieciešama precīza informācija. Šādā policijas darbā, pirmkārt, ir vajadzīga uzticamas un noderīgas informācijas nodrošināšanas metodoloģija. Atšķirībā no SARA modeļa, tās mērķis nav iesaistīt policistus noziedzības samazināšanas iniciatīvas izstrādāšanas un īstenošanas procesā. Tā arī nenosaka noziedzības analītiķi kā galveno posmu šajā iniciatīvā. Šajā

aspektā problēmorientēts policijas darbs noziedzības analītiķiem piedāvā daudz rīku problēmu risināšanu, bet tajā pašā laikā prasa arī lielāku viņu ieguldījumu.

Visbeidzot, problēmorientēts policijas darbs nav līdzvērtīgs „CompStat”, lai gan tiem ir dažas kopējas iezīmes. Policija izmanto abas metodes, tomēr parasti izmantotā „CompStat” nosaka „degpunktus” tikai ģeogrāfiski, bet problēmorientētu policijas darbu var izmantot plašākā noziedzības koncentrēšanās jomā. Lai gan abas metodes izmanto datus, lai risinātu policijas rīcību, tā datu dažādība un padziļināta analīze, ko izmanto problēmorientētā policijas darbā, ir rūpīgāka nekā „CompStat” ātri noteiktie mērķi. „CompStat” lielākoties izmanto tikai tiesību aktu piemērošanas taktiku, bet problēmorientēts policijas darbs izmanto gan minētās taktikas, gan arī plašāku risinājumu dažādību. „CompStat” varbūt ir īstermiņa ietekme uz noziedzīgu nodarījumu ģeogrāfiskajiem „degpunktiem”, kas ir likvidējami un kuros ir nepieciešama nozīmīgāka ietekmēšana. Problēmorientētajā metodē tiek meklēti ilgtermiņa risinājumi. Ja „CompStat” izmanto kā „pirmās palīdzības” reaģēšanu, problēmorientētu policijas darbu īsteno, ieviešot ilgtermiņa risinājumu, līdz ar to vienlaicīgi var izmantot abas pieejas.

Problēmorientēta policijas darba un citu stratēģiju salīdzinājums

	Mērķorientācija	Mērķis	Pamatojums	Metode	Darba uzsākšana
Problēmorientēts policijas darbs	Konkrētas, atkārtojošās noziedzības problēmas	Novērst šādu problēmu cēloņus	Prevencija ir efektīvāka nekā ietekmēšana	Mērķtiecīgu darbību izpēti uzsākšana (SARA)	Nosaka problēmas, kam ir nepieciešama uzmanība
Uz sabiedrību vērstis policijas darbs	Sabiedrības un policijas attiecības, organizatoriskās izmaiņas, problēmu risināšana	Iepriekšēja noziedzīgu nodarījumu un sociālo nekārtību novēršana, sabiedrības uzticēšanās palielināšana un policijas atbalsts	Atbalsts ir kritiskais punkts policijas efektivitātē. Organizatoriskās izmaiņas ir būtiskas, lai saglabātu izmaiņas, problēmu risināšana ir galvenā metode, kas nepieciešama, lai risinātu noziedzības un sociālo nekārtību jautājumus	Uzticības veicināšana, sazinoties ar iedzīvotājiem, un piedaloties publiskās sanāksmēs, organizatorisko izmaiņu ieviešana, lai atbalstītu veikto pasākumus, iesaistīšanos problēmu risināšanā	Norīko policijas amatpersonas noteiktai apkārtnei, nosaka problēmas, kurām ir nepieciešama uzmanība, nosaka organizatoriskās izmaiņas, kas nepieciešamas, lai atbalstītu veikto pasākumus
„Izsistie logi”	Postījumi apkārtnei	Apkārtne nevienmērīgi palielinās smagu noziedzīgu nodarījumu skaitu	Nepilngadīgo iesaistīšanās nepatikšanās	Rupjas uzvedības novēršana/sabiedriskās kārtības uzturēšana	Nosaka apkārtnes degradāciju
Policijas darbs saskaņā ar operatīvo informāciju	Operatīvās informācijas vākšanas, analizēšanas un izplatīšanas process	Policijas darba stratēģiju un taktiku pamatošana ar precīzu operatīvo informāciju	Pasākumi ir efektīvi tikai tad, ja pamatoti ar precīzu operatīvo informāciju	Operatīvās informācijas vākšanas, novērtēšanas, salīdzināšanas, analīzes un izplatīšanas cikla veicināšana	Izstrādā datu vākšanas, apstrādes un izplatīšanas paņēmienus
„CompStat”	Akūti, īstermiņa, ģeogrāfiski noziedzības modeļi	Noziedzības „degpunktu” samazināšana	Vispārēja noziedzības samazināšana dažos „degpunktos”	Datorizēta „degpunktu” noteikšana un intensīvas patruļas ietekmēšana	Attēlo noziedzīgu nodarījumu shēmas un ģeogrāfisko atbilstību

6. Iemācieties analizēt noziedzīga nodarījuma specifiku

Jūsu struktūrvienība dažreiz organizēs represīvos pasākumus saistībā ar konkrētu noziedzīgu nodarījumu veidu, piemēram, ar transportlīdzekļiem saistīti noziedzīgi nodarījumi vai zādzībās ar ielaušanos, un, iespējams, Jūs lūgs attēlot minētos pārkāpumus vai sniegt citus datus, lai atbalstītu operāciju. Bet minētās kategorijas ir pārāk plašas problēmorientētajam policijas darbam. Tajās ir ietverts pārāk daudz dažādu noziedzīgu nodarījumu veidu, un katrs ir jāanalizē atsevišķi. Piemēram, ar transportlīdzekļiem saistīti noziedzīgi nodarījumi varētu ietvert:

- ▶ dekoratīvo disku zādzību tālākai pārdošanai un logotipu uz priekšējā pārsega zādzību kolekcionēšanai;
- ▶ ielaušanos automobiļos, lai nozagtu tajos atstātos priekšmetus;
- ▶ ielaušanos automobiļos, lai nozagtu magnetolas un citu aprīkojumu;
- ▶ automobiļu zādzību, kuru izdara nepilngadīgie, lai pabraukātos;
- ▶ automobiļa paņemšanu pagaidu braukāšanai;
- ▶ automobiļa zādzību, lai to izmantotu citā noziedzīgā nodarījumā;
- ▶ automobiļa zādzību un tā piesavināšanos;
- ▶ automobiļu zādzību izjaukšanai un detaļu pārdošanai;
- ▶ automobiļu zādzību tālākai pārdošanai;
- ▶ automobiļu zādzību pārdošanai uz ārvalstīm;
- ▶ automobiļu aizdzīšanu.

Jūs pamanījāt, ka šādi noziedzīgi nodarījumi tiek izdarīti dažādu iemeslu dēļ, un tos izdara dažādi likumpārkāpēji, kuriem ir dažāda līmeņa organizācijas spējas, zināšanas un prasmes. Dekoratīvo disku zagšana nav tik sarežģīta un pārdroša, un to izdara nepilngadīgie censoni. Automobiļu zādzībās, ko izdara nepilngadīgie, ir nepieciešama lielāka drosme un pamatzināšanas par automobiļu iedarbināšanu un braukšanu ar tiem. Automobiļu zādzības eksportam ir sarežģītāks noziedzīgs nodarījums, kuram ir nepieciešams augsts organizētības līmenis. Tās notiek vairākos posmos, iesaistot daudz cilvēku. Likumpārkāpējs var būt gan negodīgs uzņēmējs, gan profesionāls likumpārkāpējs. Nežēlīgāki un rūdītāki likumpārkāpēji veic automobiļu aizdzīšanu.

Atšķirības starp noziedzīgiem nodarījumiem izskaidro, kādēļ to risinājumi nevar būt vienādi. To automobiļu zādzību skaitu, ko izdara nepilngadīgie, var samazināt, izmantojot labāku iebūvēto aizsardzību, un tas izskaidro faktu, kādēļ mūsdienās imobilaizeri samazina vispārējo automobiļu zādzību līmeni. Tomēr imobilaizeri nevar novērst automobiļa aizdzīšanu, jo cietušos var piespiest atdot atslēgas, ja tās jau nav aizdedzē. Daži žurnālisti apgalvo, ka ir pieaudzis automobiļu aizdzīšanu skaits, jo jaunākos automobiļus ar aizdedzes imobilaizeriem ir grūti nozagt parastā veidā. Imobilaizerus var arī uzlauzt tādas personas, kurām ir atbilstošas tehniskās prasmes un kuras, iespējams, nevar samazināt automobiļu zādzību skaitu eksportam. Šādas problēmas risinājums varētu būt stingrāka robežkontrole, kā arī to dokumentu, kas ir samērā sarežģīti viltojami, pārbaudes.

Lielāku noziedzības problēmu sadalīšana mazākās ir tikai pirmais posms problēmorientēta policijas darba projekta mērķobjekta sašaurināšanā. Piemēram, nesensais problēmorientēta policijas darba projekts „Charlotte, NC”, kura sākotnējais mērķobjekts bija automobiļu zādzības pilsētas centrā, pakāpeniski kļuva specifiskāks, jo to pierādīja problēmas analīze. Pirmkārt, kļuva skaidrs, ka problēma bija galvenokārt autostāvvietās. Tikai 17 % iesaistīto automobiļu bija novietoti dzīvesvietā vai uz ielām. Pēc stāvvietu analīzes konstatēja, ka tie automobiļi, kas bija sabiedriskās stāvvietās, bija sešas reizes apdraudētāki nekā tie, kas novietoti garāžās, kas parasti ir daudz drošākas (sk. 27. soli). Tas nozīmēja, ka projektā jāpievērš uzmanība sabiedrisko stāvvietu aizsardzības uzlabošanai, izmantojot piemērotāku apgaismojumu un nožogojumu un palielinot apsargu uzraudzību. Tas būtu daudz vieglāk nekā samazināt pašreizējo zemo automobiļu zādzību līmeni garāžu stāvvietās. Šādā veidā sašaurinot problēmorientēta policijas darba projekta mērķobjektus, palielinās panākumu iespējamība, kā arī tiek efektīvi izmantoti resursi.

Ir daži noteikumi precīzai specifiskas līmeņa noteikšanai, kas nepieciešama sekmīgam problēmorientēta policijas darba projektam. Pārāk sašaurināts mērķobjekts nozīmē pārāk mazu analizēto noziedzīgu nodarījumu skaitu, līdz ar to rezultāti var nebūt pietiekami objektīvi, lai gan tas ir atkarīgs no noziedzīgu nodarījumu veida un smaguma pakāpes. Ja ir nozagti tikai daži dekoratīvie diski, problēmorientēta policijas darba projekts nebūs pilnībā analizējis minēto problēmu, un tā netiks atrisināta. No otras puses, būtu vērts uzņemties problēmorientēta policijas darba projektu, lai samazināt zādzības apkārtnes veikalos, pat ja katru gadu notiek tikai dažas šādas zādzības, jo tās var izvērsties par smagiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram, slepkavībām, turklāt šādas zādzības samazina iedzīvotāju drošības sajūtu.

Daži smagi noziedzīgi nodarījumi, piemēram, apšaudes

„Tā kā ieguldījām lielu darbu tādu noziedzīgu nodarījumu veidu kā zādzības, kas saistītas ar iekļūšanu, zādzības vai automobiļu zādzības, primitīvajiem grupējumiem nav iespējams atrast precīzus kopīgus faktus par apstākļiem, kas ietekmējuši katras grupas izveides šādu noziedzīgu nodarījumu veikšanai. Tas nozīmē, ka ir jābūt īpaši pacietīgiem un jācenšas atrisināt noziedzīgu nodarījumu problēmas pakāpeniski citu pēc citas.”

Avots: Poyner, Barry (1986). „A Model for Action”. *Situational Crime Prevention*, edited by Gloria Laycock and Kevin Heal. London: Her Majesty's Stationery Office.

skolās, notiek tik reti, ka vietējā mērogā nevar izmantot problēmorientēta policijas darba metodes. Metodoloģija ir atkarīga no attiecīgā atkārtošanās līmeņa, kas vajadzīgs, lai varētu noteikt cēloņus. Šādos noziedzīgu nodarījumu veidos policijas spēkiem ir jānodrošina, ka tiek veikti ierastie drošības pasākumi un ka tiem ir precīzi izstrādāts plāns reaģēšanai šādos gadījumos.

Lai gan būtu jāizvairās sākt ar risinājumu, daži risinājumi noteiktos noziedzīgos nodarījumos ir tik daudzsoļīgi, ka tie var palīdzēt noteikt problēmorientēta policijas darba projekta mērķobjektu. Atgriežoties pie piemēra par zādzībām apkārtnes veikalos, ir veikts atbilstošs pētījums, kas pierāda, ka zādzību skaitu vēlos vakaros šādos veikalos var samazināt, ja dežurē vismaz divi darbinieki. Noskaidrojiet, cik daudzas apkārtnes veikalos zādzības Jūsu apkārtne notiek vēlā vakarā. Ja ir pietiekami liels policistu skaits, pārlieciniet vadību īstenot problēmorientēta policijas darba projektu, kura mērķobjekts būtu šādas vēlo vakaru zādzības, tādēļ vien, ka

apzināties, ka tas ir efektīvs risinājums.

Tā kā esat ieguvis papildu zināšanas par problēmu tās analīzes posmā, Jūs varētu konstatēt, ka tā ir līdzīga ar kādu saistītu problēmu, tādēļ ir iespējams vienlaicīgi atrisināt abas. Piemēram, strādājot ar problēmu saistībā ar uzbrukumus taksometru vadītājiem, Jūs varētu atklāt, ka daudzas no tām ir attiecināmas uz zādzību mēģinājumiem un ka projektā būtu ekonomiskāk un efektīvāk koncentrēties gan uz zādzībām, gan uz uzbrukumiem. Šādā veidā, iespējams, varat noteikt to pasākumu kopumu, kas varētu samazināt abas problēmas.

Esiet konkrētāks attiecībā uz zādzībām, kas saistītas ar ielaušanos dzīvesvietās

Berijs Poiners (*Barry Poyner*) un Berijs Vebs (*Barry Webb*) ir pierādījuši, ka, novēršot zādzības ar ielaušanos dzīvesvietās, lai nozagtu elektroierīces, ir nepieciešami diezgan atšķirīgi pasākumi, salīdzinot ar situāciju, kad jānovērš ielaušanos, lai nozagtu naudu vai dārglietas. Pētījums atklāja daudzas atšķirības starp diviem zādzību ar ielaušanos veidiem pilsētā, kurā tas tika veikts. Ja mērķis ir nauda vai dārglietas, zādzības ar ielaušanos notiek galvenokārt vecākās mājās netālu no centra, un „acīmredzot” noziedzīgu nodarījumu izdara likumpārkāpēji, kuri pārvietojās kājām. Ja mērķis ir elektroierīces, piemēram, televīzori un videomagnetofoni, zādzības ar ielaušanos parasti notiek jaunākās ēkās attālākās priekšpilsētās, un zādzības izdara likumpārkāpēji, kuri brauc ar automobiļiem. Automobiļi ir nepieciešami, lai pārvestu zagtos priekšmetus, un tie ir jānovieto netālu no mājas, bet ne tik tuvu, lai tiem pievērstu uzmanību. Dzīvojamo māju izkārtojums jaunākajās priekšpilsētās pieļauj šādu iespēju, un Poinera un Veba preventīvas ieteikumos galvenokārt bija ietverti pasākumi, lai tos pretnotatītu stāvvietu uzraudzības un ielas braucamo daļu trūkumam. Viņu ieteikumi par pilsētas centrā veikto zādzību, kas saistītas ar ielaušanos, novēršanu tika pamatoti ar drošības un uzraudzības uzlabošanu ieejas vietās.

Avots: Poyner, Barry and Barry Webb (1991). *Crime Free Housing*. Oxford: Butterworth-Architecture.

Dažādas problēmas, kopēji risinājumi

Specifiskas problēmas pussagruvušā apkārtne vai dzīvokļu kompleksos vienmēr ir jāanalizē atsevišķi, bet risinājumus vajadzētu apsvērt vienlaicīgi izmaksu efektivitātes dēļ. Turpmāk norādītajā izdomātajā piemērā pēdējais noteiktais risinājums jeb vārtu sargs un iekšējā televīzualā uzraudzības sistēma (CCTV) ir dārgākais no visiem uzskaitītajiem risinājumiem. Bet ir arī paredzams, ka tas ir efektīvākais katras problēmas risinājums. Ja ir pietiekami daudz finanšu līdzekļu, lai izvēlētos vairākus pasākumus, ir iespējams atrast risinājumu visām trim problēmām.

IESPĒJAMIE RISINĀJUMI (no lētākā līdz dārgākajam)	VANDĀLISMS LIFTOS	AUTOMOBILŪ ZĀDZĪBAS/ IELAUŠANĀS AUTOMOBĪĻOS	ZĀDZĪBAS, KAS SAISTĪTAS AR IELAUŠANOS DZĪVOJAMĀS MĀJĀS
Nogriezt krūmus, lai uzlabotu uzraudzību (\$)		••	••
Veidot uzraudzības shēmu (\$)	•••	•	•
Ierīkot signalizāciju liftos (\$\$)	••••		
Elektroniska pieeja autostāvvietai (\$\$)		••••	••••
Ierīkot iekšējo tālruni (\$\$\$)	••		
Apsardzes uzņēmuma pakalpojumu izmantošana (\$\$\$\$)			
Dzīvokļu logu slēdzenju un durvju nostiprināšana (\$\$\$\$)	•	••	••
Durvju sargs un CCTV kameras (\$\$\$\$\$)	••••	••••	••••

Š Paredzamās izmaksas • Paredzamā efektivitāte

7. Rīkojieties, izmantojot SARA modeli, bet neapmaldieties

Īstenojot problēmorientētu policijas darbu, policijai iesaka: 1) rūpīgi noteikt problēmas, kuras tā vēlas risināt (sk. „problēmas” definīciju 14. solī); 2) veikt padziļinātu analīzi, lai noskaidrotu to cēloņus; 3) uzņemties plašu risinājumu meklēšanu, lai novērstu minētos cēloņus un veicinātu ilgtermiņa risinājumu; 4) novērtēt, cik sekmīgi ir bijuši šādi pasākumi.

Ir runa par pasākumu izpēti, kas ir plaši izmantota sociālo zinātņu metode, kurā pētnieki sadarbojas ar praktiķiem, palīdzot noteikt un uzlabot pasākumus, līdz tiek gūti panākumi. Iespējams, tas ir pretrunā ar parasto pētnieku misiju, proti, strādāt, nesadarbojoties ar praktiķiem, vākt pamatinformāciju par problēmām un veikt patstāvīgus novērtējumus. Tomēr, pētot pasākumus, pētnieks ir problēmu risināšanas komandas iekšējais dalībnieks. Tā ir noziedzības analītiķa funkcija. Katrā posmā Jūsu analīzei ir informējoša un virzoša ietekme.

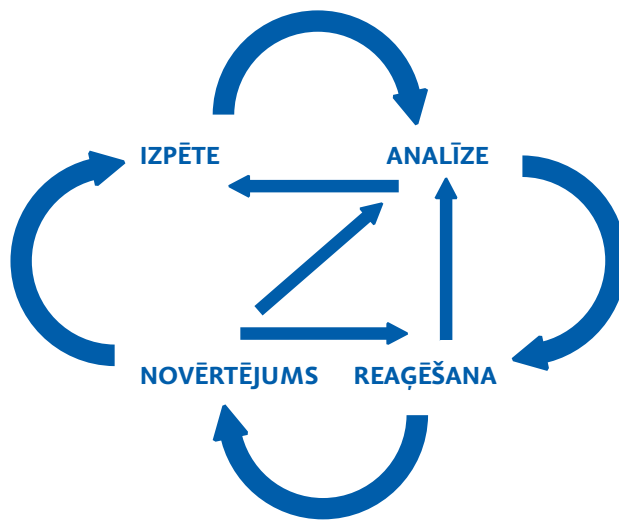
Drīz vien pamanīsiet, ka SARA modelis palīdz Jums un grupai saglabāt konkrētu virzienu. Tas ir akronīms, ko formulēja Džons Eks un Bills Spelmans (Bill Spelman), lai to attiecinātu uz četriem problēmu risināšanas posmiem – *izpēte, analīze, reakcija un novērtējums*. Šis process ir ļoti līdzīgs daudziem citiem analītiskajiem procesiem, tostarp informācijas apkopošanai, salīdzināšanai, analīzei, izplatīšanai un vērtējuma saņemšanai standarta noziedzīgu nodarījumu analīzes procesā. Sadalot projektu atsevišķos posmos, SARA palīdz nodrošināt, ka nepieciešamie posmi ir uzsākti pareizā secībā, piemēram, risinājumi netiek pieņemti pirms problēmas analīzes uzsākšanas. Tā ir noderīga, lai novērstu dabisko tendenci – uzreiz pāriet uz galīgo atbildi, vienlaicīgi nosakot problēmas un analīzes definīcijas un aizmirstot novērtēt to ietekmi uz problēmu.

Problēmu risināšanas pasākumi bieži ir ļoti sarežģīti. Šādos projektos tiek paredzēts, ka grupa strādās tikmēr, kamēr tiks gūti panākumi, apsverot un uzlabojot ietekmēšanas procesu saskaņā ar iepriekš gūto pieredzi. Taču šis process nav obligāti jāpabeidz tajā brīdī, kad ir veikts novērtējums. Ja problēma joprojām pastāv vai tā ir nedaudz citāda, grupai, iespējams, ir jāsāk viss no sākuma. Tas ir norādīts shēmā, kurā ārējās bultiņas apzīmē novērtējumu, kas saņemts starp novērtējuma un pārskata posmu.

Tomēr četru problēmu risināšanas posmu secība ne vienmēr ir stingri lineāra – viens posms pēc cita. Patiesībā projekts reti ir lineārā secībā, proti, no sākotnējā pārskata un analīzes posma līdz reaģēšanas un novērtējuma posmam. Drīzāk procesā bieži ir apkārtceļi, tādēļ atklātā analīze var izraisīt izmaiņas projekta mērķobjektā, un jautājumi par iespējamiem reaģēšanas pasākumiem var radīt nepieciešamību veikt jaunu analīzi. Jo ilgāks un sarežģītāks projekts, jo lielāks ir šādu apkārtceļu skaits. Mazāko bultiņu kopums attēlā norāda uz dinamisko procesu. Piemēram, kāds varētu izlaist dažus posmus, pēc pārskata posma īstenojot īstermiņa ārkārtas reaģēšanu, lai stabilizētu problēmu, kamēr tiek veikta turpmākā analīze. Īstermiņa risinājumu novērtējumu var pievienot analīzei un veicināt tāda jauna reaģēšanas posma noteik-

šanu, ko pēc tam novērtē. Tādēļ, iespējams, ir jāatkārto pārskata posms, jo jaunā informācija nosaka problēmas definīcijas pārskatīšanu vai jaunu problēmu atklāšanu. Ir būtiski iekļaut analīzi un novērtēšanu rīcības plānā, jo nevar vienkārši pāriet no pārskata uz reaģēšanu un bravūrīgi ziņot par uzvaru.

SARA modeļa problēmu risināšanas process

Viens no šī izdevuma autoriem (Ronalds V. Klarks) neseno strādāja kopā ar Hermanu Goldšteinu projektā par ierīču zādzību no jaunbūvēm samazināšanu Šarlotē (Charlotte), Ziemeļkarolinā. Mikrorajoni bieži atradās pietiekami izolētos lauku apvidos, un tajos nebija iespējams efektīvi patulēt. Tos bija grūti aizsargāt, jo mājokļu attīstītāji vēlējās piesaistīt iespējamus pircējus, ļaujot viņiem apskatīt vietas vakaros un nedēļas nogalēs. Tā kā tika aizturēts neliels likumpārkāpēju skaits, bija maz informācijas par viņiem vai to, ko viņi dara ar nozagto aprīkojumu. Tika apsvērts plašs iespējamo risinājumu loks, ietverot iespēju aprīkojumu uzglabāt drošos konteineros uz vietas un izmantot pārnēsājamo signalizāciju un televīzualās uzraudzības sistēmas kameras. Tad tika izvēlēts risinājums, kuru izmantoja daži mazāki būvniecības uzņēmumi – aprīkojuma uzstādīšanas atlikšana līdz dienai, kad pircējs pārņem tās savā īpašumā.

Sākumā daudziem būvniecības uzņēmumiem šī ideja nepatika. Pārdošanas darbinieki uzskatīja, ka uzstādītas aprīkojums palielina iespējas māju pārdot un ka aprīkojuma trūkums, ja to attiecina uz zādzībām, varētu pircējos izraisīt satraukumu par vietu, uz kuru viņi vēlas pārcelties. Būvnieki uzskatīja, ka aprīkojuma piegāde un uzstādīšana, kad mājas ir apdzīvotas, būtu grūtāka nekā kopīga visa nepieciešamā aprīkojuma piegāde un uzstādīšana. Daži kļūdaini uzskatīja, ka būvniecības inspektori varētu neapstiprināt mājas kā piemērotas dzīvošanai, ja vien tajās nebūs uzstādīts aprīkojums. Citi nepareizi uzskatīja, ka tā ir hipotekārā kredīta prasība. Visbeidzot, individuālā uzstādīšana nozīmētu, ka būvniecības uzņēmumi nevarētu organizēt būvniecības in-

spektoru būvlaukumu apmeklējumu un sertifikātu izsniegšanu par objekta nodošanu tirdzniecībā.

Tā kā šādam risinājumam bija daudzas priekšrocības, tika nolemts atgriezties analīzes posmā, lai noskaidrotu atbildes uz būvniecības uzņēmumu iebildumiem. Visbeidzot, šāda informācija bija noderīga, lai pārlicinātu būvniecības uzņēmumus izvēlēties minēto risinājumu, samazinot aprīkojuma zādzību skaitu.

SARA un „5 i”

Lielbritānijas Iekšlietu ministrijas darbinieks Pauls Ekbloms (*Paul Ekblom*) ir ieteicis izstrādāt SARA modeli, kurā ir ietverti šādi posmi: operatīvā informācija, ietekmēšana, īstenošana, iesaistīšanās un ietekmes un procesa novērtēšana. „5 i” tiek atbalstīti ar daudziem praktiskajiem jēdzieniem un līdzekļiem.

Tas pierāda, kā problēmorientēts policijas darbs ir process, kurā datu un informācijas pakāpeniska iegūšana sniedz informāciju projekta realizēšanas gaitā, veicinot jautājumu rašanos, definīciju pārveidi un pat mērķobjekta izmaiņas nepieciešamības gadījumā. Tiklīdz ir noteikts daudzsološs risinājums, ir jāveic padziļināta analīze par tā izmaksām un ieguvumiem. Alternatīva – visaptveroša izpēte par visām pieņemamām risinājumu iespējām – ir saistīta ar risku, ka projekts zaudēs tempu un iesaistīto personu atbalstu.

8. Izmantojiet problēmas analīzes trijstūri

Daudzas kriminoloģijas teorijas koncentrējas uz faktoru, kas veicina kļūšanu par likumpārkāpēju. Cēloņi tiek atrasti laika ziņā vai citādi attālinātos faktoros, piemēram, audzināšanā, ģenētikā un psiholoģiskajos vai sociālajos procesos. Minētās zinātniskās teorijas ir grūti pārbaudāmas, jo tās ir dažādas un tām nav zināms zinātniskais pamatojums, turklāt tās sniedz neskaidrus norādījumus stratēģijai, kas policijas praksē parasti nav izmantojami. Taču tas neattiecas uz vides kriminoloģiju, jo tās teorijas un jēdzieni ir īpaši noderīgi ikdienas policijas darbā. Tas ir tādēļ, ka policija saskaras ar tūlītējiem situācijas cēloņiem, kas izraisa noziedzīgu nodarījumu, tostarp vilinājumus, iespējas un nepietiekamu mērķu aizsardzību. Ja pārzināsiet minētos jēdzienus, kļūsiat par vēl nozīmīgāku komandas dalībnieku.

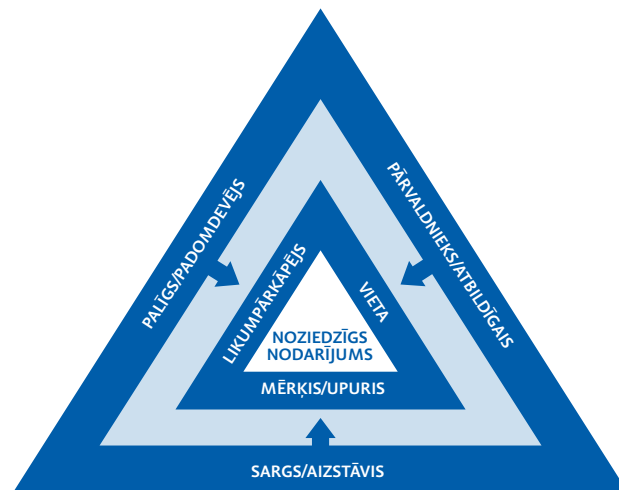
Problēmas analīzes trijstūris (to dēvē arī par noziedzības trijstūri) ir radies vienā no svarīgākajām vides kriminoloģijas teorijām – ierastās kārtības teorijā (*routine activity theory*). Šajā teorijā, kuru sākotnēji formulējis Lorencs Kohens (*Lawrence Cohen*) un Markus Felsons (*Marcus Felson*), ir apgalvots, ka laupīšanas notiek tad, kad iespējams *likumpārkāpējs un piemērotais mērķis satiekas laikā un vietā un kad mērķis netiek pietiekami apsargāts*. Līdz ar to tiek apstiprināta iespējamā likumpārkāpēja faktiskā pastāvēšana, jo cilvēka alkatība un savtība ir pietiekams skaidrojums noziedzīgas rīcības motivācijai. Nav atšķirības starp cietušo, kas ir cilvēks, un nedzīvu priekšmetu, jo abi var kļūt par likumpārkāpēja mērķi. *Aizsardzības elements* var būt gan cilvēks, gan drošības ierīces. Šīs teorijas rezultātā radās problēmas analīzes trijstūris, kurā trīs malas ir likumpārkāpējs, mērķis un vieta (*sk. trijstūri shēmā pa labi*).

Pievēršot uzmanību jebkuras problēmas trim galvenajiem komponentiem, trijstūris palīdz pārliecināties, ka Jūsu analīzē ir izmantoti visi trīs elementi. Policija ir pieradusi apsvērt problēmu, attiecinot to uz iesaistītajiem likumpārkāpējiem, un parasti mērķis ir vienīgi tas, kā viņus identificēt un aizturēt. Taču problēmorientēts policijas darba metodes (*POP*) paredz, ka Jums jāizpēta plašāks faktoru loks un tam ir nepieciešama informācija par iesaistītajiem cietušajiem un vietām.

Problēmu analīzes trijstūra jaunākais formulējums papildus paredz *ārējo „kontrolētāja” trijstūri* katram no trim sākotnējiem elementiem (*sk. attēlu*):

- ▶ **upuris/mērķis** – kontroles elements: ierastās kārtības teorijā tas ir sākotnēji formulētais „sargs” – parasti cilvēki aizstāv sevi, savu īpašumu vai ģimenes locekļu, draugu un kolēģu īpašumu. Sargi ir arī policija un personīgā aizsardzība;
- ▶ **likumpārkāpējs** – kontroles elements: **palīgs/padomevējs** – persona, kura labi pazīst likumpārkāpēju un kura ir spējīga kontrolēt viņu vai viņa darbības. Palīgi ir vecāki, brāļi vai māsas, skolotāji, draugi un laulātie. Probācijas un par pirmstermiņa atbrīvošanu atbildīgās iestādes bieži darbojas kā papildu palīgi vai aizstāj parastos palīgu un padomevējus;

- ▶ **vieta** – kontroles elements: **pārvaldnieks, atbildīgais, īpašnieks vai pilnvarotā persona**, kuras pienākums ir kontrolēt uzvedību attiecīgajā vietā, piemēram, autobusa vadītājs, skolotājs, krogu īpašnieki, irētā dzīvokļa īpašnieki vai stjuarti lidsabiedrībās.

Problēmu analīzes trijstūris ir pamats citai noderīgai analītiskajai metodei – trīs galveno problēmu veidu klasifikācijai, ar ko policija saskaras, un teorijai par to, kā rodas minētās problēmas. Džons Eks un Viljams Spelms (*William Spelman*) ir piedāvājuši šādas problēmas klasificēt kā „vilka”, „pīles” un „alas” problēmas.

„Vilka” tips

1. Recidīva problēmas ietver likumpārkāpēja uzbrukumus atšķirīgiem mērķiem dažādās vietās. Tās ir „izsalkušā vilka” problēmas. Bruņojies laupītājs, kurš aplaupa dažādas bankas, ir spilgts „vilka” problēmas piemērs. „Vilka” problēmas rodas, ja likumpārkāpēji spēj noteikt īslaicīgi mazāk aizsargātus mērķus un vietas. Minēto mērķu un vietu kontrolētāji, iespējams, var rīkoties, lai novērstu turpmākus uzbrukumus, bet likumpārkāpēji pievēršas citiem mērķiem un vietām. Palīgu kontroles trūkums veicina „vilka” problēmas.

„Pīles” tips

2. Vairākkārtējas viktimizācijas problēmas ietver cietušos, kuriem dažādi likumpārkāpēji uzbrūk vairākkārtīgi. Tās ir „sēdošās pīles” problēmas. Taksometru vadītājus apzog vairākkārtīgi dažādi cilvēki dažādās vietās – tas ir spilgts „pīles” problēmas piemērs. „Pīles” problēmas rodas, kad cietušie nepārtraukti saskaras ar iespējamiem likumpārkāpējiem dažādās vietās, bet tie nepaplašina aizsardzības pasākumus, un apsargi nav klāt vai arī nav efektīvi.

„Alas” tips

3. Vairākkārtējas problēmas, kas saistītas ar konkrētu vietu, ietver dažādus likumpārkāpējus un dažādus mērķus, kas sastopas vienā un tajā pašā vietā. Tās ir „šausmīgās alas” problēmas. Dzertuve, kurā notiek daudzi kautiņi, bet vienmēr tajos piedalās dažādi cilvēki, ir „alas” problēmas piemērs. „Alas” problēmas rodas, kad jauni iespējamie likumpārkāpēji un jauni iespējamie mērķi sastopas vietā, kur pārvaldība nav efektīva. Vide joprojām sekmē problēmsituāciju rašanos.

Ņemiet vērā, ka „vilka”, „pīles” un „alas” problēmas ir reti sastopamas tiešā veidā. Daudzas problēmas ietver vairāku problēmu apvienojumu. Jautājums ir par to, kura ir domnējošā problēma – „vilka”, „pīles” vai „alas”?

Kad tiek izdarīts noziedzīgs nodarījums, ir jābūt visiem iekšējā trijstūra elementiem, savukārt visi ārējā trijstūra

elementi ir nepietiekami vai to trūkst. Ja iespējamo likumpārkāpēju klātbūtne ir pastāvīga, bet noziedzīgi nodarījumi tiek izdarīti, kad trūkst apsargu klātbūtnes, izmaiņas apsargu grafikā varētu būt noderīgs risinājums. Pajautājiet sev: „Kādēļ problēmu analīzes trijstūris izskatās vienādi pirms noziedzīgiem nodarījumiem, to laikā un pēc noziedzīgiem nodarījumiem?”

Izprotot saikni starp problēmām, un iespējām, kas rosina problēmu rašanos, varēsiet atrast piemērotu risinājumu, lai atturētu likumpārkāpēju no vairākkārtējas noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, uzlabojot palīgu darbību, palīdzēt cietušajiem samazināt viņu iespējamību kļūt par mērķi un mainīt vietas, kurās rodas problēmas (skolas, krodziņi, autostāvvietas). Īsāk sakot, jau sākumā trijstūris palīdzēs orientēties uz datu vākšanu par minētajiem sešiem aspektiem, kas visticamāk veicinās praktiskus problēmas risinājumus.

Kas ir modernā kriminoloģija*?

Tradicionālā kriminoloģija mēģina uzlabot to psiholoģisko un sabiedrisko faktoru izpratni, kas izraisa vēlmi kļūt par likumpārkāpējiem, lai atrastu veidus, kādos mainīt minētos cēloņus. Modernā kriminoloģija izmanto radikāli atšķirīgu pieeju. Tā ir vērsta ne tikai uz cēloņiem, kādēļ cilvēks piedzīst kā likumpārkāpējs vai par tādu kļūst, bet arī uz noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Tā meklē veidus, kādos samazināt noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas iespējas un kārdinājumus, kā arī palielināt atklāšanas risku. Tā ņem vērā arī daudzu citu disciplīnu devumu, ietverot psiholoģiju, ģeogrāfiju, medicīnu, pilsētplānošanu un arhitektūru. Modernā kriminoloģija precīzi meklē veidu samazināt noziedzību ielās, ģimenēs un veikalos.

* Oriģināltekstā ir izmantots jēdziens „Crime Science”. [Tulk. piez.]

Avots: Londonas Universitātes koledžas Džila Dando Noziedzīgu nodarījumu zinātnes institūts (2004); www.jdi.ucl.ac.uk.

9. Atcerieties par iespējām, ko sniedz zaglis

Vides kriminologiem izteiciens „iespējas veido zagļus” ir vairāk nekā populāra paruna, tā ir pamatpieeja. Viņi uzskata, ka, palielinoties iespējām, palielinās arī noziedzība. Lai saprastu, vai tam piekrist, apsveriet Glorijas Laikockas (*Gloria Laycock*) un Nika Tilijs (*Nick Tilley*) (Londonas Universitātes koledžas *Džila Dando Noziedzīgu nodarījumu zinātnes institūts*), ieteikto scenāriju:

„Iedomājieties, ka jāatsakās no visām situācijas kontrolēm – nav slēdžu, nenotiek ierastās muitas kontroles, atvērtā kastē tiek mesta nauda par stāvvietu, nav bibliotēkas pārbaude, nav bagāžas kontroles lidostās, nav biļešu kontroles vilcienu stacijās, nav luksoforu utt. – vai tas ietekmēs noziedzības līmeni un nekārtību daudzumu?”

Ja atbildat, ka noziedzības līmenis un nekārtību skaits noteikti palielināsies, Jūs uzskatāt, ka iespējas ir noziedzības cēlonis. Neticami, bet daudzi kriminologi tam nepiekrīst. Viņi uzskata, ka iespējas var tikai noteikt, kad un kur noziedzīgs nodarījums rodas, nevis to, vai tas notiks. Viņi uzskata, ka tas, vai notiks noziedzīgs nodarījums, ir pilnīgi atkarīgs no likumpārkāpēja tieksmēm, un šādu tieksmju kopums nosaka noziedzīgu nodarījumu skaitu sabiedrībā.

Patiesībā noziedzības līmenis ir vienlīdz atkarīgs gan no iespējām, ko sniedz materiālā un sociālā sabiedrības vide, gan no iedzīvotāju attieksmes un rīcības. Neveicot eksperimentus, to ir sarežģīti pierādīt, bet būtu neētiski sniegt jaunas iespējas veikt zādzības, kas saistītas ar ielausanos, vai laupīšanas un gaidīt, lai redzētu, kas notiks. Tomēr saistībā ar sīkiem likumpārkāpumiem ir veikti eksperimenti. Pētnieki 20. gadsimta 20. gados deva bērniem iespēju krāpties pārbaudījumos, melot par krāpšanos un zagst monētas no automātiem. Citi pētnieki ielās izmētāja apzīmogotas un adresētas vēstules, dažās no kurām bija nauda, lai novērotu, vai tās nosūtīs norādītajam adresātam. Trešajā – laboratorisko eksperimentu grupā – cilvēkiem tika doti norādījumi „sodīt” citus par nepakļaušanos pārbaudījuma nosacījumiem, izmantojot pārbaudes iekārtu, kas izraisa spēcīgu elektrisko šoku (patiesībā strāvas nemaz nebija).

Minēto eksperimentu rezultāti pierāda iespēju cēloņsakarības. Daudzas personas un pat tie, kuri parasti pretojas kārdinājumam, izmantoja dažas iespējas izturēties negodīgi vai agresīvi – iespējas, ar kurām tās nesaskartos, ja vien nepiedalītos pētījumā. Bet šādus sīkus likumpārkāpumus nevar attiecināt uz tādiem noziedzīgiem nodarījumiem kā zādzības vai automobiļu zādzības. Līdz ar to ir jāatgriežas pie citiem iespēju nozīmes noziedzīga nodarījuma izcelsmē pierādījumu avotiem.

Pašnāvība un iespēja. Pašnāvība nav noziedzīgs nodarījums, taču līdzās daudziem noziedzīgiem nodarījumiem to parasti uzskata par īpaši motivētu rīcību. Lielbritānijā ir pierādīts, ka iespējas ir nozīmīga pašnāvību skaita cēlonis. 20. gadsimta 50. gados Lielbritānijā apmēram puse cilvēku, kuri izdarījuši pašnāvības, izmantoja gā-

zi, kas pieejama mājokļos un kas satur letālu daudzumu oglekļa monoksīda (CO). To dēvēja par „galvas iebāzšanu gāzes cepekrāsnī”. Gāzi no eļļas, nevis no ogļēm sāka ražot 20. gadsimta 60. gados. Jaunajā gāzē bija mazāk CO, un pašnāvību skaits, izmantojot gāzi, sāka samazināties. Pēc 1968. gada tikai apmēram 20 procenti pašnāvību tika izdarītas, izmantojot gāzi. Tas ir laiks, kad sākās citas pārmaiņas, proti, rūpnieciski ražotā gāze tika aizstāta ar dabasgāzi no Ziemeļjūras. Dabasgāze nesatur CO un ir gandrīz neiespējami to izmantot pašnāvības izdarīšanai. Kopš 20. gadsimta 70. gadu vidus Lielbritānijā mazāk nekā viens procents cilvēku izdarīja pašnāvības, izmantojot minēto metodi.

Īpaši pārsteidzoši ir tas, ka kopumā pašnāvības neaizstāja ar citām metodēm. Tabula norāda, ka laika posmā no 1958. līdz 1976. gadam pašnāvību skaits samazinājās par gandrīz 30 procentiem, proti, no 5298 līdz 3816. Tas bija ekonomikas lejupslīdes laikā, kad varēja paredzēt, ka pašnāvību skaits palielināsies, un citās Eiropas valstīs tas patiešām palielinājās. Cilvēki neizmantoja citas metodes, jo tām visām bija trūkumi. Pārdozēšanas gadījumos letāls iznākums ir retāks nekā, izmantojot oglekļa monoksīdu. Pakāršanās gadījumā ir nepieciešamas zināšanas un arī drosme. Ne visiem cilvēkiem ir pieejami ieroči, turklāt tie var izraisīt izkropļojumus, nevis nāvi. No otras puses, gāze, ko izmantoja mājokļos, bija viegli pieejama daudzās mājās. Tā bija īpaši letāla un, izmantojot to, nebija nedz asiņu, nedz sāpju. Tādēļ nav pārsteidzoši, ka tā bija atzītākā metode tik ilgi un ka pašnāvību skaits samazinājās, kad vairs nebija iespējas to izmantot.

Pašnāvības Anglijā un Velsā no 1958. līdz 1977. gadam

Gads	Kopējais pašnāvību skaits	Pašnāvības, izmantojot gāzi, kas pieejama mājokļos	Procenti no kopējā skaita
1958.	5298	2637	49,8
1960.	5112	2499	48,9
1962.	5588	2469	44,2
1964.	5566	2088	37,5
1966.	4994	1593	31,9
1968.	4584	988	21,6
1970.	3940	511	13,0
1972.	3770	197	5,2
1974.	3899	50	1,3
1976.	3816	14	0,4

Avots: *Mirstības statistika Anglijā un Velsā, cēloni*. Londona: Viņas Majestātes Valsts kancelejas (Her Majesty's Stationery Office) gadagrāmata.

Slepkavība un iespēja. Iespēja ir būtiska cēloņsakarība arī slepkavībā, kā tas norādīts pētījumā par slepkavību skaitu Amerikas Savienotajās Valstīs un Lielbritānijā, ko veica pirms dažiem gadiem. No 1980. līdz 1984. gadam (pētījumā minētais periods) kopējais slepkavību skaits šajā valstī bija 8,5 reizes lielāks nekā Anglijā un Velsā. Slepkavību, kas izdarītas, izmantojot ieroci vai šaujameroci, skaits bija attiecīgi 63 reizes un 75 reizes augstāks. Kopā Anglijā un Velsā (ar apmēram 50 miljoniem iedzīvotāju) šajā periodā notika tikai 57 slepkavības, izmantojot šaujameroci. Amerikas Savienotajās Valstīs, kur iedzīvotāju skaits ir apmēram 230 miljoni (gandrīz piecas reizes lielāks skaits), kopējais nogalināto cilvēku skaits, izmantojot šaujameroci, bija 46 553.

Šie konstatējumi netika uztverti nopietni, jo kopējais noziedzības līmenis ASV parasti bija augstāks, nekā Anglijā un Velsā šajā periodā. Tomēr pēdējos 15 gados kopējais noziedzīgu nodarījumu līmenis abās valstīs ir izlīdzinājies tā, ka pašreiz nav lielas atšķirības starp tām, izņemot slepkavības. ASV joprojām ir daudz augstāks

slepkavību līmenis, jo ASV lielākam cilvēku skaitam nekā Lielbritānijā pieder ieroči, jo īpaši pistoles. Pat policisti Lielbritānijā ikdienā nenēsā līdzīgi ieroci! Līdz ar to, ja kautiņš notiek ASV, ir lielāka iespējamība, ka kāds šaus, nekā ja tas notiek Lielbritānijā. Līdzvērtīgi, bet ne tik pārsteidzoši secinājumi atklājas, salīdzinot slepkavību līmeni Lielbritānijā un Kanādā (sk. tabulu). Kopumā minētie salīdzinājumi pierāda, ka ieroča pieejamība (iespēja ir mainīga) ir būtiska cēloņsakarība slepkavībā.

Izprotot šīs nodaļas argumentus un pieņemot, ka iespēja veido noziedzīgu nodarījumu, tas vēl nenozīmē, ka Jums jānoliedz citu cēloņu nozīmīgums, piemēram, iedzimtās īpašības, nelabvēlīgas ģimenes un nepietiekama disciplīna. Bet Jūs nevarat neko izdarīt, lai mainītu cilvēku individuālās īpašības, šķiršanās līmeni vai slikto audzināšana. Taču varat mainīt kriminogēno situāciju, kurā šie cilvēki nokļūst. Izpratne, ka iespēja veido zagli, palīdz pievērst uzmanību noziedzības novēršanas praktiskajiem līdzekļiem un palīdz aizstāvēt šo uzskatu pret kritiku.

Ieroči un slepkavības Amerikas Savienotajās Valstīs un Kanādā

Klasiskajā pētījumā tika salīdzināts slepkavību līmenis un uzbrukumi Sietlā (*Seattle*) (ASV) un Vankūverā (*Vancouver*) (Kanādā) no 1980. līdz 1986. gadam, lai noteiktu šaujameroci pieejamības ietekmi uz noziedzības līmeni. Lai gan Vankūvera lielā mērā ir līdzīga Sietlai, Vankūverā ir ierobežotākas iespējas iegūt īpašumā šaujameroci. Pētījumā konstatēja, ka plašāka šaujameroci pieejamība palielina slepkavību līmeni. Būtiskākie secinājumi bija šādi:

1. Uzbrukumu skaita līmeņa atšķirības abās pilsētās ir nelielas.
2. Sietlā slepkavības risks bija daudz augstāks nekā Vankūverā. Sietlā risks tikt noslepkavotam ar šaujameroci ir piecas reizes lielāks.
3. Slepkavību, kas nav veiktas ar ieroci, skaita līmenis abās pilsētās maz atšķiras.

Avots: Sloan, John and colleagues (1988). „Handgun Regulations, Crime, Assaults, and Homicide”. *The New England Journal of Medicine*, 319: 1256–1262.

10. Iejūties likumpārkāpēja ādā

Kad analizējat noziedzīga nodarījuma problēmu vai apsverat risinājumus, mēģiniet apskatīties uz noziedzīgu nodarījumu no likumpārkāpēja viedokļa! Centieties izprast, kādēļ viņi izdara noziedzīgu nodarījumu, proti, nevis attālinātus sabiedriskus vai psiholoģiskus cēloņus, bet ieguvumus, ko viņi meklē. Pirms 30 gadiem radikālā kriminoloģijas kritika norādīja, ka ne jau bankas laupītāju gēni mudina viņus ieiet bankā – viņi aplaupa bankas, jo vēlas kļūt bagāti.

Daudzos gadījumos no zādībām un laupīšanām iegūtais labums ir acīmredzams, bet tas nav skaidrs grupējumu izraisītās vardarbības vai tā dēvētā „bezjēdzīgā” vandālisma un grafiti zīmēšanas gadījumā. Būtībā grafiti zīmējumi var norādīt uz nepilngadīgo grupējuma teritoriju vai vietu, kurās nopirkt narkotikas, vai tas ir vienkārši izrādīšanās veids. Zināšanas par to, kurš no minētajiem cēloņiem ir dominējošais, palīdz noteikt problēmu risināšanas projekta mērķobjektu un konstatēt veicinošos faktoros. Tas var arī palīdzēt projekta komandai noteikt risinājumus. Ņujorkas metro pārvaldītāji guva panākumus grafiti zīmējumu novēršanā tikai tad, kad viņi izprata „marķētāju” motivāciju, kas bija roku darba izrādīšana vilcienu kustības laikā (sk. 41. soli).

Izpēte par to, kā likumpārkāpēji izdara noziedzīgus nodarījumus, ir tikpat nozīmīga, kā izpēte par to, kādēļ viņi tos izdara. *Racionālā izvēles teorija* ir noderīga, apsverot minētos jautājumus. Nosaukums ir maldinošs, jo teorijā netiek pieņemts, ka likumpārkāpēji rūpīgi plāno noziedzīgus nodarījumus, tajā tikai tiek pieņemts, ka viņi, izdarot noziedzīgus nodarījumus, meklē ieguvumus, kas ir pietiekami racionāli. Šāda teorija pat nepieļauj, ka likumpārkāpējiem izdodas iegūt meklētos labumus. Tas ir tādēļ, ka viņiem reti ir visa vajadzīgā informācija, viņi nevelta pietiekami daudz laika darbību plānošanai, viņi riskē un pieļauj kļūdas. Tā uzvedas visi cilvēki ikdienas lēmumu pieņemšanā, un teorētiski to dēvē par ierobežotu un sasaistītu racionalitāti.

Likumpārkāpējiem bieži ir ātri jāizlemj, kā sasniegt mērķus un kā aizbēgt, lai viņus nenokertu. Likumpārkāpēju nopratināšana palīdz izprast, kā viņi pieņem minētos lēmumus (COPS rokasgrāmata par likumpārkāpēju nopratināšanu palīdzēs izvērtēt tiesiskās un tehniskās grūtības nopratināšanas gaitā, sk. „Noderīgas publikācijas”). Pārsteidzoši, ka parasti nav sarežģīti piespiest likumpārkāpējus runāt, jo īpaši, ja ierobežojat sarunu līdz problēmas vispārējam raksturojumam, kuru cenšaties risināt, un izvairāties no īpašiem jautājumiem par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus viņi izdarījuši. Mums patīk runāt par sevi un par darbu, ko darām, un likumpārkāpēji nav

izņēmums. No otras puses, vienmēr ir jā saglabā noteikts skepticisms, jo cilvēki, kuri parasti neievēro šo paradumu, var arī ieraduma pēc pārspīlēt un melot.

Martins Džils (*Martin Gill*) no Leičesteras Universitātes
Martins Džils (*Martin Gill*) no Leičesteras Universitātes (*Leicester University*) Anglijā izstāstīja gadījumu par pieredzējuša likumpārkāpēja nopratināšanu cietumā. Nopratinot likumpārkāpēju par noziedzīgu nodarījumu, kura dēļ viņu apcietināja, Džils jautāja: „Vai Jūs domājat, ka Jūs varētu noķert?” Cietumnieks atspiedās dziļāk krēslā un veltīja viņam ilgu skatienu pirms atbildēja: „Es nekad nedomāju, ka dzirdēšu, ka kāds no universitātes pajautās šādu stulbu jautājumu. Vai Jūs domājat, ka būtu to paveicis, ja domātu, ka mani varētu noķert?”

Ja nevarat nopratināt likumpārkāpējus, centieties iztēloties noziedzīga nodarījuma gaitu (sk. 35. soli). Kas ir jāizdara katrā posmā? Kā izvēlas mērķus? Kā var pakļaut vai apkrāpt cietušos? Kā aizbēgt no policijas? No kuriem priekšmetiem ir jāatbrīvojas? Pat ja nevarat atbildēt uz minētajiem jautājumiem par rīcību, mēģinājums iekļūt likumpārkāpēja domās var palīdzēt apsvērt atbildes. Tas nav uzaicinājums izmēģināt spējas psihoanalīzē. Nevis jāpēta likumpārkāpēja zemapziņa, bet gan jācenšas izprast taustāmus ieguvumus, ko likumpārkāpējs meklē, un to, kā viņam izdarīt noziedzīgu nodarījumu bez lieka darba vai riska. Pauls Ekbloms (*Paul Ekblom*) no Lielbritānijas Iekšlietu ministrijas Pētījumu departamenta (*Home Office Research Department*), iesaka problēmu risinātājiem „domāt kā zagļiem”.

Pauls Ekbloms aptaujāja zagļus Londonas metro, kuri izstāstīja viņam, ka viņi parasti stāv netālu no brīdinājuma zīmēm, kas norāda, ka darbojas kabatzagli. Ievērojot zīmes, pasažieri nereti pārliciecināši uzstāties pa kabatu, lai pārbaudītu maku, šādi būtiski palīdzot zagļiem.

Vēl viena alternatīva likumpārkāpēja pratināšanai ir literatūras, kurā ietverti nopratināšanas protokoli ar līdzīgām likumpārkāpēju grupām, lasīšana. Vides kriminologi, nopratinot automobiļu zagļus, laupītājus, veikalus apzadzējus un kramplaužus, kuri veic ielaušanās dzīvesvietās un tirdzniecības vietās, ir ļoti paplašinājuši mūsu zināšanas par metodēm, kuras izmanto likumpārkāpēji. Likumpārkāpēju grupa var nebūt tieši tāda pati, kā Jūsu grupa, bet, uzmanīgi izpētot minētās nopratināšanas rezultātus, var izvirzīt hipotēzes, kuras varētu izpētīt saistībā ar problēmu.

Bruņotu laupītāju stāsti

Motīvs

„Jūs sežat viens un jūtat, ka kabatā ir tukšums, Jums ir jāmaksā īre, elektrības un gāzes rēķins, parādu piedzinēji visu laiku sūta vēstules. Un tad Jūs sakāt: „Es vēlos kaut man būtu nauda! Man vajag nedaudz naudas.” Tā ir apsēstība. Jūs izmisīgi vēlaties iegūt gan vienu, gan otru. Jūs pārņēmt izmisums, jo naudas nav, bet ik uz soļa parādās kāds, kam esat parādā... „Pēc pēdējās zādzības iedevu naudu mājas īpašniekam un nelielu summu pārskaitīju elektroenerģijas un gāzes uzņēmumam. Man kabatā vēl palika divdesmit vai trīsdesmit dolāri. Nopirku dažas alus bundžas, cigaretes un iztērēju naudu krekam, lai izbaudītu mirkli.” (43.–44. lpp.)

Laupīšanas priekšrocības

„Laupīšana ir visātrākais naudas iegūšanas veids. Laupīšanā ir ātri iegūstama liela naudas summa... Pēc zādzības ar ielaušanos Jums vajadzēs pārdot priekšmetus un saņemt naudu. Tirgojot narkotikas, Jums vajadzēs sadarboties ar pārāk daudziem cilvēkiem, veseliem „bariem”. Vienam pārdosiet kaut ko par piecdesmit, citam par simts dolāriem, vēl kādam par 50, un tas viss aizņem pietekami daudz laika, ar vienu reizi paņemot, visu iegūstat vienā žūksnī.” (51.–52. lpp.)

Mērķa izvēle

„Re, es zinu vietas, uz kurām iet lai noskaidrotu labu aplaupīšanas mērķu atrašanās vietas. Parasti es eju uz visām vietām, kurās apgrozās stulbi cilvēki... Bet es arī esmu aplaupījis dažus cilvēkus, kas bijuši pie tiem bankomātiem.” (78. lpp.)

„Visi, kurus esmu aplaupījis, ir narkotiku tirgotāji... Viņi nezvanīs policijai. Ko viņi teiks policijai? Viņš mani aplaupīja mana stulbuma dēļ? Viņi man ir vieglākā ēsmā. Es nevēlos darīt ļaunu nevainīgiem cilvēkiem, es parasti „strādāju” tikai ar narkotiku tirgoņiem.” (64. lpp.)

Vardarbība

„Labi, ja upuris tā vilcinās, neizlēmīgi, Jūs kļūstat mazliet agresīvs un pagrūžat viņus... Es varētu paņemt pistoli un iebelzt ar to pa galvu viņiem: „Nāciet šurp ar to naudu un beidziet lūrēt, vai arī Jūs iekļūsiet lielās nepatīkšanās!” Parasti, redzot, ka esmu iecerējis rīkoties šādi, viņi atdod naudu.” (109. lpp.)

Avots: Wright, Richard and Scott Decker (1997). *Armed Robbers in Action*. Boston: Northeastern University Press.

11. Paredziet, ka likumpārkāpēji reaģēs

Likumpārkāpēji izdara izvēli, kas ir balstīta uz viņu iespēju uztveri. Izpratne par to, kā likumpārkāpēji visu redz, ir nozīmīga noziedzīgu nodarījumu prevencijā, jo gandrīz visa noziedzīgu nodarījumu prevencija ir saistīta ar likumpārkāpēja uztveres maiņu attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas iespējām. Dažas prevencijas programmas darbojas tieši ar likumpārkāpēja uztveri, policijai informējot likumpārkāpējus par to, ka viņus cieši vēro. Bet daudzas prevencijas shēmas darbojas, izmantojot vienu vai vairākus starpposmus, piemēram, īpašuma marķēšanas shēmās iedzīvotāji lieto logu uzlīmes, šādi parādot dalību tajās. Pārmaiņas vidē maina likumpārkāpēja izjūtas. Minētās sajūtas ietekmē likumpārkāpēja uzvedību, un tādēļ mainās noziedzīga nodarījuma modeļi.

Daudzos gadījumos prevencijas pasākumi attur likumpārkāpējus no turpmākām noziedzīgām darbībām. Tiem var būt arī pozitīva, netieša ietekme uz: 1) noziedzības samazināšanu ārpus darbības mērķobjekta, tā dēvētā *ieguvumu izplatīšanās* (sk. 13. un 47. soli) un 2) noziedzības samazināšanu pirms noziedzīgie nodarījumi faktiski tiek īstenoti, tā dēvētie *iepriekšēji ieguvumi* (52. solis). Tomēr prevencijas pasākumi ne vienmēr panāk vēlamo ietekmi, dažreiz tādēļ, ka likumpārkāpēji pilnīgi neapzinās izmantotos ietekmēšanas pasākumus. Piemēram, likumpārkāpēji var turpināt noziedzīgās darbības policistu, kas atrodas slēpnī, klātbūtnē, jo viņi var nesaprast, ka risks tikt pieķertiem ir palielinājies. Citos gadījumos likumpārkāpēji negatīvi pielāgojas minētajiem prevencijas pasākumiem. Šāda negatīvā pielāgošanās ietver *pārvietošanos* un *ilgtermiņa pielāgošanos*.

- ▶ **Pārvietošanās** notiek, ja likumpārkāpēji maina uzvedību, lai izjauktu prevencijas pasākumus. Pārvietošanās ir ieguvumu izplatībai pretējs process. Pārvietošanās ir iespējama drauds, bet tas nebūt nav nenovēršams. Atbilstoši pārskatiem daudzās situatīvās prevencijas programmās ir maz pierādījumu vai nav pierādījumu par pārvietošanos un, kad pārvietošanos konstatē, tikai retos gadījumos tā pilnībā novērš prevencijas ieguvumus (12. solis).
- ▶ **Pielāgošanās** attiecas uz ilgstošāku procesu, kurā iedzīvotāju grupa, ar tieksmi veikt noziedzīgus nodarījumus,

kopumā atklāj jaunas noziedzīga nodarījuma veikšanas iespējas pēc tam, kad kādu laiku ir veikti prevencijas pasākumi. Pauls Ekbloms, Kens Piss un citi pētnieki, apspriežot minēto procesu, bieži izmanto bruņošanās sacensību analogiju starp prevencijas pasākumu veicējiem un likumpārkāpējiem. Līdz ar to, laikam ritot, var paredzēt, ka daudzi noziedzīgi nodarījumi, kuru skaits tika samazināts, veicot prevencijas pasākumus, atkal parādīsies, kad likumpārkāpēji atklās jaunus veidus, kā tos izdarīt. Pielāgošanās, iespējams, var parādīties, kad sākotnējie likumpārkāpēji lēnām atklāj jaunas metodes, vai kad jauni likumpārkāpēji izmanto iespēju maiņas priekšrocības.

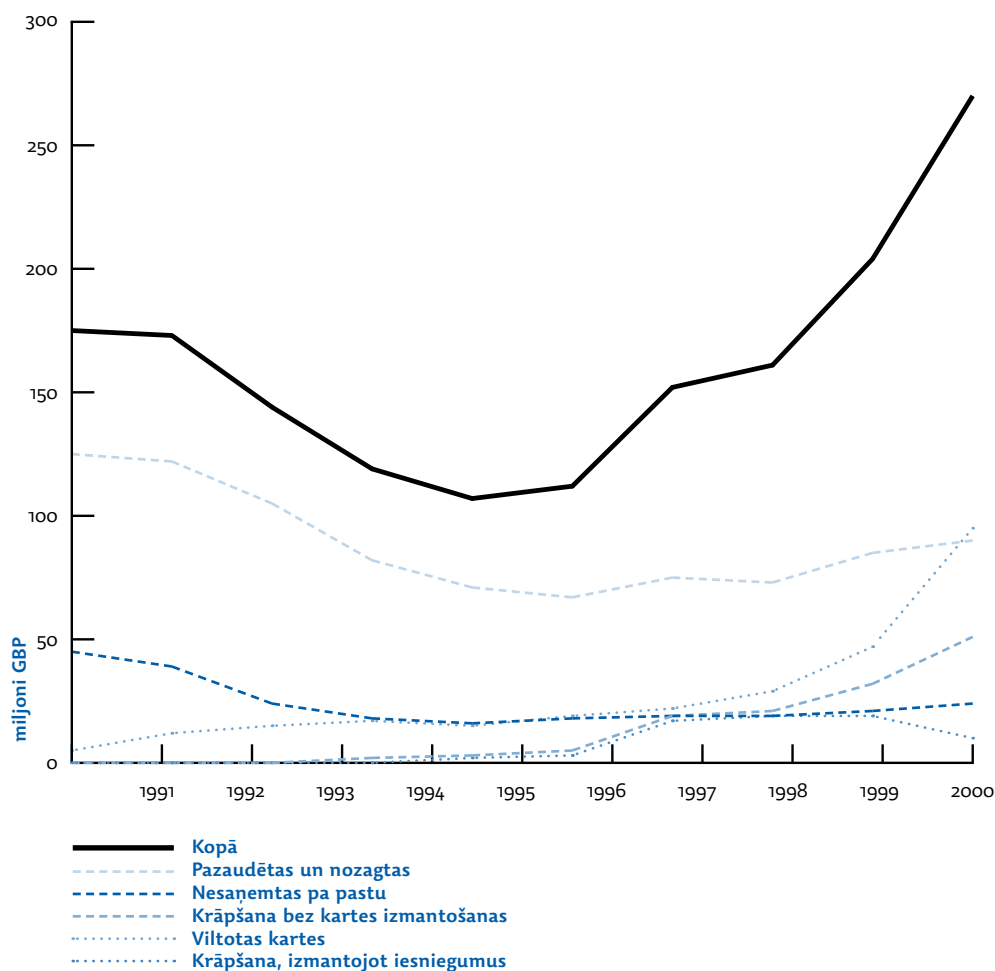
Labs pielāgošanās piemērs ir krāpšana saistībā ar kredītkaršu izmantošanu (sk. tabulu *nākamā lapā*). Vēl viens nesens pielāgošanās piemērs ir velosipēdu slēdzenes. Velosipēdu zagļi atklājuši, ka viņi varētu atlaust plaši izmantoto un efektīvo slēdzeni, izmantojot parastu un lētu lodīšu pildspalvu. Bet ne visi prevencijas pasākumi ir tik neaizsargāti pret likumpārkāpēja atjautību. Piemēram, Nīls Šovers (*Neal Shover*) ir pierādījis, ka tehnoloģijas ir izraisījušas ilgstošu atelpu no seifu uzlaušanas, kas pašreiz notiek ļoti reti, kaut arī kādreiz tā bija diezgan parasta parādība.

Dažos gadījumos prevencijas pasākumi var veicināt *izaicinošu* rīcību. Tā notiek, ja likumpārkāpēji apšaubā prevencijas pasākumu tiesiskumu un izdara lielāku, nevis mazāku skaitu noziedzīgu nodarījumu. Piemēram, policija pamatoti uztraucas, ka priekšlaicīga spēka demonstrēšana var dažreiz stimulēt pūli uzvesties nesavaldīgi, tādēļ policija bieži atturas no pilna ekipējuma, kas paredzēts dumpja savaldīšanai, kamēr nav pietiekamu pierādījumu, ka ir paredzamas nozīmīgas nekārtības. Pētījumos ir iegūti daži pierādījumi, ka izaicinājums ir iespējamāks, ja policiju uztver kā netaisnīgu un ja tai ir „smaga roka”, un ka cilvēki cenšas ievērot tiesību aktus, ja policijas attieksme pret viņiem ir taisnīga, pat ja rezultāts nav tāds, kādu cilvēki vēlētos. Būtībā izaicinājums nav dokumentēta parādība, bet to nedrīkst ignorēt kā iespējamību jo īpaši, ja policija ietekmēšanu izmanto kā galveno prevencijas pasākumu.

Likumpārkāpēju pielāgošanās un krāpšanas, kas saistītas ar kredītkaršu izmantošanu

Maikls Levis (*Michael Levi*) un kolēģi aprakstīja, kā 20. gadsimta 90. gados sadarbība starp policiju un Lielbritānijas Iekšlietu ministriju (līdzvērtīga ASV Tieslietu departamentam), un kredītkaršu izdevējiem izvērtās par sekmīgu kredītkaršu krāpnieku skaita samazināšanas pasākumu. Ieviestie pasākumi ietvēra jaunus, zemākus ierobežojumus mazumtirgotājiem, meklējot darījumu atļaujas, un daudz drošākas jauno kredītkaršu piegādes metodes patērētājiem pa pastu. Kā redzams shēmā, tā rezultātā būtiski samazinājās krāpnieku izraisītie zaudējumi (kopā pazaudēts un nozagts, un nesaņemts pa pastu). Tomēr pēdējos gados kredītkaršu zaudējumi atkal ir sākuši palielināties. Tas galvenokārt ir saistīts ar kredītkaršu attālinātu lietošanu (straujā interneta veikalu uzplaukuma dēļ) un karšu viltošanu (uzskata, ka tas ir organizētās noziedzības grupu darbs Austrumāzijā).

Zaudējumi no krāpniecības ar kredītkartēm, Lielbritānija

12. Noziedzīgu nodarījumu pārvietošanās

Problēmorientētā policijas darbā bieži tiek mēģināts samazināt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iespējas. Piemēram, lai mikrorajonā novērstu zādzības, kas saistītas ar ielaušanos, var ierīkot logu restes vai televīzuālās uzraudzības sistēmas kameras, lai novērstu zādzības automobiļu stāvvietās. Minētie noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iespēju samazināšanas veidi bieži tiek apstrīdēti, izvirzot šādu iebildumu: viss, ko viņi dara, ir noziedzīgu nodarījumu pārvietošana uz citu vietu, nevis to novēršana. Šajā pārvietošanās teorijā uzskata, ka noziedzīgs nodarījums ir pārvietots no vienas vietas uz citu piecos galvenajos veidos:

1. Noziedzīgu nodarījumu pārvieto no vienas vietas uz citu (*telpa*).
2. Noziedzīgu nodarījumu sadala laika posmos (*laiks*).
3. Noziedzīgu nodarījumu novirza no viena mērķa uz citu (*mērķis*).
4. Vienu noziedzīgu nodarījuma izdarīšanas metodi no maina ar citu (*taktika*).
5. Vienu noziedzīgu nodarījuma veidu aizstāj ar citu (*pārkāpuma veids*).

Visos piecos minētajos gadījumos teorijā pieņem, ka likumpārkāpēji ir spiesti izdarīt noziedzīgu nodarījumu, neskatoties uz šķēršļiem. Minētā pieņēmuma pamatojums ir tāds, ka dzīve izdarīt noziedzīgu nodarījumu pieaug vai arī tiek atbrīvota tādā pašā veidā, kādā tiek meklēta seksuālās enerģijas atbrīvošana, vai tāds, ka „profesionāliem” likumpārkāpējiem vai atkarīgajiem no narkotikām ir jāuzņem kārtējā noziedzīga nodarījuma deva, lai saglabātu savu dzīvesveidu. Nav pierādīts, ka likumpārkāpējiem, izdarot noziedzīgus nodarījumus, ir jāapmierina kāda dziļa psiholoģiska „apetīte”. Būtībā ir daudz pierādījumu, ka cilvēki izlemj, vai izdarīt noziedzīgu nodarījumu, kurā vietā un kad. Lai kāds arī būtu pamatojums, pārvietošanās pieņēmumā netiek ievērota svarīgā vilinājuma un iespēju nozīme noziedzībā (9. solis).

Pat ja likumpārkāpēji izdara vairākkārtējus noziedzīgus nodarījumus, pārvietošanās teorijai nav izdevies atbilstoši pierādīt iespējas nozīmi. Līdz ar to pētījums par atkarīgajiem no narkotikām ir pierādījis, ka viņi piemērojas narkotiku piedāvājuma dažādībai. Tā nav vienkārša atbilstība narkotiku izmantošanā. Drīzāk atkarīgie ir spiesti lietot mazākus daudzumus vai mazāk tīkamas narkotikas, jo narkotiku piedāvājums ir samazināts.

Attiecībā uz profesionāliem likumpārkāpējiem, piemēram, banku laupītājiem, nav iemesla pieņemt, ka, izdarot noziedzīgu nodarījumu, viņiem ir jāiegūst noteikta naudas summa. Viņi noteikti izdarīs mazāk laupīšanu, ja tas kļūs grūtāk un riskantāk, tāpat kā tie izdarītu vairāk laupīšanu, ja tās kļūtu vieglāk izdarāmas. Banku laupītājiem kā ikvienam citam dažreiz ir jāpielāgojas trūcīgākiem apstākļiem un jāsamierinās ar zemāku ienākumu līmeni.

Tas nenozīmē, ka var ignorēt pārvietošanos. Patiesībā racionālās izvēles teorija paredz, ka likumpārkāpēji

pārvietojas, kad šādas ricības ieguvumi pārsniedz izmaksas. Piemēram, 20. gadsimta 90. gadu sākumā Ņujorkas policija izvietoja taktiskās narkotiku grupas atsevišķās apkārtnēs, kur bija augsts narkotiku izplatības līmenis. Tirdzotāji reaģēja, pārceļot tirdzniecības vietas no trotuāriem uz dzīvojamo ēku foajē. Bet daudzos citos pētījumos ir atklāts, ka pārvietošanās nenotiek vispār vai notiek tikai ierobežotā apjomā. Piemēram:

- ▶ intensīvas ieroču patruļas samazināja ar šaujamo ierociem saistīto noziedzīgu nodarījumu skaitu Misūri štata Kanzasas (*Kansas City*) apkārtnē bez to vai citu noziedzīgu nodarījumu pārvietošanas uz tuvākām apkārtņēm. Iepriekš Misūri štatā bija augsts ar ierociem saistīts noziedzības līmenis;
- ▶ jaunas identifikācijas procedūras ievērojami samazināja krāpniecību ar čekiem Zviedrijā bez pierādījumiem par pārvietošanos uz „neaptveramu” alternatīvu noziedzīgu nodarījumu skaitu;
- ▶ plaša objektu nocietināšana, kas uzsāka Austrālijas bankās, samazināja laupīšanu līmeni, bet nav pierādījumu, ka būtu palielinājies laupīšanas gadījumu skaits nelielajos apkārtnes veikalos, degvielas uzpildes stacijās, viesnīcās vai ielās;
- ▶ zādzības, kas saistītas ar ielaušanos, netika pārvietotas uz tuvākajiem dzīvokļu rajoniem, kad problēmu risināšanas pieejas rezultātā samazinājās zādzību ar ielaušanos skaits Ņūportas-Ņūsas, Virdžīnijā, dzīvokļu rajonā ar augstu noziedzības līmeni;
- ▶ kad Londonā Finsberija parka apkārtnē tika slēgtas ielas un pastiprināts policijas darbs, bija maz pierādījumu, ka prostitūtas vienkārši pārvietojās uz citām tuvākajām apkārtņēm. Saskaņā ar pētnieku uzskatiem daudzas sievietes, kuras strādāja Finsberija parka ielās, nebija dziļi iesaistījušās prostitūcijā, bet saskatīja tajā relatīvi vieglu veidu, kā nopelnīt naudu dzīvošanai. Kad apstākļi mainījās, tas pats notika arī ar viņu iesaistīšanos, un dažas vairs nevēlējās „spēlēt šo spēli” (50. solis);
- ▶ trolejbusa pieturas pārprojektēšanas, lai iegrožotu laupīšanas un uzbrukumus, iznākums bija vardarbīgo noziedzīgu nodarījumu skaita samazināšanās Sandjego (*San Diego*), Kalifornijā (*California*), bez šo noziedzīgu nodarījumu pārvietošanās uz citām trolejbusa pieturām.

Šajos un daudzos citos piemēros likumpārkāpēju pārvietošanās izmaksas šķita pārsniedzam ieguvumus, un piemēri apstiprina argumentu, ka pārvietošanās notiek retākos gadījumos nekā parasti uzskata. Šāda vienprātība ir konstatējama četros dažādos literatūras par pārvietošanos pārskatos, kas tika sagatavoti Lielbritānijā, Kanādā, Amerikas Savienotajās Valstīs un Nīderlandē. Nīderlandes pārskatā (jaunākais pārskats) ziņots, ka visā pasaulē 22 no 55 pētījumiem, kuros tika pētīta pārvietošanās, netika konstatēti pierādījumi, ka ir notikusi pārvietošanās. Atlikušajos 33 pētījumos, kuros tika konstatēti pierādījumi

par pārvietošanos, šķiet, ka tikai daži noziedzīgi nodarījumi ir pārvietojušies. Nevienā gadījumā noziedzīgu nodarījumu skaits, kas tika pārvietots, nebija vienāds ar novērsto noziedzīgu nodarījumu skaitu. Un nevienā gadījumā pārvietošanās nepalielināja noziedzības līmeni.

Pārvietošanās parasti ir ierobežota, jo likumpārkāpējiem ir grūtības ātri pielāgoties. Ja likumpārkāpēji veic izmaiņas, viņi galvenokārt maina vietas, laiku, mērķus, metodes un noziedzīgu nodarījumu veidu, taču jaunajam „lauciņam” ir jābūt līdzvērtīgam iepriekšējā noziedzīga nodarījuma apstākļiem, jo šādi ir visvieglāk pielāgoties. Tas nozīmē, ka pārvietošanos var paredzēt un reaģēt uz to, ņemot vērā likumpārkāpējam ērtāko vietu, laiku, mērķi, metodes un noziedzīga nodarījuma veidu. Ja varat šos faktorus noteikt, vajadzētu apsvērt, kā tos izmantot un iekļaut prevencijas plānā. Ja tas nav iespējams, apsveriet to uzraudzības iespējas, kas palīdzēs noteikt iespējamo pārvietošanos!

Apkopojot iepriekš minēto, jāsecina, ka pārvietošanās vienmēr ir drauds, taču ir pierādīts, ka tā nav nenovēršama. Pārvietošanās izpēte apliecina, ka nozīmīgu noziedzības līmeņa samazinājumu var panākt, īstenojot iespēju samazināšanas pasākumus.

Ziņojumi par noziedzīgu nodarījumu pārvietošanos pēc plašākas pārbaudes bieži izrādās nepamatoti

Džons Eks 20. gadsimta 80. gadu vidū novēroja debates par pārvietošanos Ņūportas-Ņūsas policijas pārvaldē Virdžīnijā. Uz ielas stūra organizētais marihuānas tirgus tika slēgts šajā jomā veikto represīvo pasākumu dēļ. Dažas policijas amatpersonas apgalvoja, ka likumpārkāpēji ir tikai pārvietojušies uz tuvāko stūri, lai tirgotu narkotikas. Tomēr citu amatpersonu rūpīgi veiktajā izpētē tika atklāti daži būtiski fakti:

- ▶ tuvākā stūra tirgotājs pārdeva heroīnu, nevis marihuānu;
- ▶ neviens no likumpārkāpējiem no marihuānas tirgus netika atrasts heroīna tirgū;
- ▶ heroīna tirgū darījumu apjoms bija daudz mazāks;
- ▶ tas izveidojies pirms marihuānas tirgus izveides.

Apgalvojums, ka noziedzīgs nodarījums tika pārvietots, iespējams, radās selektīvās uztveres dēļ. Pirms marihuānas tirgus rašanās narkotiku darījumi uz ielas stūra bija maznozīmīgi un nepiesaistīja īpašu sabiedrības uzmanību. Līdz ar to narkotiku tirgus nebija svarīgākā policijas prioritāte. Kad apkārtnes iedzīvotāji sūdzējās par marihuānas tirgu, lielāka uzmanība tika pievērsta arī citiem narkotiku tirgiem.

13. Paredziet Jūsu veikto pasākumu plašāku ietekmi

Izmeklējot pārvietošanās gadījumus, izmeklētāji ir pamatinājuši pilnīgu rīcības pretstatu. Pārbaudot, vai noziedzīgi nodarījumi nav pārvietoti uz kādu citu vietu vai laiku, tika konstatēts, ka noziedzība ir samazinājusies ārpus noteiktā pasākumu mērķobjekta plašākos apjomos, nekā bija paredzams. Tas ir relatīvi jauns atklājums, bet tam jau ir vairāki piemēri:

- ▶ kā tika paredzēts, Viskonsīnas Universitātes bibliotēkā samazinājās grāmatu zādzību skaits grāmatu elektroniskās marķēšanas dēļ. Turklāt samazinājās arī videokasešu un citu materiālu, kas netika elektroniski marķēti, zādzības;
- ▶ kad Nūdžersijas elektropreču mazumtirgotājs, kas tirgo preces par pazeminātām cenām, ieviesa vērtīgo preču ikdienas uzskaites režīmu noliktavā, īpaši samazinājās to preču zādzību skaits, ko veic darbinieki, taču ievērojami samazinājās arī to preču zādzību skaits, kas netika atkārtoti uzskaitītas;
- ▶ kad sešās lielās pilsētās tika ieviestas „Lojack” transportlīdzekļu izsekošanas sistēmas, zādzību līmenis samazinājās visā pilsētā un ne tikai attiecībā uz tiem automobiļiem, kuri nopirka šīs ierīces;
- ▶ Simons Hakims (*Simon Hakim*) un viņa kolēģi *Templas Universitātē* pierādīja, ka plaša signalizācija, kas paredzēta zādzību ar ielašanos novēršanai, iegāde bagātajos rajonos Filadelfijas priekšpilsētā samazināja zādzību ar ielašanos līmeni visā apkaimē kopumā;
- ▶ kad dažos Streitklaidas (*Strathclyde*, liela pilsēta Skotijā) ielu krustojumos tika ierīkotas luksofora sarkanās gaismas pārkāpumu fiksēšanas videokameras, samazinājās šo pārkāpumu skaits ne tikai šajās vietās, bet arī citur luksoforu tuvumā. Mazākā pilsētā ar lielāku vietējo satiksmi šis efekts, iespējams, būtu īslaicīgs, jo cilvēki iegaumētu, kurās vietās ir minētās videokameras;
- ▶ papildu aizsardzības pasākumu īstenošana Lielbritānijas valsts dzīvokļu īpašumos Kirkholtas (*Kirkholt*) mājās, kuras tikušas vairākkārtīgi apzagtas ielaužoties, samazināja zādzības ar ielašanos visos īpašumos kopumā – ne tikai tajās mājās, kurās tika ierīkota papildu aizsardzība.

Tie visi ir noziedzīgu nodarījumu prevencijas pasākumu plašākas ietekmes piemēri. Šķiet, ka potenciālie likumpārkāpēji ir apzinājušies, ka tiek veikti jauni prevencijas pasākumi, bet viņi bieži nav pārliecināti par to precīzajiem apjomiem. Viņi, iespējams, uzskata, ka pasākumi tiek īstenoti daudz plašāk nekā tie faktiski notiek un ka darbs, kas nepieciešams, lai izdarītu noziedzīgu nodarījumu, vai riski, kas jāuzņemas, ir palielinājušies plašākā telpas, laika vai mērķu mērogā nekā tas ir īstenībā. Tas nozīmē, ka ietekmei var būt dažādi veidi atkarībā no tā, kuram iespējamās pārvietošanās faktoram pievēršam uzmanību (sk. tabulu).

Plašāka ietekme ir papildu ieguvums, kas parasti palielina noziedzīgu nodarījumu situatīvās prevencijas lietderību, bet pašreiz vēl nav zināms, kā to mērķtiecīgi paaugstināt. Nozīmīga metode varētu būt publicitātes izmantošana. Reklāmas kampaņa ir palīdzējusi gūt labumu no uzraudzības videokamerām visam 80 autobusu parkam Ziemeļanglijā, kaut arī tās bija ierīkotas tikai dažos autobusus. Viens no minētajiem autobusiem ar videokamerām tika novirzīts braukšanai uz skolām attiecīgajā teritorijā, lai parādītu skolēniem, ka viņus var noķert, ja viņi slikti uzvediesies un bojās autobusus. Plašsaziņas līdzekļos tika plaši reklamētas pirmās aizturēšanas, kas izdarītas, izmantojot ar videokamerām iegūto informāciju.

Ir jāparedz ieguvumu izplatības samazināšanās, kad likumpārkāpēji atklāj, ka riski un pūles, izdarot noziedzīgu nodarījumu, nav palielinājušies tik lielā mērā, kā viņi bija domājuši. Pētījums ir pierādījis, ka Lielbritānijā tā notika pirmajās dienās pēc alkometru izmantošanas ieviešanas, kad bija lielāka tūlītēja ietekme uz autovadīšanu reibuma stāvoklī nekā tika paredzēts, jo izraisīja reālu riska tikt noķertam palielināšanos. Tomēr autovadītāji drīz saprata, ka risks tikt apturētiem ir pietiekami neliels, un autovadīšana reibuma stāvoklī atkal sāka palielināties. Tas, iespējams, nozīmē, ka jāatrod veidi, kā uzturēt likumpārkāpēju minējumu par precīziem draudu līmeņiem vai par to, cik lielā mērā ir nepieciešams ieguldīt papildu darbu, ja viņi turpinātu izdarīt noziedzīgus nodarījumus.

Pārvietošanās un ietekmes izplatīšanās attiecībā uz zādzībām, kas saistītas ar ielašanos dzīvokļos

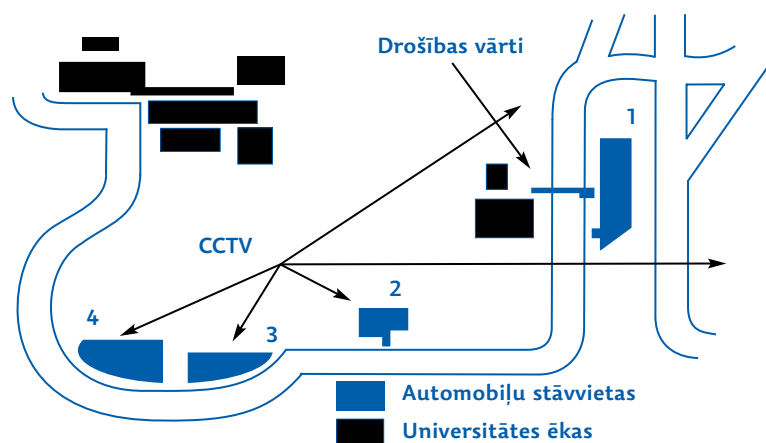
FAKTORS	DEFINĪCIJA	PĀRVIETOŠANĀS	IZPLATĪŠANĀS
Telpa	Ģeogrāfiskas izmaiņas	Pārvietošanās uz citu ēku	Zādzību, kas saistītas ar ielašanos, skaita samazināšanās mērķa ēkās un tuvākajās ēkās
Laiks	Novirze laikā	Pārvietošanās no dienas laika uz vakaru	Zādzību, kas saistītas ar ielašanos, skaita samazināšanās dienā un vakarā
Mērķis	Noziedzīga nodarījuma objekta maiņa	Pārvietošanās no dzīvokļiem uz mājām	Zādzību, kas saistītas ar ielašanos, skaita samazināšanās dzīvokļos un mājās
Taktika	Noziedzības metodes maiņa	Pārvietošanās no neaizslēgtām durvīm uz slēdzēņu uzlaušanu	Slēgto un neslēgto durvju uzlaušanas samazināšanās
Pārkāpumu veids	Noziedzīga nodarījuma veida maiņa	Pārvietošanās no ielašanās zādzībām	Zādzību, kas saistītas ar ielašanos, un zādzību samazināšanās

Praktiski izplatīšanās ir tikpat būtiska kā pārvietošanās pretarguments, kas rodas tajos, kuri pretojas prevencijas pasākumu ieviešanai. Un Jūs noteikti sastopaties ar daudziem no viņiem! Otrkārt, ir būtiski, ka veidojot novērtējumu, ņemat vērā izplatīšanos. Veidi, kā to izdarīt,

ir iztirzāti 51. solī, izmantojot divus kontroles zonu komplektus – gan tuvākos, gan attālākos. Pretējā gadījumā, iespējams, saprotat, ka, pamatojoties uz to, ka noziedzība notiek plašākās teritorijās nekā tika mērķēts, cilvēki jautā par prevencijas pasākumu efektivitāti.

leguvumu izplatīšanās un videouzraudzība universitātes autostāvvietās

Surejas universitātes (*University of Surrey*) Lielbritānijā jaunais apsardzes priekšnieks nolēma uzsākt zagļu sērgas apkarošanu universitātes automobiļu stāvvietās, izmantojot videouzraudzību (jeb CCTV – televīziju uzraudzības sistēmu). Lai nodrošinātu automobiļu stāvvietu uzraudzību, viņš ierīkoja CCTV kameras mastā. Kā norādīts shēmā, kamera nevarēja nodrošināt vienādu uzraudzību visās automobiļu stāvvietās, jo ēkas aizsedza tām skatu uz 1. automobiļu stāvvietu.

Tādēļ ir paredzams, ka gadījumā, ja kamerai būtu vērtība noziedzības prevencijā, tas būtu tikai attiecībā uz automobiļu stāvvietām, kas tika atbilstoši uzraudzītas. Varētu paredzēt, ka noziedzība no vietas, kur ir kamera, būtu pārvietojusies no šīs automobiļu stāvvietas uz tādu, kurā nav atbilstoša uzraudzība. Nākamajā gadā pēc kameras uzstādīšanas zādzību un vandālisma gadījumi automobiļu stāvvietās samazinājās uz pusi – no 138 iepriekšējā gadā līdz 65 nākamajā gadā. Tieši par tikpat lielu skaitu, kā pārejās trīs automobiļu stāvvietās, samazinājās starpgadījumi arī 1. automobiļu stāvvietā, kur nebija uzraudzības kameras. Šī videouzraudzības ieguvumu izplatīšanās, iespējams, ir tādēļ, ka iespējamie likumpārkāpēji apzinājās, ka universitātē tās ir uzstādītas, bet nezināja to robežas. Daudzi, iespējams, nolēma, ka vairs nav vērts riskēt un pūlēties, lai izdarītu noziedzīgus nodarījumus universitātes automobiļu stāvvietās.

Avots: Poyner, Barry (1997). „Situational Prevention in Two Parking Facilities”. *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, Ronald V. Clarke. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

14. Iemācieties noteikt sešas problēmas pamatiezīmes (CHEERS pārbaude)

„Problēmu izraisa atkārtoti līdzīgi noziedzīgi nodarījumi, pēc kuriem sabiedrība sagaida policijas rīcību.” Šī definīcija vērs uzmanību uz sešiem problēmas elementiem: sabiedrība, kaitējums, paredzēšana, notikumi, notikumu atkārtošanās un līdzība. Minēto elementu akronīms ir **CHEERS** (angļu valodā: *Community, Harm, Expectation, Events, Recurring, un Similarity*).

Sabiedrība. Sabiedrības pārstāvjiem ir jāpieredz ļaunprātīgi notikumi. Ne visiem sabiedrības pārstāvjiem ir nepieciešams saskarties ar problēmu. Tas attiecas uz indivīdiem, uzņēmumiem, valsts pārvaldes iestādēm un citām grupām.

Kaitējums. Cilvēkiem vai iestādēm ir jābūt nodarītam kaitējumam. Kaitējums var ietvert īpašuma zaudējumu vai bojājumus, ievainojumus vai nāvi, nopietnus psihiskus kaitējumus vai policijas kapacitātes mazināšanu, piemēram, vairākkārtēji viltus zvani par noziedzīgiem nodarījumiem. **Prettiesiska rīcība nav šīs problēmas raksturīgā iezīme.** Problēmas ietver tiesisku uzvedību, kas jārisina policijai. Sūdzības par trokšņiem, kas ietekmē apkārtnes iedzīvotājus un kas rodas likumīgas komercdarbības dēļ, ir vienkāršs piemērs. Dažas problēmas sākotnēji tiek pasludinātas par tādām, kas ietver prettiesisku uzvedību, bet, rūpīgāk pārbaudot, tajās nav nekā prettiesiska. Ja šādi paziņojumi atbilst visiem **CHEERS** kritērijiem, tās ir problēmas.

Paredzēšana. Dažiem sabiedrības pārstāvjiem ir jāparedz, ka policija uzņemsies novērst kaitējuma cēloņus, to skaitam nav jābūt lielam. Paredzēšanai nekad nav jābūt iepriekš pieņemtai, bet tai jābūt acīmredzamai procesos, piemēram, iedzīvotāju zvani, publiskās sanāksmes, preses ziņojumi vai citi notikumi. Šis elements nenosaka, ka policijai tieši jāpieņem sabiedrības problēmas definīciju, tās idejas par cēloņiem vai kas ir darāms saistībā ar to. Sabiedrība var kļūdities attiecībā uz cēloņiem un raksturojumu. Analīzes uzdevums ir atklāt cēloņus.

Notikumi. Jums ir jābūt spējīgam aprakstīt notikuma veidu, kas veido problēmu. Problēmas veidojas no atsevišķiem notikumiem. Notikumu piemēri ietver ielaušanos mājā, divu personu sadursmi, divus cilvēkus, kuri pērk un pārdod seksuālos pakalpojumus, vai sprādziena troksni. Daudzi notikumi ir īslaicīgi, lai gan dažī, iespējams, var notikt ilgāku laiku, piemēram, krāpšanas.

Notikumu atkārtošanās. Minētajiem notikumiem ir jāatkārtojas. Vairākkārtēji notikumi, iespējams, ir lielu nepatikšanu vai hroniskas problēmas simptoms. Akūtas problēmas pēkšņi uzrodas kā notikums apkārtne ar dažām ielaušanās reizēm transportlīdzeklīs, kad pēkšņi sākas daudzas šādas ielaušanās. Dažas akūtas problēmas ātri izzūd, pat neko nedarot. Citas var kļūt par hroniskām problēmām, ja tās nerisina. Šā iemesla dēļ lielas nepatikšanas ir jāizmeklē, lai noteiktu, vai tās neliecina par

kaut ko būtiskāku. Hroniskās problēmas ir ilglaicīgākas, piemēram, prostitūtu pulcēšanās, kas daudzus gadus notiek vienā ielā. Ja vien nekas netiek darīts, hronisko problēmu notikumi turpinās.

Līdzība. Vairākkārtējos notikumos ir jābūt kaut kam kopējam. Tos, iespējams, ir izdarījis tas pats cilvēks, tie ir vērsti pret vienu un to pašu cietušo tipu, notikuši vienās un tajās pašās vietās, notiek līdzīgos apstākļos, ietver tos pašus ieroču veidus vai tiem ir viens vai vairāki citi kopēji faktori. Ja nav kopīgu pazīmju, Jums ir patvaļīgu notikumu kolekcija, nevis problēma. Kopējas noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas, piemēram, tādas, ko izmanto ziņojumos par kopīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, nav noderīgas. Transportlīdzekļu zādzības, piemēram, ietver automobiļu aizdzīšanu, zādzības autoservisos, zādzības eksportam uz citām valstīm, zādzības izmantošanai citos noziegumos un liels skaits citu notikumu, kas nav līdzīgi. Līdz ar to transportlīdzekļu zagļu grupa, iespējams, nav vienīgā problēma. Ir nepieciešama papildu informācija. Ir notikumu paraugs ar kopējām pazīmēm, pēc kura varētu noteikt problēmu, piemēram, minivenu zādzības piepilsētā, lai izmantotu tos kā romu ratus pilsētas centrā.

Problēmas ir jāizmeklē ar īpašu rūpību (sk. 6. un 15. soli), jo nelielas detaļas var izraisīt atšķirību apstākļu kopumā, kas izraisa kaitējumu nesošus notikumus, un apstākļu kopumā, ko izraisa notikums, kas nenodara kaitējumu. **CHEERS** metode iesaka pārskata posmā atbildēt uz sešiem pamatjautājumiem:

- ▶ Kuru sabiedrības daļu ietekmē minētā problēma?
- ▶ Kāds ir problēmas izraisītāis kaitējums?
- ▶ Kas ir paredzams attiecībā uz policijas reaģēšanu?
- ▶ Kādi notikumu veidi sekmē problēmu?
- ▶ Cik bieži minētie notikumi atkārtojas?
- ▶ Cik līdzīgi ir minētie notikumi?

Ne jau viss, ko policijai lūdz atrisināt, ir problēma. **CHEERS** metode var palīdzēt noteikt pieprasījumus, kas nav problēmas. Terminu „problēma” izmanto tehniskajā problēmorientētā policijas darba (**POP**) nozīmē, nevis tādā nozīmē, kā to lieto ikdienā. Līdz ar to jautājumi, kas nav problēmas, var būt apgrūtināši un var prasīt policijas uzmanību. Tie ir šādi:

Atsevišķi notikumi. Atsevišķs notikums, neatkarīgi no tā, cik tas ir nozīmīgs, nav problēma, ja vien ir pamatotas aizdomas, ka vēl var notikt cits līdzīgs notikums, ja nekas netiks darīts. Atsevišķs notikums, iespējams, ir jāizmeklē vai tam ir nepieciešama cita policijas reaģēšana, bet problēmu risināšana nav jāattiecina uz atsevišķiem notikumiem, jo nekas nav jānovērš.

Problemātiska apkārtnē. Nelielas teritorijas, piemēram, pilsētas centrs vai dažī mikrorajoni, dažreiz iegūst problemātisku vietu slavu, bet šādas apkārtnes reti ir problē-

mas. Iespējams, tās ir parastas teritorijas, kurās ir dažas problēmas. Atsevišķas problēmas varētu būt radniecīgas, bet ne vienmēr. Visas teritorijas uztveršana par vienu problēmu palielina mēģinājumu sarežģītību un samazina iespēju, ka atradīsiet efektīvas atbildes. Tādēļ ir jānosaka īpašas problēmas šajā apkārtnē un jāuztver tās individuāli. Ja problēmas ir saistītas, piemēram, aktivitātes ielās veicina vairākas problēmas, minētās saistības uztveršana varētu palīdzēt. Nepieņemiet, ka problēmas ir saistītas tikai tādēļ, ka tās ir tuvu cita citai! Dažos gadījumos, protams, ir iespējami kopēji risinājumi atsevišķām problēmām (sk. 6. soli).

Problemātiski cilvēki. Skolēni, kuri kavē skolu, garlaikoti pusaudži, pieaugušie klaidoņi un notiesātie likumpārkāpēji nav problēmas to aktivitāšu (nebūšana skolā, slin-

košana, nav nodarbināts vai ticis atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā) dēļ. Sabiedrība varētu paredzēt, kā policija rīkosies šajā jautājumā, bet apstākļos, kas veido statusu, nav kaitējuma un notikuma pazīmju. Daži minētie cilvēki var iesaistīties problēmās kā mērķi, likumpārkāpēji vai kādā citā statusā, bet tas viņus nepadara par problēmu. Definējot problēmu ar apstākļiem, kas veido statusu, ir pierādījumi par precizitātes trūkumu un vajadzību pārbaudīt šādu jautājumu detalizētāk. No otras puses, liela šo cilvēku koncentrācija, iespējams, var norādīt uz plašāku problēmu.

Lai atrastu risinājumu problēmai, izmantojiet tās sešu iezīmju *CHEERS* pārbaudi! Ja problēmā nav visi seši elementi, iespējams, tā nav piemērota problēmorientēta policijas darba projekta mērķobjektam.

15. Nosakiet, par kāda veida problēmu ir runa

Tā kā vietējai policijai ir jāstrādā ar plašu problēmu loku, kas atbilst *CHEERS* metodei (14. solis), ir izstrādāta minēto problēmu klasifikācija. Šāda klasifikācijas shēma var palīdzēt precīzi definēt problēmu. Tā palīdz nodalīt virspusēji līdzīgas problēmas, kas patiesībā ir atšķirīgas. Tā arī ļauj salīdzināt konkrēto problēmu ar līdzīgām problēmām, kas ir jau risinātas, un tā palīdz noteikt izpētes svarīgās pazīmes. Piemēram, plašs norādījumu klāsts, kas apraksta kopīgas problēmas, ir pieejams Uz sabiedrību vērsta policijas darba dienesta un Problēmorientēta policijas darba centra timekļa vietnē (19. solis). Problēmas, kuru izmeklējat, veida pārzināšana var palīdzēt noteikt principus, kas var noderēt, pat ja tie tieši nerisina problēmu. Klasifikācijas shēmas pamatā ir divi kritēriji: vide, kur rodas jebkādas problēmas, un dalībnieku rīcība. Minētā shēma, kas ir pastāvīga problēmu klasifikācija, atšķiras no 8. soli noteiktās „vilka”, „pīles”, „alas” klasifikācijas.

Vide nosaka pieejamos mērķus, pasākumus, kuros cilvēki var iesaistīties, un to, kas pārvalda atrašanās vietu. Vides noteikšana sniedz iespēju salīdzināt vidi, kur ir problēma, un vidi, kur tās nav. Videi ir īpašnieki, kuri var būt nozīmīgi problēmas risināšanā (sk. 44. soli). Vispārīgajās policijas problēmās ir 11 atšķirīgas vides:

- ▶ dzīvesvieta – vieta, kur dzīvo cilvēki. Piemēram, mājas, dzīvokļi un viesnīcu istabas. Lai gan daudzas ir noteiktas atrašanās vietas, dažas ir pārvietojamās, piemēram, dzīvojamie transportlīdzekļi;
- ▶ atpūtas vietas – vietas, kuras cilvēki apmeklē, lai izklaidētos. Piemēram, bāri, naktsklubu, restorāni, kinoteātri, sporta laukumi, jūras piekrastes un parki;
- ▶ biroji – biroja darbinieku darbavietas, kur ir neliela tiešā saskare ar kādu citu, izņemot kolēģus. Bieži šāda veida telpas ir valsts pārvaldes iestādes un uzņēmumi. Pieeja minētajām atrašanās vietām bieži ir ierobežota;
- ▶ mazumtirdzniecības vietas – vietas pircēju plūsmas ieiešanai vai iebraukšanai, paredzot vietu naudas darījumiem. Piemēram, veikali un bankas;
- ▶ ražotnes – preču ražošanas vietas. Šajā vidē nenotiek būtiski skaidras naudas darījumi, un plašākas sabiedrības pārstāvji var piekļūt retos gadījumos. Piemēram, rūpnīcas, noliktavas un šķirošanas ražotnes;
- ▶ lauksaimnieciskās darbības veikšanas vietas – vietas graudaugu un dzīvnieku audzēšanai;
- ▶ izglītības vietas – vietas mācībām vai izpētei, tostarp dienas aprūpes centri, skolas, universitātes, bibliotēkas un lūgšanu vietas;
- ▶ sabiedriskie dienesti – vietas, kuras cilvēki apmeklē, kad saskaras ar problēmām. Piemēram, tiesas, cietumi, ieslodzījuma vietas, policijas iecirkņi, slimnīcas un narkoloģiskie dispenseri;
- ▶ ceļi – vietas, kas savieno vienu vidi ar citu. Piemēram, ceļi, lielceļi, gājēju ceļi, velosipēdu ceļi, brauktuves un automobiļu stāvvietas;

- ▶ satiksme – vietas, kas paredzētas cilvēku masveida kustībai. Tās ietver autobusus, autoostas un pieturas, lidmašīnas un lidostas, vilcienu un dzelzceļa stacijas, prāmjus un prāmju ostas, okeāna laimerus un piestātnes;
- ▶ mainīgas zonas – vietas bez pastāvīga vai regulāra izmantojuma veida. Minētās vietas atšķiras no parkiem tādā veidā, ka tās nav paredzētas atpūtai, lai gan cilvēkiem ir iespēja tās šādā veidā izmantot. Pārejas zonas ietver pamestus īpašumus un būvlaukumus.

Rīcība ir problēmas klasificēšanas otrā dimensija. Rīcības noteikšana palīdz īpaši precīzi noteikt būtiskus kaitējuma, nodomu, likumpārkāpēja un mērķa attiecību aspektus. Ir seši rīcības modeļi:

- ▶ uzbrukums – likumpārkāpējs acīmredzami atšķiras no cietušā, un cietušais protestē pret likumpārkāpēja darbībām. Daudzi izdarītie noziedzīgie nodarījumi ir šāda veida noziedzīgi nodarījumi. Piemēri ir laupīšana, bērnu ļaunprātīga izmantošana, iekļūšana svešā īpašumā, draudu izteikšana un zādzības;
- ▶ sadarbība – iesaistītās puses apzināti un labprātīgi sadarbojas. Parasti tas ietver dažus darījumu veidus. Piemēram, narkotiku tirdzniecība, prostitūcija un zagto priekšmetu tirdzniecība. Tomēr ņemiet vērā, ka uzbrukumi prostitūtām ir uzbrukuma rīcības modeļi;
- ▶ konflikti – vardarbību mijiedarbība, kas ietver rupjus un līdzvērtīgus cilvēkus, starp kuriem jau iepriekš ir noteiktas attiecības. Daži vardarbības ģimenē starp pieaugušajiem modeļi ietver minēto uzvedības modeli, lai gan vardarbību ģimenē pret bērniem un vecākiem cilvēkiem klasificē kā uzbrukumu, jo iesaistītās puses nav vienlīdzīgas;
- ▶ sabiedriskās kārtības neievērošana – likumpārkāpēji ļoti atšķiras no cietušajiem, bet cietušie ir izklaidēti lielā cilvēku skaitā un kaitējums nav būtisks. Daudzas problēmas ir traucējošas, nepatīkamas, uzkrītošas vai kaitinošas, bet šajā kategorijā nav ietverami būtiski īpašuma bojājumi vai ievainojumi. Piemērs tam ir cilvēki, kuri skaļi uzvedas. Tas, vai vandālisms ietilpst šajā kategorijā, ir atkarīgs no konkrētiem apstākļiem. Dažos vandālisma veidos ir ietverta uzbrukuma rīcība. Dažos gadījumos sabiedriskās kārtības neievērošana traucē neatkarīgi no vides, bet citos gadījumos tā traucē tikai konkrētā vidē;
- ▶ apdraudējums – likumpārkāpējs un cietušais ir tā pati persona vai likumpārkāpējam nav nodoma nodarīt kaitējumu upurim. Piemēram, pašnāvības mēģinājumi, narkotiku pārdošanas un transportlīdzekļu sadursmes;
- ▶ ļaunprātīga policijas izmantošana – kategorija, kas attiecas uz policijas palīdzības viltus pieprasījumiem. Piemēram, nepatiesi ziņojumi par noziedzīgiem nodarījumiem un atkārtoti zvani par jautājumiem, kurus iedzīvotāji var atrisināt paši. Pēdējā glābņa meklēšanas kategorija. To izmanto gadījumos, kad vienīgais kaitējums, kas rodas no rīcības, ir policijas resursu patēriņš un kad tas neiederas nevienā citā kategorijā.

Tabulā ir norādīta pilna klasifikācija. Problēmu klasificē, ievietojot to šūnā, kurā atbilstošā aile krustojas ar atbilstošo rindu. Līdz ar to, piemēram, 2001. gada *Tilija apbalvojuma* ieguvējs izmeklēja ievainojumus, kas iegūti no stikla pudeles bāru tuvumā, konflikts – atpūtas problēma (A). Sandjego policisti nodarbojās ar vairākkārtējiem viltus zvaniem par grupējuma dalībnieku draudiem pārtikas veikaliem (B). Ņemiet vērā, kā tas atšķiras no 2003. gada *Goldšteina apbalvojuma* otrās vietas ieguvēja, kas nodarbojās ar universālveikaliem Plano (*Plano*), Teksasā, kur alkoholu pārdeva nepilngadīgajiem (C). 2002. gada *Goldšteina apbalvojuma* ieguvējam bija jānodarbojas ar transportlīdzekļu ceļu satiksmes negadījumiem, kur bija iesaistīti emigrējušie laukstrādnieki, apdraudētības un valsts ceļu problēma (D). 1999. gada *Goldšteina apbalvojuma* ieguvējam bija jānodarbojas ar nekārtībām un klaiņošanu, valsts ceļu un sabiedriskās kārtības neievērošanas problēma (E). Apsveriet atšķirības starp narkotiku tirdzniecības uz ielu stūriem problēmu (F) un apšaudes laupīšanas laikā problēmu, ko izraisīja strīdi starp dīleriem (G)! Abas minētās problēmas daļēji pārklājas, bet tās nav vienādas.

Lai gan daudzas problēmas iederas vienā šūnā, dažos gadījumos problēma var ietvert daudzveidīgu rīcību vai vidi. Piemēram, Steffordšīras (*Staffordshire*) policijai (Anglija) radās problēma, kad protestētāji ieņēma pamestas ēkas gar servitūta ceļa būvniecības vietu. Tā bija atvērtā/pārejas vide. Protestos izpaudās sabiedriskās kārtības neievērošana, bet šo ēku ieņemšanas taktika izraisīja briesmu draudus arī protestētājiem. Līdz ar to apdraudējums bija vēl viena atbilstošā uzvedība (tabulā apzīmēta ar H). Lai gan dažreiz ir nepieciešami vairāki rīcības vai vides modeļi, pārmērīga daudzveidīgo modeļu izmantošana var izraisīt neprecizitāti.

Klasificējot problēmas, policijas struktūrvienības var salīdzināt atsevišķus problēmu risināšanas mēģinājumus, kas rodas tajā pašā vidē un ietver tādas pašas rīcības kategorijas. Vai ir kopēji analīzes jautājumi vai efektīvi minēto problēmu risinājumi? Vai šāda veida problēmām analīzes un reaģēšanas jautājumi atšķiras no cita veida problēmām? Atbildot uz šādiem jautājumiem, var uzlabot problēmu risināšanu, kā arī problēmu risināšanas apguvi un palīdzēt palielināt izpratni par to, kas atšķirīgos vides modeļos varētu ietekmēt dažāda veida problēmas.

Problēmu, ar ko sastopas vietējā policija, klasifikācijas shēma

VIDE	RĪCĪBAS MODEĻI					
	Uzbrukums	Saskaņa	Konflikti	Sabiedriskās kārtības neievērošana	Apdraudējums	Launprātīga policijas izmantošana
Dzīvesvieta						
Atpūtas vieta			A			
Biroji						
Mazumtirdzniecības vietas		C				B
Ražotnes						
Lauksaimnieciskās darbības veikšanas vietas						
Izglītības vietas						
Sabiedrisko pakalpojumu vietas						
Valsts ceļi	G	F		E	D	
Satiksmes						
Atvērtas/pārejas vietas				H	H	

16. Izpētiet likumpārkāpēju ceļus

Problēmu analīzes trijstūrīs (8. solis) nosaka trīs noziedzīga nodarījuma būtiskākos elementus, bet tas neizskaidro, kā likumpārkāpēji atrod piemērotos mērķus. Saskaņā ar Markusa Felsona teikto viņi to izdara trīs galvenajos veidos:

1. Izmantojot zināšanas par cietušo (kaimiņa dēls varētu zināt, kad esat prom no mājām).
2. Izmantojot darbavietu (kramplauzis, strādājot par tālruņu inženieri, varētu dzirdēt, ka nākamajā nedēļā būsiet atvaļinājumā).
3. Izmantojot likumpārkāpēju un mērķa „darbības telpu” pārklāšanos.

„Darbības telpa” ir noziedzīga nodarījuma modeļa teorijas (*crime pattern theory*) galvenais jēdziens, kuru izstrādājuši Kanādas vides kriminologi Patrīcija un Pauls Brantingemi (*Patricia and Paul Brantingham*) (*sk. tabulu*). Viņi izmantoja šo jēdzienu, lai aprakstītu, kā likumpārkāpēji ierastajā kārtībā atrod mērķus. Viņi uzskatīja, ka likumpārkāpēji darbojas trijstūrī, izmantojot mājas, pēc tam darbavietu un visbeidzot atpūtas vietu. *Katrā no minētajām trīs vietām un pa katru no šiem trīs ceļiem, izņemot buferzonu, kur viņi varētu tikt atpazīti, likumpārkāpēji visu apsver, meklējot noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iespējas. Viņi var tās atrast nedaudz attālāk no ceļa, bet parasti tie neiet tālu prom no zonas, kuru pārzina. Tas ir tādēļ, ka vieglāk ir izdarīt noziedzīgus nodarījumus ierastajā kārtībā, nevis veicot papildu darbības, lai to izdarītu.*

Brantingemi izmantoja arī terminu „robežas”, lai attiecinātu to uz zonu robežlinijām, kurās cilvēki dzīvo, strādā, iepērkas vai dodas izklaidēties. Daži noziedzīgi nodarījumi var rasties šajās robežās, piemēram, rasistiski uzbrukumi, laupīšanas vai zādzības no veikaliem, jo šajās vietās sastopas cilvēki no dažādām apkārtnēm, kuri nepazīst cits citu. Pirmajā pētījumā Brantingemi konstatēja, ka Talahasē (*Tallahassee*), Floridā, bija tendence veikt zādzības, kas saistītas ar ielaušanos dzīvesvietās, vietās, kur bagātas apkaimes robežojās ar nabadzīgām. Viņu skaidrojums bija, ka bagātas apkaimes nodrošināja pievilcīgus mērķus zagļiem no nabadzīgām zonām, bet zagļi izvēlējās neriskēt ar iekļūšanu dziļāk pārtikušajā zonā, jo nepārzināja teritoriju un viņus varēja atpazīt kā šādi vietai nepiederošas personas. Viņi arī būtu daudz neaizsargātāki, jo vajadzētu doties tālāk, lai turpinātu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

Ceļi, kurus cilvēki izvēlas ikdienas gaitās, un vietas, kurās viņi dzīvo, izskaidro gan viktimizācijas, gan noziedzības modeļu riskus. Tādēļ Brantingemi un citi noziedzīgu nodarījumu modeļa teorētiski īpašu uzmanību pievērš noziedzīgu nodarījumu ģeogrāfiskajam sadalījumam un ikdienas ritmam. Piemēram, pētnieki veido

noziedzīgu nodarījumu shēmas dažādām dienas stundām un nedēļas dienām, savienojot īpašus noziedzīgu nodarījumu veidus ar piepilsētas plūsmām, kad skolēni dodas pastaigāties, veikalu slēgšanas laikā vai jebkurā citā procesā, kad cilvēki atrodas jebkādas vietās vai dodas pa jebkādiem ceļiem. Kabatzagli un veikalu zagļi meklē cilvēku pulus, savukārt citi likumpārkāpēji pievērš lielāku uzmanību cilvēku klātbūtnes neesamībai. Piemēram, cilvēku plūsmas uz darbu veido zagļus, kas veic ielaušanos, pretplūsmu uz dzīvojamām zonām, izmantojot iespēju, kad cilvēku nav mājās. Strādnieku plūsma mājup vakaros un nedēļas nogalēs pēc dažām stundām veido kramplaužu pretplūsmu, mērķējot uz tirdzniecības un ražošanas vietām.

Daudzos pētījumos ir pierādīts, ka ceļš uz noziedzību parasti ir ļoti īss – likumpārkāpēji parasti izdara noziedzīgus nodarījumus vienas vai divu jūdžu attālumā no mājām. Piemēram, noziedzības analītiķis Endijs Brumvels kopā ar Vestmidlendās (*West Midlands*) policiju, kas ir viena no Lielbritānijas lielākajām policijas struktūrvienībām, nesēn sagatavoja analīzi par 258 074 izbraukumiem uz noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas vietām, kas veikti divu gadu laikā. Viņš konstatēja, ka:

- ▶ apmēram puse izbraukumu bija īsāki par jūdzi (daudzi ASV pētījumu izbraukumi varētu būt nedaudz garāki mazāka iedzīvotāju blīvuma un lielākas transportlīdzekļu pieejamības dēļ);
- ▶ ceļošanas attālums bija dažāds atkarībā no noziedzīgā nodarījuma veida: piemēram, veikalu zagļi tiecās ceļot tālāk nekā daudzi citu veidu likumpārkāpēji;
- ▶ sievietes ceļoja tālāk nekā vīrieši, iespējams, tādēļ, ka daudzas no viņām apzaga veikalus;
- ▶ atsevišķi likumpārkāpēji ievērojami dažādoja noziedzīgu nodarījumu izbraukumus – daži parasti izdarīja noziedzīgus nodarījumus vietējā apkārtnē, citi ceļoja tālāk, jo īpaši, ja sadarbojās ar citiem kolēģiem – likumpārkāpējiem;
- ▶ gados jaunākie likumpārkāpēji izdarīja noziedzīgu nodarījumu jo īpaši tuvu mājām, bet tie, kuri bija 20–30 gadu veci, brauca tālāk.

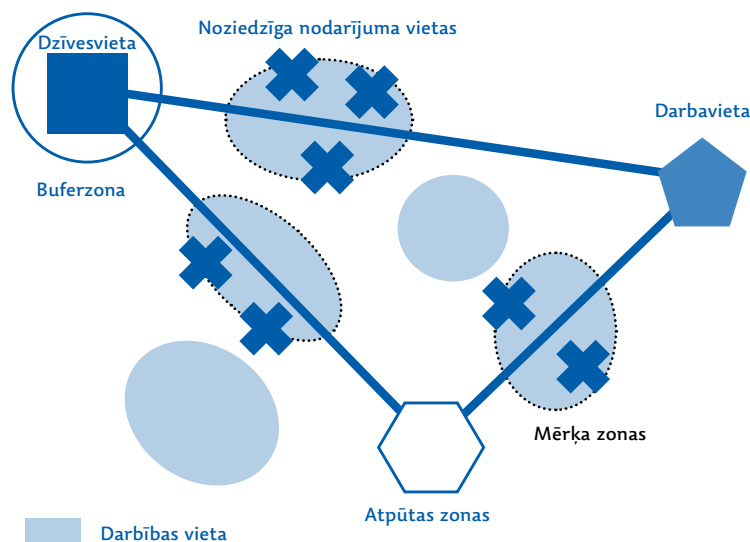
Konferencē „Valsts Tieslietu institūts – 2000. Valsts noziedzīgu nodarījumu shēmas”, kas notika Sandjego, Kalifornijā, Sjūzana Vernika (*Susan Wernicke*), noziedzības analītiķe no Ouverlendparkas (*City of Overland Park*) Kanzasā, iepazīstināja ar papildu informāciju par nepilngadīgajiem. Viņa norādīja, ka Ouverlendparkā 11 gadus vecie aizturētie pusaudži izdarīja noziedzīgus nodarījumus vidēji 1,05 jūdžu attālumā no mājām. Šis attālums parasti palielinās, kļūstot vecākiem, un 17 gadu vecumā tas bija 2,7 jūdzes. Viņa to daļēji skaidroja ar automobiļu pieejamības palielināšanos.

Lai izprastu noziedzīgu nodarījumu, kura problēmu vēlaties risināt, var izmantot noziedzīgu nodarījumu modeļu teorijas jēdzienus. Mēģiniet saistīt likumpārkāpēju un noziedzīga nodarījuma modeli, *atrodot vietas, ceļus un robežas*. Iespējams, nodalot, kad likumpārkāpēji meklē noziedzīgu nodarījumu un kad viņi to atrod nejauši. Varat atrast vietas, kurās nav likumpārkāpēju un kurās viņi pulcējas „degpunktos”, un apsvērt iemeslus (17. solis). Konstatēsiet, ka īpaši vietējo noziedzīgu nodarījumu modeļi atklāj patieso stāstu. Līdz ar to augsta noziedzības līmeņa apgabalā ir dažas ielas, kur vispār nenotiek noziedzīgi nodarījumi, un ir dažas vietas, kas izraisa daudzas problēmas. Iedzīvotāji, iespējams, zina, ka ir pietiekami droši staigāt pa vienu ielu, bet nav droši staigāt pa citu. Varbūt viņi pat labāk izvēlas vienu ielas pusi nekā otru. Ja iedzīvotāji tik labi pārzina vietējo apkārtni, kas Jūs attur noskaidrot to? Noziedzīgu nodarījumu modeļu teorija palīdzēs to izdarīt, kā arī pārskata posmā tā palīdzēs definēt īpašu problēmu, bet analīzes posmā – izprast veicinošos cēloņus.

Ceļš uz noziedzīgu nodarījumu un pašierobežošanas rādītājs

Brumvels ir izstrādājis „pašierobežošanas rādītāju”, kas ir procentos izteikts noteiktā apgabalā izdarīto noziedzīgu nodarījumu skaits, kurus izdarījuši likumpārkāpēji, kuri arī dzīvo šajā apgabalā. Vērtība 100 norāda, ka vietējie likumpārkāpēji ir atbildīgi par visiem noziedzīgiem nodarījumiem, turpretī nulles vērtība norāda, ka vietējie likumpārkāpēji nav izdarījuši nevienu no tiem. Minētā vērtība ir jāaprēķina, analizējot vietējo problēmu. Tam, vai laupītāji ir vietējie vai no attālākām vietām, ir ietekme uz noziedzības situatīvās prevencijas pasākumu veidu, kuru varētu sekmīgi īstenot. Piemēram, ielu slēgšana attiecīgajā apkārtnē ir efektīva tikai tad, ja daudzi likumpārkāpēji brauc uz attiecīgo apkārtni, lai izdarītu noziedzīgu nodarījumu.

Brantingemu noziedzīgu nodarījumu modeļu teorija

Lai attēlotu Brantingemu teoriju, Kims Rossmo (*Kim Rossmo*) ir izveidojis šādu shēmu, kas attēlo likumpārkāpēju darbības vietu (dzīvesvietu, darbavietu, atpūtas vietu un maršrutus starp tām), buferzonu, kas ir tuvu mājām un kur likumpārkāpēji parasti neizdara noziedzīgu nodarījumus, un piecas iespējamās mērķa zonas (piemēram, automobiļu stāvvietas). Noziedzīgi nodarījumi tiek izdarīti (krustceļu) punktā, kur likumpārkāpēja darbības vieta šķērso mērķa zonu. Ņemiet vērā, ka šajā piemērā netiek izdarīti noziedzīgi nodarījumi likumpārkāpēja darbavietas tuvumā, jo tajā nav piemērotu mērķu. Ir arī divas mērķa zonas, kurās netiek izdarīti noziedzīgi nodarījumi, jo likumpārkāpējs neapzinās minēto vietu esamību.

Avots: Rossmo, Kim (2000). *Geographic Profiling*. Boca Raton, FL: CRC Press.

17. Izprotiet, kā rodas „degpunkti”

Analītiķi bieži pēta „degpunktus” tikai ģeogrāfiski. Bieži tas var būt noderīgs iesākums, bet, lai samazinātu vai izskaustu „degpunktus”, Jums ir jāanalizē dziļāk un jāsaprot, kādēļ tas ir „degpunkts”. Jāorientējas uz izpratnes attīstību par procesu, kas veido „degpunktus”. Turpmāk 23. un 55. soli tiek pētīts, kā analizēt un shematizēt „degpunktus”, neļaujot shematizēšanas programmatūrai pieņemt lēmumus. Tā kā tas ir bijis iepriekšējos soļos, nelielas zonas vai vietas ir kritiskas, lai izprastu daudzas problēmas un izstrādātu efektīvu reaģēšanu. Līdz ar to šajā posmā ir jāpievērš uzmanība „degpunktu” vietām. Turpmākajos soļos minētā ideja tiks papildināta, lai izpētītu „degpunktus” konkrētās ielās un zonās.

Ir trīs „degpunktu” vietu veidi, un katram no tiem ir attiecīgi cēloņi, kas tos izraisa:

- ▶ **noziedzīgu nodarījumu radītāji** ir vietas, kas piesaista lielas cilvēku masas ar noziedzīgu motivāciju nesaisītu iemeslu dēļ. Nodrošinot likumpārkāpējiem lielu iespēju un objektu daudzumu, kas sakrīt gan laikā, gan telpā, rodas noziedzība un nekārtības. Noziedzīgu nodarījumu radītāji ir, piemēram, iepirkšanās zonas, transporta mezgli, svētki un sporta notikumi. Liels noziedzīgu nodarījumu un nekārtību skaits galvenokārt ir tādēļ, ka ir liels vietas izmantotāju un objektu skaits;
- ▶ **noziedzīgu nodarījumu piesaistītāji** ir vietas, kur ir daudz likumpārkāpējiem labi zināmu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas iespēju. Šādas vietas piesaista cilvēkus ar noziedzīgu motivāciju. Īstermiņā likumpārkāpēji, iespējams, ir ārpus šādas vietas, bet ilgākā laika posmā un dažos apstākļos likumpārkāpēji var pārcelties uz šādām vietām. Piemēri ir prostitūcijas un narkotiku tirdzniecības zonas. Arī dažas izklaides vietas ir labi pazīstamas, jo pieļauj deviantu uzvedību. Sākotnēji šādas vietas varētu zināt tikai vietējie, bet, pieaugot iesaistīto likumpārkāpēju skaitam, to slava izplatās, šādi palielinot noziedzīgu nodarījumu un nekārtību skaitu;
- ▶ **noziedzīgu nodarījumu veicinātāji** rodas vietās, kur netiek pietiekami regulēta uzvedība, proti, uzvedības noteikumu nav vai tie netiek ievēroti. Piemēram, automobiļu stāvvietas atstāšana bez uzrauga ļauj cilvēkiem slaistīties automobiļu stāvvietas teritorijā. Tādēļ palielinās zādzību skaits no transportlīdzekļiem. Tas ir vietas pārvaldīšanas strauju pārmaiņu piemērs. Dažreiz vietas pārvaldīšana laika gaitā lēnām tiek pārtraukta, izraisot problēmu pieaugumu. Noziedzīgu nodarījumu veicinātāji rodas arī, pārtraucot aizbildniecību un aprūpi. Piemēram, ja vecāki iet uz rotaļu laukumu ar bērniem, viņi vienlaicīgi aizsargā bērnus (aizbildniecība) un uzrauga, lai tie neuzvestos slikti (aprūpe). Ja audzināšanas paņēmieni lēnām mainās, arvien biežāk atstājot bērnus bez uzraudzības, viņu risks kļūt par cietušajiem vai likumpārkāpējiem var palielināties.

Patricija un Pauls Brantingemi iesaka, ka zonas var būt

neitrālas pret noziedzību, proti, tās nepiesaista nedz likumpārkāpējus, nedz mērķus, un tajās ir atbilstoša uzvedības kontrole. Šajās zonās ir relatīvi neliels noziedzīgu nodarījumu skaits, un noziedzīgiem nodarījumiem ir tendence kļūt pietiekami nemodelētiem. Šī iemesla dēļ zonas, kas ir neitrālas pret noziedzību, reti piesaista policijas uzmanību. Lai gan tām reti ir nepieciešama noziedzības analīze, tās ir svarīgas, jo nodrošina noderīgu salīdzinājumu citiem zonu veidiem. Zonu, kas ir neitrālas pret noziedzību, salīdzināšana, piemēram, ar „degpunktiem” var noteikt atšķirības, kas izraisa nepatīkamas noziedzīgu nodarījumu radītājā, noziedzīgu nodarījumu piesaistītājā vai noziedzīgu nodarījumu veicinātājā. Šādam mērķim ir noderīgi lietas pārbaudes pētījumi (32. solis).

Apkopojot jāpiebilst, ja noziedzīgu nodarījumu vai nekārtību „degpunkts” kļūst par problēmu, parasti tas ir mērķu skaita pieauguma dēļ, likumpārkāpēju skaita, kas izmanto „degpunkta” iespējas, palielināšanās dēļ vai tādēļ, ka attiecīgajā vietā ir samazinājies kontroles līmenis. Bieži ir novērojami visi trīs iemesli. Pircēju skaits attiecīgajā apkārtnē varētu palielināties, piemēram, jauno ceļu dēļ. Tas varētu izraisīt zādzību pieaugumu, jo likumpārkāpēji izmanto jaunās zādzību veikšanas iespējas. Sekmīga noziedzīga nodarījuma izdarīšana varētu piesaistīt jaunus likumpārkāpējus. Pieaugoša noziedzība varētu izraisīt pircēju skaita samazināšanos. Tas novērs aizbildniecību (pircējus), bet tam ir vēl cita ietekme. Varētu samazināties arī vietas pārvaldība, jo uzņēmējdarbības resursi samazinās. Līdz ar to problēma, kas sākās kā noziedzīgu nodarījumu radītājs, attīstījās par noziedzīgu nodarījumu piesaistītāju un pēc tam kļuva par noziedzīgu nodarījumu veicinātāju.

Ir iespējams salīdzināt skaitu un proporcijas, lai noteiktu, kurš no minētajiem mehānismiem, iespējams, darbojas. Sadalot noziedzīgus nodarījumus atbilstoši iespējamam objektu skaitam, veidojas proporcija (27. solis). Tas bieži tiek izteikts kā noziedzīgu nodarījumu skaits uz 100 pieejamiem objektiem. Līdz ar to, piemēram, ja automobiļu stāvvietā notiek 15 ielaušanās automobiļos gadā un automobiļu stāvvietā ir 150 vietas, kuru ekspluatācija notiek gandrīz pilnā apjomā, ielaušanās proporcija tajā ir 15/150 vai 1. To var pārvērst par 10 ielaušanās reizēm vienā vietā gadā. Ievērojiet, ka minētā analīze ir izmantojama tikai tad, ja automobiļu stāvvietā tiek ekspluatēta gandrīz pilnībā. Ja pārsvarā tiek izmantotas tikai 50 vietas, proporcija ir trīs reizes lielāka (15/50=3 vai 30 ielaušanās vienā transportlīdzeklī gadā).

1. tabula nākamā lapā attēlo atšķirības „degpunktu” sākārtošanā pēc nozīmības atkarībā no tā, vai izmanto skaitu vai proporciju. Vieta „A” ir „izteiktākais degpunkts”, izmantojot skaitu, bet otrā pēc proporcijas, un „C” pozīcija mainās no trešā „izteiktākā degpunkta” uz pirmo „izteiktāko degpunktu”, ja skaitu aizstāj ar proporciju.

Izpētiet, kā „degpunkta” mehānisms veido skaita un proporcijas norādošas kombinācijas. Noziedzīgu nodarījumu *radītājos* notiek daudzi noziedzīgi nodarījumi, bet,

tā kā objektu skaits tajos ir liels, noziedzības proporcija ir zema (vieta „B” 1. tabulā). Noziedzīgu nodarījumu *piesaistītājos* arī ir daudz noziedzīgu nodarījumu, bet, tā kā tajos ir relatīvi maz objektu, to noziedzības proporcija ir liela (vieta „A”). Noziedzīgu nodarījumu *veicinātāji* ar savu nepietiekamo uzvedības kontroli nepiesaista objektus. Tomēr dažiem pieejamiem objektiem ir liels risks. Līdz ar to vietā ir relatīvi neliels noziedzīgu nodarījumu skaits, bet lielā noziedzības proporcija liek tai kļūt par noziedzīgu nodarījumu *veicinātāju* (vieta „C”). Visbeidzot, vietās, kas ir *neitrālas* pret noziedzību, noziedzīgu nodarījumu skaits ir neliels, un, pat ja objektu

skaits nav īpaši liels, noziedzības proporcija tajā arī ir neliela (vieta „D”). 2. tabula apkopo minētās sakarības. Skaita un proporciju virknēšana ir relatīva, līdz ar to šis process ir noderīgs salīdzināšanas nolūkā. Un šādā gadījumā var darboties daudzveidīgi mehānismi. Piemēram, nepietiekama uzvedības kontrole (veicinātājs) var arī piesaistīt likumpārkāpējus (piesaistītājs). Tomēr šādos salīdzinājumos ir ietverta priekšlaicīga norāde uz to, kā rīkoties un izvirzīt hipotēzi turpmākai izpētei (sk. 20. soli). Šāda analīze var palīdzēt ieteikt reaģēšanas veidus, kas varētu būt efektīvi. Informācija ir apkopota 3. tabulā.

1. tabula. Skaits un proporcijas

Vieta	Noziedzīgi nodarījumi	Objekti	Proporcija	Uz 100 objektiem
A	341	898	0,350	35
B	148	1795	0,082	8
C	117	243	0,481	48
D	28	638	0,044	4

2. tabula. „Degpunktu” mehānisma noteikšana

	Skaits	Proporcija
Noziedzīgu nodarījumu piesaistītāji	Augsts	Augsta
Noziedzīgu nodarījumu radītāji	Augsts	Zema
Noziedzīgu nodarījumu veicinātāji	Zems (augsts)	Augsta
Noziedzībai neitrālie	Zems	Zema

3. tabula. Kā rīkoties, pasliktinoties situācijai „degpunktos”?

„Degpunkta” veids	Cēlonis	Reaģēšanas veids	Jautājums, uz kuru jāatbild
Noziedzīgu nodarījumu radītājs	Daudzi neaizsargāti objekti	Aizsardzības palielināšana	Kādos apstākļos objekti ir neaizsargāti? Kā novērst ievainojamību?
Noziedzīgu nodarījumu piesaistītājs	Piesaista likumpārkāpējus	Atturēt likumpārkāpējus no iesašanās	Kas piesaista likumpārkāpējus? Kā tas ir maināms?
Noziedzīgu nodarījumu veicinātājs	Kontroles pasliktināšanās	Aizbildniecības, aprūpes vai vietas pārraudzības atjaunošana	Kas varētu kontrolēt uzvedību? Kā viņus var rosināt veikt kontroli?

18. Uzziniet, vai ir piemērojams „80-20” princips

Noziedzīgu nodarījumu prevencijā īpaši nozīmīga ir atziņa, ka noziedzība koncentrējas uz atsevišķiem cilvēkiem, vietām un priekšmetiem. Tādēļ ir ieteikta resursu novirzīšana uz vietu, kur koncentrējas noziedzība, jo tas sniedz lielākus prevencijas ieguvumus. Šāda koncentrēšanās (detalizēti izklāstīts turpmākajos soļos) ir labi zināma daudziem noziedzības analītiķiem:

- ▶ **likumpārkāpēji, kuri noziedzīgus nodarījumus izdara atkārtoti.** Zināmākais piemērs ir Volfganga (*Wolfgang*) veiktais Filadelfijas likumpārkāpēju pētījums. Apmēram pieci procenti no visiem pētītajiem likumpārkāpējiem bija atbildīgi par vairāk nekā 50 procentiem noziedzīgu nodarījumu;
- ▶ **cietušie, kuri vairākkārt kļūst par noziedzīgu nodarījumu objektiem.** Saskaņā ar Lielbritānijas noziedzības pārskatu cietušie, kuri vairākkārt cietuši noziedzīgos nodarījumos (tikai virs četriem procentiem visu cietušo), ir cietuši 40 procentos noziedzīgu nodarījumu, kas norādīti apsekojumā (sk. 29. soli);
- ▶ **„degpunkti”.** Periodiskajā dokumentā, kur shematiski tika attēlots minētais jēdziens, proti, Laurencs Šermans (*Lawrence Sherman*) kopā ar kolēģiem konstatēja, ka seši procenti Mineapoles (*Minneapolis*) adrešu veidoja 60 procentu adrešu, no kurām policijas dienestā saņemti zvani;
- ▶ **„topa precēs”.** Ikgadējie dati, kurus sniedz Automaģistrāļu zaudējumu datu institūts (*Highway Loss Data Institute*), pierāda, ka dažu automobiļu modeļu zādzību noziedzīgi nodarījumi tiek izdarīti 30 reizes biežāk nekā citu automobiļu zādzības (sk. 31. soli);
- ▶ **riskantās vietas.** Denverā (*Danvers*), Masačusetā trīs no 78 universālveikaliem (pieci procenti) veidoja 55 procentus no veikalu zādzību gadījumiem, par kuriem tika ziņots policijai (sk. 28. soli).

Minētais koncentrēšanās veids nav raksturīgs noziedzībai un nekārtībām, tas ir gandrīz universāls likums. Neliela planētas Zeme virsmas daļa uztur vairākumu dzīvības uz tās. Tikai neliela daļa zemestrīču izraisa lielākos zemestrīču postījumus. Tikai neliela daļa iedzīvotāju pārvalda vislielāko bagātību. Neliela daļa policistu nodrošina lielāko daļu aizturēšanu.

Minēto parādību parasti dēvē par „80-20” principu, kad teorētiski 20 procentu dažādu gadījumu izraisa 80 procentu notikumu. Faktiski reti ir tieši 80-20, bet tā vienmēr ir neliela procentuāla daļa no jebkādiem gadījumiem vai grupām, kas iesaistīts procentuāli lielā daļā notikumu. *Tabulā nākamā lapā* ir attēlota minētā principa praktiskā darbība. Tā izskaidro Steisijas Beledinas (*Stacy Belledin*) veikto zādzību būvlaukumos un zādzību, kas saistītas ar ielaušanos, analīzi par 55 māju celtniekiem Džeksonvillā, Floridā. Vienpadsmit celtnieki (20 procentu no grupas), no kuriem 85 procenti ir pieredzējuši zādzības un zādzības ar ielaušanos būvlaukumos, ziņoja par tām Džeksonvillas šerifa birojam laika periodā no janvāra līdz septembrim 2004. gadā.

Izmeklējot jebkuru problēmu, ir jānoskaidro, vai ir piemērojams „80-20” princips. Šī vienkāršā sešu posmu aktivitāte palīdzēs to izdarīt.

1. Izveidojiet cilvēku, vietu vai preču sarakstu, norādot notikumu skaitu, kas attiecas uz katru no tiem!
2. Sakārtojiet tos no lielākā līdz mazākajam atbilstoši notikumu skaitam, kas attiecas uz katru!
3. Izrēķiniet notikumu procentus katrai veicinošajai personai, vietai vai produktam! Tabulā ir 386 zādzību un zādzību ar ielaušanos notikumi. Sešdesmit no minētajiem notikumiem (15,5 procenti) ir bijuši būvlaukumos, kuru īpašnieks ir 1. celtnieks.
4. Uzskaitiet notikumu procentus, sākot ar iesaistītko personu, vietu vai precī (šajā piemērā – māju celtnieku)!
5. Uzskaitiet cilvēku, vietu vai preču procentus (šajā piemērā māju celtnieku uzkrātie procenti ir 5. ailē)!
6. Salīdziniet uzkrātos procentus cilvēkiem, vietām vai precēm (5. aile) ar rezultātu procentiem (4. aile)! Tas norāda, cik daudzi iesaistītie cilvēki vai vietas veicina problēmu.

Šāda veida aprēķini var būt īpaši noderīgi pārskata posmā, pievērsoties prevencijas pasākumiem. Līdz ar to Džeksonvillas piemērā tikai pieci celtnieki ir pieredzējuši vairāk nekā 50 procentus no notikumiem. Teorētiski prevencijas pasākumu vēršana uz minētajiem pieciem celtniekiem, nevis uz visu 55 celtnieku grupu, varētu būt īpaši iedarbīga stratēģija pilsētas vispārējās zādzību un zādzību, kas saistītas ar ielaušanos būvlaukumos, problēmas samazināšanā.

Analīzes posmā šāda veida tabulas var palīdzēt noteikt, vai ir būtiskas atšķirības starp cilvēkiem, vietām vai precēm saraksta augšējā un apakšējā daļā. Šajā piemērā Steisija Beledina atklāja, ka ir pietiekami labi saistāms tādu pasākumu skaits, kas piemēroti visām uzbūvētajām mājām, ar zādzību un zādzību ar ielaušanos skaitu, ar kādu ir saskāries katrs celtnieks, bet tas neizskaidro visas riska atšķirības. Citi iespējamie minēto atšķirību avoti varētu būt apkārtnē, kurā darbojās celtnieki, viņu ziņošanas policijai ieradumi un viņu veiktie standarta aizsardzības pasākumi.

55 celtnieku paziņotās zādzības un zādzības, kas saistītas ar ielaušanos būvlaukos, Džeksonvillā, Floridā, 2004. gada janvāris – septembris

1	2	3	4	5
Mājas celtnieks	Notikumi	Notikumi (procentos)	Notikumu uzkrātie procenti	Celtnieku uzkrātie procenti
1	60	15,5 %	15,5 %	1,8 %
2	39	10,1 %	25,7 %	3,6 %
3	38	9,8 %	35,5 %	5,5 %
4	34	8,8 %	44,3 %	7,3 %
5	34	8,8 %	53,1 %	9,1 %
6	31	8,0 %	61,1 %	10,9 %
7	29	7,5 %	68,7 %	12,7 %
8	26	6,7 %	75,4 %	14,6 %
9	19	4,9 %	80,3 %	16,4 %
10	11	2,9 %	83,2 %	18,2 %
11	8	2,1 %	85,2 %	20,0 %
12	7	1,8 %	87,1 %	21,8 %
13	7	1,8 %	88,9 %	23,7 %
14	6	1,6 %	90,4 %	25,5 %
15	5	1,3 %	91,7 %	27,3 %
3 celtnieki, 4 notikumi	12	3,0 %	94,8 %	32,7 %
3 celtnieki, 3 notikumi	9	2,4 %	97,2 %	38,2 %
1 celtnieks, 2 notikumi	2	0,5 %	97,7 %	40,0 %
9 celtnieki, 1 notikums	9	2,3 %	100,0	56,4 %
24 celtnieki, 0 notikumi	0	0,0 %	100,0	100,00
55 celtnieki	386	100 %	100 %	100 %

19. Iegūstiet maksimāli daudz informācijas

Iespējams, citas policijas struktūrvienības jau ir strādājušas ar problēmu, kuru risināt, vai varbūt to jau ir pētījuši pētnieki. Noskaidrojot, kā viņi to ir analizējuši un ko viņi darija, jo īpaši kādi risinājumi viņiem šķita efektīvi un kādi nebija efektīvi, ietaupīsiet daudz laika. Citu mēģinājumu izpēte sniegs noderīgas hipotēzes, lai pārbaudītu konkrēto problēmu (20. solis).

Sāciet ar rokasgrāmatām policijai par problēmorientētu policijas darbu (POP rokasgrāmatas), kas pieejamas tiešsaistē www.cops.usdoj.gov un www.popcenter.org! Katrā rokasgrāmatā ir apkopoti pētījumi par attiecīgo problēmu un iztirzāti reaģēšanas veidi. Rokasgrāmatu redakcijas tīmekļa vietnēs ietver saites uz avotu materiāliem, kas nav pieejami drukātā veidā. Nepārtraukti tiek rakstītas jaunas rokasgrāmatas, bet, ja nevienā nav izklāstīta Jūsu problēma, meklējiet līdzvērtīgas rokasgrāmatas! Piemēram, pašreiz nav rokasgrāmatas par narkotiku tirdzniecību mājokļos, kas varētu būt problēma, kuru risināt. Tomēr ir pieejamas rokasgrāmatas „Narkotiku darbībām privātajos dzīvokļu rajonos” (*Drug dealing in privately-owned apartment complexes*) un „Atklātie narkotiku tirgi” (*Open-air drug markets*), kuru izlasīšana varētu būt noderīga.

Noderīgas tīmekļa vietnes

Lai paplašinātu meklēšanu, atveriet turpmāk minētās tīmekļa vietnes! Neļaujieties vilinājumam izlaist tās, kas ir no Austrālijas un Lielbritānijas, jo problēmorientēts policijas darbs ir plaši izmantots šajās valstīs, un noziedzības problēmas ir līdzīgas tām, kādas ir šeit. Būtībā noziedzība Sanfrancisko (San Francisco) varētu būt līdzīgāka noziedzībai Sidnejā (Sydney), Austrālijā, nekā tādai, kāda ir nelielajā Luizianā (Louisiana) vai Tenesijas (Tennessee) pilsētīnā.

- ▶ **Problēmorientēta policijas darba centrs** (www.popcenter.org). Papildus POP rokasgrāmatām tīmekļa vietnē ir arī simtiem ziņojumu par problēmorientētajiem projektiem, kas daudzu gadu gaitā iesniegti Goldšteina un Tilijs apbalvojumu piešķiršanai. Tīmekļa vietnes meklētājprogramma ļauj atrast minētos projektus pēc nosaukuma, varat tos izlasīt un lejupielādēt.
- ▶ **Lielbritānijas Iekšlietu ministrija, Apvienotā Karaliste** (www.homeoffice.gov.uk). Lielbritānijas Iekšlietu ministrija apmēram atbilst ASV Tieslietu departamentam, kas uzņemas un sponsorē lielus pētījumus par policijas jautājumiem. Sāciet ar „ātro meklēšanu”, izmantojot sākuma lapas meklēšanas lodziņu! Katram ierakstam ir sniegts kopsavilkums. Uzklikšķinot uz tā, ieraudzīsiet pilnu tekstu.
- ▶ **Austrālijas Kriminoloģijas institūts** (www.aic.gov.au). Sāciet meklēšanu šajā tīmekļa vietnē no sākuma lapas. Katram ierakstam ir sniegts īss apraksts, kas jāievada meklēšanā. Jūs varat redzēt pilnīgāku aprakstu, uzklikšķinot uz nosaukuma. Daudziem dokumentiem ir iespējama pilna teksta lejupielāde.

Citi noderīgi resursi:

- ▶ **meklētājprogramma „Google”**. Ja tīmekļa vietnes sniedz vienīgi nenozīmīgas vērtības, mēģiniet izmantot meklētājprogrammu „Google”, lai atrastu problēmu. Meklētājprogramma „Google” ir uzskatāma par galveno meklēšanas rīku internetā. Lai ievadītu pieprasījumu, ierakstiet tikai dažus atslēgvārdus un nospiediet meklēšanas pogu, lai saņemtu attiecīgo tīmekļa vietņu sarakstu. Tās ir uzskaitītas svarīguma secībā, kas ir aprēķināts pēc saišu skaita vietnē. Meklēšanas sašaurināšana ir tikpat vienkārša – pievienojiet vairāk vārdu meklēšanas ailē. Jūsu jaunais pieprasījums sniegs mazāku vietņu apakškopu, kas atrasta pēc oriģinālā ieraksta pieprasījuma;
- ▶ **citas policijas struktūrvienības**. Ja saprotat, ka citas policijas struktūrvienības ir risinājušas tādu pašu problēmu kā Jums, mēģiniet viņiem piezvanīt! Centieties runāt ar noziedzības analītiķiem vai policistiem, kuri sākotnēji iesaistīti projektā. Ja vien ir pieejams ziņojums, nepaļaujieties pārāk uz to, ko Jums stāsta, jo atmiņai diemžēl nevar uzticēties;
- ▶ **vietējā augstākās izglītības iestāde**, jo īpaši, ja tajā ir krimināltiesību programma, Jūs varētu saņemt noderīgu padomu no izglītības iestādes darbiniekiem. Pirms centieties sazināties ar kādu, uzziniet par izglītības iestādi tās tīmekļa vietnē! Iespējams, iestādes darbiniekam ir paredzēta atlīdzība par jebkuru palīdzību, kas ir ilgāka par stundu, vai arī par konsultāciju, lai gan dažas valsts universitātes apsver iespēju palīdzēt valsts iestādēm kā pastāvīgo pakalpojumu sniegšanas misiju daļa;
- ▶ **pazīstami eksperti**. Ja, veicot izmeklēšanu, atkārtoti sastopaties ar eksperta vārdu, mēģiniet uzrakstīt minētajai personai e-pastu, lūdzot padomu! Prasiet tikai konkrētu informāciju, ko eksperts var ātri sniegt. Kad lūdzat atsaucies, nosauciet tās, ko jau esat atradis un kas informēs ekspertu, vai neesat palaidis garām ko būtisku;
- ▶ **bibliotēkas, starpbibliotēku aizdevuma iespēja**. Daudzas lielas sabiedriskās un izglītības iestāžu bibliotēkas abonē minēto pakalpojumu, kas ļauj tām saņemt grāmatas un rakstus, kas, iespējams, Jums ir vajadzīgi, no citām bibliotēkām. Aizpildiet bibliotēkas veidlapu un pēc apmēram divām nedēļām saņemsiet materiālu;
- ▶ **krimināltiesību kopsavilkumi (CJA)**. Pieeja tiešsaistē CJA ir būtisks resurss, kuru parasti atrodat tikai izglītības iestādēs, kur ir krimināltiesību programma. Centieties pārliecināt savu struktūrvienību to pasūtīt! Tie ietver daudzus žurnālus, grāmatas un ziņojumus minētajā jomā un nodrošina lielāku akadēmiskās literatūras pieejamību nekā NCJRS kopsavilkumi, lai gan pēdējie nodrošina valdības pētījumu un profesionālu periodisko izdevumu pieejamību.

Informācijas ierobežojumi

Labākie informācijas avoti, iespējams, ir: 1) to ekspertu raksti, kuri ir pētījuši konkrēto problēmu, un 2) policijas projektu ziņojumi, kas saistīti ar šo konkrēto problēmu. Tomēr abiem avotiem ir šādi ierobežojumi:

- ▶ daudzi kriminologi ir vairāk ieinteresēti noziedzībā un pārkāpumos kopumā, nevis īpašos noziedzīgu nodarījumu veidos. Viņi ir ieinteresēti arī noziedzīga nodarījuma attālinātos cēloņos, piemēram, sociālā nevienlīdzība un disfunkcionālas ģimenes, nevis tiešos problēmas cēloņos, piemēram, nepietiekama aizsardzība vai uzraudzības trūkums. Pat ja atrodat akadēmiskos rakstus, kas risina problēmu, iespējams, atklāsiet, ka cēloņi, kurus tie nosaka, nav noderīgi efektīvas reaģēšanas izstrādāšanā;
- ▶ ja vien problēma nav vispārēja, neceriet atrast daudz saistītu policijas projektu ziņojumu! Esiet skeptisks par sekmīga projekta apgalvojumiem, ja vien to pamatā nav izvērtējama datu! Pat projekti, kas ir saņēmuši Goldšteina vai Tilija atbalvojumus, iespējams, nav pietiekami pareizi novērtēti.

Reaģēšanas pasākumu pārskats

Apkopojiet risinājumus, kurus atradāt, veidojot tabulu, kas ir sniegta POP rokasgrāmatās, ar vienu rindu katram risinājumam un piecām ailēm, kā norādīts turpmāk:

	Reaģēšana	Avots	Kā tas darbojas	Darbojas labāk, ja...	Apsvērumi
1					
2					
...					

Esiet uzmanīgs, ja reaģēšanas pasākumi bija efektīvi attiecīgajā pilsētā vai apkārtnē, jo, iespējams, tie nebūs efektīvi Jūsu gadījumā īpašo apstākļu dēļ, kas padara konkrēto situāciju atšķirīgu! Tomēr policijas iepriekšējā pieredze, risinot problēmu, vienmēr ir būtisks ideju avots, kas varētu būt noderīgs Jūsu situācijā.

Akadēmisko rakstu pārskats

Daudzu akadēmisko rakstu sākumā ir īss kopsavilkums. Ja tas izskatās interesants, izlasiet kopsavilkumu (problēmas formulējumu) un secinājumus. Ja tie šķiet izmantojami, pārskatiet literatūras apskatu raksta sākumā. Parasti varat izlaist nodaļas par metodēm, kas izklāsta datus, analīzi un rezultātus. Pat ja raksts nav precīzi atbilstošs, atsaucēs varat atrast noderīgu materiālu.

Ja reaģēšanai ir nepieciešama papildu informācija, piemēram, CCTV uzraudzība, atkārtoti atgriezoties pie datora un bibliotēkas, Jums vajadzētu atrast noderīgus faktus, kas sniedz iespēju izmantot citu pieredzi.

20. Formulējiet hipotēzes

Hipotēžu par tās problēmas cēloņiem, kuru risinām, informācijas avots ir mūsu pieredze un teorētiskās zināšanas. Taču tās nevar aptvert visu, līdz ar to mūsu hipotēžu pamatā ir nepilnīga informācija, tādēļ ir svarīgi: 1) skaidri formulēt hipotēzes; 2) abstrahēties no tām un 3) izmantot datus, lai tās objektīvi novērtētu. Neaizmirsiet, ka pēc visu atbilstošu datu pārbaudes visas hipotēzes varētu būt maināmas vai noraidāmas, jo neviena hipotēze nav pilnīgi pareiza! Šā iemesla dēļ bieži vien ir labāk pārbaudīt daudzas pretrunīgas hipotēzes.

Hipotēžu kopums var uzskatīt par analīzes plānu. Hipotēzes iesaka vācamo datu veidus, to, kā šie dati ir jāanalizē un kā jāinterpretē analīzes rezultāti. Ja izmeklējat alkohola reibumā veikto kaitiņu bāros, Jūs varētu pajautāt: „Cik daudz bāru atrodas problemātiskās vietās?” Saskaņā ar „80-20” principu (18. solis) varētu formulēt hipotēzi, ka dažos bāros ir daudz kaitiņu, bet daudzos ir tikai daži kaitiņi vai nav neviena. Pēc tam varat pārbaudīt šo hipotēzi, uzskaitot licencētos bārus un tajos notikušos kaitiņus, par kuriem katrs bārs ir ziņojis pēdējo 12 mēnešu laikā.

Ja hipotēze bija pareiza, varat uzdot jautājumu: „Ar ko atšķiras bāri, kuros ir daudz kaitiņu, no bāriem, kuros ir tikai daži kaitiņi?” Riskanto telpu un vietu jēdziens (28. solis) varētu palīdzēt formulēt trīs hipotēzes:

1. Riskantajos bāros ir vairāk apmeklētāju.
2. Riskantajiem bāriem ir pazīmes, kas piesaista uzbrucējus.
3. Riskanto bāru darbiniekiem neizdodas kontrolēt uzvedību vai arī viņi paši provocē kaitiņus.

Minētās hipotēzes var pārbaudīt, vācot datus par apmeklētāju skaitu īpaši augsta un zema riska bāros, analizējot kaitiņu skaitu un proporciju uz apmeklētāju, novērojot cilvēku savstarpējo saskarsmi bāros, kur rodas nepatīkšanas, un bāros, kur tās nerodas, veicot pārrunas ar darbiniekiem un apmeklētājiem.

Ja pirmā hipotēze bija pretrunā ar datiem, un ja atklājāt, ka daudzos bāros kaitiņu skaits īpaši neatšķiras, var uzdot jautājumu, kādēļ daudzos bāros rodas nepatīkšanas. Tas rosina uz citas hipotēzes izvirzīšanu, proti, tā ir izpratnes problēma, jo salīdzinoši pilsētā ir apmēram tikpat liels uzbrukumu skaits bāros kā citās pilsētās. Minētā hipotēze iesaka, ka salīdzinājumam ir nepieciešami citu pilsētu dati.

Ja pēc tam, kad jau esat savācis attiecīgos datus, atklāsiet, ka Jūsu pilsētā ir nenormāli augsts bāru problēmu skaits, varētu pajautāt: „Kas kopējs ir pilsētas bāriem, kuros ir liels kaitiņu skaits?” Viena hipotēze ir tāda, ka tas ir veids, kādā izsniedz alkohola tirdzniecības licences un regulē bāru darbību. Cita hipotēze ir tāda, ka bāru apmeklētājiem šajā pilsētā ir noteiktas īpatnības. Katrā pārbaudē būtu nepieciešams savākt attiecīgos datus un novērtēt hipotēzes atbilstību.

Ievērojiet, kā jautājumi un hipotēzes strukturizē analīzi! Pozitīvi vai negatīvi pārbaudes rezultāti atklāj jaunus, vēl specifiskākus jautājumus. Mērķis ir sākt ar vispār-

giem jautājumiem un hipotēzēm un, sašaurinot procesu, izveidot ļoti mērķtiecīgu jautājumu kopu, kas norāda uz iespējamo risinājumu.

Hipotēzes norāda uz to datu veidiem, kas jāvāc. Bāru kaitiņu piemērā katras hipotēzes pārbaudei ir nepieciešami noteikti dati. Dažkārt, izmantojot vienus un tos pašus datus, var pārbaudīt vairākas hipotēzes, kā riskanto bāru gadījumā, kad jāizvēlas viens no trīs alternatīvajiem skaidrojumiem. Bieži vien ir nepieciešama datu daudzveidība, lai izvēlētos vienu hipotēzi no visām alternatīvām (līdzvērtīgi gadījumam ar pēdējo hipotēžu kopu). Jo konkrētāka ir hipotēze, jo mērķtiecīgāka ir datu vākšana. Tādēļ daudz būtiskāk ir noteikt skaidru hipotēzi, kas personīgi Jums nepatīk, nekā neskaidru hipotēzi, kuru atbalstāt, vai vēl sliktāk, ja hipotēzes nav vispār.

Analīzes strupceļš

Precīzi formulētas hipotēzes trūkums var izraisīt nelietderīgu analīzi, vācot pārāk daudzus datus, veicot pārāk lielu analīzes darbu un neizdarot nevienu noderīgu secinājumu.

Hipotēze var palīdzēt virzīt datu analīzi. Katrā skaidrā hipotēzē tiek ieteikts datu modelis, kas būtu jānovēro, ja hipotēze ir pareiza. Iepriekš minētajā piemērā izvirzīto hipotēzi, kas atvasināta no riskanto telpu un vietu jēdziena, var pārbaudīt, izmantojot vienkāršu analīzes procedūru. Ja bārs ir noziedzīgu nodarījumu radītājs, būtu jāskatās lielāks kaitiņu skaits, lielāks apmeklētāju skaits, bet zema kaitiņu proporcija (sk. 17. soli). Ja neizdodas atrast minēto modeli, hipotēze nav pareiza. Tādēļ ir būtiski, ka ir skaidra ideja par to, kas Jums ir jānovēro, ja hipotēze ir pareiza, un kas Jums ir jānovēro, ja hipotēze nav pareiza (sk. tabulas trešo aili *nākamā lapā*). Ja to nevarat izdarīt, tas ir rādītājs tam, ka hipotēze, iespējams, ir pārāk neskaidra.

Hipotēzes palīdz izskaidrot analīzes rezultātus. Pieņemsim, ka bāru kaitiņu analīze pierādīja, ka dažos bāros bija daudz kaitiņu, un augsta un zema riska bāru novērojumi pierādīja, ka riskanto bāru apsardzes darbinieki provocēja kaitiņus. Tādēļ nekavējoties tiek ieteikts iespējama ieviešana līdzeklis. Īsāk sakot, hipotēzes apstiprināšanās gadījumā ir jāveic izmaiņas rīcībā. Proti, ja hipotēze ir pareiza, pieņemiet citādu lēmumu nekā tad, ja tā ir nepareiza! Ja pieņemsiet vienādu lēmumu, neņemot vērā pārbaudes rezultātus, hipotēzei un tās pārbaudei nav nozīmes.

Apkopojot teikto, jāpiebilst, ka hipotēze ir būtiska analīzes virzītāja. Lai formulētu hipotēzi, ir jāuzdod būtiski jautājumi, jāveido vienkāršas un tiešas teorētiskas atbildes uz šiem jautājumiem. Minētās atbildes ir Jūsu hipotēzes. Šim teorētiskajām atbildēm ir jābūt pietiekami pārdošām, lai tās varētu būt kļūdainas, un ir jābūt veidam, kā noteikt, vai tās ir pareizas vai nav. Ja iespējams, veidojiet pretrunīgas hipotēzes!

Hipotēžu formulēšana ir noderīgs grupas uzdevums, jo tas ļauj dalībniekiem ar pretējiem uzskatiem pierādīt savu redzējumu tādā veidā, kādu nosaka skaidras un objektīvas pārbaudes. Līdz ar to problēmas analizē būtisku ieguldīju-

mu sniedz dalībnieki, kas izsaka nelietderīgas hipotēzes. Ja katrā hipotēzē ir paredzēts iespējams risinājums, minēto hipotēžu pārbaude pievērš uzmanību vienlaicīgi gan iespējamajai reaģēšanai, gan izslēdz neefektīvas pieejas.

Jautājumi, hipotēzes un pārbaudes

Jautājums	Hipotēzes piemērs	Iespējamā pārbaude
Kādēļ šī vieta ir riskanta?	Tas ir lielā pieejamo objektu skaita dēļ.	Saskaitiet objektus atrašanās vietā un aprēķiniet noziedzības proporciju. Salīdziniet šo proporciju ar proporcijām tuvākajās zonās. Ja riskantajā vietā ir augstāka proporcija, hipotēze nav pareiza; ja tā ir aptuveni vienāda vai mazāka, hipotēze ir pareiza.
Kādēļ problēmu zonā ir vairāk automobiļu zādzību nekā tuvākajās zonās?	Vietējie iedzīvotāji novieto automobiļus uz ielas, bet citu rajonu iedzīvotāji tā nedara.	Ja automobiļu novietošanas uz ielas proporcija problēmu zonā ir līdzīga vai mazāka nekā citās vietās, noraidiet šādu hipotēzi. Ja augstāka, pieņemiet to.
Kādēļ pēkšņi palielinājās vara cauruļu zādzību skaits jaunajā būvlaukumā?	Netālu esošajam metāllūžņu uzņēmumam ir jauns īpašnieks.	Salīdziniet cauruļu zādzības pirms īpašnieka maiņas un pēc tās. Ja pirms un pēc tās zādzību īpatsvars ir vienāds vai zādzību tendence jau bija pieaugusi pirms pārmaiņām, hipotēze, iespējams, nav pareiza. Ja otrādi, hipotēze šķiet loģiska.

21. Vāciet datus

Ikdienas analītiskā darba gaitā, iespējams, lielākoties izmantojat noziedzīgu nodarījumu un aizturēšanas datus, bet problēmorientētajos projektos jāizmanto plašāks datu kopums. Piemēram, dati par zvaniem ar lūgumiem pēc palīdzības varētu vairāk palīdzēt risināt nepatīkšanas, kas rodas problemātiskajās vietās apjomīgās narkotiku tirdzniecības dēļ nekā dati par aizturēšanām. Dati, ko apkopo pašvaldība un vietējie uzņēmumi, varētu noderēt, analizējot vandālisma vai veikalu zādzību problēmas, par kurām nav pietiekamas informācijas policijas ziņojumos. Bet dažos problēmorientētajos projektos Jums šķitīs, ka nepieciešams iekļūt attiecīgajā jomā, lai izmantotu pētniecības terminoloģiju un savāktu datus. Piemēram, Jums un projekta grupai, iespējams, jāveic vides pazīmju sistemātiski novērojumi noziedzīgu nodarījumu vietās, Jums, iespējams, jāapskata cietušie vai jānoprātina likumpārkāpēji, vai jāpārlicina policisti, lai viņi to izdara Jūsu labā. Vajadzība pēc datu vākšanas var rasties katrā no četriem SARA posmiem, kā tas norādīts turpmākajos piemēros:

1. Ronalds Klarks bija iesaistīts projektā, kurš vērsts uz zādzībām, kas saistītas ar transportlīdzekļiem, pilsētas centra automobiļu stāvvietās Šarlotā, Ziemeļkarolīnā (*Charlotte, North Carolina*). Tika noskaidrots, ka pilsētā nebija mūsdienīgu pilsētas karšu, kurās ir atzīmēta katras automobiļu stāvvietas atrašanās vieta, jo nojaukto ēku vietās nepārtraukti atvērās jaunas automobiļu stāvvietas un tika celtas jaunas ēkas iepriekšējās automobiļu stāvvietās. Līdz ar to policistiem, strādājot projektā, vajadzēja apskatīt visu pilsētas centra teritoriju, lai izveidotu pilnīgu automobiļu stāvvietu uzskaites sarakstu. Pēc tam, darbojoties projektā, policisti uzskaitīja vietu skaitu katrā automobiļu stāvvietā, lai varētu izskaitļot zādzību risku vienai automobiļu stāvvietai. Tas veicināja stāvvietu klasificēšanu saskaņā ar zādzību risku no augstākā uz zemāko. Pēc tam, lai izskaidrotu šāda riska variācijas, policisti ieguva papildu informāciju par katras stāvvietas drošību, ietverot tās apgaismojuma un nožogojuma atbilstību un apsargu vai apsardzes uzņēmumu izmantošanu.
2. Citā Šarlotas projektā, kas vērsts uz zādzībām no būvlaukumiem, divi policisti – Dens Kuniuss (*Dan Cunius*) un Ēriks Rosts (*Eric Rost*) – strādājot projektā, regulāri pārbaudīja katru projektā paredzēto māju, lai pārliecinātos, ka celtnieki īsteno preventīvas pasākumus, par kuriem bija panākta vienošanās. Kamēr tika pabeigts pētījums, policisti bija veikuši 8050 atsevišķas pārbaudes individuālajās mājās – patiesi milzīgs datu vākšanas uzdevums, kas tika pildīts jebkuros laika apstākļos.
3. Sabiedrības drošības analītiķe Karīna Šmerlere (*Karin Schmerler*) no Čulavistas, Kalifornijā (*Chula Vista, California*), ziņojumā Valsts tiesību aizsardzības institūciju tehnoloģijas centram (*National Law Enforcement & Corrections Technology Center*) ir apkopojusi dažus citus piemērus par sākotnējo datu vākšanu projektos, kas iesniegti Goldšteina apbalvojuma par izcilību problēmorientētajā policijas darbā iegūšanai, tostarp turpmāk minētos piemērus:

- ▶ projektam, kas samazināja zvanu skaitu par prostitūcijas jautājumiem Bufalo (*Buffalo*), Ņujorkā, policija veica 15 padziļinātas prostitūtu pratināšanas un 116 prostitūtas „klientu” apsekojumus. Iegūtā informācija tika izmantota, lai saglabātu pašvaldības atbalstu intensīvākai prostitūtu klientu ietekmēšanai un pastiprinātai narkomānijas ārstēšanai, kā arī prostitūtu tiesāšanas iespējām;
- ▶ Kalifornijas Lielceļu patruļas (*California Highway Patrol*) projekta ietvaros, kas par 35 procentiem samazināja nāves gadījumu skaitu lauku ceļu bīstamajos posmos, 30 dalībnieku operatīvo spēku grupa piecas stundas pavadīja, pārbaudot autobusus 20 jūdzes no šosejas. Galvenais ieteikums, kādu piedāvāja operatīvo spēku grupa, bija pieņemt noteikumus par 24 stundu braukšanu ar ieslēgtiem priekšējiem lukturiem;
- ▶ lai samazinātu iebiedēšanu Dienvideuklidas (*South Euclid*), Ohaijo, skolās, policija projekta gaitā veica mērķgrupas intervijas ar skolēniem, lai noskaidrotu, kurās vietās un kad viņi jūtas nedroši. Skolēni norādīja uz gaiteniem un klašu maiņas brīdi kā augsta riska laiku un iebiedēšanas vietu, ko policija apstiprināja, noskatoties skolas notikumu ierakstus. Pamatojoties uz minētajiem secinājumiem, tika noregulēts klašu maiņu laiks un skolotāji izveidoja grupas, lai palielinātu gaitenju uzraudzību. Šādi par 60 procentiem samazinājās iebiedēšanas skaits gaitenī.

Rakstā Karīna Šmerlere norāda, ka pat īpašu datu vākšana var būt noderīga – viņa sniedz piemēru par bieži aplaupīto bankomātu īsām pārbaudēm, lai novērtētu to atrašanās vietu un apgaismojumu. Citos gadījumos – izstrādājot un izpildot uzdevumu – datu vākšanā varētu būt nepieciešama vietējās universitātes palīdzība.

Esiet uzmanīgs, vācot datus

Jums ir jāievēro daudzas prasības problēmorientētā policijas darbā, bet tā nepieprasa pakļaut sevi laupīšanas vai uzbrukumu riskam.

Lai gan Jūs varētu atturēties no datu vākšanas grūtību un nepieciešamā laika dēļ, dažreiz tas ir nepieciešams problēmorientētā projektā, un tas vienmēr rada ieguvumus, piemēram:

1. Jomas izpēte var sniegt problēmas izpratni, kāda Jums nekad neradīsies, sēžot pie datora, lai cik plaši arī būtu dati, ar ko strādājat.
2. Datu vākšanas paņēmiena izstrādāšana var rosināt vairāk apsvērt problēmas īpatnības, reaģēšanas veidus, kādi varētu būt efektīvi, un kā precīzāk novērtēt savas pūles.
3. Policistu iesaistīšana datu vākšanā (un uzdevumu izstrādāšanā) nodrošina vērtīgu iespēju instruēt viņus stingrai sistēmiskai pieejai problēmorientētajā projektā.
4. Apņemšanās vākt savus datus izraisa iespēju uzlabot pētīšanas prasmes un būt patiesi radošam.

Pagaidu numuru zīmju ļaunprātīga izmantošana

Mets Vaits (*Matt White*) un Čārlzs Dīns (*Charles Dean*), strādājot Šarlotas-Meklenburgas (*Charlotte-Mecklenburg*) policijas pārvaldē, pārliecinājās, ka daudzi likumpārkāpēji izmantoja viltotas pagaidu numura zīmes uz transportlīdzekļiem. Minētās numura zīmes ļāva tiem darboties, nemaksājot nodokļus, mēnešiem vai pat gadiem ilgi neapdrošinot transportlīdzekļus, un viņi drošāk varēja izmantot automobiļus, izdarot citus noziedzīgus nodarījumus. Lai pamatotu pagaidu numura zīmju sistēmas reformu, Vaits un Dīns uzņēmās vakaros veikt neformālu apsekošanu divās vienāda lieluma blakusesošajās Šarlotas apkārtnēs – vienā ir augsts noziedzības līmenis, bet otrā – zems. Augstas noziedzības zonā (Belmontā, kartē norādīta kreisajā pusē) pirms apsekojuma bija 6,4 reizes vairāk ziņojumu par varmācīgi izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem 12 mēnešos un 5,6 reizes vairāk iedzīvotāju aizturēšanu nekā zemas noziedzības zonā (Plaza-Milvudā (*Plaza-Millwood*)). Kā tika paredzēts, Belmontā viņi ievēroja 12 automobiļus (melni punkti kartē) ar pagaidu numuru zīmēm, bet Plaza-Milvudā nevienu, neņemot vērā līdzīgi uz ielas novietotos automobiļus abās apkārtnēs un augsto automobiļu īpatsvaru Belmontā, kas novietoti piebraucamajos ceļos, lai paslēptu to numuru zīmes no garām braucošajām patruļām.

Avots: White, Matt and Charles Dean (2004). „Abuse of Temporary License Tags in North Carolina”. In *Understanding and Preventing Car Theft, Crime Prevention Studies, Volume 17*, edited by Michael Maxfield and Ronald Clarke, Monsey, NY: Criminal Justice Press.

22. Pārbaudiet datu sadalījumu

Iegūtie dati ir jāprot lasīt, interpretēt un izprast. Iedomājieties, ka esat savācis statistiku par uzbrukumiem, kas notikuši pret taksometru vadītājiem! Vai vairāk tiek uzbrukts dažiem vadītājiem? Vai vairāk uzbrukumu notiek noteiktās nedēļas dienās vai noteiktos dienas laikos?

Lai atbildētu uz minētajiem jautājumiem, ir jāpēta datu **sadalījums**. Lai to ilustrētu, apskatīsim attēlu, kas rāda slepkavību iedalījumu Sinsinati 53 apkārtņēs 36 mēnešu laika posmā. Horizontālā ass rāda slepkavību skaitu apkārtņē. Vertikālā ass rāda, cik daudzās apkārtņēs bija atbilstošais slepkavību skaits, piemēram, kā redzams pirmajā slejā, 13 apkārtņēs nebija notikusi neviena slepkavība. Lielākajā daļā apkārtņu notika dažas slepkavības, bet pa labi stiepjas gara līkne, kas rāda, ka dažās apkārtņēs notika daudzas slepkavības.

Bieži ir nepieciešams sniegt sadalījumu kopsavilkumu. Sadalījumus raksturo divi lielumi: raksturīgais jeb tipiskais gadījums un gadījumu variācija jeb novirze.

Tipiskais gadījums. Tipisko gadījumu aprēķina trīs veidos:

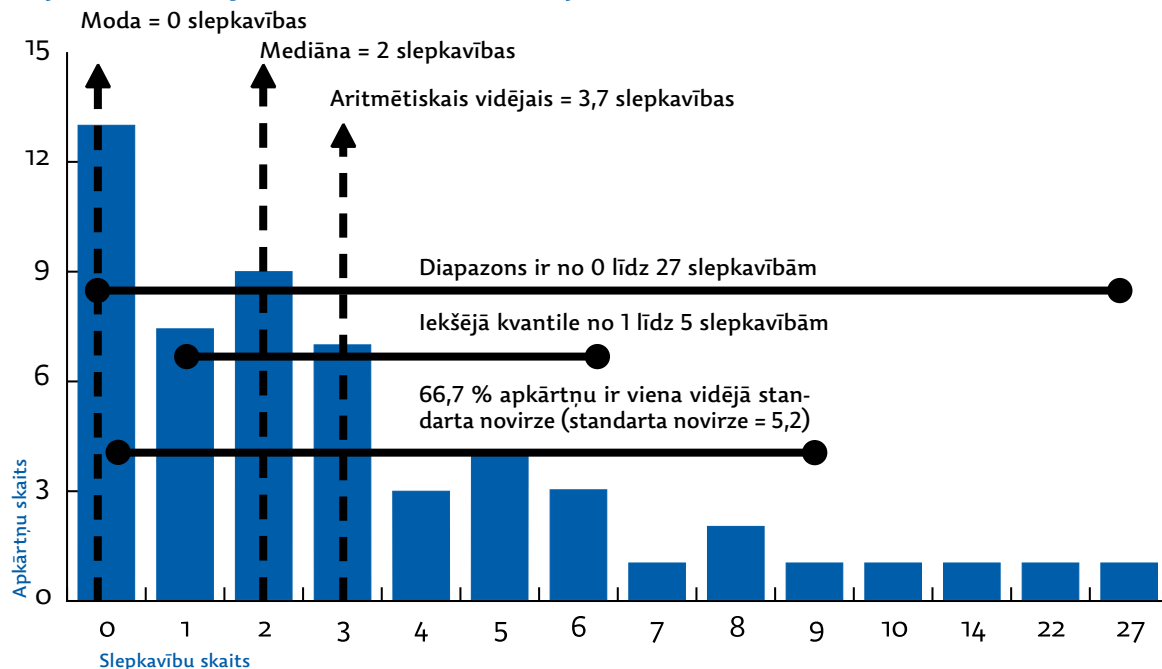
- ▶ **vidējā aritmētiskā vērtība.** Tas ir visizplatītākais tipisko gadījumu raksturojošais lielums. Sinsinati apkārtņēs vidējā aritmētiskā vērtība ir 3,7 slepkavības vienā apkārtņē. Lielumu ieguva, dalot 198 slepkavības ar 53 apkārtņēm;
- ▶ **mediāna.** Tā ir vērtība, kas daļa gadījumus divās, pēc skaita vienādās grupās. Piemēram, pusē Sinsinati apkārtņu ir notikušas divas vai vairāk slepkavības, bet otrā pusē ir notikušas divas vai mazāk slepkavības;

- ▶ **moda.** Tā ir vērtība, kas ir lielākajam gadījumu skaitam. Šajā piemērā moda ir 0 slepkavības, jo lielākajā daļā apkārtņu slepkavību nebija.

Gadījumu variācija. Novirzi raksturo, izmantojot trīs bieži izmantotas metodes:

- ▶ **diapazons.** Tas ir parastākais variāciju raksturojošs lielums. Diapazonu raksturo zemākā un augstākā vērtība. Piemērā diapazons ir no 0 līdz 27 slepkavībām;
- ▶ **iekšējās kvantiles diapazons** norāda zemāko un augstāko vērtību, kas atbilst 50 procentiem visu gadījumu. Sinsinati piemērā iekšējās kvantiles amplitūda ir no vienas līdz piecām slepkavībām. Pusē apkārtņu slepkavību skaits atrodas šajās robežās. Pārējos 25 procentos gadījumu apkārtņēs ir notikusi viena vai neviena slepkavība. Atlikušajos 25 procentos apkārtņu ir notikušas piecas vai vairāk slepkavības. Lai aprēķinātu iekšējo kvantiles diapazonu, visi gadījumi ir jāsakārto un jāsadala četrās vienādās grupās. Divas vidējās grupas ir iekšējās kvantiles. Iekšējās kvantiles diapazons ir šo divu vidējo grupu zemākā un augstākā vērtība;
- ▶ **standartnovirze.** Lielums raksturo sadalījuma variāciju un rāda vidējo novirzi no vidējās sadalījuma vērtības. Jo mazāka ir standarta novirze, jo mazāka ir sadalījuma izkliede ap vidējo vērtību. Aprēķinos izmantotā formula ir nosacīti sarežģīta, taču jebkura izklājlapa vai statistikas programmatūra to spēj aprēķināt. Divas trešdaļas gadījumu atrodas vienas standartnovirzes attālumā no vidējās vērtības. Sinsinati piemērā standartnovirze ir 5,2 slepkavības.

Slepkavību iedalījuma biežums Sinsinati apkārtņēs

Datiem raksturīgo tipiskumu un variāciju raksturojošie gadījumi katrai datu kopai var atšķirties. Vispirms ir jāņem vērā sadalījuma simetrija. Simetriska sadalījuma gadījumā forma vienā vidējā punkta pusē ir līdzīga formai otrā pusē. Simetriskam sadalījumam vidējā aritmētiskā vērtība ir vienāda ar mediānu. Ja lielākajā daļā gadījumu vidējā vērtība atrodas centrā, moda būs vienāda diviem pārējiem vidējo vērtību raksturojošiem rādītājiem. Taču modai nav noteikti jābūt vienāgai ar mediānas vērtību vai vidējo aritmētisko vērtību. Sadalījumam var būt divas modas – viena katrā mediānas pusē. Ja sadalījums ir aptuveni simetrisks, atbilstīgi rādītāji var būt vidējā aritmētiskā vērtība un standartnovirze.

Asimetriska sadalījuma gadījumā nevajadzētu izmantot vidējo aritmētisko un standartnovirzi. Šajā gadījumā būtu ieteicams izmantot mediānu vai modu un iekšējo kvantili vai visu diapazonu. Risinot uzdevumus, sadalījuma asimetrija ir ļoti bieža sastopama.

Otrs rādītājs, ko izmanto, lai izvēlētos datiem raksturīgo tipiskumu un sadalījumu, ir mērījumu mērogs. Bieži izmanto trīs mērogu veidus:

► **nominālie mērogi** izmanto apzīmējumus. Dzimumu (vī-

rietis=1, sieviete=2) mēra, izmantojot nominālo mērogu, un skaitļi vienkārši aizstāj vārdu apzīmējumus, kategorijas var apzīmēt citādi – vīrietis=2, sieviete=1, neradot sarežģījumus. Ja dati ir nomināli, piemērota ir tikai modas izmantošana;

► **kārtas skaitļu mērogi** savīknē notikumus, kā arī apzīmē tos. Sakārtots apkārtņu uzskaitījums (no lielākā uz mazāko slepkavību skaitu) veido kārtas skaitļa skalu – no pirmā līdz piecdesmit trešajam. Kārtas skaitļa datus nav iespējams pievienot vai atņemt, reizināt vai dalīt. Ir iespējams noteikt, vai notikumam ir lielāks, mazāks vai vienāds ranžējums salīdzinājumā ar citu notikumu. Ja dati ir kārtas skaitļa, nevar izmantot ne vidējo lielumu, ne standartnovirzi. Šajā gadījumā ir jāizmanto mediānu vai iekšējās kvantiles diapazonu;

► **daļskaitļu mērogi** ļauj saskaitīt, atņemt, reizināt un dalīt, jo starpība starp katru vērtību ir vienāda, un tajā ir jēgpilna nulle. Slepkavību skaits apkārtņē tiek mērīts, izmantojot daļskaitļu mērogu – starpība starp 0 slepkavībām un 1 slepkavību ir vienāda ar starpību starp 26 slepkavībām un 27 slepkavībām, nozīme ir arī 0 slepkavībām. Šajā gadījumā ir iespējams izmantot vidējo vērtību un standartnovirzi.

Datu veidi, lietojums un lietojuma ierobežojumi

	Nomināli dati	Kārtas skaitļu dati	Daļskaitļi
Apraksts	Kategoriju nosaukums	Ranžējumi un nosaukumu kategorijas	Starp skaitļiem ir vienādi intervāli, un nulle ir jēgpilna
Piemērs	0=nav cietušo; 1=cietušais ir tikpat derīgs kā 0=cietušais; 1=nav cietušo	0=nav noziedzīga nodarījuma; 1=viens noziedzīgs nodarījums; 2=vairāk nekā viens noziedzīgs nodarījums	Noziedzīgu nodarījumu skaits: 0,1,2,...; (0=nav noziedzīgu nodarījumu)
Pa labi esošo mērogu īpašības ir tādas pašas kā pa kreisi esošo mērogu īpašības, kā arī tiem ir pašu īpašības, piemēram, viss ko ir iespējams darīt ar nomināliem un kārtas skaitļu datiem ir iespējams darīt ar daļskaitļiem, kā arī – darīt vairāk			
Pielaujamās aritmētiskās darbības	Vienāds, nav vienāds	Lielāks, mazāks vai vienāds	Saskaitīšana, atņemšana, reizināšana un dalīšana
Pielaujamie vidējie lielumi	Moda	Mediāna un moda	Vidējā vērtība, mediāna un moda
Pielaujamais sadalījums	Diapazons	Iekšējā kvantile un diapazons	Standartnovirze un citi
Komentāri	Izmanto, strādājot ar kategorijām, piemēram, dzimumu un grupām, piemēram, lielveikali, citi veikali	Izmanto, kad kategorijām ir naturālu skaitļu ranžējums klasēs vai kārtojums, piemēram, policijas ranžējums, bet starpība starp klasēm nav vienāda vai skaidra	Izmanto procentu aprēķināšanai, skaitīšanai un virknei citu darbību

23. Nosakiet savus „degpunktus”

Shematizējot noziedzību, ir lietderīgi saskatīt atšķirību starp akūtajiem un hroniskajiem „degpunktiem” (17. solis). Akūtie „degpunkti” norāda uz novirzi noziedzībā, kas, iespējams, var samazināties dabiski, tomēr hroniskajos „degpunktos” ir nemitīgi pieaugošs noziedzības līmenis, salīdzinot ar citām zonām, un nav iespējams, ka tas samazināsies, ja nekas netiks darīts. Ir trīs galvenie hronisko „degpunktu” veidi, un katrs no tiem ir attiecināts uz īpašām teorijām un reaģēšanas veidiem:

- ▶ „degpunkti” ir augsta noziedzības līmeņa atrašanās vietas. Tās parāda, ka noziedzīgs nodarījums ir koncentrēties vairākkārtēju cietušo telpās vai adresēs (sk. 28. un 29. soli). Daudzkārtēji noziedzīgu nodarījumu notikumi šajās vietās ir attēloti, izmantojot punktus;
- ▶ „krīzes līnijas” ir ielu posmi, kuros koncentrējas noziedzība. Tie varētu veidoties, piemēram, ja transportlīdzekļi tiek novietoti gar īpašām ielām, kur ir augsts ielaušanās līmenis. Daudzkārtēji noziedzīgu nodarījumi ielu posmos ir attēloti, izmantojot līnijas;
- ▶ „krīzes zonas” ir apkārtnes, kurās koncentrējas noziedzība. „Krīzes zonas” rodas dažādu iemeslu dēļ. Zonu īpašības, iespējams, izraisa noziedzības palielināšanās iespējas. Vai „krīzes zonā” var būt daudzas atsevišķas un nošķirtas problēmas? Kartēs „krīzes zonas” ir attēlotas kā ēnotas zonas, kontūrlīnijās vai slīplīnijās attēlo noziedzības līmeni. Džerija Retklifa „degpunktu” tipoloģija (sk. tabulu) izšķir divu veidu „degpunktu” zonas:
 - ▶ tādas, kurās ir cieši sargupēts notikumu modelis;
 - ▶ tādas, kurās relatīvi vienmērīgi notiek notikumu izplatīšanās „degpunkta” zonā.

Attēlā ir redzami minētie trīs „degpunktu” veidi. Riskantās izklaides atrašanās vietas attēlotas kā punkti, jo uzbrukumi notiek adresēs. Tomēr ielaušanās transport-

līdzekļos notiek atsevišķos ielu posmos, līdz ar to minētā koncentrēšanās ir attēlota kā divas savstarpēji krustojošās līnijas. Visbeidzot, dzīvesvietu „degpunktu” iedaļās sadalītās kontūras norāda, ka ielaušanās risks ir lielāks vienā nelielā zonā, bet tas samazinās, kad kāds aiziet no centra. Punkti šajā iedaļās sadalītajā zonā attēlo vairākkārtēju zādzību, kas saistītas ar ielaušanos, atrašanās vietas.

Jūsu „degpunkta” raksturojumu klasificēšana sniedz priekšstatu par reaģēšanu:

- ▶ „degpunktos” iesaka pārveidot atsevišķu vietu fizisko vidi vai to pārvaldīšanu. Iesaka arī iejaukties, lai gan ir augsts cietušo risks;
- ▶ „krīzes līnijās” iesaka pārveidot ielas, takas un citus ceļus vai apkārtni ap tiem;
- ▶ „krīzes zonās” iesaka plašu sadarbību, lai mainītu apkārtni.

Tabula attēlo, kā noziedzības koncentrācija attiecas uz tās shematizēšanas veidu un vietu, uz kuru ir jāvirza reaģēšana.

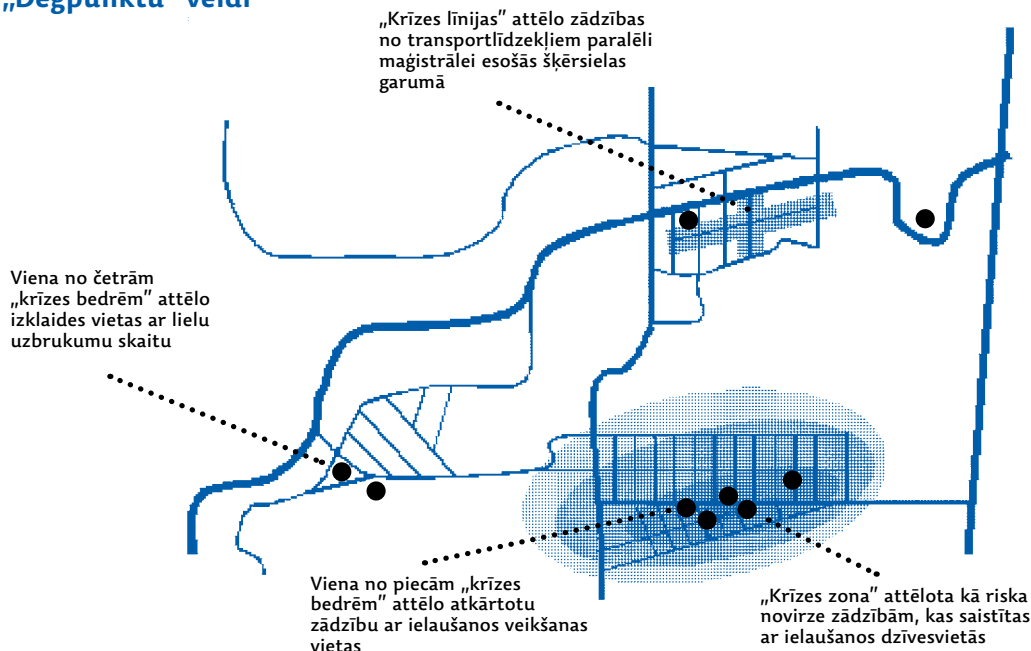
„Degpunktu” analīze ir jāsāk ar vietām, pēc tam ar ielām un visbeidzot ar zonām. Apsveriet, piemēram, automobiļu dedzināšanas problēmu! Vai konkrētās adresēs tādi tiek atrasti atkārtoti? Ja, jā, ir jājautā, kādēļ tiek izvēlētas šīs vietas, nevis citas netālu esošas vietas. Ja, nē, ir jāvirzās tālāk, lai pārbaudītu ielas. Ja atklājat ielas līmeņa koncentrāciju, ir jāsalīdzina ielas, lai saprastu, kādēļ dažās notiek automobiļu dedzināšana, citās – nē. Ja ir neliela ielas līmeņa koncentrācija, piemēram, noziedzība izplatās relatīvi vienmērīgi pa daudzām ielām, ir jāņem vērā apkārtnes līmeņa koncentrācija un jāsalīdzina augstas un zemas koncentrēšanās apkārtnes. Minētā pieeja nodrošina īpaši mērķtiecīgu reaģēšanu.

Nākamā lapā, attēlā zādzību ar ielaušanos „degpunkti” norāda uz cietušajiem, kuri atkārtoti cietuši noziedzīgā no-

Koncentrēšanās, shematizēšana un darbība

Koncentrēšanās	„Degpunkti” attēloti kā	Darbības līmenis	Darbības piemēri
Vietas – konkrētās adresēs, ielu stūros vai telpās	Punkti	Telpa, ielas stūris, adrese	Televizuālā uzraudzības sistēma garāžās, bāros tirgotā alkohola pasniegšanas veida maiņa
Cietušie	Punkti	Cietušo adreses	Palīdzība cietušajiem, lai novērstu turpmākus noziedzīgu nodarījumus, veicot objekta nocietināšanu
Ielas – ielās vai starpkvartālu ejās	Līnijas	Ceļi, ielas, automaģistrāles	Lokveida ielu izveide ar vienu piebraucamo ceļu, satiksmes modeļu pārveide, transportlīdzekļu stāvēšanas noteikumu maiņa
Zona – apkārtnē	Ēnotas zonas	Apkārtne, reģioni un citas zonas	Sabiedrības dalība, apkārtnes labiekārtošana

„Degpunktu” veidi

Retklifa „degpunkta” tipoloģija

Džerijs Retklīfs izšķir trīs „degpunktu” veidus. Viņš sāk ar „degpunkta” zonu un pēc tam pārbauda vietas modeli. Ja visi notikumi notiek vienā atrašanās vietā, „degpunkts” ir „krīzes vieta”. „Krīzes vietas” tiek aprakstītas tāpat kā „degpunkti”. Ja notikumi ir cieši sagrupēti kopējā zonā, Retklīfs to dēvē par ķekarveida „degpunktu”. Visbeidzot, ja notikumi ir izplatījušies relatīvi vienmērīgi pa „degpunkta” zonu, viņš „degpunktu” dēvē par izkliedētu. Ķekarveida un izkliedētie „degpunkti” ir „krīzes zonas” kategorijas apakškategorijas. Retklīfa pieeja piesaista uzmanību notikumu koncentrācijai un pieprasa analītiķim vispirms definēt „degpunkta” zonas perimetru, lai klasificētu „degpunktu”.

Avots: Ratcliffe, Jerry (2004). „The Hotspot Matrix: A Framework for the Spatio-Temporal Targeting of Crime Reduction”. *Police Practice and Research*, 5:5–23.

darījumā, vispārīgajā apkārtnes problēmā. Bet tikai zonas „degpunkts” to neatklāj. Pirms rīkoties tālāk, ir jānosaka, vai zonas „degpunkts” nav izveidojies galvenokārt dažu vairākkārtēju zādzību ar ielaušanos punktu dēļ. Jūs varat to izdarīt, apskatot katru noziedzīga nodarījuma atrašanās vietu tā, it kā tajā būtu tikai viens notikums, un pēc tam apskatot zonu. Ja tā vairs nav „krīzes zona”, problēma ir novirzījusi uz dažām „krīzes vietām”. Ja tā joprojām ir „krīzes zona”, minētās vairākkārtēju zādzību ar ielaušanos

bedres ir zādzību ar ielaušanos zonas koncentrācijas daļa. „Degpunkta” analīze sākotnēji var būt vērtīgs līdzeklis problēmu risināšanas procesā, bet, atklājoties „degpunktiem”, ir jānoskaidro, kādēļ daži punkti ir „krīzes” un citi nav. Analīzes pārtraukšana pēc „degpunktu” atklāšanas var izraisīt virspusēju analīzi un neefektīvas reaģēšanas īstenošanu. Ja problēmai trūkst ģeogrāfiskā elementa, „degpunkta” shematizēšana nav lietderīga, un ir jāizmanto citas analītiskās pieejas.

24. Izvēlēties piemērotu kritēriju noziedzības karšu analīzei

Bieži izmantojamā kartēšanas programmatūra ir nepiemērota, lai shematizētu noziedzīgus nodarījumus pilsētas centrā, universitātes studentu pilsētiņā, valsts mājokļu projektā vai jebkurā vietā ar daudzām lielām ēkām, jo daudzām jebkura lieluma ēkām ir tikai viena ielas adrese un noziedzīgi nodarījumi, kas notiek jebkurā ēkas vietā, tiek saistīti ar šo adresi. Līdz ar to shematizēšana varētu norādīt, ka attiecīgajā ēkā vai telpā ir noziedzīga nodarījuma problēma, bet tas, iespējams, ir tikai tādēļ, ka tā ir tik liela. Ja ņem vērā daudzus cilvēkus, kuri strādā ēkā vai izmanto telpas, iespējams, izrādītos, ka tā ir relatīvi droša. Piemēram, Džordžs Rengerts pierādīja, ka centrālajā Filadelfijā esošajā automobiļu garāžā, kas noteikta kā ar automobiļiem saistīto noziedzīgu nodarījumu „degpunkts”, patiesībā bija zemāks ar automobiļiem saistīto noziedzīgu nodarījumu līmenis nekā netālu esošajās ielās, jo tika ņemts vērā liels automobiļu skaits, kuras varētu būt novietotas telpās.

Patiesībā daudzas lielas ēkas nav drošas. Savā 20. gadsimta 60. gadu kritikā, kas bija vērsta pret Amerikas mājokļu sistēmu, Oskars Ņūmens (*Oscar Newman*) pierādīja – jo augstāks ir dzīvojamais masīvs, jo augstāks ir noziedzības līmenis uz 100 iedzīvotājiem. Viņš pierādīja, ka īpaši lieli dzīvojamie masīvi izraisa noziedzīgus nodarījumus, jo iemītnieki nepazīst kaimiņus, bet ēku plānojums un izkārtojums apgrūtina sabiedrisko vietu, tostarp koridoru, liftu un atpūtas zonu, uzraudzību. Kopš tā laika viņa idejas ir pārvērtušās principu kopumā, proti, noziedzīgu nodarījumu prevencija, izmantojot vides plānošanu (*CPTED – Crime Prevention through Environmental Design*), t. i., plānojot un izvietojot drošas ēkas un sabiedriskās vietas.

Lai izprastu, kādēļ attiecīgās ēkas ir nedrošas, noziedzīgi nodarījumi ir jāsadala noteiktās kategorijās un to atrašanās vietas ēkās ir jāiezīmē kartē. Tam ir jāizmanto augstas izšķirtspējas vai 3D shematizēšana. Diemžēl augstas izšķirtspējas shematizēšana ir sarežģīta un laiktēlīgā. Tajā ir divas pamatproblēmas:

1. Policijas noziedzīgu nodarījumu protokoli reti norāda uz precīzu notikuma norises vietu ēkā, lai gan ēkas pārvaldnieki vai drošības dienesti var dažreiz sniegt šādu informāciju. Ja viņi nespēj to sniegt, konkrētā laikposmā ir jāievieš īpašas noziedzīgu nodarījumu reģistrācijas procedūras, lai iegūtu šādu informāciju (21. solis).
2. Jaunajām ēkām ir iespējams iegūt plānus digitālā formā, atvieglojot shematizēšanu. Bet, ja ēka ir veca, jaunāko plānu iegūšana var būt sarežģīta, tādēļ Jums, iespējams, vajadzēs tos uzzīmēt.

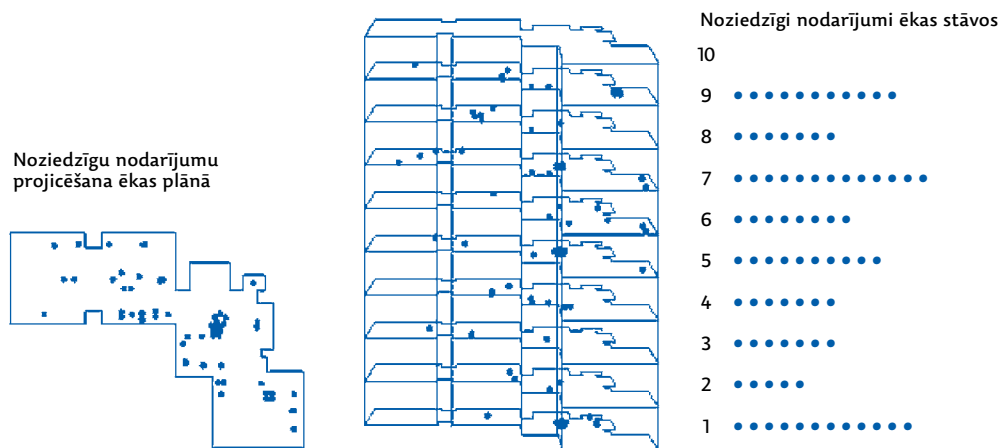
Daudzos gadījumos minētās problēmas vienkārši izslēdz iespēju izmantot augstas izšķirtspējas shemati-

zēšanu. To var atrisināt atbilstoši Džordža Rengerta un viņa kolēģa piemēram pētījumā par *Templas Universitātes* pilsētiņu Filadelfijā. Viņi izstrādāja augstas izšķirtspējas ĢIS, kombinējot shematizēšanas programmatūru ar „Auto CAD” veiktajiem universitātes pilsētiņas rasējumiem. Inženierkomunikācijas, piemēram, ūdens caurules un elektroinstalācija, netika norādītas. Shēmas tika pārveidotas tā, ka ielas bija attēlotas kā līnijas (ar līnijām katrā pusē attēlojot ietves), bet daudzstārus izmantoja ēku novietņu, sporta laukumu un stāvvietu siluetu atveidei. Krūmāji, žogi, apgaismojums un citas fiziskās pazīmes arī tika attēlotas shēmās. Universitātes pilsētiņas policijas reģistrētie noziedzīgi nodarījumi vēlāk tika iezīmēti shēmas vietā, kurā tie notika, nodrošinot to saistību ar vides īpatnībām, piemēram, sliktas apgaismojums vai slikti pārredzams stūris, kas ļauj uzbrucējam gaidīt izdevību.

Katrā ēkas stāvā noziedzīgi nodarījumi tika attēloti shematiski, un noziedzīga nodarījuma horizontālā izkārtojuma attēls ēkā tika projicēts ēkas pirmā stāva plānā. Vienai no ēkām Gledfelterholā (*Gladfelter Hall*) šāda shēma ir norādīta 1. attēlā nākošajā lapā. Noziedzīgu nodarījumu vietas ir attēlotas visos stāvos, izņemot 10. stāvu. Shēmā ir arī attēlota tādu noziedzīgu nodarījumu grupa, kas ir kopīga daudzos stāvos, tie ir izdarīti netālu no ēkas centra esošajā zonā, kas atrodas četru lifta šahtu tuvumā. Tā ir vieta, kurā atrodas katra akadēmiskā departamenta sekretāru un reģistratoru stiklotie biroji. Tā kā minētās vietas ir ieskautas stiklotos logos, zagļi var ieskatīties tajos, lai redzētu, vai kāds ir telpā un vai kaut ko vērtīgu var nozagt. Krimināllietu departamentā – paša Rengerta departamentā – tagad ir ierīkotas žalūzijas, kuras vakaros var nolaist, lai izvairītos no cilvēku skatieniem.

Tirgū jau ir pieejama programmatūra, kas veido reālistiskus pilsētu foto modeļus, un tehnoloģiskie sasniegumi, piemēram, 3D lāzera attēlveidošana, kas atvieglo tādu datorizētu shēmu izveidi kā Gledfelterholas gadījumā. Kamēr notikumu skaits ir neliels, dažreiz var pietiekami sekmīgi izmantot precīzus rasējumus ar skaidri norādītām noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas vietām. 2. attēls ir Lisonas Grīnas (*Lisson Green*), mājokļu īpašumu Londonā plāns, kuru izstrādājis Barijs Poiners (*Barry Poyner*). Tajā attēlotas ēkas savienojosajās gājēju celiņos veikto laupīšanu un kabatzādzību norises vietas sešu mēnešu periodā pirms prevencijas pasākumu veikšanas un pēc četru dzīvojamo masīvu aprīkošanas ar namruņiem. Faktiski pieeja kājāmgājēju celiņu sistēmai no galvenās ielas ieejas tika slēgta namruņu dēļ. Šajā gadījumā tika izmantota gan augstas izšķirtspējas shematizēšana, gan prevencijas pasākumu novērtējums. Bet 2. attēls palīdzēja noteikt problēmu, jo tas pierādīja, ka laupīšanām un kabatzādzībām ir tendence notikt tajās kājāmgājēju celiņu sistēmas daļās, kur trūka apkārtējo ēku vai pirmā stāva uzraudzības.

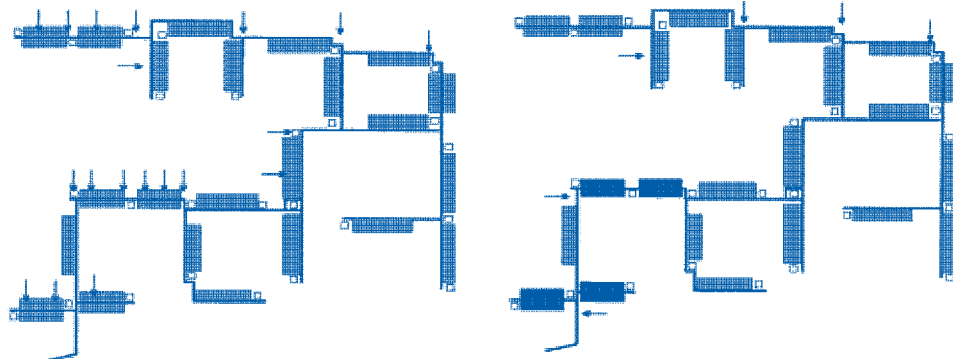
1. attēls. 3D Gledfelterholas shēma, Templas Universitātes pilsētiņa

2. attēls. Laupīšanu un kabatzādzību norises vietas kājāmgājēju celiņu sistēmā Lisonas Grīnas īpašumā

Pirms namruņu ierīkošanas

Pēc namruņu ierīkošanas

- Dzīvojamie masīvi
- Dzīvojamie masīvi, kur uzstādīti namruņi
- Kājāmgājēju celiņi
- Laupīšana vai kabatzādzība
- Lifts un kāpņu telpas

25. Pievērsiet uzmanību ikdienas un iknedēļas ritmam

Darbību regularitātei ir milzīga ietekme uz problēmām. Transportlīdzekļu plūsmas mazināšanās un pieplūdums, ko izraisa, piemēram, regulāras braukšanas un iepirkšanās ritmi, ietekmē izmaiņas objektu skaitā un apsargu maiņu stāvvietās. Savukārt tas ietekmē laiku, kad notiek lielāks skaits transportlīdzekļu zādzību un ielaušanos tajos. Iedzērušo balliņu apmeklētāju aplaupīšanas vairāk mēdz notikt piektdienās un sestdienās ap bāru aizvēršanas laiku, jo tad objektu skaits ir lielāks. Šajā piemērā divi būtiski ritmi koncentrē problēmas darbības. Pirmais ir darbadienas un nedēļas nogales cikls, kas padara piektdienu un sestdienu naktis jo īpaši iecienītas izklaidēm un atpūtai. Otrais ietver bāru ikdienas atvēršanas un aizvēršanas laika ciklu. Šajā soli tiek iztirzātas īstermiņa svārstības, kas rodas attiecīgajās stundās un dienās. Rokasgrāmatas 26. solī tiks apskatīts ilgāks laika periods, kas ietver mēnešus un gadus.

Dažādās telpās ir dažādi darbību cikli, kas var veicināt ar tām saistītās problēmas. Skolas ritms ir līdzvērtīgs, lai gan atšķirīgs no darba ritma. Autobusu pieturas ietekmē regulāras braukšanas un iepirkšanās ritms, kā arī biežāka autobusu pienākšana un atiešana.

Noziedzīga nodarījuma vai nekārtību notikumu iezīmēšana kartē palīdz noteikt būtiskus darbību ciklus, kas var veicināt problēmu. Kā redzams attēlā, aprēķiniet vidējo notikumu skaitu, kas rodas katru stundu (vai citos laika intervālos) dažu dienu laikā (datu matrica augšpusē), tad plānā iezīmējiet rezultātus (diagramma „A”): Diagrammā „B” ir attēloti procenti nedēļas notikumiem, kas notiek katru dienu. Tā kā ikdienā dažās dienās ritms atšķiras no citām dienām, Reičela Boba iesaka iezīmēt kartē gan dienas, gan stundas (diagramma „C”). Rezultāts norāda riskantos laika periodus nedēļas laikā. Šādas diagrammas ir viegli izveidot. Šīs trīs diagrammas tika izveidotas izklājlapā, izmantojot parastās standarta shēmas.

Īslaicīga analīze ir vieglāka, ja problēmnotikumi ir bieži. Tādēļ īslaicīga analīze ir noderīgāka vispārīgiem, mazā-

kiem notikumiem, piemēram, sūdzības par trokšņiem un sīkiem satiksmes negadījumiem, nevis nozīmīgiem notikumiem, piemēram, slepkavība. Ja ir daži notikumi, tad varat tos apskatīt ilgākā laika periodā, lai savāktu vairākus notikumus. Bet, ja problēma ilgākā laika periodā mainās, izveidotais attēlojums var būt sagrozīts vai novecojis.

Pamatoti precīzu notikuma laiku noteikšana palīdz īslaicīgajā analīzē. Saskaņā ar noziedzīgu nodarījumus, piemēram, laupīšanu, izvarošanu un uzbrukumus, iespējams, noteikt precīzi, jo cietušie bieži var izstāstīt, kad notika minētie noziedzīgi nodarījumi. Noziedzīgus nodarījumus pret īpašumu, piemēram, transportlīdzekļu noziedzīgus nodarījumus, zādzības ar ielaušanos un vandālismu, noteikt ir grūtāk, jo cietušie parasti var norādīt laika posmu, kad šādi noziedzīgi nodarījumi varēja notikt. Lai gan parasti izmanto minēto laika posmu viduspunktus, lai noteiktu laikus, kad notika noziedzīgi nodarījumi, tas var izraisīt izkropļojumus, turklāt ir jāizvairās no gariem periodiem, piemēram, ilgākiem par astoņiem mēnešiem.

Džerijs Retklifs ir noteicis arī trīs pagaidu grupu veidus. Pirmā – notikumi var būt vienmērīgi sadalīti visas dienas garumā. Viņš to dēvē par *izklaidēto modeli*. Otrā – *mērķtiecīgie modeļi* – norāda uz grupām atšķirīgos laika posmos. Notikumi, kas grupējas ap sastrēgumstundu laiku, ir mērķtiecīgā modeļa paraugs. Trešā – *akūtie modeļi* – ir cieši saistīti ar nelieliem periodiem. Pārkāpumi, kas notiek uzreiz pēc bāru aizvēršanas, varētu būt piemērs. Mērķtiecīgie un akūtie modeļi nekavējoties nosaka īslaicīgus ciklus, kuri ir jāizmeklē.

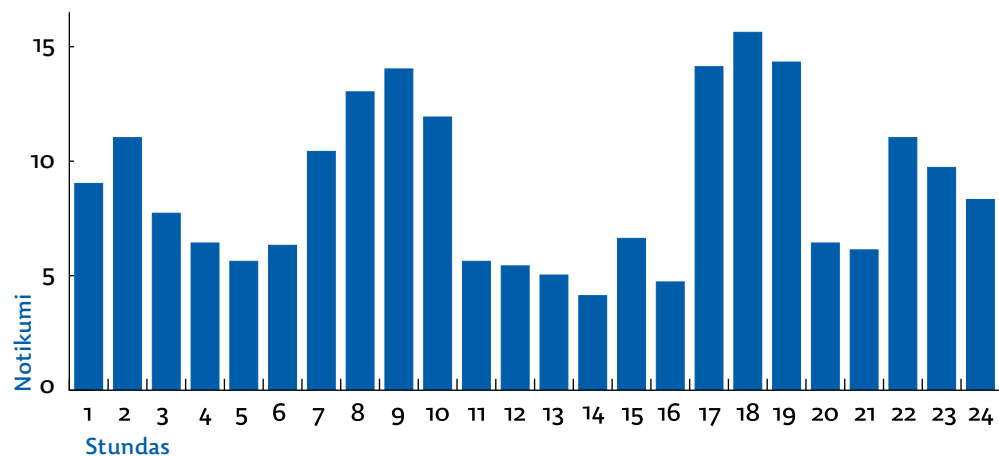
Kaut arī Retklifs izstrādāja tipoloģiju ikdienas modeļiem, pamatideja ir piemērojama iknedēļas cikliem. Ja nevienā nedēļas dienā nav ikdienišķu nepatīkšanu, tas norāda uz izklaidētu iknedēļas modeli. Dienu kopums, kad notiek izteiktas nepatīkšanas, palielinot nepatīkšanu notikumus, norāda uz mērķtiecīgu modeli. Visbeidzot, ja vienā vai divās dienās ir izteikta notikumu koncentrācija, tas norāda uz akūtu modeli.

Piemērs notikumu skaitam stundās un nedēļas dienās

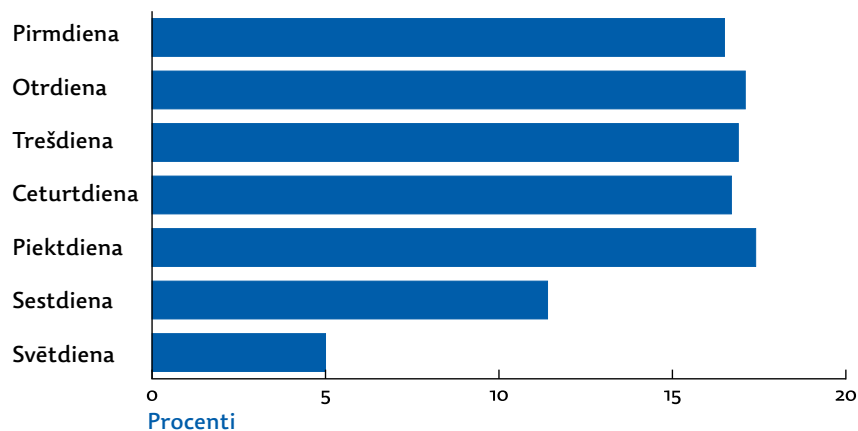
Dienas	Stundas																								Vidējais
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
Pirmdiena	7	3	6	9	9	11	10	17	16	17	5	6	12	7	9	5	20	18	16	8	7	10	8	7	10,1
Otrdiena	10	9	10	11	7	6	13	15	15	18	6	12	7	7	8	5	16	18	17	12	5	11	10	4	10,5
Trešdiena	4	11	12	6	8	3	18	17	24	14	10	7	4	2	4	9	23	24	24	7	5	12	3	4	10,6
Ceturtdiena	8	8	7	9	4	10	17	21	20	11	10	5	4	3	9	6	17	24	18	4	5	4	10	6	10
Piektdiena	3	12	6	7	9	12	13	19	20	19	3	4	3	4	9	3	15	16	17	8	10	18	12	13	10,6
Sestdiena	10	12	3	1	1	1	1	1	2	3	4	3	4	5	6	4	7	8	7	5	10	21	24	23	6,9
Svētdiena	21	22	10	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3,1
Vidējais	9	11	7,7	6,4	5,6	6,3	10,4	13	14	11,9	5,6	5,4	5	4,1	6,6	4,7	14,1	15,6	14,3	6,4	6,1	11	9,7	8,3	

Īslaicīgu ritmu izpēte

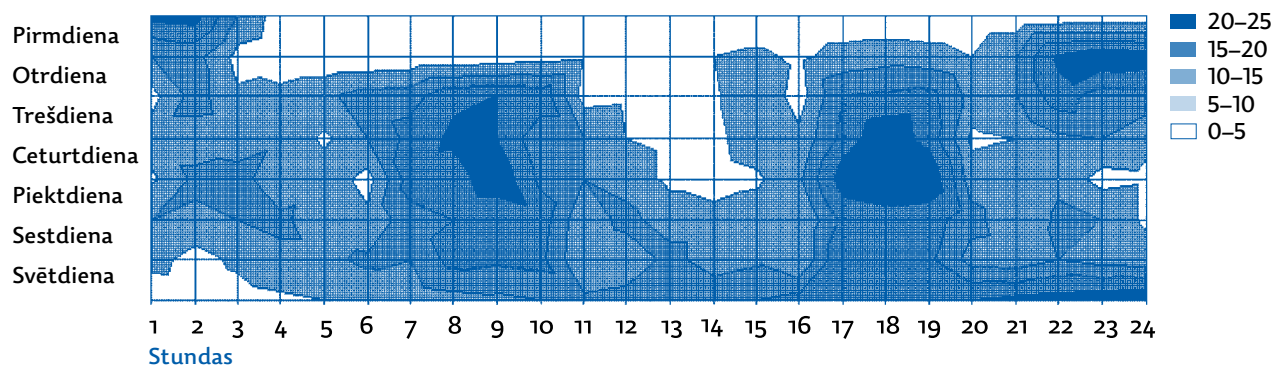
A. Parastais katras stundas ritms

B. Nedēļas notikumu procenti

C. Katras dienas un stundas ritms

26. Vērojiet ilgtermiņa tendences

Vai problēma saasinās vai uzlabojas? Vai tā svārstās regulāri vai nejauši? Lai atbildētu uz minētajiem jautājumiem, ir jāizpēta problēma, iezīmējot notikumu skaitu vai līmeni pretstatā laikam. Līmenis ir raksturīgs noziedzīgu nodarījumu vai nekārtību notikumu skaits, kas izdalīts uz riskanto objektu skaitu (27. solis).

Problēmas laika gaitu var iedalīt trijās galvenajās daļās:

- ▶ **vispārējā tendence**, kas ir acīmredzama vizuālā pārbaudē un kas norāda, vai problēma saasinās, uzlabojas vai paliek nemainīga ilgākā laika periodā;
- ▶ **sezonas, ikdienas un iknedēļas cikli**;
- ▶ **nejaušas svārstības**, ko izraisa liels skaits mazāku ietekmju.

Noziedzīgu nodarījumu laika gaitas sistemātisku pētījumu dēvē par laika secības analīzi.

1. attēlā attēlotas slepkavības Bufalo, Ņujorkā. Taisnā līnija diagrammas vidū attēlo vispārējo tendenci. Tas ir virtuālais līdzenums, kas parāda pavisam nelielu augšupejošu tendenci – tas nedaudz palielinās, apmēram par vienu slepkavību 100 mēnešos. Slepkavību ziņā 2001. gada maijs bija īpaši slikts mēnesis, bet 2000. gada oktobrī un novembrī slepkavību skaits bija ļoti neliels.

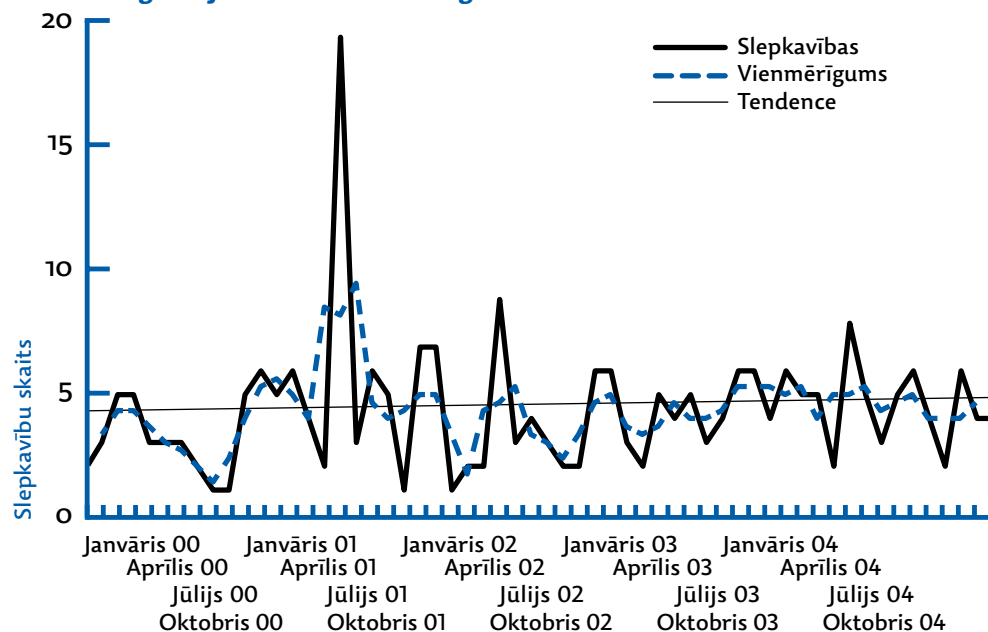
Visā 58 mēnešu periodā ir ievērojama ikmēneša daudzveidība, kas tabulā norādīta ar robainu smailu un samazinājumu grafikiem. Problēmām ar nelielu atkārtotāšanās biežumu ir galvenokārt šāds raksturojums, turpretī problēmas ar daudziem notikumiem attiecīgā laika periodā

bieži norāda uz vienmērīgām izmaiņām. Šādas nejaušas svārstības var paslēpt sistemātisko dažādību. Viena tendences atklāšanas metode, kas ir noslēpta nejaušo svārstību dēļ, ir izmantot parasto pārvietojumu. To dēvē par „vienmērīgumu”. Šajā piemērā tika izmantots parastais pārvietojums, kāds notiek trīs mēnešos. Vērtība jūlijā, piemēram, ir jūnija, jūlija un augusta vidējā vērtība, kamēr augusta vērtība ir jūlija, augusta un septembra vidējā vērtība. Ievērojiet, ka nav datu par pirmā un pēdējā perioda mēnešiem, jo minētajiem mēnešiem nav pieejami trīs mēnešu dati! Parastais pārvietojums tabulā norādīts ar kritumiem un smailēm. Ilgāki parastie pārvietojumi izraisa vienmērīgākus, nevis īsākus grafikus, bet tie var arī slēpt noderīgu informāciju, veidojot pārāk vienmērīgu grafiku.

Ciklus var noteikt, salīdzinot gada attiecīgos mēnešus (vai mēneša dažas nedēļas, vai nedēļas dažas dienas, vai dažas dienas stundas atkarībā no laika periodiem, ko pēta). Ir būtiski ievērot, ka mēneši ir dažāda garuma (neaizmirstiet februāri īsajos gados!), jo tas varētu ietekmēt problēmas notikumu skaitu. Daži analītiķi, risinot minēto jautājumu, izmanto četru nedēļu periodus, nevis mēnešus.

Acīmredzami sezonālie cikli ir norādīti 2. attēlā nākamā lapā. Attēlā ir redzams velosipēdu zādzību skaits mēnesī 32 mēnešu periodā. Zagļi konsekventi izdara īpaši daudzus noziedzīgus nodarījumus jūlijā un augustā, bet minimālo zādzību skaitu konsekventi veic janvārī un februārī. Ir arī redzams, ka rezultāti 2001. gadā pa mēnešiem bija sliktāki nekā 2002. gadā un 2003. gada

1. attēls. Slepkavības Bufalo, Ņujorkā no 2000. gada janvāra līdz 2004. gada oktobrim

attiecīgajos mēnešos, par kuriem ir dati. Tas ir loģiski, jo vasarā velosipēdi ir zagšanai pieejamāki, un pat zagļi ziemā maz izmanto velosipēdus, īpaši Bufalo.

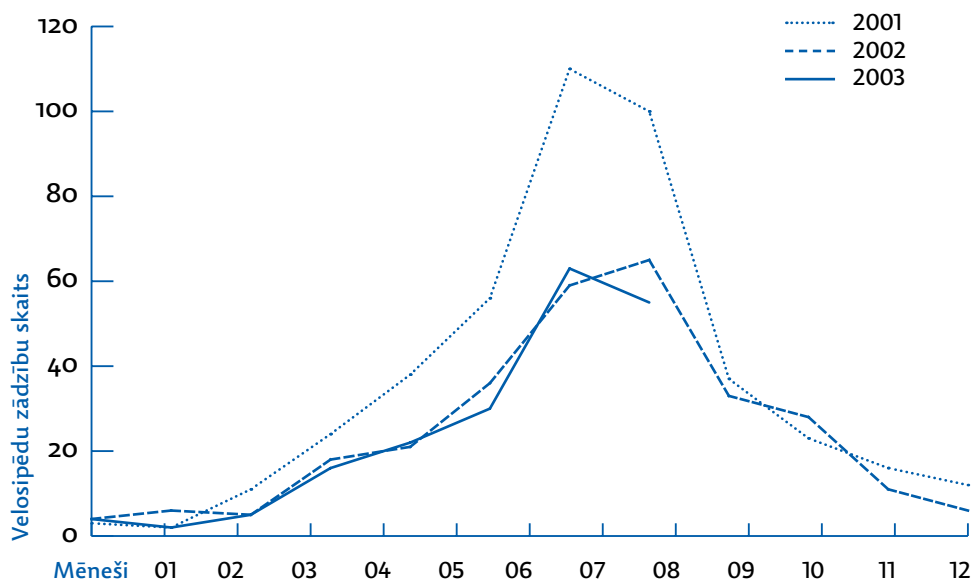
Laika secības sadalīšana daļās ir īpaši noderīga, lai atklātu iespējamās problēmas cēloņus. Piemēram, slepkavību tendenci varētu sadalīt divās diagrammās, attēlojot slepkavības ģimenēs un slepkavības ārpus ģimenes vai slepkavības, izmantojot ieroci un neizmantojot to. Līdz ar to, ja slepkavībām ārpus ģimenes bija tendence palielināties, slepkavības ģimenēs samazinājās, tādēļ varētu ieteikt, ka uzmanība ir jāpievērš slepkavībām ārpus ģimenes.

Laika secības analīze ir efektīvs līdzeklis, lai novērtētu reaģēšanas efektivitāti. Galvenais princips ir izveidot labu

ideju par problēmas dabiskajām tendencēm, cikliem un dažādību, pirms tiek īstenota reaģēšana, izmantojot paņēmienus, kas tikko tika izklāstīti. Tas paskaidro, ko varat paredzēt turpmākajā problēmas norisē, ja neesat veikuši pasākumus problēmas novēršanai. Tas sniedz pamatinformāciju laika struktūras pētniecībai pēc reaģēšanas. Izmaiņas tendencē, ciklos vai pat nejaušajās svārstībās iesaka reaģēšanu, kam ir ietekme. Jo ilgākas ir laika struktūras pirms un pēc reaģēšanas, jo lielāka pārlicība var būt secinājumos.

Laika secības analīze var būt arī īpaši sarežģīta tādēļ, jo jebkas ir atkarīgs no precīzas atbildes, ņemot vērā laika struktūras analīzi, iespējams, ir lietderīgi meklēt statistiķa, kas specializējas šajā jomā, palīdzību.

2. attēls. Sezonas ietekme uz velosipēdu zādzībām Bufalo no 2001. gada janvāra līdz 2003. gada augustam

27. Iemācieties izmantot skaitļus

Kad kādā vietā ir vairāk noziedzīgu nodarījumu nekā citā, iespējama iemesls ir tas, ka tajā ir vairāk objektu nekā citā. Īpatsvaru izpētišana palīdz izprast, vai objektu skaits veicina problēmu (sk. 17. soli).

Īpatsvars norāda noziedzīgu nodarījumu skaitu uz riskanto objektu laika periodā, piemēram, viena zādzība ar ielašanos uz 1000 mājāsaimniecībām 2002. gadā. Objektu īpatsvars norāda uz objekta risku tikt iesaistītam noziedzīgā nodarījumā noteiktā laika periodā.

Lai izrēķinātu objekta īpatsvaru, ir nepieciešams:

1. Definēt notikuma veidu, par kuru interesējaties, piemēram, zādzības no transportlīdzekļiem.
2. Definēt riskam pakļauto kopumu, piemēram, transportlīdzekļi.
3. Definēt atrašanās vietas un laika periodus, piemēram, pilsētas centra automobiļu stāvvietas 2004. gadā.
4. Atrast datu avotus, kas nodrošina interesējošo notikumu un objektu uzskaitījumu katrā vietā, kuru analizējat, piemēram, policijai paziņotajos noziedzīgu nodarījumu datus ir informācija par zādzību adresēm, ko var saistīt ar konkrētām automobiļu stāvvietām, un pilsētas centra automobiļu stāvvietu novērojumi var sniegt transportlīdzekļu skaita novērtējumu katrā stāvvietā.
5. Lai iegūtu īpatsvarus, izdaliet katras atrašanās vietas notikumu skaitu (skaitītājs) ar objektu skaitu (sautējs)!

Rūpīgi jāapsver riskam pakļauto objektu definēšana. Ja analizējat zādzības ar ielašanos, vai objekts ir cilvēki vai

ēkas? „Ēkas” ir pamatotāka atbilde. Jebkurā vietā ir līdzsvars, ja 1000 cilvēku dzīvoja 500 vienībās, ir jāparedz, ka būs vairāk zādzību, kas saistītas ar ielašanos, nekā tad, ja tie paši cilvēki dzīvotu 250 vienībās. Ja analizējat ielu laupīšanas, riskam pakļautais kopums ir gājēju skaits zonā, kuru pārbaudāt.

Policijas notikumu ziņojumi parasti ietver datus, kas raksturo interesējošos notikumus, ietverot informāciju par adresēm, tā var iegūt notikumu uzskaitījumu atrašanās vietās. Tomēr bieži ir sarežģīti iegūt informāciju, kas atrašanās vietās raksturotu riskam pakļauto objektu skaitu. Piemēram, informācijā par reģistrētajām zādzībām no transportlīdzekļiem, iespējams, ir pieejamas automobiļu stāvvietu adreses, bet transportlīdzekļu skaits, kas izmanto automobiļu stāvvietas var nebūt pieejams (sk. tabulu).

Lai novērstu minēto problēmu, vajadzētu atrast objektus aizstājošus mērījumus. Piemēram, transportlīdzekļu skaits, kas izmanto automobiļu stāvvietu, iespējams, ir proporcionāls stāvvietas lielumam. Līdz ar to mērījums, kas aizstāj riskam pakļauto transportlīdzekļu mērījumu, varētu būt laukuma kvadrātūra vai vietu skaits automobiļu stāvvietā. **Tabulā** ir norādīti daži piemēri par īpatsvara vērtējumu, kas attiecas uz riskam pakļautajiem objektiem.

Mērījumiem, kas aizstāj objektu mērījumus, nepieciešamas divas raksturojošas pazīmes. Pirmā – tiem ir jābūt loģiski saistītiem ar objektiem. Jebkurš varētu paredzēt, ka vietas ir saistītas ar transportlīdzekļu daudzumu, bet mēs negaidītu, ka pēdu skaits pie ielas gar automobiļu stāvvietas priekšējo fasādi tiks saistīts ar transportlīdzekļu skaitu, jo dziļākajās stāvvietās varētu būt īsa priekšējā

Īpatsvaru piemērs dažādiem noziedzīgiem nodarījumiem

Veids	Atrašanās vieta	Līmenis	Komentāri
Dzīvesvietu zādzības ar ielašanos	Dzīvojamās mājas	Zādzības ar ielašanos vienā dzīvesvietā vai vienā mājāsaimniecībā	Zādzības ar ielašanos uz vienu iedzīvotāju izraisa pārāk lielu uzsvāru uz lielām ģimenēm
Veikalu zādzības	Mazumtirdzniecības veikali	Vienības zādzības vienā plauktā vai vienā kvadrātpēdā mazumtirdzniecības vietā	Zādzības uz pircēju ir noziedzīgu nodarījumu īpatsvars
Motociklu zādzības	Apkārtne	Motociklu zādzības iepretim reģistrēto motociklu skaitam	Problēmas ir zonās, kuras motociklisti izmanto, bet nedzīvo tajās
Grafi	Uzņēmumu teritorijas	Grafi vienā kvadrātpēdā	Grūti mērāmi
Taksometru laupīšanas	Uzņēmums	Laupīšanas uz vienu taksometru vai autovadītāju, vai autovadītāja darba stundām	Darba stundas ir ieteicamākas, bet dati var nebūt pieejami
Zvani par nekārtībām moteloš	Viesnīcas autotūristiem	Zvani par nekārtībām par vienu viesi vai vienu istabu	Varētu arī apsvērt apmeklētāju skaitu, kas nav viesi

fasāde gar ielu, bet tā var ietvert daudzus transportlīdzekļus. Otrais – saistība starp aizstājošiem un riskam pakļautiem objektiem nevar pārāk atšķirties visās atrašanās vietās. Ja nedēļa ir aizņemtas apmēram divas trešdaļas vietu visās pilsētas centra automobiļu stāvvietās, vietu skaits ir noderīgs aizstājējs. Ja dažas stāvvietas izmanto pilnībā, bet citām ir neliels izmantojums, vietu skaits nav pietiekams objektu rādītājs.

Pat ar aizstājošiem mērījumiem var būt sarežģīti iegūt objektu datus. Valsts pārvaldes iestādēm varētu būt noderīga informācija. Piemēram, Hamiltonas pavalsts (*Hamilton County*), ŀhaijo, revidentam ir informācija par katru zemes gabalu pavalstī, ietverot kvadrāturu un atrašanās vietu. Uzņēmumiem un uzņēmēju apvienībām dažreiz ir informācija par tirdzniecības apjomu. Valsts sniegto tirdzniecības nodokļa informāciju var izmantot kā aizstājēju pircēju skaitam, salīdzinot veikalus, kas pārdod līdzvērtīgas preces.

Īpatsvaru aprēķināšana var būt noderīga, meklējot riskantās vietas (**28. solis**). Karīna Šmerlere un viņas kolēģi Čulavistas policijas pārvaldē, Kalifornijā izmeklēja zvanus no pilsētas moteļiem. Pilsētā no 10 ķēdes un 16 vietējiem neatkarīgajiem moteļiem bija līdzīgs zvanu skaits, bet ķēdes moteļos bija vairāk istabu.

Pēc visu minēto zvanu pievienošanas vietējiem neatkarīgajiem moteļiem un izdalīšanas ar istabu skaitu šajās autotūristu viesnīcās Šmerlere atklāja, ka vidējais zvanu īpatsvars neatkarīgajos moteļos bija 1,8 uz istabu. Līdzīgi rīkojoties ar valsts ķēdes moteļiem, tika iegūts zvanu īpatsvars 0,5. Acīmredzot vietējos, neatkarīgajos moteļos bija daudz vairāk zvanu, rēķinot zvanu skaitu uz istabu.

Vai vajadzētu likt lielāku uzsvāru uz lielajiem skaitiem vai augstajiem īpatsvāriem? Ja mērķis ir samazināt noziedzīgu nodarījumu daudzumu, virzība uz skaitu, iespējams, ir pamatotāka izvēle. Bet, ja Jūsu mērķis ir samazināt kaitējuma iespējas, pētiet īpatsvāru!

Īpatsvāru izmantošana, lai noteiktu riskantās automobiļu stāvvietas

Zādzību no automobiļiem īpatsvāri kādā Šarlotas kvartālā, Ziemeļkarolīnā, 1999. gads
Pilsētas centra pētījums un analīze

Stāvvietu zonas 1999. gadā *LFA* kvartālā
□ Zemāks
■ Augstāks

Īpatsvāru aprēķināšanas vērtība ir attēlota Šarlotā, Ziemeļkarolīnā, īstenotajā projektā, kurā viens no mums (Klarks) sadarbojās ar Hermanu Goldšteinu. Ar vietējo analītiķu un policistu atbalstu tika izpētītas zādzības no automobiļiem (*LFA*) stāvvietās pilsētas centra zonā (vietējie to zina kā „Pilsētas centra zonu” (*Uptown*)). „Degpunkta” analīzē ir norādīts liels nediferencētu zādzību kopumus, kas koncentrējies zonas vidū, bet karte, kas pamatota ar zādzību īpatsvāru, atklāja papildu informāciju. Šo karti izstrādāja noziedzības analītiķis Mets Vaitss (*Matt White*), kurš ieguva iecirkņa policistu atbalstu, lai saskaitītu automobiļu stāvvietas katrā vietā. Pēc tam viņš izrēķināja zādzību īpatsvāru katrā stāvvietā un garāžā. Karte atklāja daudz detalizētāku risku ainu. Turpmākā analīze pierādīja, ka automobiļi, kas novietoti stāvvietās, bija sešas reizes vairāk pakļauti riskam nekā tie, kas novietoti garāžās, un ka dažas stāvvietas bija noziedzīgu nodarījumu veicinātājas, nepietiekamas apsargāšanas dēļ.

28. Nosakiet riskantos objektus

Objekti ir vide ar īpašām funkcijām (15. solis). Izglītības objekti ietver mācīšanu un mācīšanos. Rūpniecības objektos ražo un pārstrādā materiālus. Biroju telpās apstrādā informāciju. Mazumtirdzniecības objekti ietver tirdzniecības un naudas darījumus. Daži objekti bieži ir noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas un nepieklājības izrādīšanas vietas. Tādas ir krodziņi, parki, dzelzceļa stacijas, taksofoni, nelieli veikali un dzīvojamo masīvu objekti. Minētie objekti veic nesamērīgu noziedzības un nekārtības sekmēšanu – tie ir „riskantie objekti”.

Bet terminam ir arī precīzāka nozīme. Tas attiecas uz faktu, ka jebkurā objekta veidā daži no tiem ir īpaši riskanti. 18. solī raksturojot „80-20” principu, pieminējām, ka Denverā, Masačūsetā, 5 procentos visu veikalu notika 50 procenti ziņoto zādzības no veikaliem (sk. Denveras policijas pārvaldes noziedzības analītiķa Kristofera Brūsa (Christopher Bruce) veidoto tabulu). Turpmāk ir minēti daži citi dokumentētie riskanto objektu piemēri:

► **veikali:** valsts apsekojumā tika konstatēts, ka 6,5 procentos veikalu notika 65 procenti visu laupīšanu;

- **degvielas uzpildes stacijas:** no 10 procentiem Ostinas (Austin), Teksasā, degvielas uzpildes staciju tika saņemti vairāk nekā 50 procenti visu zvanu par automobiļu aizdzīšanām un narkotiku noziedzīgiem nodarījumiem no 1998. līdz 1999. gadam;
- **bankas:** 4 procentiem Lielbritānijas banku ir četras līdz sešas reizes lielāks laupīšanu īpatsvars nekā citās bankās;
- **skolas:** 8 procentos Stokholmas skolu notika 50 procenti visu vardarbīgo noziedzīgu nodarījumu, par kuriem ziņoja 1993./1994. mācību gadā;
- **autobusu pieturas:** Andreja Nūtona (Andrew Newton) jaunākajā disertācijā teikts, ka Lielbritānijas pilsētā Liverpūlē 9 procentos no autobusu pieturu nojumēm veikti vairāk nekā 40 procenti visu vandālisma gadījumu;
- **automobiļu stāvvietas:** citā Lielbritānijas pilsētā – Notingemā (Nottingham) – tikai vienā automobiļu stāvvietā (The Royal Moat House) notika 25 procenti (103) no 415 noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem 2001. gadā ziņoja no visām pilsētas centra automobiļu stāvvietām.

Ziņotās zādzības no veikaliem Denveras veikalā, Masačūsetā. No 2003. gada 1. oktobra līdz 2004. gada 30. septembrim

Veikals*	Zādzības no veikaliem	Zādzības no veikaliem procentos	Uzkrātie zādzības no veikaliem procenti	Uzkrātie veikalu procenti	Zādzības no veikaliem uz 1000 m ²
1	78	26,2	26,2	1,3	1,54
2	42	14,1	40,3	2,6	0,70
3	28	9,4	49,7	3,8	0,22
4	16	5,4	55,0	5,1	0,24
5	15	5,0	60,1	6,4	0,28
6	12	4,0	64,1	7,7	0,31
7	11	3,7	67,8	9,0	0,09
8	11	3,7	71,5	10,3	0,16
9	9	3,0	74,5	11,5	0,28
10	7	2,3	76,8	12,8	2,82
11	5	1,7	78,5	14,1	0,16
12	5	1,7	80,2	15,4	0,10
13	4	1,3	81,5	16,7	0,35
14	4	1,3	82,9	17,9	0,12
15	3	1,0	83,9	19,2	3,32
16	3	1,0	84,9	20,5	0,90
17	3	1,0	85,9	21,8	0,02
7 veikali, kuros bija 2 notikumi	14	4,7	90,6	30,8	0,08
28 veikali, kuros bija 1 notikums	28	9,4	100,0	66,7	0,06
26 veikali, kuros bija 0 notikumu	0	0,0	100,0	100,0	0,00
Kopā veikali = 78	298	100,0	100,0	100,0	0,15

* Galvenie veikali bija (uzskaitīti alfabētiskā secībā): „Best Buy”, „Boater's World”, „Circuit City”, „Costco”, „CVS Pharmacy”, „Galyan's”, „Home Depot”, „Kohl's”, „Linens & Things”, „Lowe's”, „Marshall's”, „Old Navy”, „Radio Shack”, „Stop & Shop”, „Target” un „Wal-Mart”.

Ir vismaz astoņi iemesli, kādēļ objekti ir riskanti, un atšķirīgas analīzes procedūras var palīdzēt noteikt, kuri iemesli darbojas attiecīgajos apstākļos.

- 1. Nejaušas izmaiņas.** Iespējams, ka dažās vietās tikai jebkādas nejaušas iespējas dēļ ir izveidojusies noziedzības koncentrācija. Tas, iespējams, notiek, kad pētāt tikai dažus objektus, kuros notikuši daži notikumi. Mēģiniet pārbaudīt attiecīgos objektus dažādos laika periodos! Ja notikumu secība ir aptuveni vienāda abos periodos, atšķirības starp periodiem nav nejaušas.
- 2. Ziņošanas paradumi.** Dažos objektos, iespējams, vienmēr paziņo policijai par noziedzīgiem nodarījumiem, savukārt citos, kur ir tāds pats noziedzīgu nodarījumu skaits, iespējams, paziņo tikai par dažiem. Tas ir sarežģīti pārbaudāms, bet ir jājautā policistiem, kuri pazīst minētos objektus, vai īpatsvars par ziņotajiem noziedzīgiem nodarījumiem atbilst viņu viedoklim par noziedzīgu nodarījumu problēmām minētajos objektos.
- 3. Liels mērķu skaits.** Dažos objektos ir liels mērķu skaits. Denveras veikals, kurā bija daudzas zādzības no veikaliem, bija viens no lielākajiem pilsētā. Bet būtība bija citā apstākļi, jo, ņemot vērā tā lielumu un rēķinot zādzības no veikaliem uz 100 kvadrātpēdām (sk. 67. lpp. tabulas pēdējo kolonnu), tas tomēr bija viens no riskantākajiem veikaliem saistībā ar zādzībām (sk. 27. soli).
- 4. „Topa preces”.** Riskantajās vietās, iespējams, nav liels mērķu skaits, bet tajās varētu būt mērķi, kuri ir īpaši

pieprasīti. Denveras uzskaitījumā 15. veikalam bija augstākais zādzības no veikaliem īpatsvars pilsētā, rēķinot uz 1000 kvadrātpēdām. Šis veikals specializējās nelielu augstvērtīgu elektronisko priekšmetu pārdošanā, kas atbilst 31. solī aprakstītajiem CRAVED kritērijiem.

- 5. Atrašanās vieta.** Objekti, kas atrodas augstas noziedzības zonās, iespējams, vietās, kur dzīvo daudzi ierastie likumpārkāpēji, var būt noziedzības riskantākās vietas. Tas ir tādēļ, ka likumpārkāpēji izvēlas neceļot tālu, lai izdarītu noziedzīgu nodarījumu (16. solis).
- 6. Vairākkārtēja viktimizācija.** Dažas vietas piesaista cilvēkus, kuri ir īpaši ievainojami attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu. Salīdziniet cilvēkus, kurus viktimizē riskantos objektos un objektos, kas nav riskanti. Ja vairākkārtējas viktimizācijas īpatsvari ir atšķirīgi, vairākkārtēja viktimizācija, iespējams, ir paaugstināta riska cēlonis (29. solis).
- 7. Noziedzīgu nodarījumu piesaistītāji.** Objekti, kas piesaista lielu likumpārkāpēju skaitu, ir noziedzīgu nodarījumu piesaistītāji (15. solis). Noziedzīgu nodarījumu piesaistītājos ir liels likumpārkāpēju skaits un augsts pārkāpumu īpatsvars. Papildu diagnostikas pārbaudes ietver aizturēšanas protokolu un citas informācijas, kur ir likumpārkāpēju vārdi, analīze.
- 8. Nepietiekama pārvaldība.** Ja īpašnieki vai pārvaldītāji neuzņemas atbilstošu kontroli vai pārvaldību, var rasties riskantie objekti. Tabulā ir attēlots, kā grausta īpašnieka nolaidīgās pārvaldības dēļ viņa iegādātie īpašumi kļūva par riskantajiem objektiem (44. solis).

Graustu īpašnieki, noziedzība zemas īres dzīvokļos un apkārtnēs

Īpašums	Iegādes gads	Vienību skaits	Vidējais ikgadējais aizturēšanu skaits	
			Pirms iegādes	Pēc iegādes
1	1977.	4	0	1,6
2	1982.	15	0	16,9
3	1983.	8	0	2,3
4	1985.	8	0	4,5
5	1985.	10	0,1	6
6	1986.	16	0,2	27,9
7	1986.	6/8	0	3,4
8	1987.	5	0	8,3
9	1987.	12	0	11,3
10	1988.	6	0,4	8,1
11	1991.	10	0,2	9,3
12	1991.	10+	2,3	21,8
13	1992.	4+	1,1	0,7
14	1992.	4	0,2	10,7

Katrā lielā pilsētā dažas lēti irējamu dzīvokļu ēkas prasa neparasti ilgu laiku policijai. „Riskanto objektu” īpašnieki bieži ir graustu īpašnieki, negodīgi zemes īpašnieki, kuri pērk īpašumus nabadzīgās apkārtnēs un veic nelielus ieguldījumus pārvaldīšanā un uzraudzībā. Būvniecības pakalpojumi pasliktinās, godīgie īrnieki izvācas un viņu vietā ierodas citi, kuri nav pietiekami godīgi cilvēki – narkotiku dīleri, suteneri un prostitūtas, kuri var atļauties maksāt īri, bet nevar nokārtot iepriekšējās pārbaudes, atbildīgajās iestādēs. Problēmorientētā policijas darba projekta ietvaros Santa Barbarā, Kalifornijā, policisti Kims Frailsijs (*Kim Frylsie*) un Maiks Apšlends (*Mike Apšland*) analizēja aizturēšanas, kas tika veiktas 14 īres dzīvokļu ēkās, kuru īpašnieks ir graustu īpašnieks. Analīze tika veikta pirms un pēc tam, kad viņš tas iegādājās. Tabulā ir skaidri attēlots liels aizturēto cilvēku skaita pieaugums, kuri aizturēti viņa īpašumos turpmākajos gados pēc tam, kad viņš tos bija iegādājies. Bija arī daži pierādījumi, ka pieaugošā noziedzība un nekārtības īpašumos izplatījās tuvākajās dzīvojamās ēkās – secinājums, kas apstiprina vispārzināmo uzskatu, ka graustu īpašnieki veicina apkārtnes degradāciju.

Avots: Clarke, Ronald and Gisela Bichler-Robertson (1998). „Place Managers, Slumlords and Crime in Low Rent Apartment Buildings”. *Security Journal*, 11: 11–19.

29. Rēķinieties ar vairākkārtēju viktimizāciju

Daži cilvēki tiek viktimizēti vairākkārtēji, un, saskaņā ar likumu „80-20” (18. solis), neliela cietušo daļa ir pakļauta lielai kopējās viktimizācijas daļai. Kens Piss un Grams Farelšs rūpīgi dokumentēja minēto faktu radošajā Lielbritānijas Iekšlietu ministrijas izdevumā *Once Bitten, Twice Bitten*. Izmantojot *Lielbritānijas noziedzības pārskata datus* (sk. tabulu), viņi pierādīja, ka gadā apmēram 4 % cilvēku piedzīvo apmēram 40 % visu viktimizāciju. Viņi pierādīja, ka vairākkārtēja viktimizācija notiek dažādos noziegumos, ietverot vardarbību ģimenē, seksuālus uzbrukumus, zādzības ar ielaušanos un ar automobiļiem saistītās zādzības. Viņi arī pierādīja, ka atkārtošanās notiek pietiekami ātri, bieži nedēļas laikā pēc pirmās viktimizācijas, lai gan tā atšķiras atkarībā no noziedzīga nodarījuma.

Apmēram 4 % cilvēku piedzīvo apmēram 40 % visu noziedzīgu nodarījumu

Piedzīvoto noziedzīgu nodarījumu skaits	Respondenti (procentos)	Notikumi (procentos)
0	59,5	0,0
1	20,3	18,7
2	9,0	16,5
3	4,5	12,4
4	2,4	8,8
+5	4,3	43,5

Avots: Lielbritānijas noziedzības pārskats (*British Crime Survey*), 1992. gads, visi noziedzīgi nodarījumi.

Pētījumā tika pierādīts, ka dažādu iemeslu dēļ ir viegli nepamanīt vairākkārtējas viktimizācijas apjomu.

- Daudzi cietušie neziņo policijai par noziedzīgiem nodarījumiem, tas nozīmē, ka oficiālajos policijas ziņojumos vairākkārtēja viktimizācija netiek pilnīgi uzskaitīta. Tādēļ pētnieki ir mēģinājuši izmantot apsekojumus, kuros cilvēki tiek aptaujāti par noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem viņi nav ziņojuši policijai. Diemžēl valsts noziedzīgu nodarījumu viktimizācijas apsekojums Amerikas Savienotajās Valstīs, kas ir līdzvērtīgs Lielbritānijas noziedzības pārskatam, nepilnīgi uzskaita vairākkārtēju viktimizāciju, jo tajā izmanto tikai sešu mēnešu periodu un netiek uzskaitītas noziedzīgu nodarījumu sērijas, kas izdarītas pret attiecīgo cietušo.
- Noziedzības analītiķi bieži meklē vairākkārtēju viktimizāciju, aprēķinot noziedzīgu nodarījumu skaitu adresēs, bet policijas dati bieži ietver nepilnīgu adreses informāciju, jo īpaši dzīvokļos. Tādēļ ir augstāki vienreizējās viktimizācijas novērtējumi nekā īstenībā. Minētās grūtības tiek samazinātas, palielinot ĢIS sistēmu pieejamību un izmantojot adreses, kas sakrīt shematizēšanas programmatūrā, proti, ģeokodēšanā.

- Vairākkārtēja viktimizācija, iespējams, nav pietiekami novērtēta „laika un loga ietekmes” dēļ. Vienīgi, ja viktimizācijas tiek uzskaitītas īpašā laika periodā, piemēram, laika logā no 2002. gada janvāra līdz jūnijam, tad kāds, kuru viktimizē 2001. gada decembrī un vienu reizi sešu mēnešu logā, netiks uzskaitīts kā vairākkārtējs cietušais. Ja cietušais tiks viktimizēts 2002. gada jūlijā, neuzzināsim, ka šī persona piedzīvojusi trīs viktimizācijas. Pareizāk būtu, ja „kustīgo logu” izmantotu katram jaunajam cietušajam turpmākā gada laikā pēc pirmā ziņotā notikuma reģistrēšanas.

Aprakstot vairākkārtēju viktimizāciju, Kens Piss izšķir divus pārskatu veidus:

1. **Atbalsta pārskati** paskaidro sākotnējā noziedzīga nodarījuma atkārtošanos pozitīvās pieredzes dēļ. Piemēram, kramplauzis ielaužoties daudz uzziņāja par māju ielaušanās laikā. Šādas zināšanas, iespējams, var iedrošināt viņu atgriezties, lai izdarītu citu ielaušanos. Kramplauzis var arī izstāstīt citiem par priekšmetiem, ko viņš nepaņēma, izraisot citu zagļu atkārtotas ielaušanās.
2. **Signālpārskats** paskaidro atkārtojumus neparastas attiecīgo objektu pievilcības vai ievainojamības dēļ. Līdz ar to viktimizāciju izdara dažādi likumpārkāpēji. Dažos nodarbošanās veidos ir daudz augstāks viktimizācijas īpatsvars nekā citos, piemēram, taksometru vadītāji, un cilvēkiem, kuri pavada laiku riskantajos objektos, piemēram, veikalu darbinieki, arī ir tieksme tikt vairākkārtēji viktimizēti. Visbeidzot „topa preču”, piemēram, automobiļu īpašniekiem, kas piesaista automobiļu aizdzinējus (31. solis), arī palielinās vairākkārtējas viktimizācijas iespējamība.

„Zibens divas reizes vienā vietā nekad neiespers”

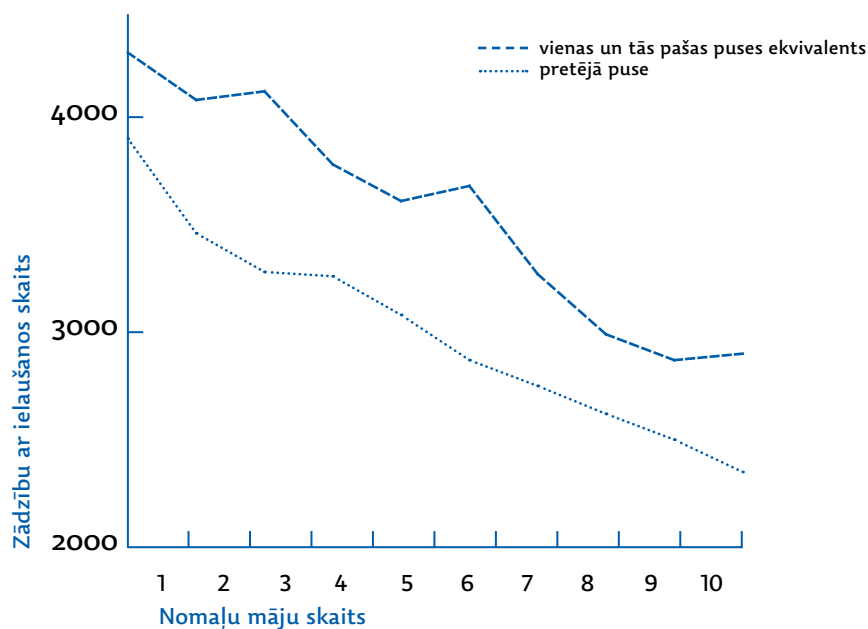
Šādi policisti bieži cenšas iedrošināt zādzību ar ielaušanos cietušos, uzsverot, ka viņi atkārtoti netiks viktimizēti. Diemžēl pētījumā ir pierādīts, ka tā nav taisnība.

Atkārtošanās skar cietušos, kam ir līdzīgas iezīmes kā pirmreizējam cietušajam vai objektam. Pēc sekmīga uzbrukuma pirmajam objektam likumpārkāpēji vispāri na to uz objektiem ar līdzīgām iezīmēm. Piemēram, var uzskatīt, ka lielāks risks ir tajā pašā apkārtnē esošajām mājām ar tādu pašu izkārtojumu, kā mājai, kur izdarīta pirmā zādzība ar ielaušanos, jo likumpārkāpējs ir kaut ko uzziņājis par tām, ielaužoties iepriekšējā reizē.

Vairākkārtējas viktimizācijas zināšanas ir noderīgas, lai paredzētu, kam ir lielāks risks un kad viņš ir pakļauts riskam. Tas nozīmē, ka noziedzīgu nodarījumu prevencijas resursus var vērst uz minētajiem cilvēkiem, nevis sadalīt resursus uz cilvēkiem, no kuriem vairākumam ir jo īpaši neliels risks, ka pret viņiem tiks vērsts noziedzīgs nodarījums.

Kaimiņ, uzmanies!

Vairākkārtēja viktimizācija izskaidro paaugstinātu risku attiecībā uz to, ka attiecīgais cietušais cietīs atkal, biežāk tuvākajās dienās vai nedēļās pēc iepriekšējā noziedzīga nodarījuma. Bet risks, iespējams, tiek izziņots tuvākajās vietās. Keita Bouvera (*Kate Bowers*) un Šeina Džonsone (*Shane Johnson*) no Londonas Universitātes koledžas Džila Dando Noziedzīgu nodarījumu zinātnes institūta pierādīja, kā zādzību ar ielaušanos risks tiek izziņots visā ielā. Tas ir attēlots diagrammā. Zagļiem ielaužoties, tiek apzagta māja, un to dēvē par konkrēto zādzību ar ielaušanos. Skaitļi tabulas lejas daļā ir attāluma mērījums no konkrētās zādzības ar ielaušanos vietas. Attālumā no vienas mājas tiek izstāstīts nākamajai mājai par zādzības ar ielaušanos norises vietu vienā un tajā pašā ielas pusē vai mājai turpat pretējā pusē. Attālums starp divām mājām attiecas uz divām turpmākajām mājām vienā un tajā pašā ielas pusē vai pa diagonāli pretējā pusē un tā tālāk. Koordināte attēlo zādzību ar ielaušanos skaitu, ņemot vērā konkrētās zādzības ar ielaušanos. Dati ir iegūti no Mersejsaidas policijas (*Merseyside Police*) Lielbritānijā. Jūs varat redzēt, ka citas zādzības ar ielaušanos risks samazinās, jo lielāks ir attālums no konkrētās zādzības ar ielaušanos norises vietas. Jebkurā minētajā attālumā lielāks risks ir mājām ielas vienā un tajā pašā pusē. Tas attēlo, kuras mājas ir jāapsargā, lai pasargātu tās no zādzības ar ielaušanos atkārtošanās. Prioritāte ir tām mājām, kuras ir tuvu apzagtajai mājai, jo īpaši tajā pašā ielas pusē.

30. Rēķinieties ar recidīvu iespējamību

Viena no kriminoloģijas būtiskākajām atziņām ir tā, ka neliela daļa cilvēku izdara lielu daļu noziedzīgu nodarījumu. No Mervina Volfganga zināma Filadelfijas kohortas pētījuma datiem izriet, ka aptuveni pieci procenti likumpārkāpēju izdara četrdesmit procentus noziedzīgu nodarījumu. Atkārtotiem likumpārkāpumiem ir divi skaidrojumi. Saskaņā ar pirmo skaidrojumu impulsīvi cilvēki, kuriem ir vāja sociāla pieķeršanās citiem, mēdz iekļūt nepatikšanās biežāk nekā nosvērtāki cilvēki ar spēcīgāku sociālu pieķeršanos. Saskaņā ar otru skaidrojumu cilvēki, kuri ir vairāk pakļauti iespējām izdarīt noziedzīgu nodarījumu vai pastrādāt nekārtības, šīs iespējas izmanto un atbilstoši pielāgojas (sk. 9. soli). Abas teorijas var būt patiesas. Lai kļūtu par likumpārkāpējiem, kuri noziedzīgus nodarījumus izdara atkārtoti, impulsīviem cilvēkiem ar vāju sociālu pieķeršanos jābūt regulāri pakļautiem iespējām izdarīt noziedzīgu nodarījumu.

Atkārtotu likumpārkāpumu izdarīšanu var noteikt, pārbaudot „80-20” principa darbību (18. solis). Praksē tas var būt grūti pārbaudāms, jo likumpārkāpēji cenšas palikt anonīmi, tādēļ dati, ja tādi ir, reti ir visaptveroši. Izmeklēšanas informācija var sniegt pierādījumus par atkārtotu likumpārkāpumu, taču šīs informācijas kvalitāte ir ļoti mainīga, un tā reti ir visaptveroša attiecībā uz likumpārkāpējiem. Bieži vien ziņu par vietām un cietušajiem ir vairāk, nekā par likumpārkāpējiem, turklāt tās ir daudz ticamākas. Tomēr sistemātiska likumpārkāpēju un viņu sabiedroto nopratināšana var sniegt noderīgu informāciju problēmu izpratnei un risināšanai (10. solis).

Likumpārkāpēja, kurš noziedzīgu nodarījumu izdara atkārtoti, mērķu un motīvu izprašana var palīdzēt izstrādāt prevencijas stratēģijas. Transportlīdzekļa zādzības atrisinājums var būt atšķirīgs atkarībā no tā, vai zagļi vēlas izklaidēties, vizinoties dārgā automobili, viņiem nepieciešams transportlīdzeklis, lai nokļūtu mājās pēc ietilgušas ballītes, vai arī viņi vēlas automobili pārdot, lai iegādātos narkotikas. Grafiti problēmas risinājums var atšķirties, ja likumpārkāpēji iezīmē grupējumu teritorijas, nodarbojas ar „ielu mākslu” vai arī cenšas iebiedēt vietējos iedzīvotājus, kuriem ir atšķirīga reliģiskā, rases vai etniskā piederība.

Sekmīgs pārkāpums var veicināt turpmākus pārkāpumus. Tas notiek trīs veidos:

- ▶ likumpārkāpēji tāpat kā citi cilvēki mācās darot. Sekmīgs noziedzīgs nodarījums sniedz vērtīgu mācību. Tas var sekmēt to, ka likumpārkāpējs atkal izvēlas to pašu mērķi (sk. teksta lodziņu). Taču likumpārkāpēji tāpat kā citi prot vispārināt. Līdz ar to viņi iemācās, ka var gūt sekmes, uzbrūkot līdzīgiem mērķiem (sk. 29. soli);
- ▶ likumpārkāpēji mācās cits no cita. Informācija var izplatīties, cilvēkiem darbojoties nelielās grupās, grupai izjukot un veidojoties jaunai grupai. Tādēļ ir ļoti svarīgi izprast likumpārkāpēju tīklus. Policija var izmantot tīklus, lai izplatītu informāciju, kas sekmē to, ka likumpārkāpēji apzinās riskus vai neiekāro attiecīgo mērķi vai vietu. Piemēram, Bostonā (*Boston*), Masačūsetā (*Massachusetts*),

lai mazinātu jauniešu veikto slepkavību skaitu, daļa centieni tika veltīti īpaši grupējuma dalībniekiem paredzētiem ziņojumiem;

- ▶ sekmīgi veikti noziedzīgi nodarījumi var mazināt prevencijas ietekmi, šādi padarot turpmāku pārkāpumu izdarīšanu vienkāršāku. Piemēram, neliels caurums žogā kļūst lielāks lietošanas dēļ. Ja likumpārkāpēju un izdarīto noziedzīgu nodarījumu skaita pieaugums ir straujāks nekā kārtības sargu un valsts pārvaldes iestāžu reakcija, neliela problēma kļūst par lielu.

Noķer rūdītus likumpārkāpējus, pievērsot uzmanību cietušajiem, kuri atkārtoti cietuši noziedzīgā nodarījumā

Kens Pīzs (*Ken Pease*) nesē rakstīja par ieguvumiem noziedzīgu nodarījumu atklāšanā, ko sniedz pievērsšanās cietušajiem, kuri jau iepriekš cietuši noziedzīgā nodarījumā. Pierādījumi liecina, ka atkārtoti tos pašus upurus izvēlas visrūdītākie likumpārkāpēji. Viņš norāda, ka tas rosina aizdomāties par interesantu varbūtību, ka likumpārkāpējus varētu atlasīt, vienkārši nosakot atkārtotus uzbrukumus tai pašai mājsaimniecībai vai personai, jo šādus pārkāpumus izdara likumpārkāpēji, kurus tik un tā vēlētos atlasīt. Šādi atlasot likumpārkāpējus, var izvairīties no apgalvojumiem par cilvēktiesību pārkāpumiem, jo uzmanību pievērs visproblemātiskākajai rūdītu likumpārkāpēju izdarītu pārkāpumu sadaļai.

Daudzas noziedzīgu nodarījumu prevencijas tehnikas pamatojas pieņēmumā par reāliem draudiem (40. solis). Televizuālā uzraudzības sistēma izraisa draudu sajūtu, kas potenciāliem likumpārkāpējiem liek noticēt, ka kāds viņus vēro un rīkosies, tiklīdz pamanīs ko prettiesisku, vai ka likumpārkāpējus var atpazīt un vēlāk aizturēt, pamatojoties uz videokameru ierakstiem. Tas nenozīmē, ka jāveic daudzi aresti, taču daži publiskoti aresti var raidīt nozīmīgu signālu. Turklāt vēstījums var būt spēcīgāks, ja to nodod pa likumpārkāpēju tīkliem.

Ja ir konkrēta informācija, ka par lielāko daļu problēmu ir atbildīgi daži cilvēki, koncentrēšanās uz šiem indivīdiem var būt produktīva. Bostonas policijas pārvalde (*The Boston Police Department*) samazināja slepkavību skaitu jaunu vīriešu vidū, uzraugot relatīvi nedaudzus grupējuma dalībniekus. Frānsiss Kallens (*Francis Cullen*) ar kolēģiem iesaka probācijas iestādēm noskaidrot konkrētos apstākļus, kādos katrs likumpārkāpējs iekļūst nepatikšanās, un tad palīdzēt viņam izstrādāt plānu, lai izvairītos no šiem apstākļiem, visbeidzot uzraudzīt šo plānu ievērošanu.

Novēršot atkārtotus likumpārkāpumus, var būt efektīva noziedzību veicinošas vides likvidēšana. Piemēram, Anglijas ciematā Steiningā (*Steining*) metāllūžņu laukums kalpoja kā zagtu transportlīdzekļu, detaļu un citu nozagtu lietu pieņemšanas punkts. Daudzi ar to saistītie likumpārkāpēji bija zināmi. Taču par spīti policijas centieniem

šo problēmu nevarēja atrisināt. Vietējais konstebls varēja laukumu slēgt, izmantojot piesārņojumu un citus vides draudus regulējošus tiesību aktus. Tas ievērojami mazināja noziedzību ciematā. Līdzīgi Amerikas Savienotajās Valstīs policija izmanto civiltiesības, lai slēgtu iestādes, kas sekmē narkotiku izplatīšanu, prostitūciju un citus noziedzīgus nodarījumus un nekārtības.

Turpretī noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas iespēju izveide, lai ķertu likumpārkāpējus, var situāciju padarīt ļaunāku. 20. gadsimta 70. un 80. gadu mijā vairākas ASV policijas pārvaldes eksperimentēja ar iefiltrēšanās operācijām, kurās izveidoja neīstu tirgu zagtām precēm, dokumentēja, kādas personas šīs preces pārdod, un tad aizturēja daudzus zagļus. Tika izvērtētas vairākas šādas operācijas. Nav pierādījumu, ka šādas operācijas samazinātu noziedzības līmeni. Daži pierādījumi liecina, ka tās, iespējams, ir palielinājušas noziedzību, nodrošinot ienesīgus un ērtus veidus, kā realizēt zagtās preces. Šajā rokasgrāmatā ir uzsvērts, cik liela ietekme noziedzīgas rīcības sekmēšanā var būt noziedzīgus nodarījumus veicinošai videi. Tādēļ jābūt ļoti piesardzīgiem, radot mākslīgas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iespējas, lai notvertu nezināmus, rūdītus likumpārkāpējus.

Lai noteiktu likumpārkāpumus veicinošas vides pazīmes, var izmantot informāciju, kas iegūta no likumpārkāpējiem, kuri veikuši noziedzīgus nodarījumus atkārtoti, un viņu līdzdalībniekiem. Daudzi diennakts veikalos īstenotie agrīnās noziedzības prevencijas pasākumi tika izstrādāti, pamatojoties uz likumpārkāpēju nopratināšanu (9. solis). 20. gadsimta 70. gadu sākumā Leikvudā (*Lakewood*) Kolorādo policijas pārvalde, nopratinot notiesātus laupītājus, daudz uzzināja par to, kā viņi uzbruka dzīvojamajām mājām un kā rīkojās ar zagtajām precēm. Ņūportņūsas (*Newport New*) policijas pārvalde Virdžīnijā (*Virginia*) izmantoja likumpārkāpēju nopratināšanu, lai palīdzētu transportlīdzekļu zādzību analīzes veikšanai. Tika iegūta nozīmīga informācija, proti, zagļi uzbruka transportlīdzekļiem, kuros, viņuprāt, bija narkotikas. Ne tik senā pagātnē, kad Kalifornijā (*California*) Čulavistas (*Chula Vista*) policijas pārvaldē nopratināja automobiļu zagļus, tika atklāts, ka zagļi izmantoja daudz vienkāršāku automobiļu zagšanas metodi nekā izmeklētāji bija domājuši. Tas izmeklētājiem lika pievērst uzmanību līdz šim nezināmam riskam saistībā ar īpaša izlaiduma vecākiem automobiļiem. Šādu informāciju nevar iegūt no citiem avotiem.

31. Pārziniet preces, ko „iekāro” likumpārkāpēji

Saskaņā ar „80-20” principu (18. solis) ne visas preces ir pakļautas vienādām zādzības riskam, jo zagļi ir ļoti izvēlīgi attiecībā uz zogamo produktu. Zagļi pievēršas relatīvi nedaudzām „topa precēm”, piemēram, automobiļi, klēpjdatatori, DVD atskaņotāji un mobilie tālruni. „Topa” augšgalā ir skaidra nauda, ko Markuss Filsons (*Marcus Felson*) raksturo kā „noziedzības mātes pienu”. To visbiežāk nolaupa zādzībās, zādzībās, kas saistītas ar ielaušanos, un laupīšanās. Tas stimulē laupīšanas bankās un totalizatora vai derību pieņemšanas vietās, uzbrukumus taksofoniem un zādzības bankomātu tuvumā.

Cilvēku personiskie priekšmeti var palīdzēt izskaidrot viņu risku kļūt par cietušo. Piemēram, ja Jūsu īpašumā ir automobīlis, risks kļūt par noziedzīga nodarījuma upuri divkārtšojas, pat ņemot vērā mainīgos demogrāfiskos un sociālos rādītājus. Turklāt konkrēts automobiļa modelis var šo risku daudzārt palielināt. Lai informētu cilvēkus par augsta riska automobiļiem un piespiestu ražotājus uzlabot drošību, Automaģistrāļu zaudējumu datu institūts (*Highway Loss Data Institute*) Vašingtonā reizi gadā publicē datus par apdrošināšanas kompensāciju skaitu saistībā ar zādzībām par katru automobiļa modeli. **Tabulā** redzami pieci no 305 2001.–2003. gada jaunajiem modeļiem ar augstāko un zemāko zādzību kompensāciju biežumu (uz 1000 transportlīdzekļiem uz ceļa). „Cadillac Escalade” un „Nissan Maxima” kompensāciju pieprasījumu biežums bija 30 reizes lielāks nekā pieciem modeļiem ar zemāko pieprasījumu biežumu. „Escalade” tika izvēlēta pēc pasūtījuma izgatavoto riteņu dēļ, bet „Maxima” – augstas intensitātes priekšējo lukturu dēļ, kas pielāgojami arī vecākiem modeļiem, ko piedāvā bez šādiem lukturiem.

Kaut arī šie dati ir lietderīgi, tie nepauž, kuri auto-

mobīli ir visvairāk apdraudēti specifisku zādzību dēļ. 20. gadsimta 80. gados veiktajā pētījumā tika atklāts, ka izpriecu braucēji ir iecienījuši jaudīgus automobiļu modeļus ar spēcīgu ieskrējieni, piemēram, „Chevrolet Camaro”. Visbiežāk zagto automobiļu, kas tā arī netika atrasti, vidū bija tādi dārgi automobiļi kā „Lincoln” un „Mercedes”, bet visbiežāk uzlauzti un aplaupīti tika Eiropā ražoti automobiļi, piemēram, „Volkswagen” ar labām magnetolām, ko var pielāgot dažādiem modeļiem. Nekāda veida zādzību riskam nebija pakļauti viegļie ģimenes transportlīdzekļu veids. Šie automobiļi bija lēti, tiem bija nekvalitatīvas magnetolas, un izpriecu braucēji ne par ko nevēlētos tikt redzēti tajos.

Zaudējumu novēršanas izpētes padomes (*Loss Prevention Research Council*) veiktie pētījumi liecina, ka veikalu zagļi konsekvēti izvēlas kompaktdiskus, cigaretes, alkoholu un modes preces, piemēram, „Hilfiger” džinsi un „Nike” sporta apavus. Daudzus priekšmetus var nekavējoties pārdot uz ielas vai dažās vietās ar piegādi pie durvīm. Policija ir pievēršusi maz uzmanības zagto preču uzpirkšanai, jo tā ir grūti pierādāma un par to ir relatīvi viegls sods, taču vairākas pārvaldes pašlaik saņem regulārus elektroniskus ziņojumus par lombardu darījumiem. Šo ziņojumu izpēte palīdzēs būt informētiem par to, ko laupītāji un citi zog Jūsu rajonā. Tas arī palīdzēs apsvērt, kā zagtās preces tiek pārdotas, un veidus, kā sagraut tirgu.

Akronīms **CRAVED** (*Concealable, Removable, Available, Valuable, Enjoyable* un *Disposable*) palīdzēs atcerēties visbiežāk zagtās preces, kas ir: *noslēpjamas, pārvietojamas, pieejamas, vērtīgas, patīkamas un vienreiz lietojamas*:

Augstākais zādzību prasību biežums 2001. – 2003. gadā

		Prasību biežums
Cadillac Escalade EXT (2002 – 2003)	Liels luksusa pikaps	20,2
Nissan Maxima (2002 – 2003)	Vidēja izmēra četrdurvju automobīlis	17,0
Cadillac Escalade (2002 – 2003)	Liels luksuss minivens	10,2
Dodge Stratus/Chrysler Sebring	Vidēja izmēra četrdurvju automobīlis	8,3
Dodge Intrepid	Liels četrdurvju automobīlis	7,9
Zemākais zādzību prasību biežums 2001. – 2003. gadā		
Buick LeSabre	Liels četrdurvju automobīlis	0,5
Buick Park Avenue	Liels četrdurvju automobīlis	0,5
Ford Taurus	Liels vieglais automobīlis ar universālo virsbūvi	0,5
Buick Rendezvous 4WD (2002 – 2003)	Vidēja izmēra minivens	0,7
Saturn LW	Vidēja izmēra vieglais automobīlis ar universālo virsbūvi	0,7
VIDĒJI VISI AUTOMOBĪĻI		2,5

Avots: Automaģistrāļu zaudējumu datu institūts (www.hldi.org).

- ▶ **noslēpjamas:** preces, ko var paslēpt kabatās vai maisos, biežāk apdraud veikalū apzadzēji un citi zagļi. Arī preces, ko ir grūti atpazīt vai ko var viegli nomaskēt pēc zagšanas, ir vairāk pakļautas riskam. Dažkārt zādzības iespējams noslēpt pat no preču īpašniekiem, piemēram, ja tiek nozagti kokmateriāli vai ķieģeļi, kas atstāti būvlaukumā;
- ▶ **pārvietošanas:** automobiļu un velosipēdu pārvietošanas izskaidro, kādēļ tos tik bieži nozog. Tāpat nav jābrīnās, ka bieži zog klēpj datorus, jo tie ir ne tikai iekārojami, bet arī viegli pārnēsājami. Tas, ko nozīmē jēdziens „viegli pārnēsājams”, ir atkarīgs no zādzības veida. Gan kramplauži, gan veikalū apzadzēji lielveikalos zog cigaretes, alkoholu, zāles un kosmētikas izstrādājumus, taču kramplauži preces ņem lielākā apjomā;
- ▶ **pieejamas:** vairāk apdraudēti ir iekārojami priekšmeti, kas ir plaši pieejami un viegli atrodami. Tas izskaidro, kādēļ māju iemītnieki no kramplaužiem cenšas paslēpt dārglietas un skaidru naudu. Tas arī izskaidro, kādēļ automobiļiem ar laiku palielinās zādzības risks. Palielinās iespējamība, ka šie automobiļi pieder cilvēkiem, kas dzīvo nabadzīgos rajonos, kur ir mazāk iespēju novietot automobili garāžā un kur tuvumā dzīvo vairāk likumpārkāpēju. Visbeidzot zā-

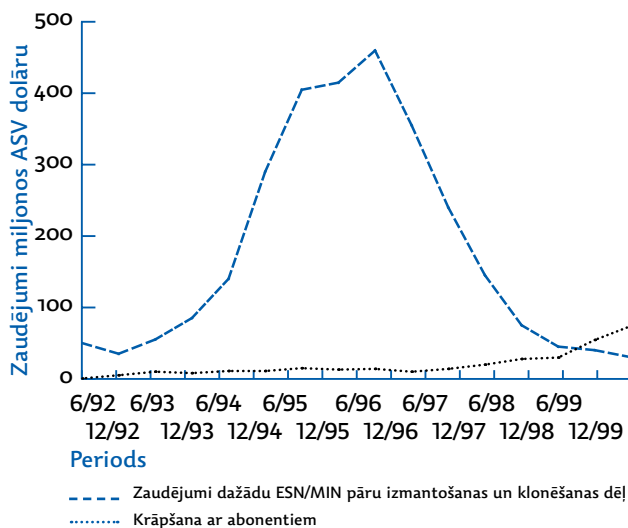
dzību viņus var izraisīt pievilcīga, jauna produkta, piemēram, mobilā tālruņa, pieejamība, kas pats ātri izveido savu nelegālo tirgu (sk. teksta lodziņu);

- ▶ **vērtīgas:** zagļi parasti izvēlēsies dārgākas preces, jo īpaši, ja zog, lai pārdotu. Taču vērtību nevar definēt vienkārši kā atkārtotas pārdošanas vērtību. Līdz ar to, zogot savām vajadzībām, mazgadīgie veikalū apzadzēji var izvēlēties preces, kurai ir statusa nozīme biedru vidū. Līdzīgi izprieču braucējus vairāk interesē automobiļa jauda, nevis finansiālā vērtība;
- ▶ **patīkamas:** „topa preču” vidū mēdz būt lietas, kas sniedz baudu, ja tādas ir īpašumā vai tiek patērētas, piemēram, alkohols, tabaka un DVD. Līdz ar to dzīvojamo rajonu kramplauži visticamāk paņems DVD atskaņotājus un televizorus nekā līdzvērtīgas elektropreces, piemēram, mikroviļņu krāsnis. Tas var atspoguļot daudziem zagļiem un viņu klientiem raksturīgo komfortu mīlošo dzīvesveidu;
- ▶ **paredzētas vienreizējai lietošanai:** tikai nesen ir uzsākta sistemātiska „topa preču” un zagto preču tirgu attiecību izpēte, taču ir skaidrs, ka zagļi tieksies izvēlēties lietas, ko ir viegli pārdot. Tas izskaidro, kādēļ ASV aptiekās visbiežāk zog baterijas un vienreizlietojamus skuvekļus.

Mobilu tālruņu ļaunprātīga izmantošana

Kad mobilie tālruņi kļuva populāri, likumpārkāpēji atrada veidus, kā tos izmantot, nemaksājot rēķinus. Viņi izmantoja skenerus lidostu un viesnīcu tuvumā, lai uzvertu numurus, ko katrs tālrunis pārraida, lai zvanītu un saņemtu zvanus. Pēc tam viņi, pārprogrammējot numurus nozagtajos tālruņos, izveidoja oriģinālo tālruņu klonus. Tad zvanus, kas veikti no tālruņa klonā, būtu jāapmaksā oriģinālā tālruņa īpašniekam. Tas ātri kļuva par ļoti rentablu pasākumu. Diagrammas augšējā līnijā redzams, ka klonēšanas izraisītie zaudējumi visiem mobilu tālruņu sakaru uzņēmumiem diezgan strauji palielinājās no 1992. gada jūnija līdz 1996. gada jūnijam, kad tie sasniedza gandrīz 450 miljonus ASV dolāru par iepriekšējiem sešiem mēnešiem. Zaudējumi bija maksā, ko telekomunikāciju uzņēmumi nolēma nepieprasīt no likumīgajiem abonentiem, kuru tālruņi tika klonēti. Kopš tā brīža tālruņu sakaru uzņēmumi sāka ieviest dažādas tehnoloģijas, kas tālruņu numuru zagšanu un klonu izmantošanu padarīja daudz sarežģītāku. Klonēšana strauji samazinājās, un līdz 1999. gada decembrim tā tika likvidēta. Nejausi, pretstatā pārvietošanās teorijas piekritēju pesimistiskajām prognozēm, likvidējot klonēšanu, otra izplatītākā mobilu tālruņu krāpniecības forma „krāpšana ar abonementiem” (konta atvēršana, izmantojot neīstu vārdu un adresi) nepalielinājās. Tas varētu būt skaidrojams ar to, ka klonēšanu organizētajai noziedzībai bija viegli „ražot vairumā”, bet krāpties ar abonementiem tādā apjomā nevar.

Krāpniecības izraisītie pusgada zaudējumi dolāros Amerikas Savienotajās Valstīs; 1992. gada jūnijs – 1999. gada decembris

Avots: Clarke, Ronald, Rick Kemper and Laura Wyckoff (2001). „Controlling Cell Phone Fraud in the U.S.”, *Security Journal*, 14:7–22.

32. Veiciet gadījumu-kontroles pētījumus

Analizējot problēmu, vienmēr lietderīgi uzdot jautājumu, kādēļ šīs personas, vietas, laiki vai pasākumi ir problemātiski, ja līdzīgas personas izraisa daudz mazāk problēmu? Lai atbildētu uz šādiem jautājumiem, jāsalīdzina problemātiskie gadījumi ar tiem, kas problēmas neizraisa.

Šāda veida salīdzināšanu dēvē par **gadījumu-kontroles pētījumu**. Gadījumu-kontroles pētījumā salīdzina problemātiskās personas, vietas, laikus vai pasākumus ar personām, vietām, laikiem vai pasākumiem, kas neizraisa problēmas. Problemātiskos gadījumus dēvē par gadījumiem. Gadījumus, ar kuriem tos salīdzina, dēvē par kontroli.

Piemērs ir ņemts no datiem, ko sniegusi Šonijas (*Shawnee*) policijas pārvaldes noziedzības analītiķe Sjūzena Vernaika (*Susan Wernike*), Kanzasā. Katram Šonijas bāram viņa aprēķināja apmeklējumus uz 100 cilvēkiem no nominālās kapacitātes. To pielāgoja dažāda lieluma bāriem (sk. 27. soli). Attēlā redzami bāri ir sakārtoti no augstākā līdz zemākajam koeficientam. Šeit būtu jāpiemēro pamata gadījumu-kontroles pētījums. Bāri ar augstākajiem koeficientiem būtu jāsalīdzina ar bāriem, kam ir zemākie koeficienti, lai redzētu, vai nav sistemātiskas atšķirības to darbībā, uzvedībā šajos bāros un to piesaistīto klientu tipā.

Gadījumu-kontroles pētījumi ir ļoti lietderīgi, ja problemātiskie gadījumi ir maz saistīti ar neproblemātiskajiem gadījumiem. Šāda situācija ir bieži sastopama problēmu risināšanā.

Lai veiktu derīgu gadījumu-kontroles pētījumu, rīkojieties šādi:

- ▶ Precīzi definējiet gadījumu!
- ▶ Atlasiet no gadījumiem raksturīgos paraugus!
- ▶ Definējiet kontroles grupu, kas būtu varējuši būt problemātiska, taču tāda nebija, kaut arī bija pakļauta līdzīgiem apstākļiem, piemēram, atradās tajā pašā rajonā vai pilsētā, apkalpoja tāda paša tipa klientus utt.!
- ▶ Atlasiet no kontrolēm raksturīgos paraugus!
- ▶ Salīdziniet gadījumu un kontroļu pazīmes!

Ievērojamas atšķirības norāda uz pazīmēm, kas varētu veicināt problēmu. Līdzības norāda uz pazīmēm, kas visticamāk neveicina problēmu. Izpētīsim šos soļus ar piemēru!

Vienkāršais Šonijas bāru piemērs ilustrē pirmos četrus soļus ļoti nelielam atrašanās vietu skaitam. Lai izceltu dažas gadījumu-kontroles pētījumu nianses, var izpētīt arī sarežģītāku piemēru.

Precīzi definējiet gadījumu. 20. gadsimta 90. gadu sākumā Džons Eks interesējās par to, kādēļ dažās vietās tika pastāvīgi izplatītas narkotikas, taču lielākajā daļā citu tuvumā esošu vietu narkotikas neizplatījās. Ar Sandjego, Kalifornijā, policijas pārvaldes palīdzību tika identificēti vairāk nekā 300 gadījumi, kad vienā Sandjego rajonā tika pastāvīgi izplatītas narkotikas. Vietas identificēja, pamatojoties uz iedzīvotāju zvaniem, narkotiku apkaurošanas operācijām, notikuma vietā veiktiem noprotinā-

šanas protokoliem, aizturēšanu datiem un patruļas policistu novērojumiem. Lai šīs vietas tiktu klasificētas kā pastāvīgas, katrā no tām dažādās dienās bija jābūt veiktai vairāk nekā vienai aizturēšanai saistībā ar narkotikām, kā arī jābūt vairāk nekā vienam izsaukumam vai noprotināšanai jābūt izdotam orderim reida veikšanai vai arī šādu vietu varēja identificēt patrulējošs policists. Tā kā, lai noteiktu šo vietu atrašanos, izmantoja vairākus rādītājus, tika pamatoti uzskatīts, ka lielākā daļa pastāvīgo vietu ir noteiktas.

No problemātiskajiem gadījumiem atlasiet raksturīgos paraugus! No katra rajona kvartāla, kurā atradās viena izplatīšanas vieta, pētījumam atlasīja šo izplatīšanas vietu. Ja kvartālā atradās divas izplatīšanas vietas, atlasīja abas. Ja bija vairāk nekā divas izplatīšanas vietas, nejauši tika izvēlētas divas no tām. Šādi tika iegūti 189 raksturīgi izplatīšanas vietu paraugi. Bija iespējams arī atlasīt visus gadījumus, taču tas sadārdzinātu pētījuma izmaksas. Varēja izmantot arī nejaušu atlasī, taču šādi netiktu nodrošināts, ka tiek atlasīti visi skartie kvartāli.

Definējiet kontroles grupu, kas būtu varējuši būt problemātiska! Kontrolēi izmantoja rajona vietas, kas neizraisīja aizdomas par narkotiku izplatīšanu. Lietderīgas bija tuvumā esošas vietas, jo narkotiku pārdevēji, kuri meklēja izplatīšanas vietu, par tām zinātu. Tādēļ tuvumā esošās vietas tika pakļautas izplatītājiem, taču viņi tās neizvēlējās. Kontroles bija subjekti, kas būtu varējuši būt gadījumi, taču nezināmu iemeslu dēļ par tādiem nekļuva. Pētījuma mērķis ir atklāt noslēpumu.

No kontrolēm atlasiet raksturīgos paraugus! Katrā kvartālā tika atlasīts tikpat daudz vietu, kur narkotikas neizplata. Šīs vietas atlasīja nejauši (tā, it kā izlozētu) no to katra kvartāla vietu saraksta, kam nebija nekādu rādītāju attiecībā uz darbībām ar narkotikām. Atlasīt visas vietas, kur narkotikas neizplata, nebūtu bijis praktiski, jo tādu ir tūkstošiem. Pārlicinoties, ka gadījumi un kontroles ir izraudzītas no tā paša kvartāla, atlases process nodrošināja, ka kontroles ir pakļautas narkotiku izplatītājiem. Nejauša atlase nodrošināja to, ka kontroles atspoguļo visas vietas, kur narkotikas neizplata.

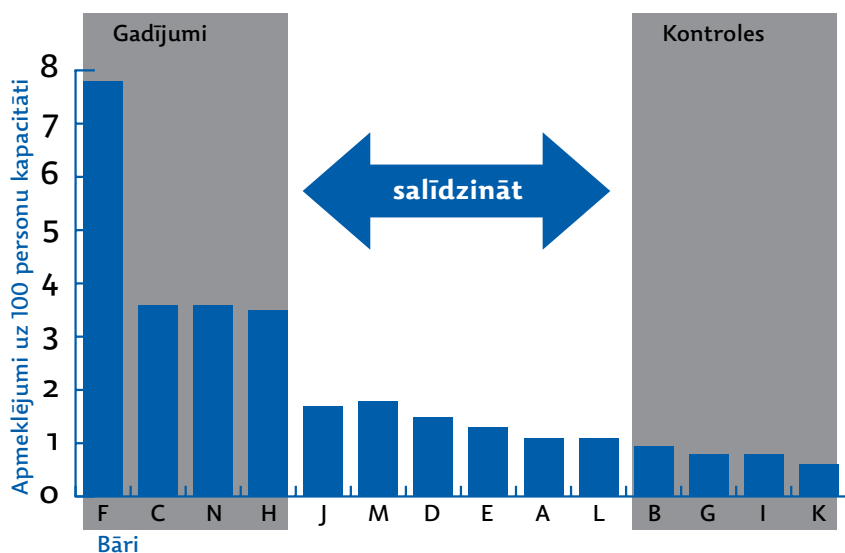
Salīdziniet gadījumus ar kontrolēm! Lai protokolētu informāciju par šīm vietām, uz gadījumiem un kontrolēm tika nosūtīti novērotāji. Informācija bija par struktūras veidu (uzņēmums, daudzdzīvokļu nams, ģimenes māja, brīvs laukums utt.), ielu, kur tās atradās (joslu skaits, vienvirziena/divvirzietu utt.), attālumu no tuvākā starptautu autoceļa, apkārtējo ēku veidu, apgaismojuma tuvumu, dzīvokļu skaitu, par to, vai ir nožogojums vai cita veida aizsardzība, vai tuvumā ir alejas un celiņi un daudziem citiem faktoriem. Mērķis bija noskaidrot, vai attiecībā uz kādu no šīm pazīmēm izplatīšanas vietas ievērojami atšķirās no vietām, kur narkotikas neizplatījās. Tika atklāti divi modeļi – viens krekā izplatīšanas vietām, bet otrs

metamfetamīnu izplatīšanas vietām. Salīdzinot ar kontrolēm, krea izplatīšanas vietas drīzāk atradās nelielās daudzdzīvokļu ēkās, un tām bija žogs ar aizslēdzamiem vārtiem. Salīdzinot ar kontrolēm, metamfetamīnu izplatīšanas vietas drīzāk atradās ģimenes mājās, un to tuvumā bija celiņi. Tas, ka narkotiku izplatītāji acīmredzami deva priekšroku nomātām telpām nelielās ēkās (ēkas ar dažiem dzīvokļiem vai ģimenes mājas), rosināja domāt, ka viņi meklē vietas ar vāju pārvaldību. Vēlākā eksperimentā Eks atklāja, ka saimnieku iejaukšanās samazināja

ar narkotikām saistītos noziedzīgus nodarījumus. Gadījumu-kontroles pētījumi atšķiras no lielākās daļas citu pētījumu, un tiem nepieciešamas īpašas datu analīzes metodes. 33. solī aprakstīta īpaši lietderīga metode.

Gadījumu-kontroles pētījumi ir ļoti lietderīgi problēmu analīzē. Pieeja ir pietiekami elastīga, lai to varētu piemērot nelielam (Šonijas piemērs) vai ļoti lielumam vietu skaitam (Sandjego piemērs). Kaut arī piemēri bija saistīti ar vietām, to pašu procesu var piemērot cilvēkiem, laikiem un pasākumiem.

Bāru ar augstu un zemu apmeklējuma koeficientu salīdzinājums, Šonija, Kanzasa

Neveiciet nekontrolētu gadījumu izpēti

Izplatīta kļūda ir datu vākšana tikai par problemātiskām personām, vietām, laikiem vai pasākumiem. Tas var sniegt maldinošus rezultātus, jo uzzināt tikai par pazīmēm, kas problemātiskajos gadījumos ir līdzīgas, bet ne par to, vai tās atšķiras no neproblemātiskiem gadījumiem. Tam par piemēru kalpo pētījums, ko FIB veica 20. gadsimta 90. gadu sākumā, lai izprastu policistu slepkavības. Pētnieki apkopoja informāciju par policistiem, kuri nogalināti, pildot pienākumus, taču neievāca informāciju par policistiem, kas atradās līdzīgos apstākļos, taču netika nogalināti. Tādēļ nav zināms, kādas mirušo policistu pazīmes vainojamas viņu nogalināšanā, un vai tām vispār bija nozīme. Policistiem, kuri bijuši tajos pašos apstākļos, taču ir dzīvi, varētu būt tādas pašas pazīmes.

33. Nosakiet statistisko korelāciju

Vai autostāvvietās ar sargu notiek mazāk transportlīdzekļu zādzību nekā stāvvietās bez sarga? Vai daudzdzīvokļu nami, kur ir durvju sardze, ir mazāk pakļauti narkotiku izplatīšanas riskam nekā nami bez durvju sardzes? Lai atbildētu uz šādiem jautājumiem, vajadzēs noteikt, vai ir statistiska korelācija starp personu, vietu vai pasākumu pazīmēm un problēmas pakāpi (noziedzīgs nodarījums, ievainojums utt.).

Ir vairāki veidi, kā aprēķināt korelāciju. Bieži izmanto *korelācijas koeficientu*, kura amplitūda ir no -1 līdz 1 . Negatīva korelācija nozīmē, ka vienas pazīmes palielinājums ir saistīts ar citas pazīmes samazinājumu, bet vienas samazinājums ir saistīts ar citas palielinājumu. Pozitīva korelācija nozīmē, ka vienas pazīmes palielinājums ir saistīts ar citas pazīmes palielinājumu, bet vienas samazinājums ir saistīts ar citas samazinājumu. Lieli koeficienti nozīmē izteiktu saistību – pozitīvu vai negatīvu. Ja korelācijas koeficients ir tuvs nullei, trūkst saistības – vienas pazīmes izmaiņas nav saistītas ar citas pazīmes izmaiņām. Aprēķinus var veikt jebkurā izklājlapā vai statistiskās analīzes programmā.

Džeksonvillas-Duvālas (*Jacksonville-Duval*) apgabalā, Floridā, šerifa biroja Noziedzīgu nodarījumu analīzes nodaļa izpētīja vairāk nekā 50 daudzdzīvokļu ēku kompleksus. Tika atklāts, ka 269 dzīvokļu kompleksiem korelācija starp dzīvokļu un noziedzīgu nodarījumu skaitu ir aptuveni $0,57$ – pieticīga, pozitīva korelācija. Šajos dzīvokļu kompleksos ir ļoti augsta pozitīva korelācija $0,91$ starp noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu un vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu skaitu.

Lai noteiktu saistību gadījumu-kontroles pētījumā (32. solis), nevar izmantot korelācijas koeficientu. Tā vietā, būtu jāizmanto *relatīvais risks (odds ratio)*.

- ▶ Relatīvais risks var būt jebkurš skaitlis, kas ir lielāks par nulli. Ja relatīvais risks ir vienāds ar nulli, korelācijas starp pazīmi un rezultātu nav. Tas ir, rezultāta risks ir nemainīgs neatkarīgi no tā, vai pazīme pastāv.
- ▶ Ja relatīvais risks ir starp 0 un 1 , risks ir lielāks tad, ja pazīmes nav (negatīva korelācija). Vairākuma proporcija $0,1$ norāda, ka rezultāta risks tad, ja pazīme pastāv, ir desmitdaļa no tā, ja pazīme nepastāv.
- ▶ Ja relatīvais risks ir lielāks par 1 , risks ir lielāks, ja pazīme eksistē (pozitīva korelācija). Ja relatīvais risks ir 3 , tas nozīmē, ka rezultāta risks ir trīs reizes lielāks, ja pazīme ir, nekā, ja tās nav.

Lai izmantotu relatīvo risku, gan rezultātam, gan pazīmei drīkst būt tikai divas vērtības. Piemēram, rezultāta gadījumā 1 nozīmē, ka bārā ir augsts noziedzības līmenis, bet 0 nozīmē, ka noziedzība tajā ir zema. Pazīmes gadījumā 1 nozīmē, ka personāls ir instruēts, kā novērst uzbrukumus, bet 0 nozīmē, ka personāls nav instruēts. Relatīvais risks parādīs, vai ir korelācija starp bāriem, kuros personāls ir instruēts novērst uzbrukumus, un bāru, kurā ir augsts noziedzības līmenis. Šajā gadījumā sagaidām negatīvu korelāciju, tādēļ relatīvajam riskam jābūt mazākam par 1 , lai atbilstu mūsu pieņēmumiem.

1. tabulā *nākamā lapā* parādīts, kā aprēķināt relatīvo risku. Rezultāts redzams rindā, bet pazīme – slejā. Katrā šūnā ir gadījumu skaits ar rezultātam un pazīmei atbilstošu vērtību. Šūnā „A” ir to gadījumu skaits, kam ir konkrētās pazīmes. Šūnā „C” ir gadījumu skaits bez pazīmes. Šūnā „B” ir to kontroļu skaits, kam ir pazīme. Šūnā „D” ir kontroļu skaits bez pazīmes. Relatīvo risku var aprēķināt ar kalkulatoru saskaņā ar tabulas lejasdaļā redzamo formulu, kā arī izmantojot daudzās statistikas programmas.

2. tabula ilustrē relatīvā riska piemērošanu gadījumu-kontroles pētījumā par narkotiku izplatīšanas vietām Sandjego (sk. 32. soli). Rezultāts ir pastāvīga kokaīna vai heroīna izplatīšana. Pētījumā bija 58 daudzdzīvokļu ēkas, kam bija pastāvīgas izplatīšanas rādītāji (gadījumi). Pētījumā bija arī 47 dzīvokļi, kam nebija narkotiku izplatīšanas rādītāju (kontroles). Vai tas, ka ir aizslēgti vai neaizslēgti vārti, vai durvju sardze, ietekmēs narkotiku izplatītāja vietas izvēli? Salīdzinot mājokļus ar neaizslēgtiem vārtiem un mājokļus ar aizslēgtiem vārtiem vai vispār bez tiem, relatīvais risks bija lielāks par 1 , taču tas ievērojami neatšķirās no 1 (sk. 53. soli), tādēļ nevar izvirzīt iespējamību, ka nav korelācijas starp neaizslēgtiem vārtiem un narkotiku izplatīšanu. Atcerieties, ka gadījumā, ja relatīvais risks ir 1 , korelācijas nav! Korelācija starp slēgtiem vārtiem un narkotiku izplatīšanu ir ievērojami pozitīva. Ēkām ar slēgtiem vārtiem proporcija kokaīna un heroīna izplatīšanas iespējai bija gandrīz trīs ar pusi reizes lielāka nekā citām daudzdzīvokļu ēkām. Daudzdzīvokļu ēkām ar durvju sardzi bija aptuveni $3/10$ iespēju kļūt par izplatīšanas vietu nekā ēkām bez durvju sardzes.

Šī statistiski ir ievērojami negatīva korelācija. Taču neaizmirstiet, ka korelācija nav tas pats, kas cēloņsakarība! Korelācija rosina domāt, ka konkrētā pazīme varētu veicināt cēloni, taču korelācija ir nepietiekama, lai parādītu cēloņsakarību.

1. tabula. Relatīvā riska aprēķināšana

Rezultāts	Pazīme		
	Jā = (1)	Nē = (0)	Kopā
Jā (1) – Gadījumi	A	C	A + C
Nē (0) – Kontroles	B	D	B + D
Varbūtību proporcija = $(A / B) / (C / D) = (A \times D) / (C \times B)$			

2. tabula. Daudzdzīvokļu ēku drošība un narkotiku izplatīšana

	Neaizslēgti vārti	Aizslēgti vārti vai nav vārtu vispār	Relatīvais risks
Izplatīšana	16	42	1.857
Neizplatīšana	8	39	
	Aizslēgti vārti	Neaizslēgti vārti vai to nav vispār	Relatīvais risks
Izplatīšana	33	25	3.452
Neizplatīšana	13	34	
	Durvju sardze	Durvju sardzes nav	Relatīvais risks
Izplatīšana	14	44	0.305
Neizplatīšana	24	23	

34. Meklējiet noziedzību veicinošos faktoros

Noziedzību veicinošie faktori palīdz likumpārkāpējiem veikt noziedzīgus nodarījumus vai nekārtības. Ir triju veidu veicinošie faktori:

- **fiziskie** veicinošie faktori ir lietas, kas palielina likumpārkāpēja spējas vai palīdz pārvarēt preventīvas pasākumus. Kravas automobiļi palielina likumpārkāpēju spēju pārvietot zagtās preces, tālruņi ļauj izdarīt iebiedēšanas zvanus, bet šaujamo palīdz pārvarēt pretošanos laupīšanas laikā. Daži fiziskie veicinošie faktori ir instrumenti, bet citi ir fiziskās vides daļa. Felsons ar kolēģiem apraksta, kā vecais Ņujorkas ostas autobusu termināļa izkārtojums veicināja dažādus noziedzīgu nodarījumus. Dažādi vecās stacijas ēkas arhitektūras elementi radīja labvēlīgu augsni vairākiem noziedzīgu nodarījumu veidiem;
- **sociālie** veicinošie faktori sekmē noziedzību vai nekārtības, palielinot ieguvumus no noziedzīga nodarījuma, likumīgas tiesību aktu neievērošanas attaisnojumus vai rosinot uz tiesību aktu neievērošanu. Piemēram, jaunu vīriešu grupas var izveidot atmosfēru sabiedrībā, kas rosina huligānisku uzvedību sporta pasākumos. Grupējumi un organizētās noziedzības tīkli veicina noziedzīgas darbības, izmantojot savus biedrus;
- **ķīmiskie** veicinošie faktori palielina likumpārkāpēju spējas ignorēt riskus un morālus aizliegumus. Piemēram, lai mazinātu satraukumu, daži likumpārkāpēji pirms noziedzīga nodarījuma daudz dzer vai lieto narkotikas.

Katrs veicinošā faktora veids darbojas pret konkrētām situācijas noziedzības preventīvas formām (39.-43. solis). Tas redzams tabulā. Katrs veicinošais faktors (slejās) var darboties pret noteiktām preventīvas metodēm (apzīmētas ar punktiem). Fiziskie veicinošie faktori palīdz likumpārkāpējiem pārvarēt preventīvos pasākumus, kas palielina risku vai pūles. Tie var arī provocēt novirzi. Sociālie veicinošie faktori var atsvērt visas preventīvās metodes. Piemēram, kukuļdošana atsvēr risku. Lai atsvērtu pūles, dažos noziegumos nepieciešami vairāki likumpārkāpēji. Uzskatus par vēlamu mērķi nereti ietekmē citu vēlmes. Bieži vien pieņemams attaisnojums ir atkarīgs no tā, kas citiem ir pieņemams. Turklāt, iedrošinot paziņas, var izprovocēt noziedzīgu nodarījumu vai nekārtības. Ķīmiskie veicinošie faktori likumpārkāpējiem ļauj ignorēt noziedzīga nodarījuma izdarīšanā iesaistīto risku un pūles, kā arī rast nepieņemamus attaisnojumus.

Tā kā veicinošie faktori spēj mazināt noziedzīgu nodarījumu preventīvu, ir svarīgi noteikt to nozīmi problēmā. Pierādījumus veicinošiem faktoriem var iegūt no izmeklēšanas ziņojumiem un izmeklētājiem, no cietušo un likumpārkāpēju nopratināšanas, kā arī novērojot sociālās situācijas. Noziedzīgu nodarījumu ziņojumu analīzi var izmantot, lai noteiktu saistību starp noziedzīgiem nodarījumiem un dažādiem veicinošajiem faktoriem.

Ja veicinošajiem faktoriem ir nozīme problēmā, nākamais solis ir šo faktoru avotu atrašana. Atkarībā no fak-

tora veida avoti, protams, mainīsies. Fiziskie veicinošie faktori, iespējams, būs pieejami gatavi, piemēram, akmeņi demonstrantiem vai taksofoni narkotiku izplatītājiem. Vai arī tos var likumīgi iegādāties, piemēram, daudzus instrumentus ielaušanās veikšanai. Vai tos var nozagt, kā tas dažkārt notiek ar transportlīdzekļiem, ko izmanto smago noziegumu izdarīšanā. Kad atrasts faktoru avots, varbūt ir iespējams kaut ko darīt saistībā ar tiem. Teksta lodziņos redzami veiktie pasākumi, lai novērstu taksofonu izmantošanu narkotiku izplatīšanā un veicinošo vidi ap bankomātiem.

Likumpārkāpēju izmantotie veicinošie faktori preventīvo metožu pārvarēšanai

Noziedzīga nodarījuma preventīvas metode	Izmantotā veicinošā faktora veids		
	Fiziskais	Sociālais	Ķīmiskais
Palielina risku	•	•	•
Palielina pūles	•	•	•
Samazina ieguvumu		•	
Likvidē iegādes		•	•
Samazina provokācijas	•	•	

Pasākumi, lai novērstu to, ka ASV pilsētu taksofonus izmanto narkotiku izplatītāji

Pirms mobilie tālruņi kļuva plaši pieejami, narkotiku izplatītāji bieži izmantoja taksofonus, lai sazinātos ar piegādātājiem un klientiem. Tika izmēģināti daudzi veidi, lai viņus apturētu, tostarp:

- pilsētas lēmumi atļaut taksofonus un aizliegt tos, vai ierobežot to skaitu konkrētās vietās vai vietu kategorijās;
- rotējošu ciparnīcu iestatīšana, lai neļautu zvanus uz peidžeriem;
- tālruņu pārveide, lai bloķētu saņemtos zvanus;
- sabiedrības spiediens uz vietējiem tālruņu sakaru uzņēmumiem vai pilsētas pašvaldību, lai noņemtu taksofonus un pārvietotu tos uz apgaismotākām un labāk uzraudzītām vietām;
- nakts stundās, bloķējot tālruņa darbību ar monētām, tika atļauti tikai zvani ar operatora starpniecību vai zvani avārijas dienestiem;
- uzņēmumos, piemēram, diennakts veikalos vai degvielas uzpildes stacijās, esošu taksofonu noņemšana vai pārveide;
- cita veida iejaukšanās, piemēram, palielināts policijas patruļu skaits, brīdinoši uzraksti uz tālruņiem un uzticības tālruņi, lai ziņotu par problēmām.

Avots: Natarajan, Mangai and colleagues (1996). „Drug Dealing and Pay Phones: The Scope for Intervention”. *Security Journal*, 7: 245–251.

Sociālie veicinošie faktori ir ļoti atkarīgi no tā, ar ko likumpārkāpēji biedrojas un apstākļiem, kādos tas notiek. Piemēram, riskantas ēkas (28. solis) var kalpot par sociālās veicināšanas norises vietu. Grupējumi sniedz sociālo atbalstu noziedzībai. Tomēr pat tiesiskas darbības dažkārt var kļūt par sociālo veicinošo faktoru, piemēram, politisku motīvu vadīta vardarbība vai koledžas audzēkņu nekārtības pēc spēlēm ar vēsturiskiem sāncensiem.

Ir ļoti daudz ķīmisko veicinošo faktoru, un tos bieži saista ar noziedzīgiem nodarījumiem un nekārtībām. Īpašs veicinošs faktors ir alkohols. Izklaides vietās ir izplatīti dažādi veicinošo faktoru sajaukumi, jo īpaši, sociālo un ķīmisko. Vairākas no 25 noziedzības situatīvās prevencijas metodēm ir izstrādātas, lai novērstu triju veidu noziedzību veicinošo faktoru ietekmi (39.-43. solis).

Bankomātu drošības noteikumi Ņujorkā un Losandželosā

	Ņujorka	Losandželosa
Bankomāts ir norobežots un atrodas apsargātā vestibīlā	•	
Palielināts apgaismojums	•	•
Telpai, kurā atrodas bankomāts, ir caurredzami logi		
Uzstādīti spoguļi lietotājiem	•	
Maksimāli maz augu un koku daudzums bankomāta tuvumā		•
Novērošanas kameras	•	••
Drošības atgādinājumi lietotājiem	•	•
Drošības noteikumu paziņojums potenciālajiem likumpārkāpējiem	•	•
Pirms bankomāta uzstādīšanas tiek veikts noziedzības novērtējums		•
Apsardzes darbinieki	•*	
Bankomāta darbības stundas ir samazinātas, pamatojoties uz apgabala pagaidu noziedzības modeļiem		••

- Tiek pieprasīts saskaņā ar tiesību aktiem.
- Netiek pieprasīts saskaņā ar tiesību aktiem, bet parasti īsteno pēc bankas ieskatiem.
- * Tiek pieprasīts tikai ārpus bankas darba laika attiecībā uz bankomātiem, kas atrodas bankas telpās un ir pieejami klientiem.

Avots: Guerette, Rob and Ronald Clarke (2003). „Product Life Cycles and Crime Automated Teller Machines and Robbery”. *Security Journal*, 16: 7–18.

35. Noziedzīga nodarījuma izpratne no sākuma līdz galam

Mēs domājam, ka noziedzīgs nodarījums noris acumirkli. Nepieciešamas tikai dažas sekundes, lai uz ielas norautu kaklarotu, izvilktu kaut ko no kabatas vai uzlauztu automobili. Turklāt reti mājā ielaužas zagļi, kuri pārmeklē katru iespējamo slēptuvi. Tā vietā viņi cenšas doties prom, tiklīdz atraduši kaut ko zagšanas vērtu, parasti dažas minūtes pēc ienākšanas mājā. Kaklarotas noraušana vai automobiļa uzlaušana patiesībā ir viens no vairākiem posmiem, kas nepieciešami, lai īstenotu katru no šiem noziedzīgiem nodarījumiem.

Jums jācenšas izprast noziedzīga nodarījuma vai nekārtību problēmā iesaistīto posmu secību. Ir vairākas pieejas, ko var izmantot:

- ▶ Leslijs Kenedijs (*Leslie Kennedy*) no Rutgera Universitātes (*Rutgers University*) un viņa kolēģis Vinsents Sako (*Vincent Sacco*) posmus iedala priekštečos, darbībās un sekās, viņi par šīm stadijām ir izstrādājuši kriminoloģijas mācību grāmatu „The Criminal Event”;
- ▶ Viljams Hedons (*William Haddon*) ir izstrādājis līdzīgu klasifikāciju, lai palīdzētu risināt jautājumus par ceļu satiksmes negadījumu novēršanu. Viņš iedala preventīvās darbības darbībās pirms ceļu satiksmes negadījuma, ceļu satiksmes negadījuma darbībās un darbībās pēc ceļu satiksmes negadījuma;
- ▶ Dereks Kornišs (*Derek Cornish*) izmanto noziedzīgu nodarījumu scenāriju koncepciju, lai virzītu analīzi. Galvenā ideja ir, ka visām noziedzīgu nodarījumu kategorijām nepieciešams noteiktā kārtībā (gluži kā lugas scenārijā) veicamu standarta darbību kopums. Ainas ir secīgas noziedzīga nodarījuma stadijas, lomās darbojas likumpārkāpēji, cietušie un aculiecinieki, bet rekvizīti ir izmantotie rīki.

Lai kura no šīm pieejām tiktu izmantota, jāmeģina secīgi sakārtot posmus, kas likumpārkāpējam jāveic, lai īstenotu

noziedzīgu nodarījumu. Turpmākajā *tabulā* redzams Korniša vienkāršots „izprieču braucēju” daudzo, veicamo posmu attēlojums, taču *tabulā* parādīts, ka pirms konkrētas rīcības, ko uzskata par noziedzīgu nodarījumu (šajā gadījumā – automobiļa paņemšana), notiek sagatavošanās, bet pēc tam – bēgšana un priecāšanās par ieguvumu. Tas atklāj, kādēļ noziedzīgi nodarījumi jāanalizē rūpīgi, posmu aiz posma. Sekmīgai noziedzīga nodarījuma izdarīšanai nepieciešamo darbību secības skaidra izpratne atklās vairākus ieviešanas brīžus. Citiem vārdiem sakot, tas paplašinās reaģēšanas iespēju izvēli, ko apsvērt savā projektā. Pēdējā *tabulas* slejā uzskaitīti iespējamie risinājumi, kas pielāgoti katram izprieču brauciena posmam.

„Izprieču braukšana” ir viens no vieglākajiem noziedzīgiem nodarījumiem, taču noziedzīga nodarījuma sadalīšanu tā veidojošajos posmos var izmantot arī sarežģītākiem noziedzīgiem nodarījumiem. Viens no piemēriem ir masu nekārtības, tostarp dumpji. Klārks Makfeils (*Clark McPhail*), vadošais puļa uzvedības eksperts, izstrādājis trīs posmu procesu pulcēšanās analīzei: sanākšanas process, sanākūšo pulcēšanās un izklišanas process. Sinsinati Universitātes absolvente Tamāra Medensena (*Tamara Madensen*) pievienoja divus agrākus posmus: sākotnēja plānošana un sagatavošanās pirms sanākšanas. Lai novērstu sākotnēju plānošanu, policija varētu izsūtīt brīdinājumus par lielu pasākumu ar alkohola lietošanu rīkošanu. Lai novērstu dedzināšanu, sagatavošanās pirms sanākšanas procesa laikā jāaizvāc viegli aizdedzināmi atkritumi. Lai veicinātu tiesisku uzvedību sanākšanas procesā, policija var sagaidīt studentus, kuri ierodas uz pasākumu. Kad pūlis ir sapulcējies, policija var uzraudzīt rīcību un iejaukties, ja rodas problēmas. Izklišanas procesā policija vēlas nodrošināt, lai pūlis izklīst ātri un mierīgi.

Izprieču braukšanas posmi un atbilstošie risinājumi

Stadijas	Posmi	Risinājumi
Sagatavošanās	Instrumentu, piemēram, skrūvgriezis, atslēgu dublikāti, slidošais āmurs, īsa tērauda caurule, iegūšana; likumpārkāpēja līdzdalībnieka atlase	Aprīkojuma, piemēram, rokas skenera un atslēgu dublikātu, pārdošanas kontrole
Iekļūšana notikuma vietā	Iekļūšana autostāvvietā	Autostāvvietu barjeras, uzraugi, nedaudzās ieejas
Veicinoši apstākļi	Automobilis atstāts viegli pamanāmā vietā	Televīzuālā uzraudzības sistēma un/vai regulāras patruļas, lai atturētu no viegli pamanāmiem automobiļiem
Mērķa atlase	Atteikšanās no automobiļiem ar signalizāciju, piemērota transportlīdzekļa izvēle	Iekārojamu transportlīdzekļu redzamā aizsardzība
Zādzības izdarīšana	▶ Iekāpšana automobiļi (atslēgu dublikāts, skrūvgrieža izmantošana) ▶ aizdedzes atslēgas uzlaušana (caurule vai slidošais āmurs) ▶ aizdedze no uzkaršētas stieples un automobiļa iedarbināšana	▶ Televīzuālā uzraudzības sistēma, lai kontrolētu aizdomīgu uzvedību ▶ uzlabot stāvvietas fizisko uzraudzību ▶ transportlīdzekļa signalizācija, lai brīdinātu apsardzi ▶ transportlīdzekļa imobilizators
Notikuma vietas pamešana	Autostāvvietas atstāšana	Uzraugi vai citi izklūšanas šķēršļi
Sekas	▶ Automobiļa izmantošana izprieču braucienam ▶ Automobiļa pamešana nomalē ▶ Automobiļa aizdedzināšana	▶ Aktivizēta transportlīdzekļa izsekošanas sistēma ▶ transportlīdzekļa komandantstundas programma ▶ izgāztuvju uzraudzība

Avots: Cornish, Derek (1994). „The Procedural Analysis of Offending and its Relevance for Situational Prevention”. *Crime Prevention Studies*, volume 3. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Nelegālo imigrantu mirstības novēršana

Neierasti piemērojot noziedzības situatīvo prevenciju, Robs Gerets (*Rob Guerette*) no *Floridas Starptautiskās universitātes* ASV robežkontroles labā ir uzsācis rūpīgu pētījumu par apstākļiem, kuros nelegālie imigranti iet bojā, šķērsojot ASV un Meksikas robežu. Katru gadu aptuveni 300 migrantu iet bojā traģiskos apstākļos, piemēram, noslīkst kanālos un upēs, no karstuma tuksnešu apgabalos vai satiksmes negadījumos. Izsekojot posmus, kas sekmē, ka nelegālie imigranti šķērso robežu, un cenšoties izprast apstākļus, kas veicina mirstību, Gerets izstrādāja vairākus ierosinājumus, kā glābt dzīvības. Viņa ierosinājumi tika strukturēti tabulā:

- ▶ augšpusē Gerets ievēroja Viljama Hedona metodi un sagrupēja preventīvos ieteikumus tajos, ko piemēro pirms dzīvību apdraudošā notikuma, tā laikā un pēc tā;
- ▶ gar reģā malu viņš ievēroja noziedzīga nodarījuma trijstūri un iedalīja pasākumus pēc tā, vai tie vērsti pret (1) migrantu jeb cietušo; (2) „koijotu” jeb personu, ko migranti algo, lai tos droši pārvestu pār robežu (likumpārkāpēs); (3) vietu jeb vidi, t. i. tuksnesis, upes, pilsētas utt.

Daži no šiem ierosinājumiem papildināja vai uzlaboja jau ieviestos pasākumus, bet citi bija jaunums, kas parāda Gereta pieejas vērtību. Lielākā daļa ierosinājumu ir pašsaprotami, taču, lai saprastu dažus no tiem, nepieciešams plašāks paskaidrojums (numerācija atbilst tabulai):

1. Gereta pētījums pierādīja, ka no karstuma proporcionāli vairāk mirst sievietes.
3. Parasti migranti pulcējas Meksikas pilsētās, kas atrodas tuvu robežai, un tur viņi sazinās ar „koijotiem”.
4. Gerets secināja, ka gadījumā, ja glābšanas operācijas veikšanai nosūta labi instruētus meklēšanas un glābšanas aģentus, migrantiem ir lielākas izredzes izdzīvot nekā, ja nosūta ierindas aģentus.
5. Lai ļoti karstos mēnešos novērstu tūlītējus mēģinājumus atkārtoti šķērsot tuksnesi, šajā laikā Arizonas tuksnesī aizturētie migranti vēlāk, 2003. gadā, tika repatriēti uz Meksikas pilsētām Teksasas robežas tuvumā. Šis eksperiments bija efektīvs attiecībā uz dzīvību glābšanu.
6. 2004. gadā Meksikas iestādes piekrita pieņemt no Arizonas repatriētās personas, lai nogādātu tās galamērķī Meksikas iekšienē.
14. Autovadītāji Arizonā bieži redz nelielas nelegālo imigrantu grupas, kas karstajos mēnešos mēģina šķērsot tuksnesi. Ar šo kampaņu tiku lūgta viņu palīdzību dzīvību glābšanā, zvanot pa tālruni 1800, lai ziņotu par redzēto.
15. Arizonas robežkontroles darbinieki Geretam izstāstīja, ka viņiem bieži ir ļoti grūti atrast personu, par kuras atrašanos nelaimē ziņojuši citi aizturētie migranti. Tas tādēļ, ka lieli tuksneša plašumi ir diezgan bezveidīgi, bet aizturēto migrantu sniegtie norādījumi bieži ir neprecīzi. Šis grūtības varētu atvieglot sistemātiska pagaidu tuksneša marķēšanas programma, izmantojot krāsu kodu vai simbolus.

	Pirms dzīvību apdraudošā notikuma	Dzīvību apdraudošā notikuma laikā	Pēc dzīvību apdraudošā notikuma
Migrants	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informēt migrantu par riskiem, šķērsojot tuksnesi 2. Ieviest trauksmes sistēmu bīstamiem apstākļiem 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Pulcēšanās pilsētās izplatīt instrukcijas, kas migrantiem jāievēro, nonākot nelaimē 4. Paplašināt robežkontroles meklēšanas un glābšanas jaudu 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Laterāla repatriācija 6. Repatriācija uz valsts iekšieni
„Kojots”	<ol style="list-style-type: none"> 7. Īstenot trauksmes sistēmu bīstamiem apstākļiem 8. Brīdināt „koijotus” par kriminālprocesa uzsākšanu migrantu nāves gadījumā 	<ol style="list-style-type: none"> 9. Meklēt „koijotu”, lai aizturētu 	<ol style="list-style-type: none"> 10. Izveidot darba grupu, lai sauktu pie atbildības „koijotu”, ja ir bojāgājušie
Vide	<ol style="list-style-type: none"> 11. Noteikt problemātiskos laikus un vietas 12. Bīstamās robežas šķērsošanas vietās uzcelt barikādes 13. Bīstamos apvidos izvietot redzamas brīdinājuma zīmes 	<ol style="list-style-type: none"> 14. Sabiedriskā kampaņa „Izglāb dzīvību, ziņo par migrantu!” 15. Uzstādīt tuksnesī ceļa zīmes 	<ol style="list-style-type: none"> 16. Pastāvīgi pārskatīt datus, lai noteiktu jaunus draudu modeļus

36. Atbildiet uz sešiem kriminālistikas pamatjautājumiem

Kad, izmantojot iepriekšējos soļos sniegtos norādījumus, pabeigsiet analīzi, pārliecinieties, vai tā satur visu nepieciešamo informāciju un vai tā atbild uz šiem sešiem jautājumiem: *kas, kur, kad, kurš, kādēļ un kā?**

Šie jautājumi ir Berija Poinera (*Barry Poyner*) noziedzības analīzes metodes pamatā un iedala lielāku problēmu daļās. Piemēram, kad Iekšlietu ministrija lūdza Poineru izpētīt „uzbrukumus uz ielām” Koventri (*Coventry*) un Birmingemas (*Birmingham*), divu lielu Anglijas pilsētu, centrā, viņš atklāja, ka policija klasificējusi tos kā lau-pišanas vai zādzības, neskatoties uz to, ka lielākā daļa incidentu ietilpst vairākās diezgan atšķirīgās problēmās:

- ▶ kiosku aplaupīšana;
- ▶ alkohola reibumā esošu personu aplaupīšana;
- ▶ ceļā uz banku nozagta nauda;
- ▶ sieviešu somiņu zādzības;
- ▶ maka/naudas izraušana no cietušā rokām pēc piedraudēšanas pielietojot fizisku spēku;
- ▶ zādzības no iepirkumu maisiem;
- ▶ kabatzādzības autobusu pieturās.

Tas bija jēgpilnāks „uzbrukumu uz ielām” raksturojums un nozīmīgs pirmais solis pretī notikumu izpratnei. Pēc tam Poiners sāka šķirot noziedzīgo nodarījumu ziņojumus, mēģinādams izprast katru problēmas situāciju, kas palīdzētu rast atbildi.

Notikumu ziņojumi ir visai mainīgi attiecībā uz protokolēto informāciju, jo īpaši, ja klāt nav cietušā un nav liecinieku. Tomēr Poiners cenšas salikt ziņojumus kopā, lai iegūtu konkrētās problēmas kopainu (sk. *teksta lodziņu nākamā lapā*). Katrā incidentā viņš cenšas atklāt:

- ▶ **Kas notika?** Tas ietver notikumu secības un iesaistīto personu rīcības izklāstu (35. solis).
- ▶ **Kur tas notika?** Dažkārt notikumi secīgi risinās vairākās vietās. Piemēram, automobili var nozagt no stāvvietas, aizdzīt uz garažu, lai nomontētu vērtīgās detaļas, un tad pamest nomalē. Informācija var būt pieejama tikai par pirmo un pēdējo atrašanās vietu. To apmeklēšana var palīdzēt izskaidrot, kādēļ likumpārkāpējs tās izvēlējies.
- ▶ **Kad tas notika?** Māju vai automobiļu īpašnieki, iespējams, zina, ka viņu automobili nozaga vai mājā ielauzās „kaut kad nedēļas nogalē”. Tomēr daudzos starppersonu noziedzīgos nodarījumos cietušais spēs precīzi pateikt, kad noziedzīgs nodarījums noticis, kas var ļaut izdarīt secinājumus, vai ielas bijušas tukšas.
- ▶ **Kurš bija iesaistīts?** Vienmēr ir vismaz viens likumpārkāpējs, iespējams, ir viens vai vairāki cietušie, pat ja viņiem nav tiešas saskarsmes ar likumpārkāpēju, var būt liecinieki un citas trešās puses. Aculiecinieku un cietušo policijā sniegtajās liecībās var būt daudz noderīgas informācijas, taču dažkārt var būt svarīgi lūgt notikuma aprakstu.

* Originālajā rokasgrāmatas versijā nav minēts septītais un ne mazāks svarīgs jautājums „ar ko?”. Iesakām lasītājam neaizmirst izmantot arī to. [Tulk. piez.]

▶ **Kādēļ viņi tā rīkojās?** Ir svarīgi izprast konkrētās priekšrocības, ko noteikta veida noziedzīgs nodarījums sniedz likumpārkāpējam. Daudzos zādzību gadījumos motīvs būs acīmredzams, taču starppersonu noziegumos un vandālismā motīvi var atklāties tikai likumpārkāpēju nopratināšanā (10. solis). Tikpat svarīgi prevencijas nolūkos, iespējams, ir izprast, kādēļ cietušie un aculiecinieki rīkojās tieši tā, un atbildēt uz tādiem jautājumiem kā „Kas liek dažiem cietušajiem reaģēt, uzbrūkot likumpārkāpējam?” un „Kādēļ aculiecinieki bieži neiejaucas?”

▶ **Kā likumpārkāpējs veica noziedzīgu nodarījumu?** Par noziedzīgu nodarījumu var domāt, kā par procesu ar vairākiem posmiem, sākot no ierosmes, beidzot ar īstenošanu, nevis kā par ierobežotu rīcību, kas notiek noteiktā brīdī. Katrā posmā likumpārkāpējam jāpieņem lēmumi, iespējams, jāsadarbjas ar citiem un jāizmanto specifiskas zināšanas un instrumenti. Pamatā tā ir 35. solī aprakstītā Korniša scenārija pieejas galvenā ideja. Ne vienmēr ir iespējams izstrādāt detalizētus scenārijus, taču analīzei jāsniedz skaidrs priekšstats par to, kā noziedzīgs nodarījums tika veikts.

Pieeju ilustrē Poinera analīze par kabatzādzībām autobusa pieturās. Poiners spēja izveidot detalizētu noziedzīga nodarījuma aprakstu, papildinot diezgan nepilnīgo notikuma ziņojumu ar novērojumiem par cilvēkiem, kuri gaida autobusu. Viņš atklāja, ka kabatzādzību kulminācija bija pēcpusdienas sastrēgumstunda, jo īpaši piektdienās, kad rindas bija garas. Rindu tuvumā pastaigājās triju vai četru jauniešu grupas, pētīdamas tuvējo veikalu skatlogus, lai izvairītos no aizdomu izraisīšanas, tajā pašā laikā meklējot piemērotus upurus. Tie nemanīgi bija pusmūža vai vecāki vīrieši, kuri makus turēja bikšu aizmugurējās kabatās. Jaunāki vīrieši valkāja pieguļošākas bikses un neturēja makus aizmugurējās kabatās.

Tiklīdz potenciālie upuri sāka kāpt autobusā, kur jāmaksā vadītājam, jaunieši skrēja uz rindas priekšu, uzlēca uz autobusa iekāpšanas platformas un sāka grābstīties pa pasažieru kabatām. Viņi vadītājam uzdeva dažus neatbilstošus jautājumus par autobusa galamērķi. Pa to laiku viens no jauniešiem apzaga cietušo. Cietušais bija nikns par to, ka ap viņu „grābstās”, un neaptvēra, kas notiek. Vadītājs uzsauca jauniešiem, lai tie izkāpj no autobusa, bet citi pasažieri sūdzējās. Jaunieši izkāpa no autobusa un pazuda pūlī. Jauniešus tā arī nenotvēra. Cietušais tikai vēlāk atklāja, ka pazudis maks.

No šīs analīzes izriet četri iespējamie risinājumi:

- ▶ tā vietā, lai pirktu biļetes pie vadītāja, tās izmantošanai šajās pieturās varētu pārdot iepriekš;
- ▶ autobusu pieturas varētu izvietot tālāk no galvenās ietves un iekārtot ielokos, līdzīgi kā autoostā, līdz ar to likumpārkāpējiem būtu grūti paslēpties;
- ▶ izmantot autobusu pieturās nojumes, lai aizsegtu gaidītāju rindas, un likumpārkāpēji nevarētu savlaicīgi izraudzīties potenciālos upurus;
- ▶ iekāpšanas vietās uzstādīt rindu šķirojošas barjeras, lai likumpārkāpēji nevarētu uzlēkt uz autobusu platformām.

Ņemiet vērā, ka visi šie risinājumi ir ārpus ierastajiem policijas pienākumiem. Policisti reti iedomājas, ka viņu uzdevumos ietilptu, piemēram, autobusa pieturu pārprojektēšana. Taču Jūsu kā problēmu risinoša noziedzības

analītiķa uzdevums ir samazināt noziedzības līmeni un varbūt tieši Jums jāpārliecina kolēģi, ka plašākā nozīmē tas ir arī viņu pienākums.

Esiet nedaudz arī arheologs

Notikumu apvienošanai ir vēl viena priekšrocība. Dažos gadījumos mūsu rīcībā var būt mazāk ziņu nekā citos gadījumos, taču citādi zināmie fakti ir tādi paši. Attiecībā uz notikumiem, par kuriem ir mazāk ziņots, ir iespējams rekonstruēt trūkstošās ziņas ļoti līdzīgi tam, kā arheologs no izrakumiem rekonstruē saplīsušu keramikas trauku. Viņa rīcībā var būt tikai daži saplīsuša poda gabali, bet, zinot, kā izskatās līdzīgi podi, viņš var būt pamatoti drošs par poda formu. Šāda arheoloģiska pieeja ir diezgan lietderīga, ja, piemēram, mūsu rīcībā ir detalizēta informācija par likumpārkāpēju darbībām dažos gadījumos, kad viņi tika notverti. Šķiet pamatoti uzskatīt, ka līdzīgos noziegumos ir līdzīga uzvedība, kaut arī likumpārkāpēji nav notverti.

Avots: Poyner, Barry (1986). „A Model for Action”. *Situational Crime Prevention*, Gloria Laycock and Kevin Heal. London: Her Majesty's Stationery Office.

37. Neaizmirsiet, ka kļūdīties ir cilvēcīgi

Noziedzīgu nodarījumu prevencija bieži ir saistīta ar prognozēm. Vai ar problēmu saistītie likumpārkāpēji turpinās pārkāpt likumu, kā ir darījuši agrāk? Vai nesenie cietušie drīz atkal kļūs par upuriem? Vai „degpunkti” par tādiem būs ilgu laiku? Kaut arī pēc pagātnes uzvedības var vislabāk paredzēt nākotnes uzvedību, tā nesniedz ideālas prognozes.

Iepriekš minētie piemēri ir saistīti ar nākotnes paredzēšanu. Taču cenšamies nezināmo izdibināt arī citos veidos, tostarp ar mūsu reaģēšanu uz problēmām. Ar melu detektora pārbaudi mēģina noskaidrot, vai cilvēks melo. Narkotiku testus izmanto, lai noteiktu, vai personas nav nesen lietojušas aizliegtas narkotiskās vielas. Lidostās metāla detektorus un bagāžas pārbaudes iekārtas izmanto, lai noteiktu, vai pie pasažieriem vai bagāžā neatrodas ieroči. Visos piemēros pētnieks cenšas izdarīt secinājumus par nezināmiem apstākļiem. Tāpat kā ar nākotnes prognozēm, arī pētnieks var izdarīt precīzu vai neprecīzu novērtējumu. Tādēļ ir ļoti svarīgi saprast, ka prognozes un citi spriedumi var būt kļūdaini.

Lietderīgs veids, kā pētīt prognožu un spriedumu kļūdas, ir salīdzināt prognozi ar to, kas faktiski notiek. 1. tabulas slejās redzamas divas iespējamās prognozes: „Jā” norāda, ka rezultāts būs „Nē” – rezultāta nebūs. Rindās redzami divi faktiski rezultāti: „Jā” – rezultāts bija „Nē” – rezultāta nebija.

1. tabula. Prognožu kļūdu veidi

Faktiskais rezultāts	Prognozes	
	JĀ	NĒ
JĀ	A. Precīzs; patiesi pozitīvi	B. Nepatiesi negatīvi
NĒ	C. Nepatiesi pozitīvi	D. Precīzi; patiesi negatīvi
Precizitātes koeficients	$(A+D)/(A+B+C+D)$	
Nepatiesi negatīvo koeficients	$B/(A+B+C+D)$	
Patiesi pozitīvo koeficients	$C/(A+B+C+D)$	

Iedomājieties lielu prognožu skaitu. Ja prognoze atbilst faktiskajam rezultātam, tā ir precīza. „A” un „D” šūnā ir precīzu prognožu skaits. Precizitātes koeficientu var aprēķināt, saskaitot to prognožu skaitu, kas atbilst šīm divām kategorijām, un dalot ar visām izdarītajām prognozēm.

Apskatīsim „B” un „C” šūnu. Ja lēmuma pieņēmējs prognozē, ka rezultāta nebūs, taču tas notiek, to ievada „C” šūnā. To dēvē par nepatiesu pozitīvu. Šūnas „B” gadījums atspoguļo situācijas, kad lēmuma pieņēmējs ir prognozējis, ka rezultāts būs, taču tas nav noticis. Tos dēvē par nepatiesiem negatīviem. Kļūdu koeficientu abiem veidiem var aprēķināt, dalot prognožu skaitu katrā šūnā ar kopējo prognožu skaitu.

Apskatīsim hipotētisku piemēru. Lai kontrolētu nozie-

dzību ires namos, policijas pārvalde palīdz un iedrošina saimniekus veikt personas pagātnes pārbaudi. Potenciālie irnieki ar nesenu kriminālu pagātnei netiek pieņemti. Šāda politika ietver prognozi, ka cilvēki ar nesenu kriminālu pagātnei turpinās šo nodarbošanos nomātajā īpašumā vai tā tuvumā, bet cilvēki bez šādas pagātnes neiesaistīsies šāda veida darbībās. Pat šīs politikas aizstāvji piekrīst, ka šādas prognozes nav pilnīgas, taču ir lietderīgi zināt divas lietas. Pirmkārt, vai šāda politika samazina noziedzību ires īpašumos? Uz šo jautājumu atbildi var sniegt izvērtējums. Pat ja šī politika samazina noziedzību, kādas ir negatīvās sekas? Lai atbildētu uz šo jautājumu nepieciešama prognožu kļūdu analīze.

Ja mēs spētu apkopot atbilstošos datus, varētu izveidot tādu tabulu kā Nr. 2. Redzams, ka politikas prognozes ir precīzas. Taču kā ir ar kļūdām? Vai nevajadzētu kaut ko iesākt attiecībā uz tādiem cilvēkiem bez nesenai iepriekšējās noziedzīgas pagātnes, kuri izdara noziedzīgus nodarījumus? Vai pārāk daudziem bijušajiem likumpārkāpējiem, kuri neiesaistās noziedzīgās darbībās, netiek liegta mītne?

2. tabula. Prognožu kļūdu analīzes piemērs

Iesaistīšanās noziedzīgā nodarījumā vēlāk	Iepriekšēja iesaistīšanās noziedzīgā nodarījumā		
	JĀ	NĒ	Kopā
JĀ	35	10	45
NĒ	35	496	531
Kopā	70	506	576
Precizitātes koeficients	92,2 %		
Nepatiesais negatīvais koeficients	1,7 %		
Patiesais pozitīvais koeficients	6,1 %		

Stingrāki ierobežojumi, lai kontrolētu noziedzīgus nodarījumus, ko izdara cilvēki bez nesenai kriminālas pagātnes, varētu samazināt nepatieso negatīvo koeficientu, taču tas palielinātu nepatieso pozitīvo koeficientu, jo īpaši, ja informācija, lai pieņemtu lēmumus, ir neprecīzāka par pašreiz izmantoto. No otras puses, nosakot atšķirības starp kandidātiem ar nesenu kriminālu pagātnei, varētu samazināt nepatieso pozitīvo koeficientu, taču līdz ar to paaugstinātos nepatiesais negatīvais koeficients. Šādi kompromisi ir visai izplatīti.

Turpmāk var nākties nožēlot viena veida kļūdu vairāk par citu. Ja saimnieku novērstie noziedzīgie nodarījumi ir relatīvi viegli, nepatiesais pozitīvais koeficients var būt pārāk augsts. Taču, ja novērš smagus, vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus, vairāk jāraizējas par nepatiesi negatīvo koeficientu. Kļūdu sekas ir ļoti svarīgas, un cilvēkiem bieži par tām rodas domstarpības.

Cits domstarpību iemesls ir paši kļūdu koeficienti. Šāds koeficients bieži ir ļoti grūti aprēķināt. Izvērtējiet 2. tabulas tumšākos lodziņus. Lielākajā daļā apstākļu šie

skaitļi būs nezināmi. Saimnieki var saskaitīt, cik cilvēku ir noraidīti kriminālās pagātnes dēļ, taču viņi nevar pateikt, ko šie cilvēki darītu, ja nebūtu noraidīti. Citās situācijās ir pretēji, proti, nepatiesi pozitīvie var būt diezgan precīzi zināmi, bet nepatiesi negatīvie ir nezināmi. Lidostas kontrolē nepatiesi pozitīvie ir zināmi, jo kontrabandas pārvadāšanas prognozes tiek rūpīgi pārbaudītas. Ļoti rūpīgi pārmeklēs pasažieri, par kuru drošības personālam ir aizdomas, ka viņam ir šaujamierocis, līdz ar to atklājot, vai sākotnējā prognoze bija precīza. Tomēr nepatiesi negatīvie nav pilnīgi zināmi. Pasažieris, kurš pārvadā kontrabandu un ir pagājis garām lidostas drošības kontrolei, var netikt atkārtoti pārbaudīts, tādēļ nav iespējams uzzināt, vai viņš bija nepatiesi negatīvais.

Dažos apstākļos var izmantot eksperimentālu testu, lai precīzi aprēķinātu kļūdas, izdarot prognozes, nevis rīkoties un rūpīgi vērot, kas notiks. To var būt grūti izdarīt ar likumpārkāpējiem, kuri labprātāk savus noziedzīgus nodarījumus slēpj, taču tas var izdoties ar potenciāliem upuriem vai noziedzīga nodarījuma vietām. Piemēram, problēmas risinājums varētu būt to vietu prognozēšana, kas visticamāk kļūtu par noziedzīga nodarījuma vietām, un tad iejaukties darbībā, kas tiek veiktas šajās vietās. Pirms risinājuma īstenošanas varētu veikt eksperimentālu pētījumu, kurā izdara prognozes, taču nerīkojas. Ja kļūdu koeficienti ir nepieņemami augsti, iespējams, nav vērts īstenot risinājumu.

38. Uzņemieties galveno lomu, īstenojot pasākumus

Pirmā policistu vēlēšanās, pat ja viņi ir iesaistījušies detalizētā problēmas analizē, ir mēģināt atrisināt to, pastiprinot izpildi. Tas jāparedz, un tam nevajag iebilst, pat ja ietekme parasti ir īslaicīga. Jums no paša sākuma jāpalīdz policijas kolēģiem rast vairāk pastāvīgu risinājumu! Vietējās pašvaldību iestādes var sniegt šādu palīdzību, taču tās bieži sekmē savu darbību un uzspiež risinājumus ar ierobežotu ietekmi. Bieži rezultāts ir kompromisa pasākumu kopums, no kuriem neviens nav efektīvs, taču visi apmierina vienu vai otru pusi. Patiesībā domstarpības par risinājumiem var likt zaudēt virzītājspēku, kā rezultātā neko nav iespējams pienācīgi īstenot.

Jūs varat to pārtraukt, taču vispirms Jums jāklūst par risinājumu ekspertu. Piemēram, ja viena no problēmām ir automobiļu zādzības, Jums jāspēj pārliecinoši runāt par transportlīdzekļu pievilinātāju vai „Aizslēdz auto!” kampaņu neefektivitāti. Ja problēma ir zādzības, kas saistītas ar ielaušanos, jāzina signalizāciju vai ielu apgaismojuma uzlabošanas pētījumu rezultāti, kā arī varat abus ieteikt kā risinājumus. Jums pilnībā jāpārzina pārvietošanās dati, jo radošu risinājumu izmantošanu bieži kavē automātiska šīs teorijas piesaukšana.

Lai kļūtu par risinājumu ekspertu, Jums jāzina, kā, ātri pārskatot literatūru (19. solis), var iegūt vairāk informācijas par konkrētiem risinājumiem. Jums jāklūst arī par noziedzības situatīvās prevencijas, zinātnes par no-

ziedzīga nodarījuma iespēju, samazināšanu ekspertu. Noziedzības situatīvā prevencija izmanto to pašu rīcības – izpētes metodoloģiju, ko uz problēmorientētu policijas darbu, un tai ir dučiem novērtētu veiksmes stāstu. Lielu daļu zināšanu par pārvietošanos, ieguvumu izplatīšanos, cietušajiem, kuri atkārtoti cietuši noziedzīgos nodarījumos, un daudzām citām rokasgrāmatā apspriestajām koncepcijām, izstrādājuši noziedzības situatīvās prevencijas pētnieki. Turpmākajos piecos soļos apspriestas 25 noziedzības situatīvās prevencijas tehnikas, ko iedala piecās galvenajās grupās (sk. teksta lodziņu). Tās tiek noteiktas ar to, ko Nīks Tīllijs (Nick Tilley) no Notingemas Trentas Universitātes (Lielbritānijā) dēvē par mehānismu, ar kuru tehnikas iegūst preventīvo efektu – noziedzīga nodarījuma izdarīšanas *pūļu un risku palielināšana, ieguvuma un provokāciju samazināšana un attaisnojumu likvidēšana*.

Pašlaik Jūs, iespējams, jautājat, kādēļ vajadzētu uzņemties atbildību noteikt risinājumus? Vai nepietiek ar to, ka Jums jāveic visvairāk izpētes, analīzes un novērtējuma stadijās? Un, pat ja Jūs uzņemtos šo pienākumu, kādēļ gan lai kāds Jums pievērstu uzmanību? Taču, lai kļūtu par problēmu risināšanas analītiķi, jādara vairāk par tradicionālo analītisko funkciju. Jums jāklūst par pilntiesīgu un līdzvērtīgu problēmas risināšanas komandas biedru. Jūs varat būt relatīvi zemākā amatā, taču Jūsu autoritāti veido eksperta zināšanas, nevis amats.

Divdesmit piecas noziedzības situatīvās prevencijas tehnikas

Centienu palielināšana	1. Mērķa nocietināšana 2. Kontrolēta piekļuve telpām 3. Izeju pārbaude 4. Likumpārkāpēju novirzīšana 5. Rīku/ierocņu kontrole
Risku palielināšana	6. Apsardzes palielināšana 7. Palīdzība fiziskas uzraudzības veicējiem 8. Anonimitātes mazināšana 9. Vietu pārvaldnieku izmantošana 10. Formālas uzraudzības nostiprināšana
Ieguvumu samazināšana	11. Apsardzes palielināšana 12. Palīdzība fiziskas uzraudzības veicējiem 13. Īpašuma identificēšana 14. Vietu pārvaldnieku izmantošana 15. Formālas uzraudzības nostiprināšana
Provokāciju samazināšana	16. Frustrācijas un stresa samazināšana 17. Izvairšanās no diskusijām 18. Uzbudinājuma un kārdinājuma samazināšana 19. Biedru spiediena neitralizēšana 20. Atturēšana no atdarināšanas
Attaisnojumu likvidēšana	21. Noteikumu ieviešana 22. Instrukciju publicēšana 23. Sirdsapziņas modināšana 24. Piekāpšanās sekmēšana 25. Narkotiku un alkohola kontrole

Cilvēki ieklausīsies, ja izteiksiet jaunus priekšlikumus vai sniegsit pierādījumus, kas atbalsta citu cilvēku labas idejas.

Jums vienmēr jāizvēlas risinājumi, kas varētu strauji samazināt problēmu. Tas nozīmē, ka jāpievērš uzmanība tūlītējiem un tiešiem, nevis attāliem un netiešiem problēmas cēloņiem. Šo nozīmīgo atšķirību ir izstrādājis Pols Ekbloms no Lielbritānijas Iekšlietu ministrijas, un to var ilustrēt ar bāru kautiņos saplēstām pudelēm un glāzēm izraisīto ievainojumu problēmu. Attāli pamatcēloņi var būt rasu diskriminācija, kas izraisījusi neapmierinātu minoritāšu jauniešu paaudzi, darbavietu trūkums apkārtnē, kas izraisa plašu sociālu izstumtību, un nozīmes piešķiršana „vēsā” reputācijai nabadzīgā un patvaļīgā sabiedrībā. Tūlītēji, situācijas izraisīti cēloņi varētu būt bezatbildīgais apkalpošanas veids, kas veicina piedzeršanos vietējos bāros un krogos, un tūlītēja pudēļu un glāžu, ko var viegli izmantot par nāvējošiem ieročiem, pieejamība.

Straujš un ilgstošs noziedzības samazinājums ir iespējams, tikai risinot situācijas izraisītos cēloņus. Pamatcēloņu risināšana, pat zīnot, ko ar tiem iesākt, var atmaksāties tikai salīdzinoši tālā nākotnē, ilgi pēc tam,

kad pašreizējām ieinteresētajām pusēm būs bijusi interese par problēmu. Tikmēr, ja netiks risināti tūlītējie cēloņi, saplēstas glāzes un pudeles turpinās upurus.

Tomēr arī dažiem situatīviem risinājumiem var būt nepieciešams ilgs īstenošanas laiks. Piemēram, draudus, ko izraisa glāzes un pudeles, varētu risināt ar tiesību aktiem, kas liek bāros un krogos izmantot tikai rūdīta stikla glāzes un pudeles, kas plīstot sadalās drumslās. Lai to īstenotu, droši vien pāietu gadi. Daudz reālāk būtu izdarīt sabiedrības spiedienu uz vietējiem krogiem, lai alu pasniegtu tikai rūdīta stikla vai plastmasas glāzēs un bārā nepārdotu pudeles. Tam vajadzētu būt īstenojamam daudz īsākā laikā. Jūsu loma, apkopojot datus par krogu iespējamajām izmaksām un samazinātajām izmaksām ievainojumu un neatliekamās palīdzības dēļ, šā risinājuma veicināšanā varētu būt īpaši analītiska. Patiesībā datu apkopošana par iespējamo īstenošanu, izmaksām un sabiedrības akceptu attiecībā uz problēmu risinātāju komandas rūpīgi apsvērtajiem pasākumiem droši vien būs Jūsu (kura gan cita?) uzdevums.

Lai rūpīgais analītiskais darbs būtu produktīvs, Jums jāiegūst zināšanas par daudziem risinājumiem un jābūt gatavam aizstāvēt labas idejas.

Septiņi kritiski apgalvojumi par noziedzības situatīvo prevenciju un to atspēkojumi

Kritisks apgalvojums	Atspēkojums
1. Tā ir vienkāršota un tai trūkst teorētiska pamata	Tās pamatā ir trīs noziedzīgu nodarījumu iespēju teorijas: regulāra nodarbošanās, noziedzīga nodarījuma modelis un racionāla izvēle. Turklāt tā ietver arī sociālo psiholoģiju
2. Tā nedarbojas, tā pārvieto noziedzīgus nodarījumus un bieži padara situāciju ļaunāku	Ļoti daudz gadījumu pētījumu pierāda, ka tā samazina noziedzību, parasti ar nelielu pārvietošanu
3. Tā novērš uzmanību no noziedzīga nodarījuma pamatcēloņiem	Tā sniedz tūlītējus rezultātus un dod laiku, lai atrastu noziedzības ilgtermiņa risinājumus
4. Tā ir konservatīva vadības pieeja noziedzības problēmai	Tā nesola vairāk kā var sniegt. Tā pieprasa, lai risinājumi ir ekonomiski un sociāli pieņemami
5. Tā sekmē savtīgu izredzēto sabiedrību	Tā vienādi pasargā gan nabagos, gan bagātos
6. Tā sekmē „lielā brāļa” politiku un ierobežo personas brīvību	No šiem draudiem sabiedrību pasargā demokrātija. Cilvēki labprātīgi pieieš neērtības un nelielus brīvību ierobežojumus, ja tie pasargā no noziedzīgiem nodarījumiem
7. Tā vairo cietušo	Tā cietušos padara stiprākus, informējot par noziedzības riskiem un to, kā no tiem izvairīties

39. Apgrūtiniet noziedzīga nodarījuma izdarīšanu

Šeit aprakstītā situatīvo pasākumu pamata kategorija ir pasākumi, kas paredzēti, lai apgrūtinātu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, sākot ar mērķa aizsardzību. Dažkārt no situatīvās prevencijas atsakās, uzskatot, ka tā nav nekas vairāk par šo metodi, kaut arī tā ir tikai viena no 25 pieejas tehnikām. Ņemiet vērā, ka tehnikas bieži pārklājas. Piemēram, mērķa nocietināšana padara noziedzīga nodarījuma veikšanu grūtāku, kā arī palēnina likumpārkāpēju darbības ātrumu un vairo to izredzes tapt notvertiem. Daži pasākumi var kalpot vairāk nekā vienam nolūkam. Izmantojot šo klasifikāciju, neveltiet laiku raizēm par to, kur konkrētais pasākums iederas, bet izmantojiet to, lai garantētu, ka apsverat plašāko, iespējamo, situatīvo risinājumu klāstu attiecībā uz konkrēto problēmu!

Mērķu nocietināšana. Acīmredzams un bieži vien ļoti efektīvs veids, kā kavēt vandāli vai zagļi, ir izmantot fiziskus šķēršļus, piemēram, atslēgas, pārbaudes vai stiprinātus materiālus. Kad vairāk nekā pirms 30 gadiem ASV un Lielbritānijā ieviesa stūres saslēgu, ilgtermiņā samazinājās automobiļu zādzības, bet tagad šo labvēlīgo rezultātu pastiprina aizdedzes imobilaizeri. Aizslietņi laupīšanu novēršanai Londonas pasta nodaļās samazinājuši laupīšanu skaitu par 40%, bet ložu necaurlaidīgi pasažieru aizslietņi ievērojami samazinājuši pret Ņujorkas taksistiem vērstos uzbrukumus un laupīšanas (sk. *Robbery of Taxi Drivers, Problem-Oriented Guides for Police No. 27*, pieejams www.cops.usdoj.gov un www.popcenter.org).

Kontrolēta piekļuve objektiem. Ieejas liegšanai vietās, kur nepiederošiem nav tiesību atrasties, piemēram, militāras nometnes, rūpnīcas un dzīvokļu kompleksi, ir sena vēsture. Padomājiet par viduslaiku piļu nolaižamajiem vārtu režģiem, aizsarggrāvjiem un paceļamajiem tiltiem! Turklāt ieejas liegšana ir Oskara Ņūmena aizstāvamās telpas koncepcijas galvenais komponents. Šī koncepcija, iespējams, ir sākums zinātniskai interesei par situatīvo prevenciju. Berijs Poiners ir parādījis, ka namruņu uzstādīšana un ēkas savienjošo ceļiņu likvidēšana ievērojami samazināja aplaupīšanas Londonas dzīvojamajā masīvā (24. solis). Dažkārt pieejas kontroles ir paredzētas, lai garantētu, ka personai ir biļetes un dokumenti. Biļešu dizaina maiņa pret vieglāk pārbaudāmām ievērojami samazināja izvairīšanos no braukšanas maksas uz Vankūveras, Kanādā, prāmjiem. Visslavenākajā piemērā bagāžas un pasažieru pārbaudes lidostās 20. gadsimta 70. gadu sākumā sekmēja to, ka lidmašīnu nolaupīšanas pasaulē samazinājās no 70 līdz 15 gadījumiem gadā.

Izeju pārbaude. Izeju pārbaudes mērķis ir garantēt, ka personas, kas pamet ēku, objektu vai citu vietu, nav neko nozagušas un ir samaksājušas visas maksas un nodevas. Vašingtonas, Kolumbijas apgabālā, metro pasažieriem biļetes jāievieto automātiskajos vārtos, ne tikai ieejot metro, bet arī izejot no tā. Tas nodrošina divkārtu iespēju pārbaudīt, vai braukšanas maksa ir samaksāta. Ņujorkas metro pasažieriem biļetes vārtos jāievieto tikai vienu reizi, proti, ieejot metro, līdz ar to iespējas izvairīties no braukšanas

maksas ir lielākas nekā pirmajā piemērā. Starp citiem izeju pārbaudes piemēriem ir robežkontrole, pametot valsti, un elektronisko marķējumu izmantošana bibliotēku grāmatām un precēm. Ja pirms došanās prom, grāmatas nav reģistrētas vai ja zaglis mēģina no veikala izņest precī ar marķējumu, šie marķējumi iedarbina signalizāciju. Pētījumi ir pierādījuši, ka tās ievērojami samazina bibliotēku grāmatu zādzību un zādzību veikālos skaitu.

Likumpārkāpēju novirzīšana. Lielbritānijā futbola sāncensu līdzjutēju grupas stadionā ir nodalītas, lai samazinātu kautiņu skaitu, turklāt līdzjutēju ierašanās un stadiona atstāšana notiek saskaņā ar grafiku, lai izvairītos no gaidīšanas periodiem, kas var veicināt nekārtības. Pedējā autobusa atiešanas laiks ir noteikts uzreiz pēc kroga slēgšanas, lai izjauktu vēl kādu no Lielbritānijas bēdīgi slavenajām tradīcijām – slēgšanas laika traci. Šie ir piemēri likumpārkāpēju novirzīšanai no noziedzīgu nodarījumu mērķiem. Tā ir situatīva tehnika, kuras pamatā ir regulāras darbības teorija. Starp citiem piemēriem ir ceļu slēgšanas shēmas, kas samazinājušas daudzu veidu noziedzīgus nodarījumus (sk. *Closing Streets and Alleys to Reduce Crime, Problem-Oriented Guides for Police, Response Guide No. 2*, pieejams www.cops.usdoj.gov un www.popcenter.org). Slēdzot ielas, Losandželosā pat tika samazinātas apšaudes no braucošiem automobiļiem (sk. teksta lodziņu).

Noziedzīga nodarījuma izdarīšanas centienu samazināšana

Mērķu nocietināšana:

- ▶ stūres iekārtas saslēgi un aizdedzes imobilaizeri;
- ▶ aizslietņi laupīšanu novēršanai bankās un pasta nodaļās;
- ▶ ložu necaurlaidīgi aizslietņi taksistiem.

Kontrolēta piekļuve objektiem:

- ▶ namruņi dzīvokļu kompleksos;
- ▶ piekļuve garāžām un birojiem ar elektronisku karti;
- ▶ aizstāvamās telpas projekti valsts mājokļiem.

Izeju pārbaude:

- ▶ lai izietu, nepieciešama biļete;
- ▶ robežkontrole;
- ▶ elektronisks marķējums veikālos un bibliotēkās.

Likumpārkāpēju novirzīšana:

- ▶ pretinieku līdzjutēju nodalīšana stadionā;
- ▶ ielu slēgšana;
- ▶ atsevišķas labierīcības sievietēm.

Rīku un ieroču kontrole:

- ▶ drošāki šaujamočļi;
- ▶ rūdīta stikla alus glāzes;
- ▶ zvanu saņemšanas pārtraukšana taksofonos, lai izjauktu narkotiku izplatītāju plānus;
- ▶ fotogrāfijas uz kredītkartēm un pirkstu nospiedumi uz čekiem.

Rīku un ieroču kontrole. Mežonīgo Rietumu bāru apmeklētājiem regulāri lūdza pie ieejas nodot pistoles, lai izvairītos no apšaudes reibuma stāvokli. Ne tik sen ir izstrādāti tā dēvētie „drošie” vieglie šaujamieroči, ar kuriem var izšaut tikai īpašnieks vai kas šauj ar vaska lodēm vai trankvilizatoriem. Lai novērstu, ka par ieročiem izmanto saplēstas glāzes, daudzi Lielbritānijas krogi tagad lieto rūdīta stikla alus glāzes. Pirmo reizi komerciāli izmantojot zvanu identifikatoru (20. gadsimta 80. gadu beigās Ņūdžersijā), par 25 % samazinājās iebiedēšanas zvani. **34. solī** ir uzskaitīti dažādi veidi, kā pilsētas ir centušās kontrolēt taksofonu izmantošanu narkotiku izplatīšanā, tostarp saņemto zvanu bloķēšana un zvanu aizliegšana no noteiktām vietām. Manhetenas autoostas taksofonu pārprogrammēšana novērsa prettiesisku piekļuvi starptautiskiem tālruņu sakaru pakalpojumiem, šādi likvidējot blēžu izraisīto zaudējumu vairāku miljonu dolāru apmērā. 20. gadsimta 90. gadu vidū ar uzlabotām kredītkaršu izstrādes drošības procedūrām ASV tika ievērojami samazināta krāpniecība ar kredītkartēm (**11. solis**).

Vides dizainera piedāvātais risinājums apšaudēm no braucošiem automobiļiem

Konkurējošās bandas bieži risina domstarpības, no braucošiem automobiļiem apšaudot cita grupējuma dalībniekus. Apšaudes no braucošiem automobiļiem ir grūti novērst, strādājot ar jauniešiem vai pastiprinot policijas kontroli. Losandželosas 10 kvartālu rajonā, kur bija pilsētā augstākais apšaužu no braucošiem automobiļiem un grupējumu slepkavību līmenis, tika izmēģināts jauns risinājums, proti, operācija „Aklā iela”. Visvairāk skartajās ielās policija uzstādīja satiksmes barjeras. „Aklās ielas” novērsa automobiļu iekļūšanu no viena gala, bet automobiļiem, kas iekļuva ielā no otra gala nācās atgriezties pa to pašu ceļu. Tas ne tikai izraisīja grūtības šāvējiem, bet arī palielināja viņu risku, atgriežoties pa to pašu ceļu, jo viņu mērķi jau varēja būt sagatavojuši savus ieročus.

Barjeras uzreiz samazināja apšaudes no braucošiem automobiļiem un slepkavības. 1989. gadā, gadu pirms operācijas „Aklā iela”, rajonā tika izdarītas septiņas slepkavības. Turpmākajos divos gados pēc barjeru uzstādīšanas notika tikai viena slepkavība. Nebija pierādījumu tam, ka slepkavības tiktu pārvietotas uz citu rajonu. Kad tika beigta operācija „Aklā iela” un barjeras noņēma, slepkavības atkal sasniedza iepriekšējo līmeni.

Avots: Lasley, James (1998) „*Designing Out*” *Gang Homicides and Street Assaults*. Research in Brief, National Institute of Justice. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice.

40. Palieliniet likumpārkāpēja risku

No likumpārkāpēju liecībām izriet, ka viņi vairāk uztraucas par risku tapt aizturētiem nekā par sekām, ja tiks noverti. Tas ir loģiski, jo notveršanas gadījumā viņi maz ko var darīt, lai izvairītos no soda, taču, esot piesardzīgi, viņi var daudz ko darīt, lai samazinātu notveršanas risku. Šā iemesla dēļ situatīvā prevencija tiecas palielināt notveršanas riskus, taču necenšas ietekmēt sodu.

Apsardzes palielināšana. Koens un Felsons (*Cohen and Felson*) pierādīja, ka zādzību skaits dzīvojamajos masīvos 20. gadsimta 60. un 70. gados palielinājās daļēji tādēļ, ka pieauga ārpus mājām strādājošo sieviešu skaits. Tas nozīmēja, ka lielāko dienas daļu daudzās mājās, pat visā priekšpilsētā, nebija „spējīgu sargu”. Citā pētījumā tika atklāts, ka zagļi, kuri veic ielaušanos, labprātāk izdara noziedzīgus nodarījumus darba dienu pēcpusdienās, kad cilvēki visticamāk neatrodas mājās. Tādēļ, dodoties brīvdienās, vajadzētu atcelt laikrakstu piegādi un informēt kaimiņus. Palielināt apsardzi var arī citos veidos – ņemot līdzi mobilo tālruni vai vakarā dodoties ārpus mājas grupā. Par šo ikdienas piesardzības pasākumu efektivitāti ir maz zināms, bet apkārtnes novērošanas, vienīgo sistemātisko apsardzes palielināšanas centienu, novērtējumi nav bijuši uzmundrinoši. Tomēr Kirkholtā, Anglijā, sekmīga projekta elements bija „kokona” tipa apkārtnes novērošana, saskaņā ar kuru pēc zādzības tika brīdinātas apkārtējās mājas.

Dabiskas uzraudzības sekmēšana. Māju īpašnieki logu un durvju tuvumā apcerp krūmus un vakaros izgaismo iekštelpas, lai izmantotu „dabisko” uzraudzību, ko sniedz ikdienas gaitās devušies garāmgājēji. Dabiskās uzraudzības pastiprināšana ir arī uzlabota ielu apgaismojuma un „aizstāvamās” telpas arhitektūras primārais mērķis. Pētījumi Lielbritānijā ir pierādījuši, ka uzlabots apgaismojums valsts mājokļos samazina noziedzību ar nelielu pārvietošanos. Viens no agrīnas iejaukšanās noziedzības prevencijas, izmantojot vides projektu (*CPTED*), komponentiem, lai samazinātu laupīšanas Portlendas, Oregonā, tirdzniecības alejā, bija uzlabots apgaismojums ārpus veikalmei. Oskars Nūmens ir ziņojis par sekmīgu noziedzības samazināšanu valsts mājokļos, piemērojot dabiskās uzraudzības principus. Visbeidzot informētāju uzticības tālruni un „noziedzības apturētāju” programmas ir mēģinājumi izmantot sabiedrības sniegto dabisko uzraudzību.

Anonimitātes samazināšana. Tā kā ir pieaudzis automobiļu īpašnieku skaits, cilvēki var strādāt tālu no mājām. Attīstoties tirdzniecības centriem, kas atrodas ārpus pilsētas, samazinājusies iepirkšanās pilsētas centrā. Lēti ceļojumi ir palielinājuši gan vietējo, gan ārzemju tūrismu. Līdz ar to cilvēki aizvien vairāk laika pavada starp anonīmiem svešiniekiem. Lielas skolu ēkas ir veicinājušas šo tendenci, jo skolēni ir mazāk zināmi gan darbiniekiem, gan citiem skolēniem. Daudzsološa, taču reti izmantota situatīva tehnika ir anonimitātes samazināšana. Pašlaik dažās skolās skolas formas tiek pieprasītas daļēji, lai mazinātu skolu anonimitāti ceļā uz skolu un no tās. Divi anonimitātes

mazināšanas veidi ir taksometru vadītāju identifikācijas piespraudes un novelkamās bildītes ar uzrakstu „Kā tev patik mans braukšanas stils?” un bezmaksas tālruņa numuri uz kravas automobiļiem.

Vietu pārvaldnieku izmantošana. Papildus primārajiem uzdevumiem daži darbinieki veic arī uzraudzību. Starp šiem vietu pārvaldniekiem ir pārdevēji, viesnīcu šveicari un stāvvietu uzraugi. Kanādas pētījumā ir atklāts, ka dzīvokļu kompleksi, kuros ir šveicari, ir mazāk pakļauti zādzībām ar ielaušanos. Nūdzersijas elektronikas mazumtirdzniecības veikalu kasieru atalgošana par viltotu vai zagtu kredītkaršu atklāšanu palīdzēja samazināt ikgadējos krāpniecības izraisītos zaudējumus par aptuveni vienu miljonu ASV dolāru. Ziemļanglijā ievērojami samazinājās vandālisms liela divstāvu autobusu parka autobusos, kad dažus no tiem aprīkoja ar novērošanas kamerām vadītājam. Ir atklāts, ka gadījumā, ja strādā divi pārdevēji, jo īpaši naktīs, tas efektīvi novērš diennakts veikalu aplaupīšanu (*sk. tabulu nākamā lapā*).

Formālas uzraudzības nostiprināšana. Formālu uzraudzību nodrošina policija, apsardze un veikalu detektīvi, kas potenciālajiem likumpārkāpējiem izraisa biedējošus draudus. Šo uzraudzību var vairot signalizācija, videokameras un braukšanas ātrumu fiksējošas kameras. Pētījumā par kādu pārtikušu apdzīvotu vietu Filadelfijas tuvumā tika atklāts, ka liels signalizāciju daudzums samazināja policijas izmaksas, kopumā teritorijā samazinot zādzību, kas saistītas ar ielaušanos, koeficientu. Lielbritānijas Iekšlietu ministrijas pētījumos ir atklāts ievērojams cieniņš dažādu noziedzīgu nodarījumu samazinājums pēc videokameru uzstādīšanas Lielbritānijas pilsētās (*sk. Video Surveillance of Public Spaces, Problem-Oriented Guides for Police, Response Guide No. 3*, pieejams www.cops.usdoj.gov un www.popcenter.org), Viktorijas štatā, Austrālijā, izmantoto fotoradaru izvērtējums pierādīja, ka tie ir samazinājuši ātruma pārsniegšanu un sekmējuši letālu satiksmes negadījumu skaita samazināšanos par 45 %. Vankūveras priekšpilsētā, Kanādā, automobiļu zādzības ievērojami samazināja plaši reklamēta privātas apsardzes uzņēmuma darbinieku velosipēdu patruļa lielā *park and ride* tipa autostāvvietā. Nūdzersijas elektronikas lielveikala noliktavā darbinieku izdarītās zādzības samazinājās par vairāk nekā 80 % pēc tam, kad apsardzes darbinieki sāka augsta riska preču, piemēram, videomagnetofonu un portatīvo videokameru, sistemātisku ikdienas uzskaiti. Iedarbīgs, jaunus veidus, kā vairot formālo uzraudzību, sniedz individuālu datu kopumu saistīšana, kā redzams Ekharta Kūlhorna (*Eckhart Kuhlhorn*) pētījumā. Viņš pierādīja, ka, veicot datorizētu personas ieņēmumu deklarāciju, ko prasītāji iesnieguši divām dažādām Zviedrijas valsts pārvaldes iestādēm, šķērspārbaudi, tika samazināta pabalstu izkrāpšana. Pieprasot īres pabalstu, cilvēki tiecās ienākumus samazināt, bet, pieprasot slimības pabalstus, ienākumus palielināja. Šādu krāpniecību ievērojami samazināja iespēja veikt ienākumu deklarācijas šķērspārbaudi.

Pasākumi, kas samazina diennakts veikalu aplaupšanas (14 pētījumu rezultāti)

	Pamatojošo pētījumu skaits*
Divi vai vairāki darbinieki	10
Pareiza rīcība ar skaidru naudu	8
Nav slēptu ieeju	6
Tuvumā esoši veikali	5
Skaidrs skats uz veikala priekšpusi	5
Naktīs slēgts	5
Apsardzes tehnoloģijas	5
Kasieris atrodas drošā kabīnē	4
Darbinieku mācības	4
Skaidrs skats veikala iekšienē	3
Gāzes sūkņi priekšpusē	3
Kasieris atrodas veikala vidū	3
Veikals atrodas rosīgā ielā	2
Apsarga klātbūtne	2

* Ne visos pētījumos ir iekļauti visi pasākumi.

Avots: Hunter and Jeffery (1997). „Preventing Convenience Store Robbery through Environmental Design”. *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, Ronald Clarke. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Palieliniet likumpārkāpēja risku

Uzraudzības palielināšana:

- ▶ sekmē ikdienišķus drošības pasākumus, piemēram, atrodies ārpus mājām, tiek atstātas pazīmes, ka mājā kāds ir, mobilā tālruņa nēsāšana un vakarā došanās ārpus mājām grupā;
- ▶ „kokona” tipa apkārtnes novērošana.

Dabiskas uzraudzības sekmēšana:

- ▶ uzlabots ielu apgaismojums;
- ▶ „aizstāvamās” telpas projekts;
- ▶ apkārtnes novērošana un informatoru uzticības tālruni.

Anonimitātes samazināšana:

- ▶ taksometru vadītāju identifikācijas kartes;
- ▶ novelkamās bildītes ar uzrakstu „Kā tev patīk mans braukšanas stils?”;
- ▶ skolas formas.

Vietu pārvaldnieku izmantošana:

- ▶ darbinieku mācības noziedzīgu nodarījumu novēršanā;
- ▶ modrības atlīdzināšana;
- ▶ atbalsts ziņu piegādātājiem.

Formālas uzraudzības nostiprināšana:

- ▶ kameras, kas fiksē braukšanas ātrumu, un nejaušs izelpas tests;
- ▶ pilsētu centru videouzraudzība;
- ▶ velosipēdistu patruļas stāvvietās.

41. Samaziniet noziedzīgu nodarījumu ieguvumus

Racionālas izvēles teorija uzskata, ka likumpārkāpēji vienmēr tiecas gūt labumu no noziedzīgiem nodarījumiem. Šis labums var nebūt tikai materiāls kā zādzību gadījumos, jo ir daudzi citi ieguvumi no noziedzīgiem nodarījumiem, tostarp seksuāls apmierinājums, apreibināšanās, sajūsma, atriebība, biedru cieņa u. tml. Tādēļ nozīmīga noziedzības situatīvās prevencijas joma ir konkrētu pārkāpumu kategorijas ieguvumu izpratne un to samazināšanas vai likvidēšanas veidu rašana.

Mērķu noslēpšana. Māju īpašnieki bieži mēģina kramplaužus apmuļķot, noslēpjot dārglietas un citas vērtīgas lietas. Viņi arī aizvelk aizkarus, lai zagļi nevarētu ielūkoties pa logiem un redzēt, kas viņiem pieder. Daži cilvēki sabiedrībā nenēsā zelta ķēdītes, citi pa nakti neatstāj automobiļus uz ielām, ja to modeļi ir pievilcīgi izpriecbraucējiem, piemēram, „Honda” un „Acura”. **Tabulā redzami Lielbritānijas noziedzības pārskata dati**, no kā izriet, ka uz ielām atstātie automobiļi ir pakļauti lielākam zādzību riskam nekā tie, kas novietoti īpašnieka garāžā vai piebraucamajā ceļā. Visos šajos veidos var noslēpt mērķus un samazināt kārdinājumu. Dažas citas slēpšanas metodes nav tik acīmredzamas. Piemēram, tālruņu saraksti bez norādēm par dzimumu var palīdzēt pasargāt sievietes no neķītriem zvaniem, bet nemarkēti bruņoti kravas automobiļi var samazināt aplaupīšanas iespējas uz ceļiem.

Automobiļu zādzības un automobiļu novietošanas vieta, Anglija un Velsa (Lielbritānijas noziedzības pārskats)

Kur novietoti	Noziedzīgi nodarījumi saistībā ar automobiļiem* uz 100 000 automobiļiem 24 stundās
Mājas garāža	2
Piebraucamais ceļš/nojume automobiļa glabāšanai	40
Cita iela	327
Sabiedriska stāvvietā	454

* Iekļautas automobiļu zādzības, zādzības no automobiļiem, to mēģinājumi un tiši bojājumi.

Avots: Clarke, Ronald and Pat Mayhew (1998). „Preventing Crime in Parking Lots”. *Reducing Crime through Real Estate Development and Management*, Marcus Felson and Richard Peiser. Washington, DC: Urban Land Institute.

Mērķu likvidēšana. Spānijas baznīcā, uzstādot iekārtu, kas pieņem kredītkartes, tika gūti vairāki labumi: ziedotājiem tika izsniegti čeki nodokļu atvieglojumu saņemšanai, baznīca saņēma lielākus ziedojumus, un tā kā netika uzglabāta skaidra nauda, baznīca samazināja zādzības risku, likvidējot mērķus. Šīs situatīvās tehnikas senāks izmantojums radies Kalifornijas zelta drudža laikā. Vilcienu laupīšanu nomocīti, darbinieki vienās raktuvēs sāka

zeltu atliet 400 mārciņu kubos. Tie laupītājiem bija pārāk smagi, lai aiznestu zirga mugurā. Mūsdienīgāki mērķu likvidēšanas piemēri ir taksofonos veiktās izmaiņas. Lai novērstu to, ka cilvēki izsit stiklus, Lielbritānijā augsta riska vietās pie sienas piestiprinātas kabīnes nomainīja ar kioskiem, bet priekšapmaksas kartes, kas atbrīvo no vajadzības uzglabāt lielas skaidras naudas summas, likvidēja nozīmīgu zādzības mērķi. Iespējams, visspilgtākais mērķa likvidēšanas piemērs ir precīzas braukšanas makssas sistēmas un biļešu automātu ieviešana autobusos, kas krasi samazināja autobusu vadītāju aplaupīšanas Ņujorkā un 18 citās pilsētās 20. gadsimta 60. gados.

Īpašuma identificēšana. Attīstītajās valstīs motorizētiem transportlīdzekļiem jābūt reģistrētiem un ar unikālu transportlīdzekļa reģistrācijas numura zīmi. Tas palīdz aplikšanai ar nodokli, kā arī samazina zādzību skaitu. Viens no pēdējiem štatiem, kur ieviesa transportlīdzekļa reģistrāciju, bija Ilionoisas 1934. gadā, kā rezultātā zādzības samazinājās no 28 000 iepriekšējā gadā līdz aptuveni 13 000. Nesenākā pagātnē ar 1984. gada Motorizēto transportlīdzekļu zādzību tiesībaizsardzības likumu (*Motor Vehicle Theft Law Enforcement Act of 1984*) tika uzdots marķēt visas galvenās „augsta riska” automobiļu detaļas ar transportlīdzekļa reģistrācijas numura zīmēm. ASV policijas darbību identificēšanas programmas nav bijušas pārāk sekmīgas, taču Glorija Leikoka no *Džila Dando Noziedzīgu nodarījumu zinātnes institūta* atklāja, ka īpašuma marķēšana, ko īstenoja trīs nelielas Velsas pašvaldības, apvienojumā ar lielu ažiotažu plašsaziņas līdzekļos uz pusi samazināja māju apzagušanas.

Tirgus sagraušana. Kriminologi un policija ir visai maz uzmanības veltījuši zagto mantu tirgus izpratnei un sagraušanai. Kriminologi ir atklājuši, ka par šiem tirgiem ir grūti iegūt ziņas, bet policija ir devusi priekšroku zagļu un laupītāju, nevis uzpircēju ķeršanai daļēji tādēļ, ka sodi par zagtu preču uzpirkšanu ir salīdzinoši viegli. Tomēr, ja zagtajām precēm nebūtu tirgus, būtu nedaudzi pastāvīgi laupītāji un nedaudzas zādzības no kravas automobiļiem, kas pārvadā tabaku un alkoholu. Nesens Maika Satona (*Mike Sutton*) darbs, kas veikts Lielbritānijas Iekšlietu ministrijai, ir atmodinājis interesi par zagto mantu tirgus sagraušanu. Graujošie pasākumi jāpiemēro tirgus veidam, un tiem jāietver policijas veikta, sistemātiska lombardu darījumu uzraudzība, bargi pasākumi pret nelikumīgiem ielu tirgoņiem, kā arī nelielu avižu sludinājumu uzraudzība, lai noteiktu atkārtotus tirgoņus. Būtu jāizvairās no policijas iefiltrēšanās operācijām, piemēram, neistiem lietoto preču veikaliem, jo pētījumā atklāts, ka tās var veicināt zādzības šīs operācijas apkārtne.

Ieguvumu liegšana. Ātrumvaļņu uzstādīšana ir drošs veids, kā liegt ātruma pārsniegšanas ieguvumus. Turpmāk attēlotas noziedzības novēršanas tehnikas ar magnetolām, kam ir drošības kods, un tintes etiķetes. Radioaparātus ar drošības kodu nevar izmantot, ja zaglim nav zināms PIN

kods. Saskaņā ar ASV un Austrālijā veiktiem pētījumiem automobiļiem ar šādām magnetolām ir zemāks zādzības koeficients. Lai novērstu zādzības apgērbu veikalos, tur izmanto tintes etiķetes. Ja etiķeti mēģina noņemt, no tām izplūst tinte, kas pievienotajā apgērbā atstāj neiztīrāmu traipu. Zaglis nevar apgērbu nedz valkāt, nedz pārdot, un tas likvidē vēlmi zagt.

leguvumu samazināšana

Mērķu slēpšana:

- ▶ izpriecu braucēju iekārotus automobiļus novieto uz ielas;
- ▶ tālruņa abonētu saraksts bez dzimuma pazīmēm;
- ▶ nemarkēti bruņoti kravas automobiļi.

Mērķu likvidēšana:

- ▶ noņemamas automobiļu magnetolas;
- ▶ sieviešu patversmes;
- ▶ taksofonu priekšapmaksas kartes.

Īpašuma identifikēšana:

- ▶ īpašuma marķēšana;
- ▶ transportlīdzekļu ikgadējās nodevas iekasēšana un detaļu marķēšana;
- ▶ īpašuma zīmes iededzināšana lopiem.

Tirgus sagraušana:

- ▶ lombardu pārbaudes;
- ▶ klasificētu sludinājumu kontrole;
- ▶ atļauju izsniegšana ielu tirgotājiem.

leguvumu liegšana:

- ▶ preču tintes etiķetes;
- ▶ grafiti tīrīšana;
- ▶ zagtu mobilo tālruņu bloķēšana.

Grafiti ieguvumu liegšana

20. gadsimta 70. un 80. gados ar grafiti rotāti metro vilcieni gandrīz kļuva par Ņujorkas preču zīmi, un tie bieži bija redzami pilsētā uzņemtu filmu ievada ainās. Metro vadība bija izmēģinājusi neskaitāmas tiesībsardzības un mērķa nocietināšanas stratēģijas, lai atbrīvotu metro vagonus no grafiti, taču ar nelieliem rezultātiem. Galu galā viņiem ienāca prātā vienkārša ideja, kas izrādījās sekmīga. Kad no vagona bija notīrīts grafiti, to nekavējoties izlaida no apkopes centra un notīrīja atkal, ja tas tika no jauna apzīmēts ar grafiti. Tas efektīvi liedza zīmētājiem ieguvumu – pamosties un redzēt savu roku darbu izstādītu sabiedrības apskatei. Metro vagonu lielā skaita dēļ bija vajadzīgi seši gadi, lai notīrītu visus vagonus. Mūsdienās tie neatšķiras no citu pilsētu metro vagoniem.

	Tīri automobiļi					
Gads	1984.	1985.	1986.	1987.	1988.	1989.
Mērķis	—	1720	3434	4707	5946	6221
Faktiski	400	1915	3454	4839	6077	6245

Avots: Sloan-Howitt, Maryalice and George Kelling (1997) „Subway Graffiti in New York City: 'Gettin up' vs. 'Meanin it and Cleanin it'”. *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, Ronald Clarke, Monsey, NY: Criminal Justice Press.

42. Neprovocejiēt noziedzīgu nodarījumu

Pētot cietumus un krogus, Ričards Vortlijs (*Richard Wortley*) ievēroja, ka abās vietās vardarbību provocēja drūmēšanās, neērtības un rupja izturēšanās. Tas ļāva viņam apgalvot, ka situatīvā prevencija pārāk daudz uzmanības pievērsusi tikai noziedzīga nodarījuma iespējām un ignorējusi noziedzīgu nodarījumu paātrināšās vai rosinošās situācijas pazīmes. Vortlija darba dēļ Klārks un Kornišs savā jaunajā situatīvo tehniku klasifikācijā ir iekļāvuši piecas tehnikas, lai mazinātu tā dēvētās „provokācijas”. Šīs tehnikas ir paskaidrotas turpmāk un ilustrētas ar Vortlija piemēriem.

Frustrācijas un stresa samazināšana. Ikviens kļūst dusmīgs, ja viesmīli izturas rupji, ja citi spraucas priekšā, lai tiktu apkalpoti, vai ja neizskaidrotu iemeslu dēļ kavējas vilcieni. Dažkārt cilvēki tik ļoti sadusmojas, ka kļūst vardarbīgi. To varētu novērst, uzlabojot apkalpošanu, ko aizvien vairāk pieprasa un piedāvā. Tomēr sūdzības var ignorēt, ja tiem, pret kuriem slikti izturas, ir neliela ietekme. Piemēram, cietumniekus bieži ignorē, ja viņi sūdzas par to, ka nevar ēst, kad ir izsalkuši, vai izvēlēties TV raidījumus, kaut arī šīs sūdzības varētu vienkārši atrisināt, nosakot ēdienreizes un piedāvājot vairāk TV raidījumu. Gaidīšanu, kad pienāks kārta izmantot tālruni, kas ir vēl viens cietumnieku neapmierinātības cēlonis, var samazināt ar datorizētu tālruņa izmantošanas normēšanas sistēmu (*sk. teksta lodziņu nākamā lapā*). Dusmu un vardarbības uzliesmojumus var izraisīt arī atrašanās ļoti neērtos apstākļos, piemēram, pārāk liels troksnis, drūmēšanās un sēdvietu trūkums. Šādi apstākļi ir daudzos klubos, bāros, kā arī aizkavējoties lidmašīnas reisam, un tie pastāvīgi rosina nekārtības. Šajās vietās stresu var mazināt ar lielāku sēdvietu skaitu, nomierinošu mūziku un klusinātu apgaismojumu.

Izvairīšanās no strīdiem. Lielbritānijā futbola pretinieku līdzjutēji stadionā tiek nošķirti, turklāt viņu ierašanās un došanās prom nosaka grafiks, lai izvairītos no gaidīšanas laika, kas varētu veicināt nekārtības. Taksometru cena no Ņujorkas pilsētas Kenedija lidostas līdz Manhetenai ir fiksēta, proti, 45 ASV dolāri, lai novērstu krāpšanos un strīdus par braukšanas maksu. Mēģinot īstenot saskaņotu pūļa pārvaldību Austrālijas Motociklu *Grand Prix* izcīņā, braucējiem ļāva pārvaldīt citu motociklistu apmetnes un rosināja izstrādāt vietas izmantošanas noteikumus. Tas palīdzēja novērst kautiņus starp policistiem un motociklistiem, kas iepriekšējos gados bija sabojājuši pasākumu.

Uzбудinājuma un kārdinājuma samazināšana. Ārstiem vīriešiem nevajadzētu veikt sieviešu kārtas detalizētu fizisku pacientu izmeklēšanu bez medmāsas vai administratores klātbūtnes. Tas ne tikai pasargā ārstus no meli-

gām apsūdzībām, bet arī mazina kārdinājumu seksuāli izmantot pacienti vai izrādīt nepiedienīgu tuvošanos. Tiesību akti, kas aizliedz tiesātiem pedofiliem strādāt darbu, kur ir saskarsme ar bērniem, ne tikai pasargā bērnus, bet arī palīdz pieaugušajiem pārvaldīt savas seksuālās vēlmes. Atklājums, ka tikai skatīšanās uz šaujameroci provocē agresiju, ir labs iemesls, lai regulētu ieroču nēsāšanu. Līdzīgi tas, ka lielai daļai seksuālo likumpārkāpēju pieder vardarbību saturoši pornogrāfiski materiāli vai viņi tos izmanto, izskaidro šādu materiālu kontroli. Visbeidzot kārdinājuma mazināšana ir pamatā padomam piesardzīgi rīkoties ar naudu sabiedriskās vietās, kā arī jaunām sievietēm uzmanīties, vakarā vienām atrodoties ārpus mājām.

Biedru spiediena neitralizēšana. Daudzi vecāki atrunā no draugiem, kam ir „slikta ietekme” uz viņu bērniem, bet skolās nepatīkšanu cēlāju grupas tiek izšķirtas, ievietojot paralēlklasēs. Taču biedru spiedienam ir pakļauti ne tikai bērni, bet arī pieaugušie. Pasreizējais personāls var jauniem darbiniekiem ierādīt zagšanu no darba devējiem, bet jaunus vīriešus draugi bieži mudina pārmērīgi lietot alkoholu. Austrālijā īstenotā reklāmas kampaņā, kam bija jāpastiprina nejausu izelpas testu spēcīgais atturošais efekts, izmantoja saukli – „Labi čomi neļauj čomam dzert un braukt!” Reklāmas kampaņā ASV izmantoja saukli – „Draugi neļauj draugiem braukt dzērumā!”

Vēlmes atdarināt mazināšana. Visos jaunajos televizoros ir „V mikroshēma”, lai vecāki varētu ieprogrammēt televizoru tā, ka bērni nevar skatīties vardarbīgas pārtaides. Kaut arī par saistību starp vardarbīgām filmām un vardarbību sabiedrībā tiek daudz diskutēts, ir pierādījumi par atdarināšanas noziedzīgiem nodarījumiem, jo plašsaziņas līdzekļu reportāžas par neparastiem noziedzīgiem nodarījumiem dažkārt provocē atdarināšanu citviet. Ir pierādīts, ka, piemēram, ir lielākas izredzes, ka audzēkņi, kuri redz skolotāju veicam prettiesiskas darbības ar datoru, izdarīs datoru noziedzīgu nodarījumu, kā arī ka citi gājēji sekos tam, kurš šķērso ielu pie sarkanās gaismas. Cik bieži ir gadījies „pārbraukt pie sarkanā” un, paraugoties atpakaļskata spogulī, redzēt, ka arī citi automobiļi dara tāpat? Ir arī pierādīts, ka ir divreiz lielāka varbūtība, ka parku piknika galdi, kas jau ir saskrāpēti un sagriežti, tiks arī turpmāk bojāti. Šādi dati loģiski pamato ātrā remonta programmas, lai cīnītos ar vandālismu. Vilsons (*Wilson*) un Kelings (*Kelling*) slavenajā „izsisto logu” rakstā šo principu izvērša, apgalvojot, ka nespēja savlaicīgi risināt sabiedrības nelielas pagrimuma pazīmes, piemēram, ubagošana vai prostitūtu uzmākšanās, var ātri izraisīt postošu situāciju, jo apvidū ierodas rūdīti likumpārkāpēji, lai izmantotu kontroles zudumu.

Tālruņu krāpniecība, laiksprauga un „Victoria Secrets” Raikerailendas (Rikers Island) cietumā

Raikerailenda, kas atrodas netālu no Ņujorkas pilsētas „La Guardia” lidostas, ir liels 10 cietumu komplekss. Tajos mitinās dažādu kategoriju ieslodzītie, kuru tiesības izmantot tālruni ir atkarīgas no statusa. Cietuma darbiniekiem bija žurnālos jāatzīmē tālruņa izmantošana un jāregulē laiks, ko katrs ieslodzītais pavadīja pie tālruņa. 20. gadsimta 90. gados šī sistēma sabruka. Ieslodzītie bija izstrādājuši savu – tā dēvēto „laikspraugu” – sistēmu, un ikgadējās izmaksas par zvaniem bija pārsniegušas trīs miljonus ASV dolāru. Tālruņus kontrolēja visietekmīgākie ieslodzītie, kas tos bieži izmantoja, lai piekļūtu saviem peidžeriem un uzturētu narkotiku biznesu aiz cietuma sienām. Ieslodzītie arī zvanīja uz intīmo pakalpojumu numuriem un izmantoja zagtu kredītkaršu numurus, lai veiktu tālsarunas un pirkumus. Nensija Laviņa (Nancy La Vigne), kura kā Rutgera universitātes absolvente pētīja šo problēmu, bilst: „Ieslodzītās to vien tik darīja, kā piekļuva „Victoria Secrets” katalogam, līdz ar to šis cietums varēja lepoties ar labāk ģērbtajām ieslodzītajām valstī – līdz brīdim, kad viņas pieķēra.”

Avots: La Vigne, Nancy (1994). „Rational Choice and Inmate Disputes over Phone Use on Rikers Island”. *Crime Prevention Studies*, Vol. 3, Ronald Clarke. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Neproprovocējiet noziedzīgu nodarījumu

Frustrācijas un stresa samazināšana:

- ▶ efektīvas rindas un pieklājīga apkalpošana;
- ▶ palielināts sēdvietu skaits;
- ▶ nomierinoša mūzika un klusināts apgaismojums.

Izvairīšanās no strīdiem:

- ▶ atsevišķi nodaļējumi futbola pretinieku līdzjutējiem;
- ▶ samazināta drūzmēšanās krogos;
- ▶ fiksēta braukšanas maksa taksometrā.

Uzbudinājuma un kārdinājuma samazināšana:

- ▶ vardarbību saturošas pornogrāfijas kontrole;
- ▶ aizliegums pedofiliem strādāt ar bērniem;
- ▶ padomi, kā izvairīties no kļūšanas par seksuālās noziedzības upuri.

Biedru spiediena neitralizēšana:

- ▶ „Muļķi dzer un brauc!”;
- ▶ „Tu drīksti teikt: „Nē!””;
- ▶ nepatikšanu cēlāju izšķiršana skolā.

Vēlmes atdarināt mazināšana:

- ▶ ātrs vandālisma bojājumu remonts;
- ▶ televizoru „V” mikroshēmas;
- ▶ darbības metožu nianšu cenšanās, lai izvairītos no atdarināšanas noziedzīgiem nodarījumiem.

43. Samaziniet noziedzīgu nodarījumu attaisnojumus

Piektā situatīvo tehniku kategorija atzīst, ka likumpārkāpēji morāli spriež par savu uzvedību un ka viņi bieži meklē loģisku pamatojumu savai rīcībai, lai neitralizētu to, kas citādi izraisītu bezspēcīgu vainas un kauna izjūtu. Viņi attaisnojas ar frāzēm: „Viņš to bija pelnījis”, „Es tikai aizņēmos” vai „Es viņu tikai ieplaukāju”. Šādi attaisnojumi var būt īpaši svarīgi cilvēkiem, kuri reaģē uz ikdienišķiem kārdinājumiem izvairīties no nodokļiem, braukt reibuma stāvoklī, seksuāli uzmākties padotajiem un zagt darba devja īpašumu.

Noteikumu ieviešana. Visas organizācijas ievieš uzvedības noteikumus to kontrolētajās jomās. Piemēram, uzņēmumi nosaka darbinieku laika plānošanu, bet veikali liek pārdevējiem ievērot stingras procedūras, rīkojoties ar skaidru naudu. Tādām iestādēm kā slimnīcās, sabiedriskās bibliotēkās un viesnīcās turklāt jāregulē arī apkalpoto klientu uzvedība. Visas noteikumu nepilnības tiks izmantotas klienta labā. Tādēļ nozīmīga noziedzības situatīvās prevencijas joma ir noteikumu ieviešana. Tiek ieviesti jauni noteikumi vai procedūras (un paskaidroti esošie noteikumi), lai likvidētu neskaidrības attiecībā uz pieņemamu uzvedību. Piemēram, cenšoties samazināt to klientu skaitu, kuri rezervē galdiņus, bet neierodas, daudzi restorāni tagad pieņem rezervāciju tikai, ja zvanītājs paziņo tālruņa numuru, pa kuru ar viņu var sazināties. Daži restorāni pieprasa arī kredītkartes numuru, lai neierašanās gadījumā varētu saņemt samaksu. Liekot maksātniekiem Kalifornijā nēsāt maksātkāršu, tika sekmīgi panākts, ka vairāk maksātnieku ievēroja atļaujas iegādes noteikumus.

Instrukciju publicēšana. Darba noteikumus bieži nosaka darba līgumos, bet kredītkaršu, tālruņu sakaru un apdrošināšanas uzņēmumu ieviestie noteikumi ir iekļauti pakalpojumu līgumos. Noteikumus, kas regulē sabiedriskas vietas vai objektus, var publicēt, lai novērstu cilvēku aizbildinājumus par noteikumu nezināšanu vai lai precīzi parādītu, kur tie piemērojami. Jo īpaši uz ceļiem plaši izmanto zīmes, kas regulē satiksmi un automobiļa novietošanu. Pētījumos ir atklāts, ka brīdinošas zīmes ievērojami samazina nepamatotu automobiļa novietošanu invalīdiem paredzētajās stāvvietās. Arī daudzos citos objektos (parkos, koledžās, tranzītlīnijās un dzīvojamu ēku kompleksos) izvietotas zīmes, kas regulē dažādu uzvedību. Kaut arī publicētas instrukcijas ir plaši izmantotas, ir bijuši tikai daži to preventīvās efektivitātes izvērtējumi. Taču instrukcijas ir nozīmīgs tiesībaizsardzības rīks, un tās bieži izmanto problēmu risināšanā.

Sirdsapziņas modināšana. Šī situatīvā tehnika atšķiras no neformālas sociālas kontroles divos svarīgos aspektos. Pirmkārt, uzmanība tiek pievērsta specifiskiem noziedzīgu nodarījumu veidiem, ko izdara nošķirti, ļoti ierobežotās vietās, un, otrkārt, nolūks ir modināt sirdsapziņu specifisku pārkāpumu izdarīšanas brīdī, nevis mēģināt ieviest ilgtermiņa izmaiņas vispārīgās nostājās pret

tiesību aktu pārkāpšanu. Piemēram, zīmēs pie veikala ieejas lasāms „Veikalu apzagšana ir noziedzīgs nodarījums”, bet Manhetenas ostas autobusu terminālī zīmes paziņo „Šeit smēķēt ir prettiesiski, egoistiski un rupji”. Ceļa malā izvietotie ātruma tablo nekavējoties informē, nepiemērojot sodu, autovadītājus, kas pārsniedz atļauto ātrumu.

Tiesību aktu ievērošanas sekmēšana. Kad 19. gadsimta itāļu kriminologs Čezāre Lombrozo (*Cesare Lombroso*) izteicās, ka cilvēkus vajadzētu „iespundēt” par urinēšanu ielās, viņa māceklis Enriko Ferri (*Enrico Ferri*) ierosināja praktiskāku problēmas risinājumu, proti, uzcelt sabiedriskās tualetes. Tas ir piemērs tam, kā veicināt tiesību aktu ievērošanu, un šo tehniku plaši piemēro. Tostarp taksometru pakalpojumu subsidēšana cilvēkiem, kuri ir lietojuši alkoholu, atkritumu tvertņu un „grafiti tāfeļu” nodrošināšana cilvēku publiskajiem vēstījumiem, reģistrācijas procedūru uzlabošana bibliotēkās, kas samazina kavējumus un attaisnojumus grāmatu aizņemšanās noteikumu nepildīšanai. Klasiskajā darbā par atrakciju parku „Disney World” Šērings (*Shearing*) un Stenings (*Stenning*) sniedz aizraujošu ieskatu veidos, kā ar gudru pūļa kontroli un pārvaldību, tostarp ietvju marķēšanu, zīmēs, fiziskiem šķēršļiem, kas apgrūtina nepareiza pagrieziena izdarīšanu, un jautro parka darbinieku norādījumiem, var ievērojami samazināt potenciālu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu un nepieklājīgu uzvedību parkā (sk. teksta lodziņu nākamā lapā).

Narkotiku un alkohola kontrole. Noziedzību veicina alkohols un narkotikas, kas pavājina jūtu apvaldīšanu vai izkropļo uztveri un izziņu, līdz ar to likumpārkāpēji sliktāk apzinās, ka pārkāpj tiesību aktus. Bieži ir demonstrēta situatīvas alkohola lietošanas kontroles vērtība. Norvēģijas Policijas koledžas izpētes direktors Johanness Knutsons (*Johannes Knutsson*) ir pierādījis, ka, ierobežojot alkohola daudzumu, ko personas drīkst ievest Zviedrijas kūrortpilsētā vasaras saulgrīzu vakarā, ir samazināta piedzeršanās un sabiedriskās kārtības traucēšana. Nelielā apdzīvotā vietā Berovā (*Barrow*), Aļaskā, 1994. gadā noteica pilnīgu alkohola pārdošanas aizliegumu, lai kontrolētu pļēgurošanu. Tas par 81 % samazināja ar alkoholu saistītus zvanus palīdzības dienestiem, par 43 % samazināja noziedzīgu nodarījumu skaitu, bet par vairāk nekā 90 % piedzērušos personu aizgādāšanu no sabiedriskām vietām (sk. pieteikšana Hermana Goldšteina balvai (*Goldstein Award*) www.popcenter.org). Vairākos Austrālijas naktsdzīves rajonos samazinājās ar alkoholu saistīto noziedzīgu nodarījumu skaits, panākot brīvprātīgas vienošanās starp vietējiem uzņēmumiem, kas pārdo alkoholistos dzērienus, lai veicinātu atbildīgu alkohola lietošanu. *Rutgera Universitāte* ir noteikusi, ka koptītnu ballītēs alus jāpasniedz no mucām, nevis no kastēm, jo kastes ir vieglāk paslēpt, turklāt kā izteicās kāds students: „Ja ir viena muca un 20 cilvēku rinda, viņi dabūs mazāk alus nekā, ja cilvēki ņemtu alu no ledusskapja.”

Ierašanās atrakciju parkā „Disney World”

Zīmēs apmeklētājiem, kuri ierodas ar automobiļiem, ir norādīts ieslēgt „Disney” radio, lai saņemtu informāciju. Zīmes norāda apmeklētājiem, kur ir izmantojamā stāvvietā, bet ielas marķējums rāda ceļu.

Smaidoši stāvvietas uzraugi pavada apmeklētājus līdz viņu vietai, bet skaļruņos skan atgādinājums aizslēgt automobili.

Apmeklētājus pavada līdz vilcieniem ar gumijas riteņiem, kas tos nogādā pie viensliedes vilciena.

Audiopaziņojumi liek cilvēkiem stāvēt drošībā aiz sargbarjerām.

Viņiem atgādina par automobiļu atrašanās vietu, piemēram, Donalds Daks 1.

Cilvēkus (pieklājīgi) palūdz apsēsties, turēt rokas un kājas vagona iekšpusē un pārliecināties, ka bērni dara tāpat. Pirms izkāpšanas tiek paskaidrots, kā nokļūt līdz viensliedes vilcienam, bet barjeras neļauj aiziet nepareizi.

Uz platformas uzraugi aizved apmeklētājus līdz nožogojumam, kurā var ieiet tik cilvēku, lai aizpildītu viensliedes vilciena kupeju.

Drošības vārti platformas galā atveras tikai, kad piebrauc vilciens.

Tiek paziņots par kavēšanos, kā arī paredzētie pienākšanas laiki.

Vilcienā pasažierus pašu drošības dēļ lūdz palikt sēžot. Pasažieriem paskaidro, kā izkāpt un aiziet līdz pirmajai atrakcijai.

Apmeklētājiem vēlreiz atgādina pieskatīt bērnus un paņemt personiskos priekšmetus.

Kamēr apmeklētāji gaida, lai iekļūtu katrā izstādē, viņus iedala rindās, kas norāda gaidīšanas laikus. Rindā stāvošos izklaidē Disneja multfilmu varoņi.

Dodoties prom no izstādes, viņus līdz nākamajai vietai pavada zīmes, barjeras un personāls.

Avots: Shearing, Clifford and Phillip Stenning (1997). „From the Panopticon to Disney World: The Development of Discipline”. *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies* (2nd ed.), Ronald V. Clarke. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Samaziniet noziedzīgu nodarījuma attaisnojumus

Noteikumu ieviešana:

- ▶ nomas līgumi;
- ▶ uzņēmējdarbības kodeksi;
- ▶ viesnīcu reģistrācija.

Instrukciju publicēšana:

- ▶ „Nenovietot auto!”;
- ▶ „Privātīpašums”;
- ▶ „Nodzēsiet ugunsiskus!”.

Sirdsapziņas modināšana:

- ▶ ceļu malās izvietoti ātruma tablo;
- ▶ paraksti uz muitas deklarācijām;
- ▶ „Veikalu zādzība ir noziedzīgs nodarījums!”.

Tiesību aktu ievērošanas sekmēšana:

- ▶ vienkārša bibliotēkas grāmatu izsniegšana;
- ▶ sabiedriskās labierīcības;
- ▶ atkritumu urnas.

Narkotiku un alkohola kontrole:

- ▶ alkohola saturs asinīs pašpārbaude bāros;
- ▶ apkalpojošā personāla iejaukšanās;
- ▶ pasākumi bez alkohola lietošanas.

44. Atrodiet problēmas „īpašnieku”

Daudzas problēmas rodas tādēļ, ka kāda iestāde, uzņēmums, valsts pārvaldes iestāde vai cita organizācija, neveic savu darbību tā, lai novērstu, nevis izraisītu noziedzību. Īsāk sakot, daudzas problēmas rodas, jo viena vai vairākas iestādes nespēj vai nevēlas īstenot preventīvu stratēģiju vai tādēļ, ka šīs iestādes ir tiši izveidojušas apstākļus, kas rosina noziedzīgus nodarījumus vai sabiedriskās kārtības traucēšanu. Tas izraisa riskantus objektus (28. solis) un citas noziedzības koncentrēšanās vietas.

Problēmu risināšanā parasti nepieciešama aktīva to cilvēku un iestāžu sadarbība, kas nav uzņēmušies atbildību par apstākļiem, kuri izraisa problēmu. Šie problēmu īpašnieki atbildību par problēmu ir nodevuši sabiedrībai un policijai. Līdz ar to svarīgs problēmu risināšanas procesa mērķis ir panākt, ka viņi uzņemas atbildību. Par katru problēmu jāatbild uz trim piederības jautājumiem:

- ▶ Kam pieder problēma?
- ▶ Kādēļ īpašnieks ir ļāvis problēmai attīstīties?
- ▶ Kas nepieciešams, lai panāktu, ka īpašnieks īsteno prevencijas pasākumus?

Kam pieder problēma? Ja problēma atrodas konkrētā vietā, parasti ir viegli noteikt, kurš ir atbildīgs. Problēmas īpašnieks ir vietas īpašnieks. Piemēram, ja ir problēma parkā, atbildīgais ir tas, kurš to apsaimnieko – parasti vietējā pašvaldība vai privātzņēmums.

Daudz grūtāk ir noteikt atbildīgos par problēmām, kas izplatītas plašos apgabalos. Ja plaši izplatīta problēma ir koncentrējusies konkrētā vietā, šī vieta, iespējams, ir apkārtne notiekošā avots, un atbildīgais, iespējams, ir galvenās vietas īpašnieks. Piemēram, nekustamo īpašumu spekulants, kam apkārtne pieder daudzi, pamesti īpašumi, ir ar šiem īpašumiem saistītās noziedzības īpašnieks.

Ja ir kāda īpaša personu grupa, veci ļaudis, bērni ar īpašām vajadzībām vai vardarbības ģimenē upuri, un šīs personas kļūst par noziedzīgu nodarījumu vai nekārtību upuriem, potenciālie problēmas īpašnieki ir ģimenes locekļi. Ja ir iestādes, kam uzdots rūpēties par šo īpašo grupu labklājību, šīs pakalpojumu iestādes ir problēmas iespējamie līdzīpašnieki. Cenšoties samazināt imigrantu strādnieku nāves gadījumus uz automaģistrālēm, Kalifornijas Lielceļu patruļa identificēja uzņēmumus, kas specializējās imigrantu strādnieku pārvadāšanā. Uzņēmumiem bija problēma, taču tie nebija atbildīgi. Atbildības risināšanā nācās pastiprināt šo uzņēmumu regulēšanu, tostarp transportlīdzekļu pārbaudes, sēdekļu un drošības jostu pieprasīšana noteikta veida imigrantu transportlīdzekļos un lielākas prasības drošības pārkāpumiem. Līdz ar to ievērojami samazinājās negadījumi, kuros bojā iet fermās strādājoši imigranti. 2002. gadā šis pasākums tika apbalvots ar Hermana Goldšteina balvu par izcilu problēmu risināšanu.

Kādēļ īpašnieks ir ļāvis problēmai attīstīties? Ir četri vispārēji skaidrojumi, kas atsevišķi vai kopā atbilst lielākajai daļai problēmu.

1. Iestāde var nespēt noziedzību novērst. Tas var būt tādēļ, ka iestāde nezina par tās darbību ietekmi uz noziedzību vai to, kā novērst noziedzību. Tas var būt arī resursu trūkuma dēļ, ja iestāde zina, ka tās darbības veicina noziedzību. Turklāt ir svarīgi apzināties institucionalizētu procedūru nozīmi. Procedūru maiņa var būt laikietilpīga un dārga gan naudas, gan personāla ziņā. Var būt sarežģīti īstenot jaunu inventāra kontroles procedūru, lai novērstu iekšējās un zādzības no veikala, jo tam nepieciešamas graujošas izmaiņas darbinieku ierastajā darbības veidā.
2. Dažas iestādes var nevēlēties novērst noziedzību, ko veicina to darbība, jo uzskata, ka noziedzīgu nodarījumu novēršana ir vienīgi policijas atbildība, piemēram, degvielas uzpildes stacijas, kur ir liels to klientu skaits, kuri aizbrauc nesamaksājuši, var uzskatīt degvielas zagļus par problēmu, nevis uzņēmumu priekšapmaksas politikas trūkumu. Tā vietā, lai atzītu izdevības nozīmi noziedzības izraisīšanā, daži cilvēki atzīst vienīgi likumpārkāpēju nozīmi. No šāda skatu punkta samazināt noziedzību ar stingrāku tiesību aizsardzību ir policijas uzdevums. Šīs pieejas ierobežojumi ir pieminēti 3. solī. Vēl kāds nevēlēšanās iemesls ir uzskats, ka policija iejaucas īpašnieka tiesībās. Mazumtirgotājs varētu apgalvot, ka viņam ir tiesības izkārtot preces tā, kā vēlas, un ka policijai nevajadzētu uzspiest vai pat ierosināt alternatīvu izkārtojumu, kas varētu mazināt zādzības veikalā.
3. Dažas iestādes nevēlas risināt problēmu izmaksu dēļ, jo, ignorējot noziedzīgu nodarījumu, tās iegūst vairāk nekā zaudē. Tās var uzskatīt, ka prevencijas izmaksas ir lielākas par ieguvumiem no tās. Izklaides vietās apsardzes personāls ir dārgs, turklāt kvalitatīvs apsardzes personāls ir vēl dārgāks. Ja problēmas izmaksas negulstas uz objektu, tad ir neliela nepieciešamība segt prevencijas izmaksas. Būtībā šādi objekti noziedzīga nodarījuma un prevencijas izmaksas novirza uz citiem un šādi samazina izmaksas.
4. Dažas iestādes var gūt peļņu no noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram, ja lietotu preču veikals pārāk necenšas pārbaudīt piedāvāto preču piederību. Automobiļu remontdarbnīcas var iegādāties zagtas detaļas lētāk nekā legālas detaļas, šādi palielinot tiro peļņu.

Kas nepieciešams, lai panāktu, ka īpašnieks īsteno prevencijas pasākumus? Hermans Goldšteins ir ieskicējis aptuvenu iejaukšanās hierarhiju, kas paredzēta, lai atbildību par problēmām novirzītu no policijas uz iestādēm, kam problēma pieder (sk. teksta lodziņu nākamā lapā).

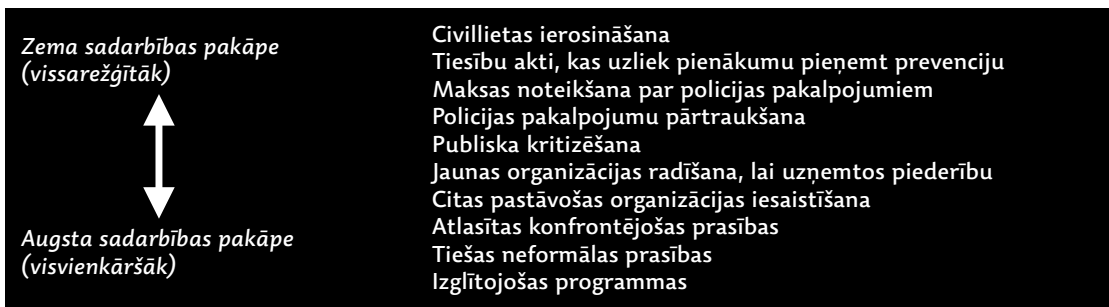
Virzoties no lejas augšup pa Goldšteina sarakstu, iejaukšanās sadarbības pakāpe mazinās un pieaug spaidi. Tādēļ, virzoties augšup pa sarakstu, palielinās grūtības iejaukties, kā arī policijas izmaksas neveiksmes gadījumā. Līdz ar to virzienā no lejas augšup pieaug informācijas un pilnīgas analīzes vērtība. Kā norāda Goldšteins, šī hierarhija ir aptuvenš tendenču rādītājs, nevis precīzs apraksts. Tomēr tā ir lietderīga, ja problēmai tiek plānots

daudzslāņains reaģēšanas kopums, sākot ar augstāko sadarbības pakāpi un virzoties augšup tikai vajadzības gadījumā un tikai, ja ir informācija.

Atbildības novirzīšana atpakaļ problēmas īpašniekam var izraisīt juridiskus un politiskus konfliktus. Iestādes, kas no problēmas guvušas labumu vai paredz, ka atbildības uzņemšanās radīs izmaksas, visticamāk tik vienkārši nepiekrītīs ierosinājumam kaut ko darīt šajā sakarā. Vairāk nekā divdesmit gadu par sērgu bijusi viltus trauksmju problēma, taču daudzās jurisdikcijās ir

grūti pārvarēt signalizāciju nozares, kas galvenokārt ir atbildīga par augsto viltus trauksmju līmeni, politisko un finansiālo ietekmi. Skaidrs, ka lētākajiem un neuzbāzīgākajiem preventīvas pasākumiem būs vismazākā pretestība (45. solis). Taču, ja šie risinājumi izrādās neiedarbīgi, policijai jāizdara grūta izvēle – pieprasīt lielāku atbildību no problēmu īpašniekiem un riskēt ar politisku konfliktu, vai turpināt tērēt sabiedrības naudu par dažu indivīdu izraisītu problēmu. Šajā fragmentā atbilde šķiet skaidra, taču praksē tas bieži ir sarežģīts lēmums.

Hermana Goldšteina piederības novirzīšanas veidu hierarhija

45. Izvēlieties vispiemērotāko risinājumu

Piemērota risinājuma atrašana var būt apgrūtināošs process. Jums var nākties atkārtoti vilties, ja daudzsoļošu ieviešanu aptur izdevumu, grūtību vai sadarbības trūkuma dēļ. Taču ir vairāk nekā viens veids, kā atrisināt problēmu. Galu galā Jūsu komanda vienosies par reaģēšanu, kas atbildīs dažām pamata prasībām:

- ▶ tā nav pārāk sarežģīta vai dārga;
- ▶ tā koncentrējas uz tuviem un tiešiem, nevis tāliem un netiešiem cēloņiem, kas tai ļauj panākt tūlītēju efektu;
- ▶ mehānisms, kādā katra reakcija ietekmē problēmu, ir skaidrs.

Vai beidzot Jūsu raizes ir galā un varat atpūsties? Ne- pareizi! Grūtāk nekā vienoties par labu risinājumu ir garantēt, ka tas tiek īstenots. Vienpersoniski Jūs nevarat to garantēt, taču, ja zināsit īstenošanas lamatas, varat partnerus novirzīt no tādas reakcijas izvēles, kas varētu iekrist šajās lamatās. Pētot vandālisma prevencijas projektu vienpadsmit Mančestras, Anglijā, skolās, Tims Houps (*Tim Hope*) un Dens Mērfijs (*Dan Murphy*) noteica šīs lamatas.

Katrā skolā īstenojamais risinājums atlasīja vietējās pašvaldības amatpersonu, skolu personāla un policijas darbinieku grupas. Lielākā daļa bojājumu bija drīzāk paviršības, nevis ļaunprātības dēļ. Tādēļ tika ierosināti divi dažādi risinājumi: situatīvas reakcijas, lai pasargātu ēkas, vai izklaidējošu nodarbību piedāvāšana, lai novirzītu bērnus uz nekaitīgākām darbībām. Tikai viena no vienpadsmit grupām ieteica nodrošināt uzlabotu brīvā laika pavadīšanu. Ieteiktās situatīvas reakcijas galvenokārt bija mērķa nocietināšana (logu restes, rūdīti stikli un augsti žogi), kaut arī starp priekšlikumiem bija plāns rosināt vietējos iedzīvotājus pieskatīt divas tuvējās skolas un pārvietot rotaļu laukumu uz piemērotāku vietu.

Visi ieteikumi tika īstenoti tikai divās skolās. Trijās skolās netika īstenots neviens ieteikums, bet pārējās sešās netika īstenots viens vai vairāki ieteikumi. Ieteikumu neīstenošana nozīmēja, ka bija neliela ietekme uz vandālismu. Houps un Mērfijs noteica piecus galvenos īstenošanas šķēršļus; ar tiem ASV problēmu risināšanas projektos ir saskārušies visi.

1. **Neparedzētas tehniskas grūtības.** Astonās skolās grupas ieteica aizvietot neizturīgos logus ar polikarbonāta vai rūdīta stikla rūtīm. Tomēr netika iestiklota neviena rūtis. Pilsētas arhitekti bija aizlieguši polikarbonāta rūtis, jo ugunsgrēka gadījumā tās kavētu izkļušanu un varētu izdalīt indīgus izgarojumus. Pirms rūdīšanas stikls bija jāsaģiež nepieciešamajā izmērā, taču rūtīm bija daudzi izmēri, un būtu bijis grūti uzglabāt gatavus dažus katru izmēra eksemplārus. Alternatīvu – piegādāt rūtis pēc pasūtījuma – nepieņēma tam nepieciešamā ilgā (sešas nedēļas) laika dēļ.

2. **Neatbilstoša īstenošanas uzraudzība.** Kādā skolā vienotās par rotaļu laukuma pārvietošanu uz piemērotāku vietu. Sākotnējo rotaļu laukumu bija paredzēts aizvietot ar puķu dobēm, taču tas bija jāveic valsts pārvaldes iestādei, kas netika tālāk par darbu novērtējuma izstrādi. Rotaļu laukuma pārvietošanu uzticēja privātam būvniecības uzņēmumam, taču pārpratuma dēļ jaunu segumu ieguva tikai puse ierosinātā laukuma. Tādēļ pēc diviem gadiem vandālisms nebija mainījies, nebija puķu dobjū, bet skola bija ieguvusi nelietderīgu, šauru ietves posmu.
3. **Rīcības nesaskaņošana starp dažādām struktūrvienībām.** Visi ieteikumi, par kuriem bija atbildīga tikai skolu sistēmas par ēku uzturēšanu atbildīgā nodaļa, tika īstenoti, taču tā arī netika īstenoti tie ieteikumi, kas bija saistīti ar citām iestādēm vai struktūrvienībām. Piemēram, tika ieteikts, ka divu skolu tuvumā dzīvojošos iedzīvotājus vajadzētu rosināt pieskatīt tās pēc stundām un ziņot policijai, ja tiek manīts kas aizdomīgs. Tam bija nepieciešama sadarbība starp skolu sistēmas administrāciju, direktoru, personālu, skolēniem un trijām policijas struktūrvienībām: noziedzīgu nodarījumu prevencija, sabiedriskās attiecības un vietējā policija. Visiem ideja patika, taču neviens neuzņēmās vadību.
4. **Konkurējošas prioritātes.** Īstenošanas perioda laikā plašo vietējo pašvaldību darbinieku nemieru dēļ, kā arī skolas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās izraisītās skolu reorganizācijas dēļ, skolu sistēmai tika izvirzītas daudzas citas prasības. Skolas personāla maiņas dēļ vandālisma projektā iesaistītajiem darbiniekiem radās citi uzdevumi. Nav jābrīnās, ka personāls vandālisma projektu neuzskatīja par prioritāru.
5. **Neparedzētas izmaksas.** Dažos gadījumos plašākas konkrētas rīcības sekas izrādījās nozīmīgākas par tūlītējiem ieguvumiem. Piemēram, skolā, kur vandālisma problēma bija visbūtiskākā, nākamajam brīvdienu periodam nolēma organizēt apsardzes patruļu. Lai par papildu samaksu brīvajā laikā patruļētu skolā, nodarbināja esošos skolas tehniskos darbiniekus. Patruļas uzreiz sekmīgi samazināja vandālismu un tika ieviestas arī vakaros un nedēļas nogalēs. Citas skolas pieprasīja tādu pašu aizsardzību, un vairāk tehnisko darbinieku vēlējas iespējas strādāt virsstundas. Beigās izmaksas kļuva pārāk lielas, un no projekta atteicās.

No minētā saraksta izriet, ka dažas īstenošanas problēmas nav paredzamas un ka visi atlasītie risinājumi nekad netiks īstenoti. Tomēr tāpat ir skaidrs, ka noteiktiem pasākumiem var paredzēt problēmu rašanos, un šīs problēmas ir apkopotas **teksta lodziņā nākamā lapā**. Protams, dažos gadījumos reakcija var būt tik daudzsoļīga, ka ir vērts to īstenot, kaut arī ir neīstenošanās risks. Taču iepriekš zināt nozīmē būt iepriekš sagatavotam.

Paredziet īstenošanas sarežģījumus, ja:

- ▶ risinājumam ir nepieciešama vairāku atsevišķu iestāžu saskaņota rīcība;
- ▶ risinājumam ir nepieciešams ilgs ieviešanas laiks un, lai to īstenotu, būs secīgi jāveic vairāki posmi;
- ▶ risinājums jāīsteno personālam, kas pārāk neizprot tā mērķi;
- ▶ risinājumam sadarbības partneru grupā trūkst „vilcējspēka”;
- ▶ risinājumam trūkst vadības un atbildīgo darbinieku atbalsta.

Paredziet problēmas arī, ja risinājums jāīsteno iestādei:

- ▶ kas neietilpst partnerībā;
- ▶ kam ir maz resursu vai kurā ir iekšējas nesaskaņas;
- ▶ kas no risinājuma nesāņems tiešu ieguvumu.

46. Izvērtējiet procesus

Pirmais nozīmīgais novērtēšanas posms ir procesu novērtējuma veikšana. Tas atbild uz jautājumu: vai ieviešana tika ieviesta, kā plānots, un kā tā tika mainīta, lai īstenotu? Kā redzams **diagrammā**, procesu novērtēšana pievērš uzmanību resursiem, ko izmantoja risinājumā (ieguldījumam), un ar šiem resursiem veiktajām darbībām (rezultātiem), taču tā nepēta, vai reakcija efektīvi samazināja problēmu (ietekmi). Tam nepieciešams ietekmes novērtējums. Ietekmes novērtējums parāda, vai problēma ir mainījusies (**47.-53. solis**).

Procesa un ietekmes novērtējumu nozīme

Problēmorientēta policijas darba projektā nepieciešami abi novērtējuma veidi. **Tabulā** apkopoti iespējamie secinājumi, pamatojoties uz abu novērtējumu veidu konstatējumiem.

A) Risinājumu īstenoja saskaņā ar plāniem, un samazinā-

jumam nav cita pamatota skaidrojuma. Tātad ir ticami pierādījumi tam, ka samazinājumu izraisīja reakcija.

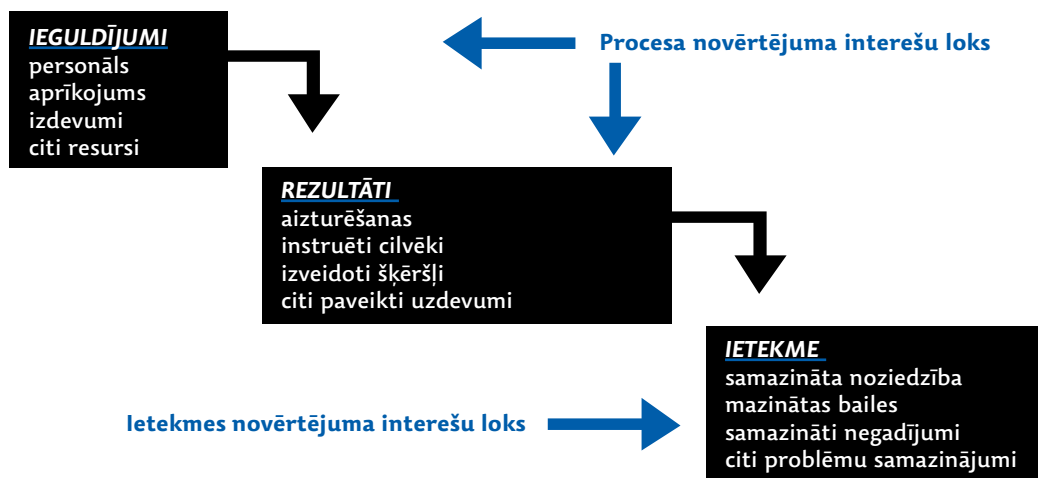
B) Risinājumu īstenoja, kā plānots, taču problēma nemazinājās. Tātad ir ticami pierādījumi tam, ka reakcija bija neefektīva.

Taču, ja nu reakcija netika īstenota, kā plānots? Šādā gadījumā ir grūti izdarīt lietderīgu secinājumu.

C) Ja problēma samazinājās, tas varētu nozīmēt, ka risinājums nejauši izrādījās efektīvs vai arī tas notika, pateicoties kādam citam faktoram.

D) Ja problēma nesamazinājās, nav iespējams izdarīt lietderīgu secinājumu. Iespējams, īstenotais risinājums ir kļūdainis un sākotnējā reakcija būtu bijusi efektīva, bet varbūt neviens no tiem nav efektīvs. Ja plānotais risinājums nav īstenots, ir grūti iegūt informāciju no ietekmes novērtējuma.

Izvērtējiet procesus un ietekmi

Procesa un ietekmes novērtējumu rezultātu interpretēšana

		Procesa novērtējuma rezultāti	
		Risinājums tika īstenots, kā plānots	Risinājums netika īstenots, kā plānots
Ietekmes novērtējuma rezultāti	Problēma ir samazinājusies, un tam nav cita iespējama cēloņa	A. Pierādījumi, ka samazinājumu izraisīja reakcija	C. Rosina domāt, ka risinājuma efekts bija nejaušs vai ka samazinājumu, iespējams, izraisījuši citi faktori
	Problēma nesamazinājās	B. Pierādījumi, ka risinājums bija neefektīvs	D. Ir zināms maz

Risinājums ir sarežģīta sistēma ar dažādiem komponentiem, no kuriem kļūdas var rasties jebkurā (45. solis). Procesa novērtējums pēta, kuri komponenti tika sekmīgi īstenoti. Procesa novērtējuma pārbaudes sarakstā ir izcelti jautājumi, kas būtu jāuzdod.

Problēmas risinājumā bieži izšķiroša ir darbību plānošana. Tādēļ ir lietderīgi izveidot projekta grafiku, kurā redzams, kad tika īstenoti galvenie komponenti. Turklāt ir vērts attēlot, kad atgadījās citi neparedzēti notikumi, un piefiksēt atklātībā nonākšanas brīdi, lai varētu pārbaudīt iepriekšējos ieguvumus (52. solis).

Kaut arī neparedzēti pavērsieni var likt mainīt risinājumu, dažus no šiem pavērsieniem iespējams paredzēt, izprotot to, kas var misēties attiecībā uz reakcijām. Daži iespējamie risinājumi ir šādi:

1. **Iespējams, Jūs neadekvāti izprotat problēmu.** Piemēram, Jūs varbūt pārāk maz uzmanības pievēršat cietušajiem, kas cietuši vairākkārt. Tam par iemeslu var būt nepareizi pieņēmumi par problēmu vai nepietiekama analīze, piemēram, Jūs nepētījāt cietušos, kas cietuši vairākkārt. Ja, izstrādājot risinājumu, spējat noteikt analīzes trūkumus, varat izstrādāt plānu nejausībām (vajadzības gadījumam plānu, kā risināt cietušo, kuri cietuši vairākkārt, jautājumu).

2. **Projekta komponenti nav sekmīgi.** Procesa novērtējuma pārbaudes sarakstā redzams, ka ir daudzi iespējamie neveiksmes punkti. Tomēr ne visi komponenti ir vienlīdz nozīmīgi, lai gūtu sekmes. Turklāt dažkārt ir iespējams paredzēt komponentus ar augstu neveiksmes koeficientu. Piemēram, kopumā iedzīvotāju grupu spēja veikt uzdevumus ir diezgan atšķirīga. Komponentu neveiksmi var mazināt dublēšanas iekļaušana vai rezerves plānu izstrāde.

3. **Likumpārkāpēji var negatīvi reaģēt uz risinājumu** (11. solis). Dažas negatīvas adaptācijas formas ir iespējams paredzēt un izplānot. Piemēram, dažkārt ģeogrāfiskās pārvietošanās vietas ir iespējams noteikt pirms risinājuma, un var īstenot savlaicīgus aizsardzības pasākumus, lai tās padarītu imūnas.

4. **Ir radušās neparedzētas ārējas izmaiņas, kas ietekmē risinājumu.** Piemēram, neparedzēti var tikt samazināts sadarbības partneru budžets, kā dēļ tai jāsamazina problēmas risināšanai ieguldītāis darbs. Tā kā problēma pati neizzudīs, vienīgais risinājums ir plānu maiņa.

Procesa novērtējumiem nepieciešama informācija. Šī informācija galvenokārt tiks iegūta no problēmas risināšanas komandas biedriem, tādēļ ir svarīgi, lai viņi dokumentētu savas darbības. Plānojot risinājumu, jāatbild uz šādiem jautājumiem: kādas darbības tiek dokumentētas, kurš un cik precīzi tās protokolē?

Procesa novērtējuma kontrolsaraksts

Kam būtu jāriņķojas?

Policijas vienības Sadarbības partneri valsts pārvaldē Sabiedrības grupas Uzņēmumi Citi

Kas viņiem būtu jādara?

Vai viņi ir spējīgi rīkoties?

Juridiskā vara Neformālā ietekme Resursi Zināšanas

Kad viņiem būtu jāriņķojas?

Datums un laiki Saskaņošana ar citiem

Pret kuru vai ko būtu jābūt vērstai rīcībai?

Cilvēki Vietas (...)

Vai rīcība tika īstenota atbilstoši?

Veids Intensitāte Ilgums

Vai ir rezerves plāni?

Kļūdaini plāni Neveiksmīgs komponents Pielāgošanās Ārējās izmaiņas

47. Iemācieties izmantot kontroles elementus

Novērtējot risinājumu, atbildiet uz trim jautājumiem:

1. Kas bija īstenotais risinājums? Uz šo jautājumu atbild procesa novērtējums (46. solis).
2. Vai problēma samazinājās? Uz šo jautājumu var atbildēt, salīdzinot problēmas līmeni pēc risinājuma ar iepriekšējo problēmas līmeni.
3. Ja problēma ir samazinājusies, pajautājiet, vai šo samazinājumu izraisīja risinājums vai kas cits? Parasti problēmas samazinājumam ir daudz alternatīvu skaidrojumu.

Lai atbildētu uz trešo jautājumu, jāizmanto kontroles. Kontrolu mērķis ir izslēgt alternatīvus skaidrojumus. Dažādiem alternatīviem skaidrojumiem nepieciešami dažādi kontroļu veidi, kas aprakstīti turpmāk:

Izmēra izmaiņas. Ja daudzdzīvokļu nama iemītnieku skaits ir samazinājies, paredzams, ka arī zādzību skaits samazināsies, jo ir mazāk potenciālo upuru. Mērķu samazināšanās ir alternatīvs skaidrojums tam, ka samazinājums radies ieviešanas dēļ. Lai kontrolētu izmēra izmaiņas, izdaliet iepriekšējo zādzību skaitu un to skaitu pēc reakcijas īstenošanas ar apdzīvoto dzīvokļu skaitu pirms un pēc reakcijas! **Tabulā** redzams, ka šķietamo zādzību samazinājumu daļēji izraisījis apdzīvoto dzīvokļu samazinājums. Ņemot to vērā, tik un tā ir novērojams reakcijas efekts. Ja periodi pirms un pēc reakcijas ir ievērojami atšķirīga garuma, to kontrolē, dalot ar mēnešu skaitu pirms un pēc reakcijas, lai iegūtu zādzību skaitu uz dzīvokli mēnesī.

Koeficientu izmantojums izmēra izmaiņu kontrolē

	Sešus mēnešus iepriekš	Sešus mēnešus vēlāk	Izmaiņas
Zādzības	41	20	-21
Apdzīvoti dzīvokļi	83	73	-10
Zādzības/apdzīvots dzīvoklis	0,494	0,286	-0,208

Aktivitātes cikli. Cilvēku aktivitāte svārstās pa dienām, nedēļām un mēnešiem. Daži visizplatītākie cikli ir braukšana uz darbu un no tā, skolas, darba un atpūtas vietu apmeklēšana, kā arī svētki un atvaļinājumi. Šādi cikli izraisa regulāras problēmu izmaiņas. Lai kontrolētu ciklus, salīdziniet tās pašas cikla daļas pirms un pēc risinājuma.

Problēmas ilgtermiņa tendences. Pirms risinājuma problēmas var pasliktināties vai uzlaboties (26. solis). Neņemot vērā tendences, varētu secināt, ka tas notiek risinājuma dēļ, kaut gan patiesībā tas varētu atgadīties neatkarīgi no tās. Ir divi tendences kontrolēšanas veidi. Pirmā metode paredzēta problēmas novērtēšanai ilgi pirms risinājuma, lai varētu noteikt tendences. Reakcijas ietekmi pierāda ievērojamas novirzes no pašreizējās

tendences pēc reakcijas. Iepriekšējie efekti (52. solis) ir problēmas samazinājums reakcijas dēļ, taču tas ir noticis pirms reakcijas pilnīgas īstenošanas. Pirms īstenošanas tas jānošķir no ilgākām tendencēm.

Otrā metode salīdzina cilvēkus vai vietas, uz ko ir vērst risinājums, ar līdzīgu cilvēku vai vietu grupu, uz kuriem reakcija netiek vērstā. To dēvē par kontroles jeb salīdzinājuma grupu. Kontroles grupai jābūt līdzīgai reakcijas grupai attiecībā uz problēmu, taču tā nevar saņemt reakciju. Kontroles grupa parāda, kas būtu noticis ar reakcijas grupu, ja tā nesaņemtu iejaukšanos. Ja reakcijas grupa mainās atšķirīgi no kontroles grupas, tas pierāda reakcijas efektu.

Citi neparedzēti notikumi. Īstenojot reakciju, mainās daudzas citas lietas, no kurām viena vai vairākas varētu izraisīt problēmas samazinājumu. Piemēram, ceļu satiksmes negadījumu samazināšanos var izraisīt nevis negadījumu samazināšanas reakcija, bet gan lēna satiksmes ceļu remontdarbu dēļ, kas tiek veikti aptuveni tajā pašā laikā, kad īsteno reakciju. Standarta pieeja ir kontroles grupas izmantošana, kā tika minēts tendenču izpētē. Kontroles apgabals ir lietderīgs tikai, ja uz to iedarbojas tie paši faktori, kas uz reakcijas apgabalu. Līdz ar to uzzināt, vai ceļu remontdarbi ir sekmēji negadījumu samazināšanos, var, saskaitot negadījumus uz reakcijas un kontroles ceļiem, kurus ietekmē ceļu remontdarbi.

Izmaiņas problēmas noteikšanā. „Pirms un pēc” salīdzinājums ir derīgs tikai, ja problēma ir noteikta tādā pašā veidā gan pirms, gan pēc reakcijas. Noteikšanas atšķirības var izraisīt manāmas problēmas izmaiņas. Izmantojiet tās pašas noteikšanas procedūras pirms un pēc reaģēšanas! Novērojumi pirms un pēc jāveic tajās pašās vietās, tajos pašos laikos, jāvēro tās pašas lietas un viss jāprotokolē tādā pašā veidā. Fotografijas un videomateriāli pirms un pēc reaģēšanas jāuzņem tādā pašā apgaismojumā, no tāda paša leņķa, attāluma un ar tādu pašu attēla apgabala izmēru. Nopratinātājiem gan pirms, gan pēc reaģēšanas jābūt tiem pašiem un jāuzdod tie paši jautājumi tādā pašā kārtībā. Lai noteiktu, vai laika gaitā nav mainījusies protokolēšanas prakse, pārbaudiet oficiālos protokolus!

Dabisks ļoti augsta pakāpes samazinājums. Daudzas problēmas tiek risinātas, jo situācija ir ļoti pasliktinājusies. Līdz ar to risinājumu īsteno, kad problēmas pakāpe ir nenormāli augsta. Taču pat relatīvi stabila problēma svārstīsies. Problēma, kas tagad ir ļoti pasliktinājusies, atgriezīsies normālajā līmenī, pat ja nekas netiks darīts, to dēvē par atgriešanos pie vidējā, un tas attiecas arī uz ļoti zemu pakāpi. Ja risinājuma apgabals ir augstākajā pakāpē, bet kontroles apgabala nav, salīdzinājuma apgabala kontroles var nebūt lietderīgas. Tā vietā izpētiet ilgtermiņa svārstības pirms reakcijas, lai redzētu, vai problēma bija ļoti slikta!

Diagrammā ir ilustrēti daži kontroļu izmantojumi. Vir-

zoties pulksteņa rādītāja virzienā pa diagrammu, „A” grupā redzams 24 mēnešu laika periods, kur risinājums īstenots pirmā gada novembra sākumā. Ir izteikts gada cikls un tendence samazināties, ko neizraisa risinājums. Smaile novembrī pēc risinājuma liecina, ka tas izraisa pretēju efektu.

Grupā „B” redzams „pirms un pēc” salīdzinājums (2003. gada augusta – oktobra vidējais, kas salīdzināts ar 2003. gada novembri – 2004. gada janvāri), kas liecina, ka problēma ir saasinājusies pēc risinājuma.

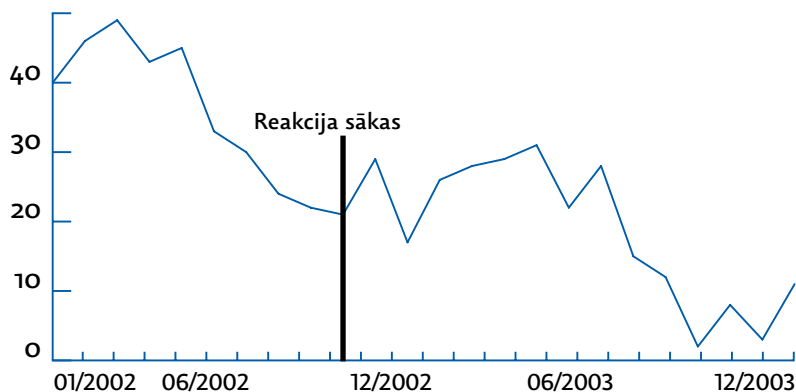
„C” grupā ir pievienots salīdzinājuma apgabals. Tūlītējs „pirms un pēc” salīdzinājums parāda, ka risinājuma apgabalā situācija ir labāka nekā salīdzinājuma apgabalā, taču ciklisko efektu dēļ nav iespējams pārāk paļauties uz

šiem konstatējumiem. Salīdzinot trīs mēnešus pirms reakcijas ar tiem pašiem trim mēnešiem pēc gada, redzams noziedzīgu nodarījumu sēriju ciklisks raksturs.

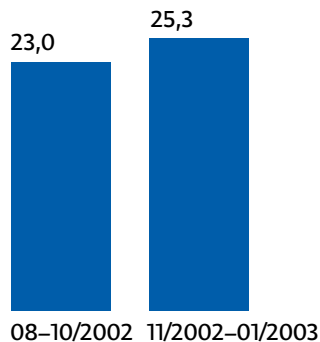
Taču, tā kā daļu samazinājuma abās grupās var izraisīt vispārēja tendence samazināties, grupā „D” redzama labāka reakcijas ietekmes aina. Pirms reakcijas apstrādātais apgabals konsekventi ir sliktāks par salīdzinājuma apgabalu. Pēc risinājuma abi ir aptuveni vienādi. Turklāt arī traucējošais novembra kulminācijas punkts šķiet nesaitīts ar reakciju, jo tas parādās arī kontroles tendencē. Reakcija šķiet efektīva, taču tā nav krasa, līdz ar to tās uzlabojumus varēja viegli noslēpt aiz kontrolējamajiem faktoriem: tendencēm, cikliem un neparedzētiem notikumiem.

Daži kontroļu izmantojumi

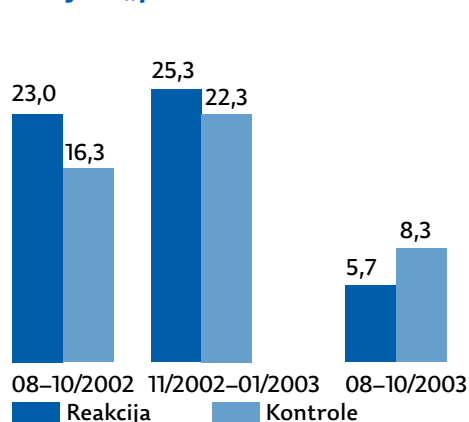
A. Risinājuma apgabala ikmēneša laika līkne

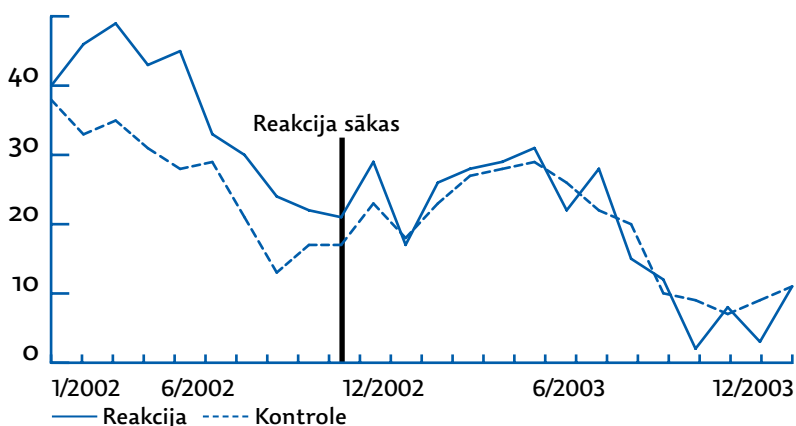
B. Trīs mēnešu vidējais „pirms tam” līdz trīs mēnešu vidējam „pēc tam”

C. Trīs mēnešu vidējais „pirms tam” līdz to pašu trīs mēnešu vidējam „pēc tam”

D. Ikmēneša laika līknes reakcijas un kontroles apgabaliem

48. Apsveriet pārvietošanos telpā un laikā

Ģeogrāfiska pārvietošanās notiek, ja iejaukšanās bloķē noziedzīga nodarījuma vai kārtības traucēšanas iespējas objektā vai apvidū un likumpārkāpēji pārvietojas uz citiem objektiem vai apvidiem, lai izdarītu pārkāpumus. Arī laika pārvietošanās izriet no sekmīgas prevencijas, taču šajā gadījumā likumpārkāpēji pārceļ noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laiku uz citām stundām vai dienām.

Likumpārkāpējiem var būt sarežģīti pārcelties uz citām vietām, jo vieglas noziedzīgu nodarījumu vai kārtības traucēšanas iespējas ir ierobežotas (16. solis). Mērķi var koncentrēties dažās vietās, bet citās ne (16. solis). Ne visās, bet dažās vietās var atrast vājus potenciālos upurus (29. solis). Dažos objektos ir nepietiekama uzvedības kontrole, bet citos tā ir spēcīga (28. solis). Pastāvošās izdevības ir jau esoši „degpunkti” vai no likumpārkāpējiem slēptas vietas, kas atrodas tālu vai nav zināmas kā ienesīgas pārkāpumu izdarīšanas vietas.

Ja likumpārkāpēju „degpunkts” tiek sagrauts, viņi parasti neveltīs daudz laika meklēšanai tālu no tā. Tātad, ja likumpārkāpēji pārceļas, viņi visticamāk pārcelsies uz vietu sākotnējā „degpunkta” tuvumā. Kā redzams diagrammā, varbūtība, ka likumpārkāpēji pārcelsies uz izdevīgu vietu, samazinās, jo tālāk šī vieta atrodas no sākotnējā „degpunkta”. Turklāt ne visas vietas ir piemērotas likumpārkāpējiem. Izdevības nav vienādi izkliedētas pa teritoriju.

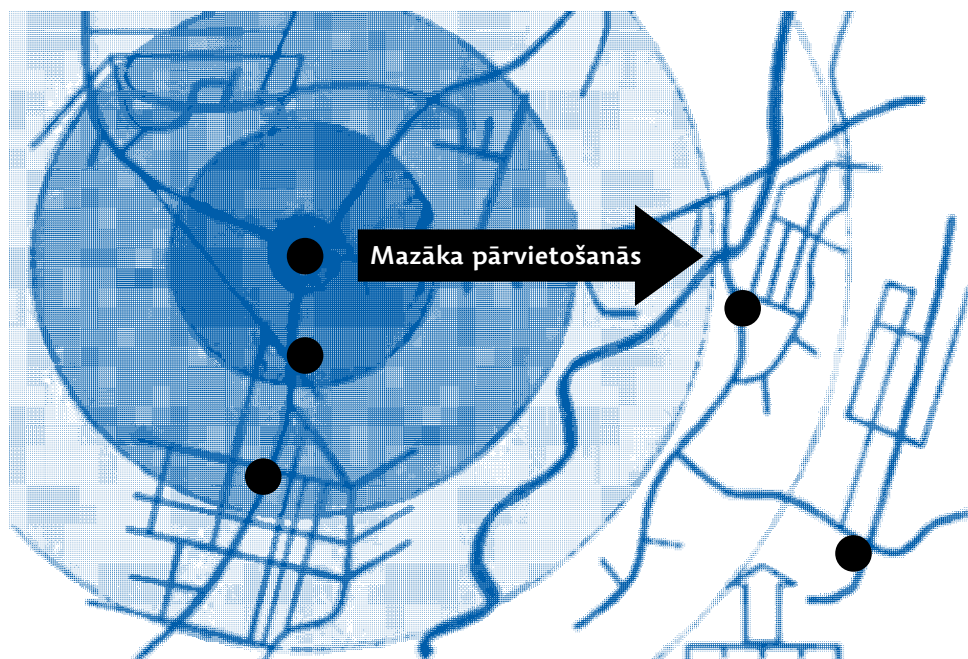
Šajā kartē ar rombiem apzīmētas vietas, kam ir sākotnējam „degpunktam” līdzīgas pazīmes. Visticamāk, ka visvairāk pārvietošanās ietekmēs vietas, kas atrodas vis-

tuvāk sākotnējai vietai. Papildus attālumam arī dabiski kustības šķēršļi var ierobežot pārvietošanos. Diagrammā redzams, ka upe, kas plūst no ziemeļaustrumiem uz dienvidrietumiem, samazina pārvietošanās iespējas uz austrumiem. Ja tas ir zināms, var piemērot pārvietošanās pretpasākumus ar risinājumu visriskantākajās vietās.

Ja notiek pārvietošanās telpā vai laikā, visticamāk noziedzība pārcelsies uz vietām un laikiem, kas ir ļoti līdzīgi prevencijas ietekmētajām vietām un laikiem. Šādi maiņai nepieciešams mazāk pūļu, zināšanu un riska, nekā pārceļoties uz ļoti atšķirīgām vietām un laikiem. Visticamāk likumpārkāpēji centīsies nogaidīt reakcijas beigas, kas izskaidro Lorensa Šermana (*Lawrence Sherman*) atklājumu, ka bargu pasākumu ietekme samazinās. Ja likumpārkāpēji nevar nogaidīt līdz reakcijas beigām, vislielākās iespējas ir noziedzību pārvietot uz vispazīstamākajām vietām un laikiem. Kā norāda Pols un Patrīcija Brantingemi (*Paul and Patricia Brantingham*), ir iespējams paredzēt visticamākās pārvietošanās vietas. Taču tam nepieciešamas precīzas zināšanas par noziedzīga nodarījuma izdevībām pašreizējā situācijā.

Ja notiek ģeogrāfiska pārvietošanās, tā var izkropļot secinājumus par efektivitāti. 1. tabulā nākamā lapā redzams, kā tas var notikt. Šajā piemērā ir trīs līdzīgi apgabali ar vienādu noziedzīgu nodarījumu skaitu pirms iejaukšanās: 1) apstrādes apgabals; 2) apstrādes apgabalam tuvumā esošs apgabals; 3) no apstrādes apgabala attāls apgabals. Apstrādātajā apgabalā ir samazinājums par 25 noziedzīgiem nodarījumiem. Taču tuvumā esošajā apgabalā

Ģeogrāfiskās pārvietošanās samazinājums attālinoties no „degpunkta” epicentra

ir pieaugums par 10 noziedzīgiem nodarījumiem. Tas rosina domāt, ka gadījumā, ja apstrādes apgabalā nekas netiktu darīts, arī tajā būtu pieaugums par 10 noziedzīgiem nodarījumiem. Līdz ar to neto samazinājums ir 35 (par 25 noziedzīgiem nodarījumiem iekļaušanās apgabalā un pieaugums par 10 noziedzīgiem nodarījumiem, kas tika novērsti).

1. tabula. Tuvu un tālu kontroles apgabalu izmantojums ģeogrāfiskās pārvietošanās kontrolēšanā

	Pirms	Pēc	Atšķirības	Aprēķinātā neto ietekme
Apstrāde	100	75	-25	
Tuvumā esošs apgabals	100	110	+10	-35
Attāls apgabals	100	100	0	-25

Taču šie papildu 10 noziedzīgi nodarījumi varēja rasties ģeogrāfiskās pārvietošanās dēļ. Labāk salīdzinājumam būtu izmantot attālu kontroles apgabalu. Kā kontrole attāls apgabals rosina domāt, ka gadījumā, ja neveiktu apstrādi, noziedzīgs nodarījums nebūtu mainījies nedz apstrādes, nedz tuvajos apgabalos. Tas norāda, ka apstrāde izraisīja samazinājumu par 25 noziedzīgiem nodarījumiem apstrādes apgabalā, bet tuvējā apgabalā pieaugumu par 10 noziedzīgiem nodarījumiem (pārvietošanu), pret kopēju samazinājumu par 15 noziedzīgiem nodarījumiem. Kaut arī programma ir efektīva, tā nav tik efektīva, cik sākotnēji plānots. 51. solī paskaidrotas formulas, lai novērtējot efektivitāti, tiktu ņemta vērā pārvietošanās.

Kā novērtējuma daļu centieties atlasīt divus salīdzinājuma apgabalus: vienu apstrādes apgabala tuvumā ar līdzīgām noziedzīgu nodarījumu izdevībām, lai noteiktu ģeogrāfisku pārvietošanos un izplatīšanos, 51. solis, bet otru, lai izmantotu kā kontroles apgabalu. Kontroles apgabals jāpasargā no pārvietošanās ar attālumu vai citu šķērslī, piemēram, ceļu vai upi. Lai atlasītu derīgus kontroles un pārvietošanās apgabalus, jānojaus likumpārkāpēju ierastie kustības modeļi, jo kontroles apgabalam jābūt ārpus viņu klejpojumu teritorijas, bet pārvietošanās apgabalam jāatrodas tajā.

Laika pārvietošanās likumpārkāpējiem var būt vieglāka par ģeogrāfisko pārvietošanos, jo tā prasa mazāk darbu. Laika pārvietošanās var notikt 24 stundas dienā, ja, piemēram, prevencija ierobežo noteiktus laikus, taču citus atstāj neaizsargātus. Tā var notikt arī nedēļas laikā vai ilgākos periodos.

Ja novērtējumā salīdzina laiku ar prevencijas risinājumu un laiku bez tā, var tikt skartas laika kontroles. 2. tabulā redzamā apstrāde notiek sestdienā un svētdienā. Šajās dienās vidējais noziedzīgu nodarījumu skaits samazinājās par 25 noziedzīgiem nodarījumiem pēc apstrādes, bet noziedzīgi nodarījumi pirmdienās un piektdienās pieauga par 10. Vai tas notika laika pārvietošanās dēļ? Derīgākas kontroles var būt nedēļas vidus dienas, jo tām ir mazāk kopīga ar nedēļas nogali nekā pirmdienām un piektdienām.

Izplatīta laika pārvietošanās forma ir nogaidīt, kamēr prevencijas pasākumi beigsies. Īpaši jutīgi pret šo laika pārceļšanos formu ir tiesībaizsardzības pasākumi, jo tie pēc definīcijas ir islaicīgi. Ja iekļaušanos var uzturēt (pretstatā pasākumiem), likumpārkāpēji nevar nogaidīt, līdz tā beidzas. Tad likumpārkāpēji saskaras ar sarežģītu izvēli – pārcelties uz nepievilcīgākām vietām vai mērķiem vai īstenot jaunas taktikas vai noziedzīgus nodarījumus. Ja šīs iespējas ir pārāk sarežģītas, neienesīgas, riskantas vai citādi nevilinošas, viņi var izdarīt mazāk pārkāpumu.

2. tabula. Nedēļas dienu izmantošana laika pārvietošanās kontrolē

	Nedēļas dienas	Pirms	Pēc	Atšķirības	Aprēķinātā neto ietekme
Apstrāde	Sestdienas un svētdienas	100	75	-25	
Tuvumā esošs apgabals	Pirmdienas un piektdienas	100	110	+10	-35
Attāls apgabals	Otrdienas līdz ceturtdienas	100	100	0	-25

49. Pētiet pārvietošanos ar citiem mērķiem, taktikām un noziedzīgu nodarījumu veidiem

Papildus ģeogrāfiskai un laika pārvietošanai likumpārkāpēji var mainīt mērķus, taktiku vai noziedzīgus nodarījumus.

Mērķa pārvietošanas gadījumā likumpārkāpēji nesen aizsargātus mērķus maina pret citiem mērķiem. 1970. gadā, kad stūres saslēgi kļuva obligāti visiem jaunajiem Lielbritānijā pārdotajiem automobiļiem, jaunu automobiļu zādzības no 20,9 % visu nozagto automobiļu 1969. gadā samazinājās līdz 5,1 % 1973. gadā. Tomēr vispārējais automobiļu zādzību koeficients palika aptuveni nemainīgs, jo likumpārkāpēji no jaunākiem, aizsargātākiem transportlīdzekļiem pievērsās vecākiem un nepasargātākiem. Šis ir viens no nedaudzajiem dokumentētajiem gadījumiem, kad pārvietošanās likvidēja lielāko daļu prevencijas ieguvumu, vismaz īstermiņā. Ilgākā laika posmā izrādījās, ka šis ierīces ir samazinājušas zādzības īslaicīgam izmantojumam. Kā parāda šis gadījums, likumpārkāpēji viegli maina ļoti līdzīgus mērķus. Mērķa pārvietošanās nav tik ticama, ja alternatīvie mērķi nelīdzinās vecajiem mērķiem.

42. soli redzams, kā ģeogrāfiska vai laika pārvietošana var sabojāt kontroles grupas. Ja prevencijas pūļu novērtējumā izmanto mērķa kontroles grupu, tā var tikt līdzīgi sabojāta. Iztēlojieties risinājumam, lai iepirkšanās centrā samazinātu somiņu zādzības sievietēm, kuras vecākas par 60 gadiem! Lai aprēķinātu, kāda būtu vecāku sieviešu somiņu zādzību tendence, ja nekas netiktu darīts, tiek izvērtētas somiņu zādzības sievietēm vecumā no 45 līdz 59 gadiem. Ja, mums nezīn, zagļi būtu pārvietojušies no aizsargātu vecu sieviešu uz neaizsargātu pusmūža sieviešu somiņu zagšanu, mēs secinātu, ka somiņu zādzību skaits ir pieaudzis bez konkrēta risinājuma. Salīdzinot šīs kontroles mērķa grupas izmaiņas ar iejaukšanās grupas izmaiņām, kļūdaini palielinātu iejaukšanās efektivitāti. Labāka kontroles grupa būtu jaunākas sievietes, piemēram, vecumā no 30 līdz 44 gadiem vai pat labāk – vīriešu kārtas pircēju maku zādzības. Kaut arī neviena alternatīva nav ideāla, tās ir labākas, jo paredzama mazāka pārvietošanās uz atšķirīgiem mērķiem. Vai par kontroles apgabalu atlasīt citu iepirkšanās rajonu, bet šajā gadījumā būtu jāsaņem no ģeogrāfiskas izplatīšanās vai pārvietošanās kaitējuma (48. un 51. solis).

Taktiska pārvietošanās notiek, ja likumpārkāpēji maina taktiku vai rīcību. Piemēram, viņi var izmantot dažādus instrumentus, lai uzlauztu labākas atslēgas. Vai datoru hakeri var mainīt programmas, lai uzlauztu uzlabotu drošības sistēmu. Medicīnā dažas baktērijas spēj ātri pārveidoties, līdz ar to zāles, kas iedarbojas pret vienu baktērijas veidu, kļūst mazāk efektīvas, bet mutācijas

pazīmes – spēcīgākas. Viens no veidiem, kā to uzveikt, ir plaša spektra ārstniecība, kas ir iedarbīga pret daudzām mutācijām. Līdzīgi „plaša spektra” risinājumi pasargā no likumpārkāpēju izmantotajām pašreizējām metodēm un šo taktiku daudzajām modifikācijām. Plaša spektra iejaukšanās liek likumpārkāpējiem krasi mainīt uzvedību, ko viņi var nespēt. Pols Ekbloms apraksta izmēģinātu taktisku pārvietošanos pēc tam, kad Lielbritānijas pasta nodaļas uzstādīja barjeras, lai novērstu laupīšanas pieletes. Daži likumpārkāpēji centās izmantot uzstātajus vākus. Tomēr šī taktika maina nebija īpaši sekmīga, un pārvietošanās bija ierobežota. Barjeras ir plaša spektra iejaukšanās piemērs, jo tās spēja uzveikt jaunas taktikas.

Vēl viens pārvietošanās veids, kam jāpievērš uzmanība, ir noziedzīga nodarījuma veida maiņa. Likumpārkāpēji no transportlīdzekļu zādzībām var pievērsties to aplaupīšanai vai nolaupīšanai. Dažkārt reakcijas uz kādu noziedzīgu nodarījuma veidu tiek novērtētas, salīdzinot ar līdzīgu noziedzīgu nodarījuma veida bez preventīvas reakcijas tendenci. Piemēram, transportlīdzekļu zādzību iejaukšanās novērtējumā var kā kontroli atlasīt zādzības no transportlīdzekļiem.

Tie paši kaitējuma un aizsardzības principi, kas atklāti citās pārvietošanās formās, attiecas uz taktikas un noziedzīga nodarījuma veida pārvietošanos. Ja taktika vai noziedzīga nodarījuma veids ir ļoti līdzīgi risinātajai taktikai vai noziedzīga nodarījuma veidam, pārvietošanās var kaitēt šīm kontrolēm. Mazāk pakļautas kaitējumam ir atšķirīgas taktikas un noziedzīga nodarījuma veidi. Taču, ja tie ir pārāk atšķirīgi, tie nav lietderīgi kontrolei.

Šai problēmai nav ideāla risinājuma, un ir jāievēro kompromisi. Tādēļ bieži ir grūti saprast, vai notiek pārvietošanās, un spriest par iejaukšanās efektivitāti. Šīs grūtības vairo tas, ka vienlaicīgi var notikt vairākas pārvietošanās formas. Dažkārt viena pārvietošanās forma liks īstenot arī citu formu. Mērķa pārvietošanai var būt nepieciešama taktikas maiņa, turklāt, ja jaunie mērķi neatrodas turpat, kur iepriekšējie, notiks arī ģeogrāfiska pārvietošanās.

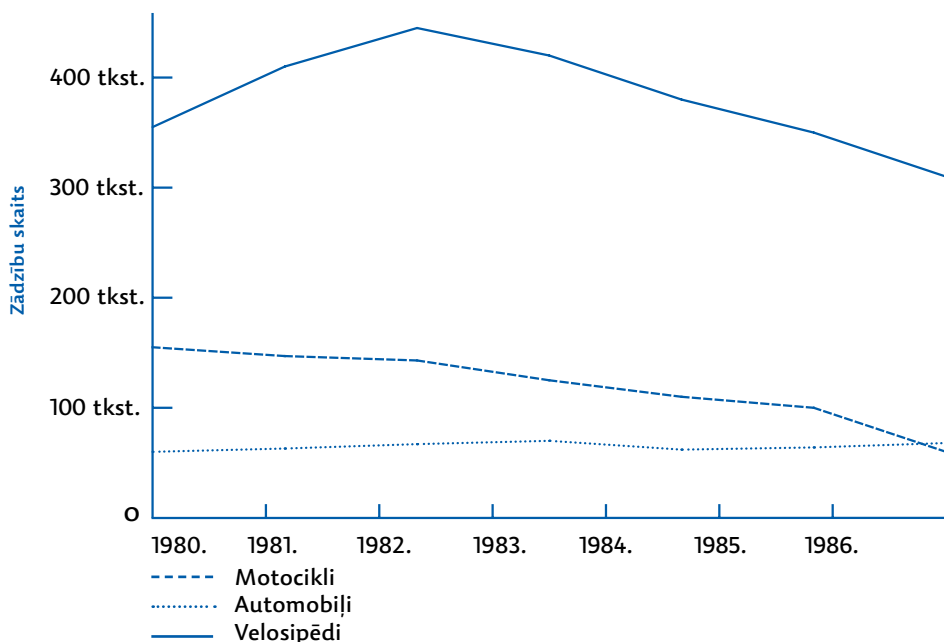
Pārvietošanos nevar atrast, ja to nemeklē. Tas nozīmē, ka rūpīgi jāizpēta problēma un jāiztēlojas visticamākās pārvietošanās formas. Vai ir citas noziedzīgu nodarījumu vai kārtības traucēšanas izdevības, kas ir līdzīgas izdevībām, ko Jūsu cenšaties bloķēt? Vai likumpārkāpēji viegli atklās šīs izdevības? Pārvietošanās izdevību meklēšana pirms reakcijas formulēšanas sniedz divas priekšrocības. Pirmkārt, ir iespējams izstrādāt pasākumus, lai pārvietošanos noteiktu, ja tāda rastos. Bet galvenais ir iespējams izstrādāt pretpasākumus pārvietošanās novēršanai.

Mērķa pārvietošanās pētījums: likums par ķiverēm un motociklu zādzību samazināšanās

Vācijā, tāpat kā citur, stājoties spēkā likumam par ķiverēm, ievērojami samazinājās motociklu zādzību skaits. Pēc tam, kad 1980. gadā tika ieviests likums, likumpārkāpējiem, kuri gribēja nozagt motociklu, bija jāņem līdzi ķivere, vai arī viņus ļoti ātri atklātu. Diagrammā redzams, ka līdz 1986. gadam motociklu zādzības bija samazinājušās par trešdaļu no 1980. gada līmeņa, proti, no aptuveni 150 000 līdz 50 000. Iespējams, pakāpeniskais samazinājums atspoguļo spēcīgāku noteikumu izpildi un aizvien lielākas zināšanas par prasību. Šis fakts liecina, ka motociklu zādzībām ir lielāks oportūnistiskais komponents nekā varētu domāt. Tas, ka Vācijā bija pieejami izcili zādzību dati, ļāva pētniekiem izanalizēt, vai motociklu zādzību samazinājums ir izraisījis mērķa pārvietošanos uz automobiļu vai velosipēdu, vai cita veida transporta zādzību.

Pārējās divas līnijas parāda kopējo automobiļu un velosipēdu zādzību skaitu valstī tajos pašos gados. Tās sniedz nelielus pierādījumus par pārvietošanos: no 1980. līdz 1986. gadam automobiļu zādzības pieauga par 10 %, t. i. no 64 000 līdz 70 000. Arī velosipēdu zādzību skaits palielinājās no 1980. līdz 1983. gadam, taču perioda beigās atkal samazinājās līdz 1980. gada līmenim. Kopumā ir skaidrs, ka tikai neliela daļa no 100 000 ar likumu par ķiverēm izgābto motociklu tika pārvietota uz citu transportlīdzekļu zādzībām.

Šī tendence nebūt nav pārsteidzoša. Motocikli var šķīst īpaši vilinoši, lai tos nozagtu. Jauniem vīriešiem, kādi ir lielākā daļa zagļu, ar tiem patīk braukt daudz vairāk nekā ar velosipēdiem. Pat, ja nolūks ir tikai vēlu vakarā nokļūt mājās, motocikls sniedz ievērojamas priekšrocības, jo īpaši, ja jādodas tālāk par dažām jūdzēm. Motociklus var būt vieglāk nozagt nekā automobiļus, jo, lai tos iedarbinātu, nav jāielaužas. Tāpat kā velosipēdi, arī automobiļi nav tik aizraujoši kā motocikli, un, lai tos darbinātu, vajadzīgas lielākas zināšanas.

Avots: Mayhew, Pat and colleagues (1989). „Motorcycle Theft, Helmet Legislation and Displacement”. *Howard Journal of Criminal Justice*, 28:1–8.

50. Vērojiet, vai teritorijā neienāk citi likumpārkāpēji

Šīs rokasgrāmatas trīs principi ir:

1. Lai izraisītu problēmas, nepietiek tikai ar likumpārkāpējiem.
2. Cilvēki nevar izdarīt likumpārkāpumus, ja nav izdevības struktūras, kas šādu uzvedību atbalsta.
3. Izdevības struktūru maiņa var krasi samazināt problēmas.

Rokasgrāmatā tiek uzskatīts, ka risinājumi, kas vērsti tikai uz likumpārkāpēju likvidēšanu, ierobežoti ietekmē problēmas. Kad likvidēti daži likumpārkāpēji, uz īsu laiku problēma var samazināties, taču pēc tam, lai izmantotu izdevības, atgriežas iepriekšējie likumpārkāpēji vai arī tās sāk izmantot jauni likumpārkāpēji. To dažkārt dēvē par likumpārkāpēju pārvietošanos. Likumpārkāpēju dabiska pārvietošanās var būt lēna, jo īpaši, ja izdevības ir maz zināmas. Taču, ja kāds noziedzīga nodarījuma izdevības atklāja pagātnē, citi tās atkal atklās nākotnē. Ja iepriekšējie likumpārkāpēji ir likvidēti, izmantojot ieslodzījumu, daži var atgriezties, lai izmantotu izdevības pēc izlaišanas no cietuma.

Jauni likumpārkāpēji, kurus piesaista izdevības, var sekmēt ilgtermiņa noziedzības ciklus. Tam par piemēru var būt banku aplaupīšanas daļā ASV. Dažus gadus šo noziedzīgu nodarījumu skaits būs liels, bet tad tie vairākus gadus samazināsies, lai vēlāk atkal uzliesmotu un atsāktu ciklu. Saskaņā ar vienu no hipotēzēm laupīšanas kulminācijas gados bankas sāk īstenot ļoti daudz preventīvas pasākumu, un lielākā daļa likumpārkāpēju tiek notverti un ieslodzīti. Šie centieni banku aplaupīšanas samazina. Pēc vairākiem gadiem, kad notikušas dažas banku aplaupīšanas, banku drošība pavājinās un banku aplaupīšanas izdevības pieaug. Tad jauni likumpārkāpēji sāk izmantot nepietiekamo drošību, un sākas jauns laupīšanu un preventīvas vilnis. Šī hipotēze pievērš uzmanību faktam, ka, lai iedarbotos, nepietiek tikai ar tiesībsardzību, bet preventīvas ieguvumi jāuztur, lai tie nezaudētu efektivitāti.

Patiesībā diezgan bieži nākas lasīt problēmu risināšanas centienu aprakstus, kas sākas ar nesekmīgu tiesībsardzības centienu aprakstu. Visās situācijās atgriežas iepriekšējie likumpārkāpēji vai viņus aizvieto jauni. Ir trīs veidi, kādos jauni cilvēki ir pakļauti likumpārkāpšanas izdevībām:

1. Viņi tām ir pakļauti parastās ikdienas gaitās. Piemēram, policija aiztur jaunus vīriešus, kuri zog lietas no neaizslēgtiem automobiļiem pilsētas centrā, taču

neaizslēgtie automobiļi ar lietām tajos paliek turpat. No daudziem cilvēkiem, kuri ikdienā izmanto pilsētas centru, daži pamanīs šos automobiļus un izmēģinās roku zagšanā. Ja gūs sekmes, daži no viņiem turpinās zagt no automobiļiem.

2. Viņi ir pakļauti noziedzības izdevībām ar draugu un paziņu neoficiālo tīklu starpniecību. Cilvēki, kuri jau ir pieredzējuši noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas vai kārtības traucēšanas izdevību izmantošanā, var lūgt citus viņiem palīdzēt vai izmēģināt šo pieredzi. Tā kā reti izdodas sekmīgi likvidēt visus likumpārkāpējus uz ilgu laiku, parasti ir daudz cilvēku, kuri var iepazīstināt jaunos ar šīm izdevībām.
3. Viņi atklāj noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas izdevības strādājot. Zagtu priekšmetu uzpircējs var noalgot jaunus kramplaužus, ja iepriekšējie viņam vairs nevar piegādāt precī. Ja tiek organizēta substitūcija, suteners var atlasīt jaunas prostitūtas, lai aizpildītu „vakances”. Grupējumi var uzņemt jaunus dalībniekus, lai aizvietotu iepriekšējos. Ir izteikts pieņēmums, ka pieaugušie narkotiku izplatītāji, kam par apsūdzībām saistībā ar narkotikām tiktu piemēroti stingrāki sodi, riskantāko uzdevumu veikšanai sāka noalgot jauniešus, jo jauniešiem, kurus pieķer ar narkotikām, sodi ir daudz mazāki nekā pieaugušajiem.

Kā uzzināt, ka teritorijā ienāk likumpārkāpēji? Visticamākā metode ir salīdzināt ar problēmu saistīto likumpārkāpēju vārdus pirms risinājuma ar to likumpārkāpēju vārdiem, kuri saistīti ar problēmu, pēc risinājuma. Ja vārdi atšķiras, iespējams, ienāk jauni likumpārkāpēji. Šo pieeju sarežģī tas, ka reti ir pieejams pilnīgs iesaistīto likumpārkāpēju saraksts. Līdz ar to nav skaidrs, vai jaunie vārdi tiešām ir jaunie likumpārkāpēji, vai viņi kādu laiku ir bijuši problēmā iesaistīti, bet tikai nesen atklāti.

Lietderīgas var būt likumpārkāpēju nopratināšanas. Likumpārkāpēji var pateikt, kad iesaistījušies problēmā, kā tajā iesaistījušies un kurš vēl ir iesaistīts. Turklāt viņi var sniegt informāciju par taktikas un cita veida pārvietošanos. Tomēr likumpārkāpēji var nebūt atsaucīgi un uzticami (10. solis).

Dažkārt precīza noziedzīga nodarījuma izdarīšanā izmantoto metožu izpēte var sniegt ieskatu par to, vai ir iesaistīti jauni likumpārkāpēji. Ja taktika krasi atšķiras no iepriekš izmantotās, iespējams, ka darbojas jauni likumpārkāpēji. Taču ir arī iespējams, ka iepriekšējie likumpārkāpēji ir mainījuši taktiku.

Stingru mēru pieņemšanas un vides modifikāciju apvienošana: „izbraukuma” prostitūtu kontrolēšana Finsberija parkā

Rodžers Metjūzs (*Roger Matthews*) apraksta Londonas prostitūcijas problēmu Finsberija parka apkārtnē. Atkārtoti policijas īstenoti stingri pasākumi vairāku gadu garumā nav ļāvuši kontrolēt prostitūcijas tirgu, jo prostitūtas vienkārši atgriezās tajā pašā apvidū. Kad pasākumus apvienoja ar ielu barjerām, lai vīriešiem būtu grūtāk, automobiļos braucot pa apvidu, atrast prostitūtas, krasi samazinājās prostitūtu aktivitātes līmenis. Metjūzs apgalvo, ka samazinājums tika panākts, apvienojot stratēģijas, proti, likumpārkāpēju likvidēšana ar tiesībsardzību un izdevības bloķēšana ar ielu barjerām. Svarīgs iemesls, kādēļ šīs iejaukšanās bija sekmīgas, ir tas, ka prostitūtas nebija nopietni nodevušās šim naudas pelnīšanas veidam. Dažas no viņām bija narkomānes vai atradās suteneru pakļautībā. Taču visizplatītākie iemesli, kādēļ viņas strādāja par prostitūtām, bija iespēja nopelnīt vairāk naudas nekā citā darbā, turklāt viņām patika neatkarība un iepazīšanās ar dažādiem vīriešiem. Daudzas ieradās Finsberija parkā no nomaļām apkaimēm, lēto vilcienu biļešu dēļ. Kopā ar citām sievietēm viņas īrēja istabas kādā no apkaimes daudzajiem viesu namiem vai dienesta viesnīcām vai arī sniedza pakalpojumus klientu automobiļos. Laikā, kad nenodarbojās ar prostitūciju, daudzas strādāja par bārmenēm, „go-go” dejotājām vai pārdevējām. Iespējams, tas, ka viņas nebija relatīvi nopietni nodevušās prostitūcijai un viņām bija alternatīvi naudas pelnīšanas veidi, ļauj izskaidrot, kādēļ pētnieki nevarēja rast daudz pierādījumu Finsberija parka prostitūtu pārvietošanai uz citiem tuviem Londonas rajoniem.

51. Esiet modri attiecībā uz neparedzētiem ieguvumiem

Ir iespējams, ka ieviešanas ietekme netiek pietiekami novērtēta, ja neņem vērā ieguvumu izplatīšanos (13. solis). Var secināt, ka ieviešanas nav pūļu vērtā vai ka tā nelikvidē problēmu. Tas ir īpaši iespējams, ja kontroles grupu skar izplatīšanās.

Kontroles grupas parāda, kas notiktu ar problēmu, ja nekas netiktu darīts (47. solis). Tām jābūt pēc iespējas līdzīgākām apstrādes grupām, taču tās nedrīkst ietekmēt apstrāde. Ja prevencija izplešas kontroles apgabalā, radīsies maldīgs iespaids, ka situācija uzlabotos, ja netiktu īstenots risinājums. Šā nepareizā secinājuma dēļ programmas efektivitāte netiks pietiekami novērtēta (saistībā ar pārvietošanās jautājumiem skatīt 48. soli).

Keita Bouersa (*Kate Bowers*) un Šeins Džonsons (*Shane Johnson*) iesaka divus veidus, kā atlasīt kontroles apgabalu, ja ir iespējama ieguvumu pārvietošanās vai izplatīšanās. Pirmkārt, ap apstrādes apgabalu var izveidot divas koncentriskas zonas. Prevencija var izplatīties tuvējā buferzonā, taču neskar ārējo kontroles apgabalu. Tas ir iespējams, ja kontroles un apstrādes apgabali ir ļoti līdzīgi un izplatīšanās vai pārvietošanās nesniedz līdz kontroles zonai. Ja šos noteikumus nevar īstenot, jāizmanto otra iespēja. Šajā gadījumā izmanto apstrādes apgabalam tuvumā esošas pārvietošanās/izplatīšanās vietas, taču kontroles apgabali ir plaši atdalīti no apstrādes un izplatīšanās/pārvietošanās apgabaliem. Kontroles īpaši atlasa, lai tās būtu līdzīgas apstrādes apgabalam, taču izolētas no tā. Var atlasīt vairākus kontroles apgabalus, un aprēķināt to vidējo noziedzības koeficientu.

Attēlā nākamā lapā redzams otrās iespējas piemērs. Izvēlojieties risinājumu zādzībām no transportlīdzekļiem Šarlotas centra autostāvvietās (27. solis)! Risinājums atlasa vienu zādzību „degpunktu”. Apkārtējie „degpunkti” ir labas izplatīšanās/pārvietošanās vietas. Iepriekšējās analīzes ir pierādījušas, ka problēmu sekmēja dzelzceļa līnija, kas veda cauri šīm stāvvietām, līdz ar to trešā „degpunkta” stāvvietā uz dienvidrietumiem no dzelzceļa līnijas arī ir lietderīga izplatīšanās un pārvietošanās vieta. Kontroles autostāvvietas neatrodas uz dzelzceļa līnijas un ir pietiekami tālu no reakcijas vietas, tādēļ izplatīšanās un pārvietošanās ir maz ticama.

Lai noteiktu vispārējo risinājuma ietekmi uz problēmu, tostarp izplatīšanās un pārvietošanās efektus, jāatbild uz četriem jautājumiem. Katram jautājumam ir vienkārša formula. Formulu burti atbilst šim modelim:

- ▶ R – noziedzīgu nodarījumu skaits jeb koeficients risinājuma apgabalā.
- ▶ D – noziedzīgu nodarījumu skaits jeb koeficients pārvietošanās/izplatīšanās apgabalā.
- ▶ C – noziedzīgu nodarījumu skaits jeb koeficients kontroles apgabalā.
- ▶ Apakšraksts „a” un „b” norāda, kad noziedzīgs nodarījums ir uzskaitīts (pirms vai pēc reakcijas uzsākšanas). Piemē-

ram, R_a ir noziedzīgu nodarījumu koeficients risinājuma apgabalā pirms reakcijas īstenošanas, bet C_b ir noziedzīgu nodarījumu koeficients kontroles apgabalā pēc reakcijas īstenošanas.

1. **Vai pēc risinājuma problēmas iepriekšējais līmenis mainījās?** Lai iegūtu bruto ietekmi (GE), atņemiet noziedzīgu nodarījumu skaitu apstrādes apgabalā pirms reakcijas no apstrādes apgabala noziedzīgu nodarījumu skaita pēc reakcijas:

$$GE = R_b - R_a$$

Positīvs skaitlis norāda uz problēmas samazinājumu. Nulle nozīmē, ka izmaiņu nav. Bet negatīvs skaitlis norāda, ka situācija ir pasliktinājusies.

2. **Vai risinājums bija izmaiņu cēlonis?** Bouersa un Džonsons iesaka izpētīt apstrādes apgabala proporciju pret kontroles apgabala proporciju pirms un pēc reakcijas, tas ir, dalīt apstrādes skaitu pirms reakcijas ar kontroles skaitu pirms reakcijas un atņemt apstrādes skaitu pēc reakcijas, kas dalīts ar kontroles skaitu pēc reakcijas. Tā iegūst neto ietekmi (NE):

$$NE = \frac{R_b}{C_b} - \frac{R_a}{C_a}$$

Ja neto ietekme ir tuva nullei, risinājums, iespējams, bija neefektīvs, bet, ja NE ir negatīvs, reakcija, iespējams, ir situāciju pasliktinājusi. Jebkurā gadījumā pārvietošanās un izplatīšanās ir neatbilstošas, tādēļ var pārtraukt meklēt atbildi uz šo jautājumu. Taču, ja NE ir pozitīvs, ir pamats uzskatīt, ka risinājums, iespējams, ir uzlabojis situāciju. Tas sekmē izplatīšanās un pārvietošanās iespējamības. Tādēļ jāatbild uz nākamo jautājumu.

3. **Kāds ir pārvietošanās vai izplatīšanās relatīvais izmērs?** Bouersa un Džonsons tā aprēķināšanai iesaka svērtu pārvietošanās daļījumu (WDQ):

$$WDQ = \frac{\frac{D_a}{C_a} - \frac{D_b}{C_b}}{\frac{R_a}{C_a} - \frac{R_b}{C_b}}$$

D_a ir noziedzīgu nodarījumu koeficients izplatīšanās/pārvietošanās apgabalā pēc programmas, bet D_b ir noziedzīgu nodarījumu koeficients šajā apgabalā pirms programmas. Apakšējais skaitlis (saucējs) ir risinājuma efektivitātes mērs, tas ir relatīvs kontrolei. Efektīva programma sniegs negatīvu saucēja skaitli. Augšējais skaitlis (skaitītājs) parāda relatīvo izplatīšanās vai pārvietošanās apjomu. Skaitītājs ir negatīvs, ja ir izplatīšanās, bet pozitīvs, ja ir pārvietošanās. Ja skaitītājs

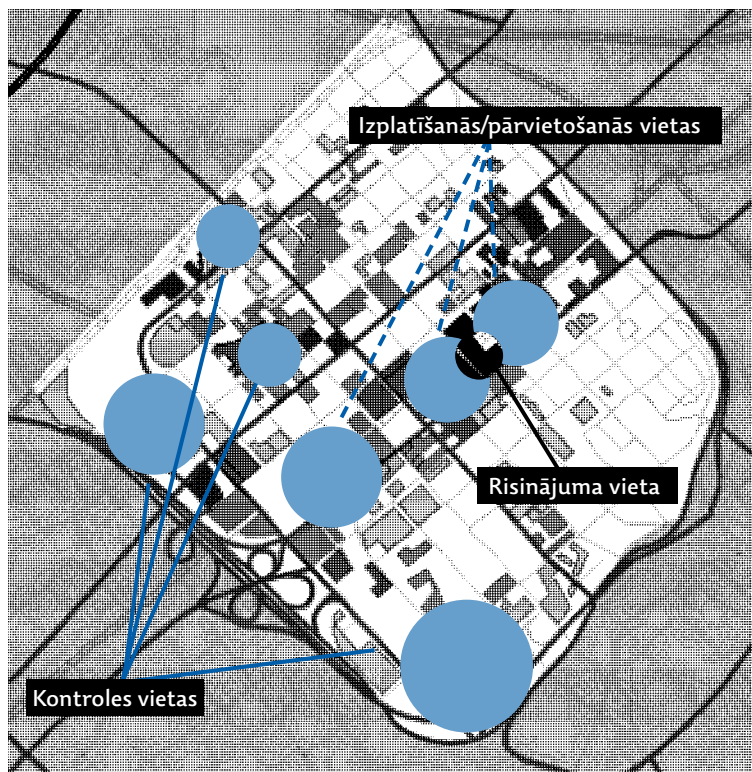
ir tuvu nullei, nav nedz izplatīšanās, nedz pārvietošanās, un WDQ ir nulle, tātad 4. jautājumu var izlaist. Ja WDQ ir pozitīvs, ir izplatīšanās (atcerieties, divu negatīvu skaitļu proporcija ir pozitīva), turklāt, ja tas ir lielāks par vienu, izplatīšanās ietekme ir lielāka par reakcijas ietekmi. Ja WDQ ir negatīvs, ir pārvietošanās. Ja WDQ ir starp nulli un mīnuss vienu, pārvietošanās sabojā daļu risinājuma ietekmes. Teorētiski WDQ var būt mazāks par mīnuss vienu, kas norāda, ka reakcija situāciju pasliktina. Tomēr pētījums liecina, ka šāda parādība ir maz ticama.

4. **Kāda ir reakcijas kopējā neto ietekme (TNE ; tostarp izplatīšanās un pārvietošanās)?** Bouersa un Džonsons iesaka izmantot šo formulu, lai aprēķinātu TNE :

$$TNE = [R_b \text{ Ca/C}_b - R_a] + [D_b \text{ Ca/C}_b - D_a]$$

Pirmajā daļā redzama reakcijas ietekme reakcijas apgabalā. Jo efektīvāka apstrāde, jo lielāks ir šis skaitlis. Otrā daļā parāda izplatīšanās vai pārvietošanās līmeni. Tas būs pozitīvs, ja ir izplatīšanās, bet negatīvs, ja ir pārvietošanās. Jo pozitīvāks ir TNE , jo efektīvāks ir risinājums.

Kontroles un izplatīšanās/pārvietošanās vietu atlase

Autostāvvietas uz ielas
1999. gada „Lexus” LFA uz kvartālu
 □ Zemāks
 ■ Augstāks

52. Paredziet priekšlaicīgu noziedzības samazināšanos

Likumpārkāpēji bieži vien uzskata, ka prevencijas pasākumus īsteno pirms tie patiesībā ir uzsākti. Tas izraisa tā dēvētos prevencijas iepriekšējos ieguvumus (sk. 11. soli). Kaut arī šie iepriekšējie efekti var rasties ne jauši, policija var censties tos tīši izraisīt vai pastiprināt. Lai to sekmīgi paveiktu, policijas rīcībā jābūt derīgam ieskatam par to, kā likumpārkāpēji uztver situāciju, un metodēm, ar ko maldināt likumpārkāpējus par iejaukšanās patieso situāciju.

Marta Smita (*Martha Smith*) ar kolēģiem atrada pierādījumus iepriekšējiem ieguvumiem 40 % situatīvas prevencijas pētījumā, kuru dati ir atklājuši šādus ieguvumus. Viņi ir snieguši sešus iespējamus skaidrojumus par novērotajiem iepriekšējiem ieguvumiem.

1. **Sagatavošanās un notikumu paredzēšanas efekti** rodas, ja likumpārkāpēji uzskata, ka programma jau darbojas pirms tā faktiski ir uzsākta. Piemēram, iespējams, sabiedrībai ir paziņots par īpašuma marķēšanas programmu, taču iedzīvotāji vēl nav mobilizēti, vai televīzūālās uzraudzības kameras ir uzstādītas, taču tās vēl netiek izmantotas.
2. **Publicitātes/dezinformācijas efekti** rodas, ja likumpārkāpēji publicitātes vai baumu dēļ uzskata, ka ir slepena tiesībsardzība. Ar dezinformāciju iespējams vismaz īslaicīgi manipulēt ar likumpārkāpēju uztveri. Dažkārt drīzāk izraudzīti paziņojumi, nevis dezinformācija var būt efektīvi. Bostonas projektā jauniešu slepkavību samazināšanai izmantoja tiešus paziņojumus potenciālajiem likumpārkāpējiem, lai brīdinātu, ka noteiktas darbības izraisīs stingru mēru īstenošanu.
3. **Sagatavošanās un sagraušanas efekti** rodas, ja, gatvojoties prevencijas programmai, ir jāuzrauga prevencijas vietas. Iedzīvotāju aptaujas var brīdināt likumpārkāpējus. Ja apdzīvotajā vietā norit ievērojama, manāma iztaujāšana, problēmu risināšanas projekti var analīzes stadijā izraisīt iepriekšēju reakciju. 20. gadsimta 80. gadu beigās zādzību no mājokļiem problēmas analīzes ietvaros Ņūportas-Ņūsas policijas pārvaldes darbinieki apkārtņē, kur bija augsts zādzību no mājokļiem līmenis, veica aptaujas mājās. Tas, iespējams, sekmēja turpmāko zādzību no mājokļiem samazinājumu. Pārskatā par efektīvām policijas kontroles stratēģijām Šērmans un Eks minēja, ka tam, ka policisti apmeklē iedzīvotājus mājās, kopumā ir noziedzību mazinoša ietekme.
4. **Pakāpeniskās īstenošanas efekti** rodas, ja reakcijas daļas ievieš pirms oficiālā uzsākšanas datuma. Novērtētājs par pilnas programmas sākuma datumu var izmantot 1. jūniju, bet likumpārkāpēji pamana posmu īstenošanu nedēļas pirms 1. jūnija un atbilstoši maina uzvedību.
5. **Sagatavošanās un mācību efekti** rodas, ja plānošana,

mācības un aptaujas sabiedrību vai policiju labāk sagatavo problēmas risināšanai, un viņi izmanto šīs jaunās zināšanas pirms programmas ieviešanas. Piemēram, saskaņotas vairāku nozaru programmas pret veikalū zādzībām uzsākšana var tikt noteikta konkrētā datumā, taču diskusijas un darbinieku mācības padara viņus uzmanīgākus pirms šī datuma.

6. **Policistu vai sabiedrības motivācijas efekti** rodas līdzīgu iemeslu dēļ kā sagatavošanās un mācību efekti, izņemot to, ka iesaistītie cilvēki ir vairāk motivēti, nevis ar labāku aprīkojumu. Lielāka motivācija sekmē uzlabotu sniegumu pirms reakcijas īstenošanas.

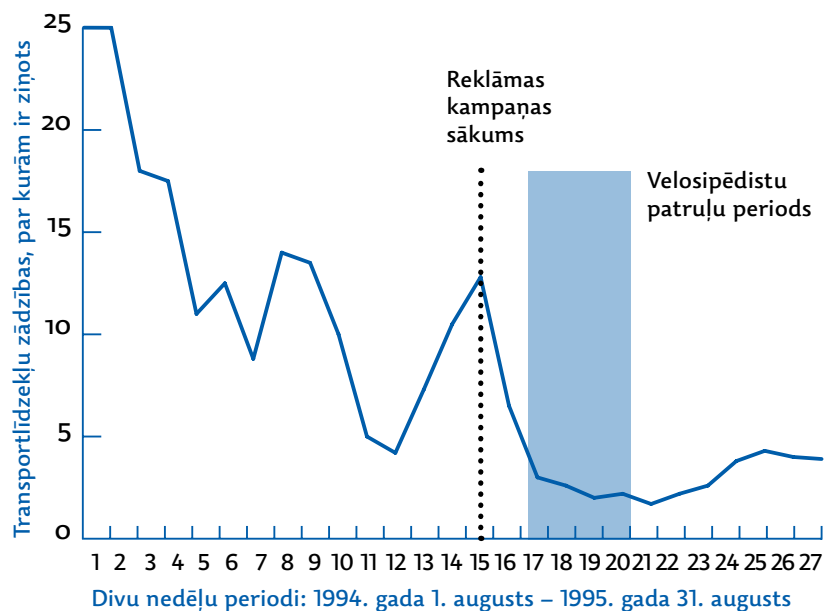
Lai parādītu, ka iepriekšējā ietekme ir ticama (46. solis), ir lietderīgi izmantot grafiku, kurā rūpīgi dokumentēts, kad tika īstenotas reakcijas daļas.

Smita ar kolēģiem arī noteica četrus konkrētus apstākļus, kas izskatās kā iepriekšējie efekti, taču patiesībā ir nepareizas interpretācijas vai nepilnīgas analīzes rezultāts.

1. **Sezonālas izmaiņas** var izraisīt pseidoiepriekšējus efektus, ja iejaukšanos uzsāk īsi pēc sezonālās noziedzības samazinājuma. Šo problēmu var novērst, kontrolējot sezonālītāti (26. un 47. solis).
2. **Regresa** efekti attiecas uz dabisku noziedzības samazinājumu no ļoti augsta līmeņa, kas notiek, pat ja nekas netiek darīts (47. solis). Ja problēmas noziedzības tendence ir tikko samazinājusies regresa efekta dēļ, un tiek īstenota prevencijas programma, dabiskais samazinājums izskatīsies kā iepriekšējais efekts. Regresa efektu, kas izskatās kā iepriekšējais efekts, var atklāt, pirms reakcijas izpētīt ilgtermiņa vidējo noziedzības līmeni (26. solis), kā ieteikts 47. solī.
3. Ja noziedzīga nodarījuma veids (A) ir **pārrakstīts**, mainot cita noziedzīga nodarījuma klasifikāciju, ir iespējams iegūt to, kas izskatās pēc iepriekšēja efekta. Tas var notikt, ja viens noziedzīga nodarījuma veids tiek veicināts, lai iegūtu finansējumu šā noziedzīga nodarījuma veida risināšanai, bet pēc finansējuma saņemšanas klasifikāciju nomaina pret ierasto. Šo neīsto iepriekšējo efektu var noteikt, pētīt pretējas tendences citā noziegumā. Ja tiek atrasti divi līdzīgi noziedzīgi nodarījumi ar pretējām tendencēm, ir pamats uzskatīt, ka vainīgas ir klasifikācijas izmaiņas.
4. **Datu izlīdzināšana** (26. solis), lai atklātu tendenci, kas izskatās kā nejauša variācija, var sniegt iepriekšējiem efektiem līdzīgus rezultātus. Jo plašāks mainīgais vidējais, piemēram, pieci, nevis trīs periodi, un lielāks un pēkšņāks noziedzības samazinājums pēc iejaukšanās, jo lielāka iespēja, ka izlīdzināšana varētu izraisīt pseidoiepriekšēju efektu. Izlīdzinātu un neizlīdzinātu datu salīdzināšana atklās šo pseidoiepriekšējo efektu.

Publicitātes iepriekšējie efekti

Pols Bārklejs (*Paul Barclay*) un kolēģi novērtēja velosipēdistu patruļu ietekmi uz automobiļu zādzībām lielā stāvvietā ārpus Vankūveras, Britu Kolumbijā. Pēc reakcijas transportlīdzekļu zādzības samazinājās, taču tās samazinājās vairākas nedēļas pirms velosipēdistu patruļām, jo pirms tām tika īstenota reklāmas kampaņa. Šajā gadījumā iepriekšējais efekts, iespējams, ir ievērojami palielinājis patruļu vispārējo efektivitāti. Kaut arī izmantoja mainīgu vidējo, lai izlīdzinātu nejaušas variācijas, zādzību samazinājums starp kampaņas sākumu un patruļu sākumu ir pārāk liels, lai tā iemesls būtu datu izlīdzināšana.

Avots: Barclay, Paul and colleagues (1996). „Preventing Auto Theft in Suburban Vancouver Commuter Lots: Effects of a Bike Patrol”. *Crime Prevention Studies*, Vol. 6, Monsey, NY: Criminal Justice Press.

53. Pārbaudiet statistisko būtiskumu

Kā var zināt, ka problēmas samazinājumu izraisīja risinājums? Lielākā daļa problēmu atšķiras pēc intensitātes, pat ja attiecībā uz to nekas netiek darīts. Piemēram, kādas pilsētas centrā nedēļā notiek vidēji 32 transportlīdzekļu zādzības, taču reti ir nedēļas, kad ir tieši 32 zādzības. 95 procentos gadījumu nedēļā ir no 25 līdz 38 zādzībām, bet 5 procentos gadījumu nedēļā reģistrē mazāk nekā 25 vai vairāk nekā 38 zādzības. Šāda nejauša variācija ir izplatīta. Transportlīdzekļu zādzību samazinājuma no vidēji 32 zādzībām nedēļā līdz 24 zādzībām nedēļā iemesls varētu būt tikai nejaušība, nevis risinājums. Padomājiet par nejaušību kā par neparedzamām noziedzības svārstībām, kuru iemesls ir ļoti daudzas mazas ietekmes, līdz ar to noziedzība mainīsies pat, ja policija neko nedarīs!

Būtiskuma pārbaude parāda iespēju, ka noziedzības izmaiņu cēlonis ir nejaušība. **Būtiska atšķirība** ir tāda, ko visticamāk neizraisa nejaušība. Ir grūtāk noteikt, vai neliela atšķirība ir būtiska nekā atrast būtiskumu lielā atšķirībā. Turklāt grūtāk ir noteikt būtisku atšķirību parasti nepastāvīgā noziedzības problēmā, pat ja risinājums ir efektīvs. Grūtāk noteikt būtiskumu ir, pētot nevis daudzus gadījumus, cilvēkus, vietas, pasākumus vai laikus, bet gan dažus gadījumus, pat ja risinājums bija efektīvs. Nav iespējams kontrolēt atšķirības izmēru vai problēmas nepastāvību, taču ir iespējams apkopot datus par vairākiem gadījumiem.

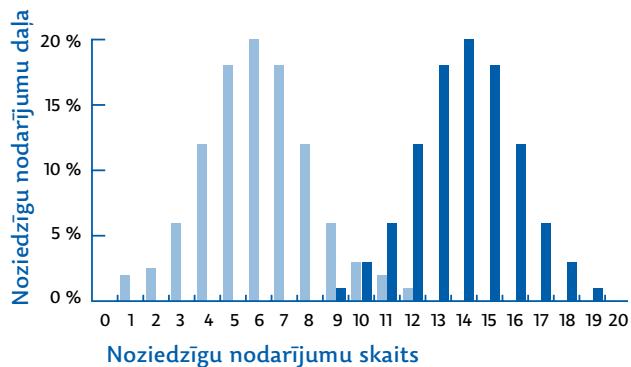
Apsveriet šo ierasto situāciju: Jūs vēlaties noteikt, vai pēc reakcijas noziedzības līmenis apgabalā ir samazinājies. Jūsu rīcībā ir vairāku nedēļu dati par noziedzību pirms reakcijas un dati par vairākām nedēļām tajā pašā apgabalā pēc reakcijas. Katrai nedēļu grupai, aprēķinot

vidējo noziedzīgu nodarījumu skaitu nedēļā, tiek atklāts, ka noziedzība samazinājusies.

Diagrammā redzami trīs iespējamie rezultāti. Katrā grupā ir divi sadalījumi, proti, viens nedēļām pirms reakcijas un otrs nedēļām pēc reakcijas. Katrā diagrammā vertikālās līknes parāda tādu nedēļu daļu, kurās ir 0, 1, 2 vai vairāki noziedzīgi nodarījumi, piemēram, augšējā diagrammā 20 % nedēļu pēc reakcijas notika seši noziedzīgi nodarījumi. „A” grupā sadalījumi gandrīz nepārklājas, jo vidējā aritmētiskā atšķirība ir liela, bet abu grupu standarta novirzes ir nelielas (sk. 22. soli). Pat ja dati ir par dažām nedēļām, ar būtiskuma pārbaudi var izslēgt nejaušību kā cēloni. „B” grupā sadalījumi pārklājas vairāk, jo vidējo aritmētisko atšķirība ir mazāka, bet standarta novirzes ir lielākas. Šādās situācijās nepieciešami daudzi gadījumi, lai noteiktu atšķirību, kas nav nejauša. „C” grupā sadalījumi gandrīz pārklājas, jo vidējā atšķirība ir vēl mazāka, bet standarta novirzes – lielākas. Šajā gadījumā būtisku atšķirību var atrast tikai, pētot ļoti daudzus gadījumus. Jo mazāk pamanāma ir noziedzīgu nodarījumu atšķirība, jo vairāk gadījumu vajag, lai pārliecinātos, ka atšķirības cēlonis nav nejaušība.

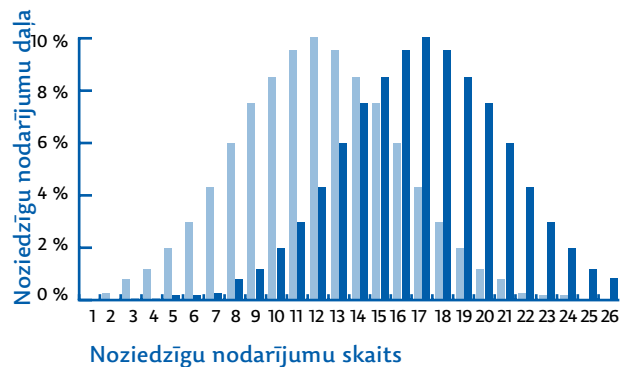
Varbūtības teorija ļauj izmantot vidējo aritmētisko, standarta novirzi un gadījumu skaitu, lai aprēķinātu varbūtību, ka nejaušība ir atšķirības cēlonis. Ja varbūtība, ka problēmas izmaiņu iemesls ir nejaušas svārstības, ir mazāka nekā 5 %, tiek noraidīta iespēja, ka izmaiņu cēlonis ir nejaušība. Šajā gadījumā 5 % dēvē par **būtiskuma līmeni**. Īsumā, tā kā varbūtība, ka cēlonis ir nejaušība, ir mazāka par būtiskuma līmeni (5 %), var apgalvot, ka izmaiņu cēlonis ir kas cits, nevis nejaušība. Kaut arī

A. Skaidra atšķirība

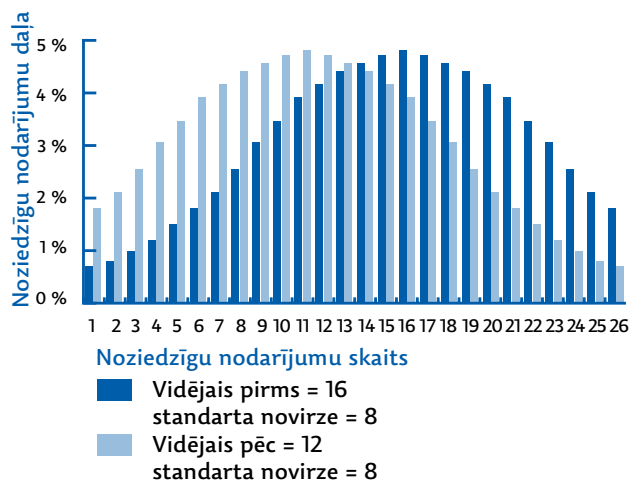
- Vidējais pirms = 14
standarta novirze = 2
- Vidējais pēc = 5
standarta novirze = 2

B. Neskaidra atšķirība

- Vidējais pirms = 16
standarta novirze = 4
- Vidējais pēc = 10
standarta novirze = 4

C. Iespējama nejauša atšķirība

5 % ir konvencionāls būtiskuma līmenis, var izvēlēties arī stingrāku līmeni, piemēram, 1 %. Jo stingrāks ir atlasītais būtiskuma līmenis, jo lielāka iespēja kļūdaini secināt, ka risinājums nebija efektīvs, kaut gan patiesībā tas iedarbojās. Šāda veida kļūdu dēvē par nepatiesu negatīvo (sk. 37. soli). Lielāku svarīguma līmeni var izvēlēties, ja reakcijas izmaksas ir tik augstas, ka jābūt ļoti drošiem, ka tā darbojas.

Dažkārt analītiķi izmanto ne tik stingru *būtiskuma līmeni*, piemēram, 10 %. Jo augstāku līmeni atlasa, jo lielāka iespēja, ka tiek kļūdaini atbalstīta neefektīva reakcija. Šāda veida kļūdu dēvē par nepatiesu pozitīvo (sk. 37. soli). Ja problēma ir būtiska, problēmas rādītāji nav īpaši labi, un ir raizes, ka nejauši var tikt noraidīta laba reakcija, iespējams, atlasīsiet augstāku līmeni.

Ir divi būtiskuma līmeņu izmantošanas veidi. Iepriekšējā izklāstā tie tika izmantoti kā atteikuma sliekšņi, kur nejaušības iespēja zem būtiskuma līmeņa tiek noraidīta, bet virs tā pieņemta par cēloni. Vienmēr izvēlieties būtiskuma līmeni pirms būtiskuma pārbaudes veikšanas, lai izvairītos no blēdīšanās ar skaitļiem vēlamā iznākuma iegūšanai.

Labāk būtiskuma līmeni izmantot kā palīgu lēmumu pieņemšanā kopā ar citiem faktiem (problēmas būtiskums, programmas izmaksas, absolūts problēmas samazinājums utt.), lai izdarītu apzinātu izvēli. Šo pieeju ievēro daudzās zinātnēs, piemēram, medicīnā. Ja ievērojat šo pieeju, būtiskuma testa vietā izmantojiet *p-vērtību*. P-vērtība ir precīza varbūtība, ka problēmas izmaiņu cēlonis ir nejaušība. Tātad no p-vērtības 0,062 izriet, ka ir aptuveni 6 % iespēja izdarīt patiesā pozitīvā kļūdu, pieņemot reakciju. To var aptuveni interpretēt tā, ka no 100 šādiem lēmumiem, lēmums noraidīt nejaušību par labu reakcijai aptuveni sešas reizes būs kļūdainis. Tas, vai Jūs vai Jūsu kolēģi uzņemt šādu risku, atkarīgs no daudziem apstākļiem.

Ir svarīgi nošķirt jēdzienus „*būtisks*” un „*nozīmīgs*”. „*Būtisks*” nozīmē, ka atšķirība visticamāk neradīsies nejaušības dēļ. „*Nozīmīgs*” nozīmē, ka atšķirība ir pietiekami liela, lai to ņemtu vērā. Ja gadījumu ir pietiekami, pat ļoti neliela atšķirība ir būtiska. Taču tas nenozīmē, ka tā ir nozīmīga. Būtiskumu var aprēķināt. Nozīmīgums ir eksperta slēdziens.

Nejaušības izpēte var kļūt ļoti sarežģīta, jo ir vairāki būtiskuma pārbažu veidi daudzām dažādām situācijām. Ir dažas ļoti noderīgas tīmekļa vietnes un grāmatas, kas var palīdzēt izvēlēties, kā arī ir daudz statistikas programmatūru, kas var izdarīt nepieciešamos aprēķinus. Taču, ja no būtiskuma testa vai p-vērtības daudz kas ir atkarīgs, bet Jūs neesat labi izglītots varbūtības teorijā vai statistikā, lūdziet palīdzību ekspertiem vietējā universitātē vai citās organizācijās, kur regulāri izmanto statistiku!

54. Runājiet skaidru valodu

Jūsu darba mērķis ir palīdzēt cilvēkiem pieņemt labākus lēmumus. Lai palīdzētu lēmumu pieņēmējiem, Jums jārunā skaidri no nozīmīgiem jautājumiem līdz iespējamām atbildēm un pēc tam efektīvām rīcībām! Lai efektīvi komunicētu, jāpazīst auditorija un jautājumi, uz kuriem tā sagaida atbildes. Jūsu teiktajam jāskar viņu īpašās vajadzības. To var izklāstīt rakstveida ziņojumā vai mutvārdu prezentācijā (sk. 58. soli).

Neuzskaitiet vienkārši Jūsu paveikto, lai noteiktu, analizētu, reaģētu vai novērtētu! Tas ir garlaicīgi un nepalīdzēs, pamatojoties uz Jūsu darbu, pieņemt lēmumus, kas dod tiesības ierosināt lietu! Jūsu analītiskais darbs jāizklāsta tā, lai tas reaģētu uz auditorijas vajadzībām.

Jūsu darbs var palīdzēt atbildēt uz četriem pamata jautājumiem. Jautājumi atbilst šādiem SARA procesa posmiem:

1. Kāds ir problēmas raksturs? (Izpēte.)
2. Kas izraisa problēmu? (Analīze.)
3. Kas būtu jādara problēmas sakarā? (Reakcija.)
4. Vai risinājums samazināja problēmu? (Novērtējums.)

Protams, šie jautājumi jāprecizē, pamatojoties uz pētāmās problēmas faktiem. Piemēram, vietējie iedzīvotāji varētu sūdzēties par troksni vēl vakarā un atkritumu mētāšanos uz ielas. Vispārēju pētošu jautājumu vietā varat izstrādāt specifisku jautājumu kopumu, pamatojoties uz *CHEERS* testu (14. solis):

- ▶ Kāds ir trokšņa incidentu raksturs? (Notikumi.)
- ▶ Kādā veidā šie incidenti ir līdzīgi? (Līdzība.)
- ▶ Vai ir atkārtoti gadījumi, kad troksnis vēl vakaros un atkritumi traucē iedzīvotājus? (Vairākkārtēji notikumi.)
- ▶ Kurš šos incidentus izraisa, kad un kur tie notiek? (Sabiedrība.)
- ▶ Kā šie incidenti traucē cilvēkiem? (Kaitējums.)
- ▶ Kurš cer, ka policija risinās problēmu? (Paredzēšana.)

Lai atbildētu uz vispārīgo jautājumu (Kāds ir problēmas raksturs?), jāatbild uz precīzāku jautājumu grupu.

Pirmais uzdevums, lai sniegtu loģisku izklāstu, ir izlemt, uz kādiem jautājumiem vēlaties atbildēt. Turpmāk mēģiniet strukturēt stāstījumu pēc rokasgrāmatā aprakstītajām pamata teorijām un pieejām, piemēram, iepriekšminēto sešu elementu tests, noziedzīga nodarījuma trijstūris (sk. 18. soli) vai „80-20” princips (sk. 18. soli)! Tās ir sistēmas. Sistēma ir vispārējs izklāsta ietvars, kas saista vairākus mijiedarbojošos faktorus un ko var piemērot dažādām problēmām. Sistēmas izvēle ir atkarīga no problēmas, konstatējumiem un lēmumu pieņēmēju vajadzībām. Pārlicinieties, ka izklāsts ir loģisks, sākot ar pamata jautājumu, sistēmu un konstatējumiem un beidzot ar atbildēm! Pārbaudiet, vai netrūkst loģikas! Tagad galvenajos vilcienos ieskicējiet izklāstu! Savā darbā varat vadīties pēc četriem pamata izklāsta uzmetumiem. Izklāsta nianse būs atkarīga no problēmas specifikas.

Akli neievērojiet šos uzmetumus, jo tie sniegti tikai kā sākuma punkts, lai rosinātu idejas! Tā vietā pielāgojiet tos Jūsu rīcībā esošajam laikam un – galvenais – auditorijas vajadzībām! Centieties paredzēt viņu jautājumus un attiecīgi mainiet atbilstošo uzmetumu! Kaut arī šajos uzmetumos izmantoti rokasgrāmatas tehniskie termini, iespējams, Jums prezentācijā vajadzēs izmantot vienkāršāku valodu. Ja auditorija vēl nepārzina problēmu analīzes terminoloģiju, droši vien to vajadzētu izmantot nedaudz vai neizmantojot nemaz.

Četri izklāsta uzmetumi

1. Kāds ir problēmas raksturs?

A. Sistēmas organizēšana, piemēram, iepriekš minētie seši *CHEERS* elementi: *sabiedrība, kaitējums, gaidas, notikumi, atkārtošanās, līdzība.*

B. Sistemātisks problēmas veida un esamības pierādījumu apraksts.

- ▶ Kādas ir notikumu iezīmes?
- ▶ Kādā veidā šie notikumi ir līdzīgi?
- ▶ Cik bieži šie notikumi atkārtojas?
- ▶ Kad un kur šie notikumi risinās?
- ▶ Kam un kādā veidā šie notikumi kaitē?
- ▶ Kurš cer, ka policija risinās problēmu?

C. Iespāids uz analīzi un kopīga problēmas risināšana.

- ▶ Jautājumi, uz kuriem jāatbild.
- ▶ Noteikšanas un aprēķināšanas jautājumi.
- ▶ Partneri, kas jāiesaista.

D. Kopsavilkums.

2. Kas izraisa problēmu?

A. Problēmas sistēmas organizēšana, piemēram, problēmas analīzes trijstūris.

B. Sistemātisks problēmas apraksts, kas atbild uz šādiem jautājumiem.

- ▶ Kas ir likumpārkāpēji?
- ▶ Kurš vai kas ir mērķis?
- ▶ Kādās vietās un laikos rodas problēma?
- ▶ Kas likumpārkāpējus un mērķus atved uz tām pašām vietām?
- ▶ Kādēļ citi neiesaistās, lai novērstu šīs sastapšanās?
- ▶ Kas veicina vai aizkavē problēmu?

C. Norādījumi uz vispārīgāku reakciju formu, kas atbilst informācijai:

- ▶ Likumpārkāpēja piekļuve vai kontrole.
- ▶ Cietušā/mērķa uzvedība vai aizsardzība.
- ▶ Objektu piekļuve vai pārvaldība.

D. Kopsavilkums.

3. Kas būtu jādara saistībā ar problēmu?

A. Risinājumu sistēmas organizēšana, piemēram, noziedzības situatīvā prevencija.

- ▶ Likumpārskatīšana.
- ▶ Mērķi/cietušie.
- ▶ Vietas.

B. Sistemātisks risinājumu stratēģijas apraksts.

- ▶ Riska vai pūļu palielināšana.
- ▶ Ieguvumu, attaisnojumu vai provokāciju samazināšana.
- ▶ Kurš, kad un kur rīkosies?
- ▶ Nepieciešamie papildu resursi.

C. Norādījumi un paredzētie iznākumi.

- ▶ Tieši rezultāti.
- ▶ Pārvietošanās.
- ▶ Izplatīšanās.
- ▶ Citi blakusefekti.
- ▶ Kā būtu jāveic novērtējums?

D. Kopsavilkums.

4. Vai risinājums samazināja problēmu?

A. Sistēmas organizēšana, piemēram, novērtējuma principi.

B. Sistemātisks novērtējuma apraksts.

- ▶ Vai reakcija tika īstenota, kā plānots?
- ▶ Vai problēma mainījās?
- ▶ Kādēļ ir ticams, ka reakcija bija izmaiņu tiešs cēlonis?
- ▶ Pārvietošanās, izplatīšanās un citu blakusefektu apjoms.

C. Norādījumi turpmākai rīcībai.

- ▶ Vai šīs problēmas risināšanas pūles ir pilnīgas?
- ▶ Kādas ir turpmākās nepieciešamās rīcības?
- ▶ Vai būtu jāveic turpmāka analīze?
- ▶ Vai būtu jāmaina reakcija?

D. Kopsavilkums.

55. Izmantojiet saprotamas kartes

Kartēm ir liela nozīme pārliciecināšanā problēmu izklāstā. Taču, lai izklāstātu būtu pārliciecināšams, kartēm jābūt uzskatāmām. Tas ir, kartēs jābūt pēc iespējas vairāk atbilstoši informācijai un pēc iespējas mazāk neatbilstoši informācijai. Ir pieejami vairāki ceļveži par labiem kartogrāfijas principiem ([sk. teksta lodziņu](#)).

Karšu izmantojumu izklāstos ilustrēsim ar kartēm no Norvēģijas policijas īstenota problēmas risināšanas projekta [1. un 2. attēls nākamā lapā](#) ilustrē, kā kartes var tikt izmantotas problēmu un risinājumu aprakstos. Johaness Knutsons no Norvēģijas Valsts Policijas akadēmijas un Knuts Eriks Soviks (*Knut-Erik Søvik*) no Vestfollas (*Vestfold*) policijas apgabala centās risināt nelegālo (romu) taksometru problēmu nelielā piekrastes pilsētīnā Tonsbergā (*Tønsberg*), kur iedzīvotāju skaits 36 000. Nedēļas nogalēs 30 dzērienu tirdzniecības vietas piesaista lielus ļaunus pūlus, un cilvēki pārvietoja turp un atpakaļ pa automaģistrāli, tādēļ piektdienu un sestdienu naktis to slēdz. Arī autostāvvietas tiek slēgtas. Taču legālie taksometri un autobusi var pārvietoties pa automaģistrāli. Nelicencētie romu taksometri ir pārņēmuši lielāko daļu uzņēmējdarbības šajā apgabalā daļēji tādēļ, ka iebiedējuši licencētos taksometru vadītājus. Šo nelegālo taksometru vadītājiem ir piedēvēti vairāki smagi noziedzīgi nodarījumi, un par viņiem ir saņemtas vairākas sūdzības.

Problēmas darbības vieta ir attēlota divās kartēs [1. attēlā](#). Kreisajā pusē ir ielas karte. Tajā redzami daudzi ar problēmu nesaistīti elementi, bet nav redzami nozīmīgie elementi. Labajā pusē redzams labi rediģēts kartes variants. Tajā ir tikai pamata kartes atbilstošie elementi, turklāt ir pievienoti nozīmīgie elementi, kas par norises vietu sniedz skaidrāku skatījumu.

[2. attēlā](#) ir divas kartes, kurās apkopoti analīzes secinājumi un reakcijas nozīmīgie elementi. Kartē pa kreisi redzami romu taksometru primārie braukšanas maršruti. Romu taksometri izmanto ielu šķēršļus un autostāvvietas, lai uzņemtu klientus. Šajā kartē arī redzams, ka autobusa pietura un legālo taksometru stāvvietas ir pārāk tālu no cilvēkiem, kas izmanto šo rajonu. Kad pulksten trijos no rīta tiek slēgti krogi, ir liels pieprasījums pēc transporta, un nelegālie taksometri ir labākā stāvoklī, lai pieprasījumu apmierinātu. [2. attēla](#) labajā pusē redzamajā reakcijas kartē parādīts, kā automaģistrāles barjeru pārvietoja, lai novērstu to, ka romu taksometri piekļūst potenciālajiem klientiem, autostāvvietas vēl vakarā tika slēgtas, lai šie taksometri nevarētu apstāties, un kā likumīgo taksometru stāvvietu un autobusu pieturu pārvietoja uz klientiem izdevīgākām vietām. Šī karte ir nozīmīga procesa novērtējuma daļa ([46. solis](#)).

Kopā šīs trīs kartes labi ilustrē problēmas raksturu un to, kas saistībā ar to tika darīts. Projekta rezultātā Tonsbergā faktiski tika likvidēta romu taksometru problēma, nepalielinot nekārtības.

Knutsons un Soviks šīm kartēm ir pievienojuši daudz skaidrojumu, lai parādītu elementus, ko tipiska ģeogrāfiskā informācijas sistēma nesniegtu. Tā ir laba prakse. Daudz informācijas par problēmu netiek uzglabāta datoros.

Tomēr vēl ir vairāki elementi, kas pietrūkst labai kartei. Nav norādīts kompasas virziens, tomēr virzienam šajā problēmā nav nozīmes, tādēļ tā trūkums nemazina karšu skaidrību. Trūkst arī skalas, kas parāda kartes elementu relatīvo izmēru. Tas apgrūtina uztveri tiem, kam šis rajons ir svešs.

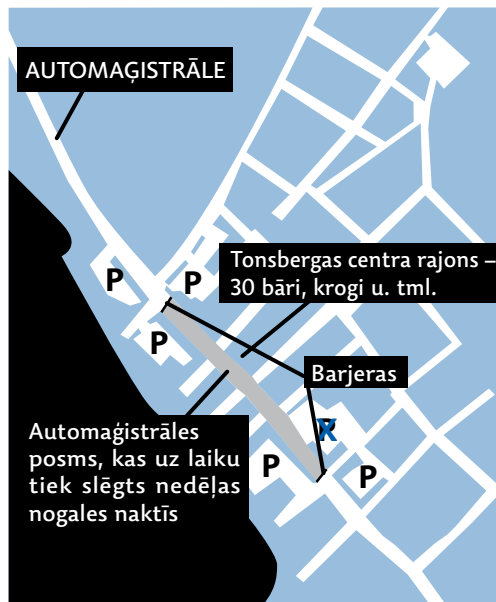
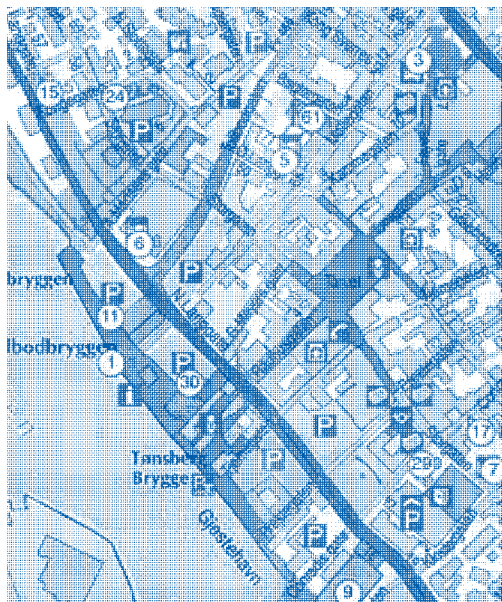
Lietderīgu karšu izveide

1. Jāzina, kāda informācija auditorijai būs lietderīga, bet kāda informācija ir apgrūtinoša.
2. Kartēm jābūt vienkāršām. Izvairieties no elementiem, kas neveicina problēmas izpratni!
3. Jāizvairās no diagrammām, kuru dizains novērš uzmanību no datiem.
4. Jāiekļauj detaļas, kas skatītājam palīdz izprast problēmu, pat ja informācija jāpievieno manuāli.
5. Jāiekļauj skala un vajadzības gadījumā arī kompasas virzieni (parasti ziemeļi ir augšpusē).
6. Jāizmanto jēgpilnas gradācijas, kas parāda „degpunktu” intensitāti. Piemēram, problēmai pasliktinoties, krāsas kļūst aizvien spilgtākas (no dzeltena līdz sarkanam).
7. Noziedzības koncentrācijai jāpiemēro pareizā dimensija: punkti vietām (un dažkārt cietušajiem), līnijas koncentrācijām ap ielām un automaģistrālēm un laukumi apkārtnēm.
8. Līdz ar kartēm jāizmanto arī tabulas un attēli.

1. attēls.

Problēmas atrašanās noteikšana un norises vietas parādīšana

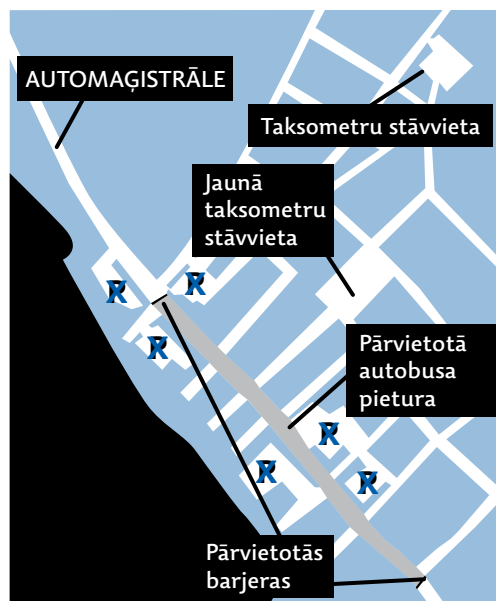
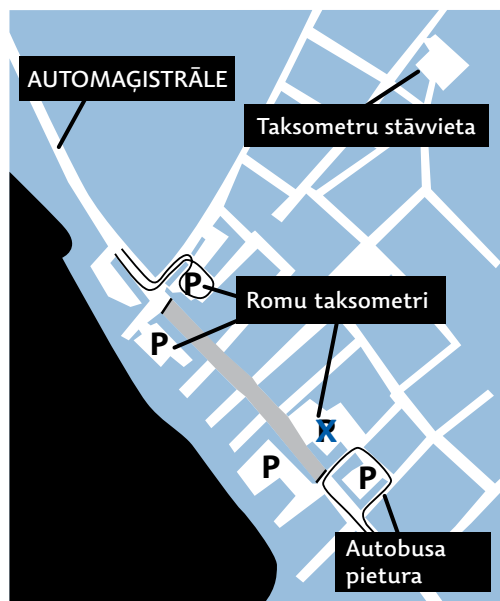
Problēmas norises vietas pamata karte Problēmas norises vietas rediģēta karte

2. attēls.

Problēmas analīze un reakcijas parādīšana

Analīzē pamatots problēmas apraksts Reakcijas apraksts

P autostāvvietā
R iebraukšana liegta

56. Izmantojiet vienkāršas tabulas

Ja tabulas ir vienkāršas, tās ir efektīvs rīks pārliciecināšanai izklāsta sniegšanā. Taču tabulu izveidē izmantotā programmatūra pievieno nevajadzīgas un traucējošas detaļas, piemēram, līnijas un marķējumus, ko izmanto datu interpretēšanai, bet analītiķi ne vienmēr veido tabulas tā, ka tās intuitīvi šķiet saprotamas.

Pieņemsim, ka cenšaties parādīt, kā alus izvietojums sekmē zādzības no veikaliem. Dažos veikalos alus ir izvietots tuvu ieejai, bet citos – veikala aizmugurē. Jūs cenšaties parādīt, ka veikalos, kur alus izvietots aizmugurējā daļā, ir mazāk alus zādzību nekā tajos veikalos, kur alus izvietots priekšpusē. **1. tabula nākamā lapā** aprūstina šo vēstījumu. Dati ir slikti izkārtoti un tabulas formatējuma detaļas novērš uzmanību.

2. tabulā dati ir pienācīgi sakārtoti. Izklāsta galvenā nianse ir procenti. Tā kā neapstrādāti skaitļi nevēsta galveno izklāstu, taču var noderēt lasītājam, kurš vēlas pētīt dziļāk, tie ir iekļauti iekavās. Visbeidzot, pretstatā neapstrādātiem procentiem, **kā pirmajā tabulā, 2. tabulā** ir izmantoti sleju procenti.

Vienmēr pētot saistības, kurās kaut kas var izraisīt kaut ko citu, ir labāk cēloni ievadīt slejās un izmantot sleju procentus. Pēc tam veikt salīdzinājumus pa rindām. Šeit uzreiz redzams, ka 29 % veikalu, kur alus izvietots priekšplānā, notika zādzības salīdzinājumā ar gandrīz 83 % veikalu, kur alus izvietots aizmugurējā daļā. Pretējā galējībā gandrīz 46 % veikalu, kur alus izvietots priekšplānā, bija trīs vai vairākas zādzības, taču veikalos, kur alus izvietots aizmugurējā daļā, notika neviena zādzība.

2. tabulā ir mazāk formatējuma detaļu. „Trekninātās” robežas ir noņemtas un aizvietotas ar smalkām līnijām. Iekšpusē vienīgā atlikusī līnija atdala nosaukumu no satura. Lai virzītu lasītāja skatienu pa rindām un slejām, līniju vietā ir izmantots laukums. Nosaukumā informējot lasītāju, ka nozīmīgie skaitļi ir procenti, bet neapstrādātie skaitļi doti iekavās, nebija vajadzības katrā šūnā iekļaut procentu simbolu. Palielā tikai slejas kopsūmā. Tas lasītājam vēsta, ka nozīmīgā summa ir vertikāla. Visbeidzot visi procenti ir noapaļoti līdz vienai decimāldaļai, šādi ļaujot sleju skaitļus izkārtot rindā, kas atvieglo interpretāciju. Pēc visu šo izmaiņu veikšanas tabula galvenokārt satur datus, nevis formatējuma detaļas.

Bieži problēmai ir vairāki cēloņi. Kaut arī tabulas var konstruēt tā, lai attēlotu lielu skaitu cēloņu, viena tabula slikti nodod vēstījumu, ja tiek pētīti vairāk nekā divi cēloņi. Tabulas konstruēšanas pamatprincipi ir nemainīgi:

- ▶ visi cēloņi atrodas tajā pašā virzienā (parasti slejās);
- ▶ summu ievada cēloņa virzienā (leju pa slejām);
- ▶ cēloņu salīdzinājums notiek pretējā virzienā (pa rindām, ja cēloņi ir slejās).

3. tabulu dēvē par trīsdimensiju tabulu, jo tajā tiek pētītas trīs lietas (iepriekšējās tabulas bija divdimensionālas). **3. tabula** atbild uz jautājumu, vai saistība starp preces izvietojuma vietu un zādzībām atšķiras divos dažādos veikalu tīklos – „Drink-Lots” un „Tippers”. Atbilde: nē, neatšķiras. Abiem tīkliem ir tāds pats modelis, kā bija redzams **2. tabulā**. Abos gadījumos tiek saskaitīti skaitļi slejās un salīdzināti veikali ar preces izvietojumu priekšpusē un veikali ar izvietojumu aizmugurē. Tas norāda, ka jebkurā veikalā, kur alu izvietots aizmugurējā daļā, būs mazāk zādzību, neatkarīgi no piederības kādam veikalu tīklam.

Faktiski **3. tabulā** veikalu tips ir nemainīgs. Arī citus faktorus var nemainīt, ja uzskata, ka tie ir nozīmīgi. Piemēram, veikalus var grupēt pēc izmēra (mazs, vidējs un liels) un atsevišķi analizēt saistību starp izvietojuma vietu un zādzībām katrā izmēra kategorijā. Tam būtu nepieciešami trīs iedalījumi, taču citādi tiek piemēroti tie paši principi.

Ievērojiet vairākus citus **3. tabulas** elementus:

- ▶ ja „Drink-Lots” šūnās pievieno neapstrādātus skaitļus (iekavās) pretī atbilstošajām „Tippers” šūnām, tiek iegūti **2. tabulas** neapstrādātie skaitļi. Citiem vārdiem sakot, **2. tabula** ir **3. tabulas** kopsavilkums. Taču **3. tabulu** nav iespējams atvasināt no **2. tabulas**;
- ▶ tā kā **3. tabulā** ir divi iespējamie problēmas cēloņi, ir pievienota vertikāla līnija, lai pievērstu uzmanību abu veidu veikaliem;
- ▶ rindu apzīmējumi ir piemērojami abu veidu veikaliem, tādēļ nebija vajadzības tos dublēt;
- ▶ procentu noapaļošanas dēļ skaitļi dažkārt ir lielāki par 100. Dažos gadījumos šīs summas var būt nedaudz mazākas par 100, parasti 99,9. Par šādām nelielām novirzēm reti ir daudz jāraizējas.

Ja regulāri veidojat tās pašas tabulas tiem pašiem lēmumu pieņēmējiem, parādiet viņiem vairākas atšķirīga formāta tabulas ar tiem pašiem datiem! Nosakiet, kurš formāts viņiem visvairāk palīdz, un tad izmantojiet to kā standartu!

1. tabula. Izvietojums un alus zādzības (jūnijs)

Zādzību ziņojumu skaits	Izvietojuma vieta		
	Priekšpusē	Aizmugurē	Kopā
0	7 (17,5 %)	33 (82,5 %)	40
1-2	6 (46,15 %)	7 (53,85 %)	13
3 vai vairāk	11 (100 %)	0 (0 %)	11
Kopā	24 (37,5 %)	40 (62,5 %)	64

2. tabula. Procentuāls to veikalu skaits, kas ziņojuši par alus zādzībām (skaitļi iekavās)

Zādzības jūnijā	Izvietojuma vieta	
	Priekšpusē	Aizmugurē
0	29,2 (7)	82,5 (33)
1-2	25,0 (6)	29,2 (7)
3 vai vairāk	45,8 (11)	0,0 (0)
Kopā	100,0 (24)	100,1 (40)

3. tabula. Procentuāls veikalu, kas ziņojuši par alus zādzībām, iedalījums pēc mazumtirdzniecības tīkla (skaitļi iekavās)

Zādzības jūnijā	„Drink-Lots” veikali		„Tippers” veikali	
	Izvietojums priekšpusē	Izvietojums aizmugurē	Izvietojums priekšpusē	Izvietojums aizmugurē
0	30,8 (4)	84,2 (16)	27,3 (3)	81,0 (17)
1-2	23,1 (3)	15,8 (3)	27,3 (3)	19,0 (4)
3 vai vairāk	46,2 (6)	0,0 (0)	45,5 (5)	0,0 (0)
Kopā	100,1 (13)	100,0 (19)	100,1 (11)	100,0 (21)

57. Izmantojiet vienkāršas diagrammas

Tāpat kā tabulas un kartes, arī diagrammas ir efektīvas informācijas nodošanas rīks, taču tikai, ja tās ir vienkāršas. Visas diagrammas veido divas daļas: formatējums un saturs. Saturs ir informācija, ko vēlaties nodot citiem. Formatējuma uzdevums ir nodrošināt, ka saturu var ātri, viegli un precīzi interpretēt. Vienkāršība nozīmē, ka formatējums ir minimāls. Visizplatītākā kļūda ir tādus elementus pievienošana, kas traucē izklāstam. Lai to ilustrētu, sākumā ir dots slikti izstrādātas diagrammas piemērs. Pēc tam tiks parādīts, kā, padarot diagrammas vienkāršākas, tās kļūst uzskatāmākas un iedarbīgākas.

1. attēlā ir redzama *sektoru diagramma*, kam jāattēlo, kā kramplauži iekļūst mājokļos. Trīsdimensiju efekts izkropļo vēstījumu. Kā būs redzams vēlāk, lielākā problēma ir durvis, bet aizmugurējais logs, kā kramplaužu izvēle iekļūšanai mājoklī, ierindojas ceturtajā vietā aiz citiem variantiem. Trīsdimensiju efekts palielina priekšējo sektoru nozīmi (šajā piemērā priekšējā loga kā vismazāk ticamās iekļūšanas vietas nozīmi), bet samazina aizmugurējo sektoru nozīmi. Vienīgā vērtīgā sektoru diagrammas funkcija ir tās, ka tā parāda, kā daļas veido kopainu. Izmantojot trīsdimensiju efektu, tas tiek zaudēts. Ņemiet vērā, ka, lai attēlotu sešas kategorijas, jāizmanto dažādas ēnas un raksti! Līdz ar to tiek pievienots liekais.

2. attēlā redzams, kā trīsdimensiju efekts var izkropļot *joslu diagrammas*. Joslu augstumu salīdzināt ir grūti, jo jāizvēlas starp joslu priekšējo augšējo malu un aizmugurējo augšējo malu. Nekad nevajadzētu izmantot trīsdimensiju efektu.

Šai diagrammai ir vairākas citas pazīmes, kas apgrūtina tās izmantošanu: virsmas ēnojums, kas noslēpj kontrastus starp joslām un fonu, lieki joslu un vertikālo asu apzīmējumi, kā arī traucējošas horizontālas līnijas. Rāmīšs ap diagrammu ir nevajadzīgs.

Vienkāršā joslu diagramma 3. attēlā ļoti efektīvi pauž informāciju, jo ir likvidētas visas 2. diagrammas traucējošas pazīmes. Ja gribētu, lai katra josla parāda precīzus procentus, varētu apzīmēt to augšējās malas. Taču tad būtu jālikvidē vertikālā ass, jo šī pazīme pauž to pašu informāciju.

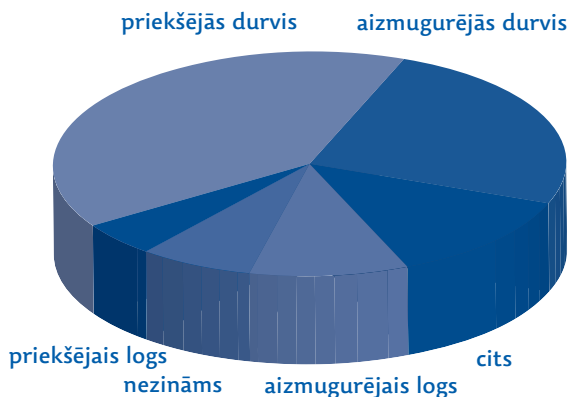
Turklāt 3. diagrammā ir pārkārtoti dati. Neapstrādātu zādzību no mājokļiem skaitļu vietā diagrammā parādīti procenti no kopējā skaita. Šādi tiek paustas divas lietas, proti, tas, kuras metodes tiek biežāk izmantotas un cik lielu kopuma daļu veido katra metode. Ja jāparāda relatīva kopuma daļa, labāk izmantot procentus joslu diagrammā, nevis sektoru diagrammā.

Vēl kāda 3. attēla pazīme ir kategoriju izkārtojums jēgpilnā secībā – no izplatītākā līdz retākajam. Tas norāda, uz ko lasītājiem jāvērs uzmanība. Jēgpilnu secību ir grūti paust sektoru diagrammā, jo tai nav acīmredzama sākuma vai gala. Patiešām nav vajadzības izmantot sektoru diagrammu, jo joslu diagramma pauž informāciju labāk. Ja dati ir kategorijās, joslu diagrammas ir vienkāršas un efektīvas.

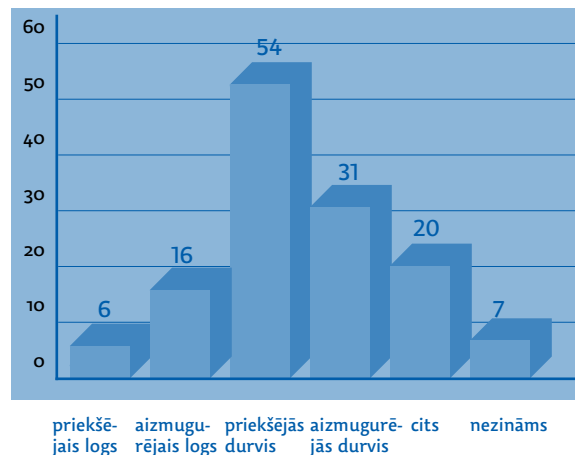
Neaizmirstiet diagrammas nosaukumu! 3. diagrammā nosaukums droši pauž vēstījumu. Tas ne tikai ir daudz interesantāk par „Iekļūšanas metodēm”, bet arī neļauj pārprast izklāstu. Īsumā, 3. diagramma var tikt izmantota viena pati. Lasītājs uztver galveno ideju, nelasot papildu tekstu.

Pēdējā attēlā redzama *līniju diagramma*. Tās parasti izmanto, ja jāizseko datiem laika posmā. 4. diagrammā dati ir par sešiem mēnešiem. Punkti apzīmē mājokļu apzāgšanu skaitu, bet līnijas norāda pastāvīgu saistību laika posmā. Vertikālā ass būtu jāapzīmē, lai diagramma viena pati paustu vēstījumu. Apskatot šo diagrammu, ir skaidrs, ka vertikālā ass parāda zādzību skaitu no mājokļiem, nevis zādzību koeficientu.

1. attēls. Iekļūšanas metodes

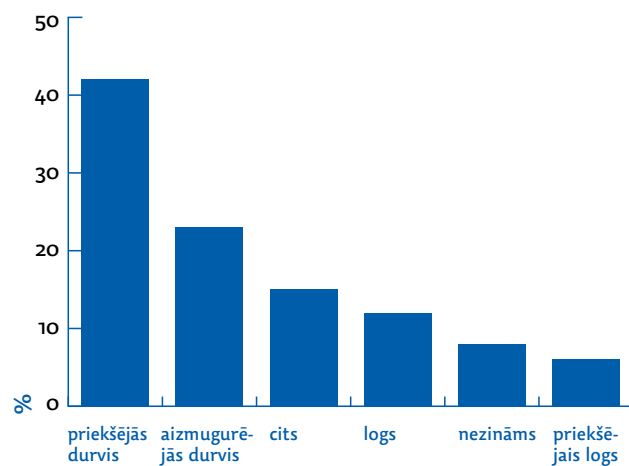
2. attēls. Iekļūšanas metodes

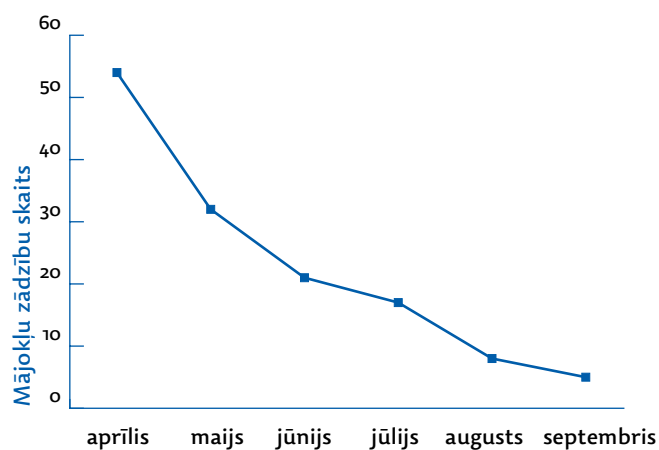
Ja labprātāk parādītu notikumu skaitu katrā laika posmā, apzīmējiet punktus, taču likvidējiet vertikālo asi, jo tad tā ir lieka! Tomēr esiet uzmanīgi! Ciparu apzīmējumi katrā laika posmā var padarīt diagrammu grūti lasāmu. Ja

tajā pašā diagrammā attēlo vairākus grafikus, piemēram, mājokļu zādību tendences vairākos policijas apgabalos, raugieties, lai dažādās līnijas ir skaidri iezīmētas un diagrammā viegli atšķiramas!

3. attēls. Problēma ir durvīs

4. attēls. Mājokļu apzagšana samazinās

Efektīvu diagrammu izstrāde

Veidojiet vienkāršas diagrammas un nepārspilējiet ar formatējumu!
Neizmantojiet nenozīmīgus efektus, piemēram, 3D!
Izvairieties no sektoru diagrammām!
Datiem kategorijās izmantojiet joslu diagrammas!
Izmantojiet līniju grafus tendencēm laika posmā!
Efektīvi izmantojiet apzīmējumus!
Rūpīgi izvēlieties nosaukumus!
Padariet diagrammas saprotamas bez papildinošā teksta!

58. Veidojiet efektīvas prezentācijas

Prezentāciju vajadzētu sākt ar pamatjautājumu. Izmantojiet sistēmu, lai virzītos pa konstatējumu aprakstu, bet beidziet ar noteiktiem secinājumiem (sk. 54. soli)! Grafiskos materiālus jā sagatavo, ievērojot 55.-57. soļa norādījumus. Šajā solī uzmanība tiks pievērsta Jūsu izklāstam. 59. soli tiks apskatīts, kā būtu jāvada prezentācija, tostarp programmas „PowerPoint” izmantojums.

Prezentācijā galvenā uzmanība jāpievērš atbildēm uz noteiktiem jautājumiem, kas palīdz lēmumu pieņemšanā, un tajā jābūt:

- ▶ ap izklāstu organizētiem slaidiem;
- ▶ grafiskam motīvam vai saturam slaidam, kas saglabā auditorijas uzmanību izklāstam.

Slaidi nākamā lapā ilustrē analīzes konstatējumu prezentāciju. Prezentācijas autoram seržantam Smitam (Smith) ir divi mērķi. Vispirms jāatbild uz jautājumu, kas izraisa problēmas. Otrkārt, jāatklāj diskusija par iespējamajām reakcijām. Jautājumu uzdo un auditoriju iepazīstina ar autoru nosaukuma slaidā. Šis, kā arī 2.-4. slaidi, ir ievads. 2. slaidā papildināts jau apspriestu punktu kopums, kas ir pamats turpmākajam. 3. slaidā sniegts prezentācijas saturs, bet 4. slaidā ir iegūto datu kopsavilkums.

Sistēmu atklāj 5. slaidā. Seržants Smits izmanto noziedzīga nodarījuma trijstūri. Viņš šajā trijstūrī ieraksta visus turpmākos konstatējumus. Ņemiet vērā, ka tas ir iedarbīgi tikai, ja Smita auditorija jau ir iepazinusies ar trijstūri! Ja auditorijai trijstūris nav zināms, Smitam būtu jāizmanto cita sistēma. Lai paspilgtinātu šo vēstījumu un nezaudētu auditorijas uzmanību, seržants Smits trijstūra motīvu izmanto visā konstatējumu prezentācijā, izdarot nelielas, bet nozīmīgas izmaiņas, piemēram, ēnotās puses un krāsas izmaiņas, slaidiem virzoties no mērķiem un sargiem uz vietām un pārvaldniekiem, un likumpārkāpējiem, un apstrādātājiem. Cirkulārā bultā 5. slaidā norāda, ka seržants Smits konstatējumus prezentēs pretēji pulksteņrādītāja virzienam. Tātad šajā slaidā seržants Smits vienlaicīgi apraksta sistēmu un sniedz ieskatu par galvenajiem konstatējumiem.

6.-13. slaidā ir prezentētas tabulas, diagrammas un kartes, kas auditoriju informē par sistēmā aprakstītajiem elementiem. Ar joslu diagrammu varētu attēlot rīcības, kas izmantotas mērķu aizsardzībai. Atrašanās vietu kartē varētu parādīt vietas, kur problēma ir īpaši izplatīta pretstatā vietām, kur tās nav. Fotografijās varētu atspoguļot īpaši svarīgas šo vietu pazīmes. Tabulā varētu parādīt likumpārkāpēju aizturēšanu biežumu.

14. slaidā ir apkopoti šie konstatējumi. Šeit trijstūra visas puses ir ēnotas, kas uzsver ideju par atsevišķu konstatējumu kā lielāka kopuma daļu. Pēdējā slaidā ir uzskaitītas reakciju iespējas, kas atbilst konstatējumiem, un iespējas, kas neatbilst. Kaut arī seržants Smits sniedz savu eksperta viedokli, šie pēdējie slaidi ir paredzēti, lai atklātu diskusiju, kuras pamatā ir iepriekšējie konstatējumi. Gala vārds šajā jautājumā pieder lēmumu pieņēmējiem.

Ir svarīgi, lai auditorija pievērstu uzmanību kopainai un neapjuktu niانسēs. Divi paņēmieni, lai to īstenotu, ir konsekventa motīva, piemēram, diagrammas trijstūris, vai izcelta satura slaida izmantošana. Izmantojot satura slaidu, saturu parāda pirms katra temata. Prezentējamais temats saturā tiek izcelts, bet pārējie temati – aptumšoti. Seržanta Smita prezentācijā satura slaidu rāda četras reizes – pirms katra no galvenajiem tematiem.

Slaidu izdales materiāli ir lietderīgi, taču ir daži ierobežojumi. Pēdējā brīža izmaiņas slaidos izdarīt ir vieglāk nekā izdales materiālos. Ja paredzat ievērojamas pēdējā brīža izmaiņas, izdales materiāli var neatbilst attēliem. Ja krāsainus slaidus kopē melnbalti, tie bieži nav salasāmi. Ja izmantojat „PowerPoint”, tad, lai izdrukātu krāsainos slaidus, opcija „Pure black and white” [melnbalts] izvēlnē „Print” [drukāt] tos uz laiku pārvērtīs melnbaltos.

Lielāko daļu lēmumu pieņēmēju izmantotās problēmas analīzes metodes neinteresē tik ļoti kā Jūs. Tādēļ neveltiet daudz laika metožu aprakstam, ja vien tas nav prezentācijas mērķis! Tā vietā apkopojiet galvenos elementus (sk. 4. slaidu)! Jūs varat sagatavot atsevišķus slaidus par metodēm un turēt tos rezervē gadījumā, ja klausītājiem rastos jautājumi par Jūsu metodēm.

1. Kas izraisa problēmu XYZ?

Seržants Rodnijs Smits (*Rodney Smith*)
Problēmu analīzes nodaļa.

2. Kas ir problēma XYZ?

- ▶ Lielais ziņoto X notikumu skaits.
- ▶ Koncentrēti sektorā Y.
- ▶ Pirmo reizi dokumentēti 1986. gadā.
- ▶ Labi nereaģē uz tiesībsardzību.
- ▶ Izplatīts citās policijas struktūrvienībās.

3. Šajā prezentācijā redzami:

- ▶ izmantotie datu avoti;
- ▶ datu organizācija;
- ▶ kādēļ šī problēma pastāv;
- ▶ iespējamās reakcijas.

4. XYZ problēmas analīze

- ▶ Īstenojusi Problēmu analīzes nodaļa.
- ▶ Dati no dažādiem avotiem:
 - ziņotie X notikumi;
 - pārrunas ar tirgotājiem un pircējiem;
 - likumpārkāpēju nopratināšana;
 - televīziju novērošanas ierakstu pārskats.
- ▶ Eksperti no citām policijas struktūrvienībām.

5. XYZ problēmas elementi 5

6.-13.

Slaidi, kas apraksta mērķus un sargus.

Slaidi, kas apraksta vietas un uzraugus.

Slaidi, kas apraksta likumpārkāpējus un kuratorus.

14. XYZ problēmas cēloņi

Iepriekšējo slaidu kopsavilkums
apakšpunktos

15. Neatbilstošas reakcijas

Mērķi un kuratori

a., b.

Vietas un uzraugi

a., b.

Likumpārkāpēji un kuratori

a., b.

16. Atbilstoši risinājumi

Mērķi un kuratori

a., b.

Vietas un uzraugi

a., b.

Likumpārkāpēji un kuratori

a., b.

59. Piesaistiet klausītāju uzmanību un izmantojiet prezentācijas laiku lietderīgi

Visiem profesionāļiem jāgatavo prezentācijas, un prezentāciju iemaņas kļūst tikpat nozīmīgas, cik laba rakstītprasme. Labas prezentācijas atslēga ir pienācīga sagatavošanās. Turpmākie punkti ir iegūti no dažādiem avotiem, tostarp mūsu pašu pieredzes – gan labas, gan sliktas.

Sagatavošanās

Nekad nemēģiniet improvizēt uz vietas! Pat pieredzējuši prezentāciju autori bieži nervozē, tādēļ neraizējieties par satraukumu pirms prezentācijas! Pienācīga sagatavošanās palīdz kļūt mierīgākam.

1. Pārziniet tematu.
2. Pārziniet auditoriju, tostarp citus prezentāciju autorus.
3. Nosakiet prezentācijas garumu.
4. Sagatavojieties pabeigt dažas minūtes ātrāk, taču vajadzības gadījumā izmantojiet pilnu laiku.
5. Izmēģiniet prezentāciju un uzņemiet laiku.
6. Ja nepieciešams, izmēģiniet vēlreiz.

Prezentācijas dienā izpētiet telpu

Pārzinot prezentācijas vidi, īstenosiet trīs mērķus. Pirmkārt, tas pasargās no pārsteigumiem. Otrkārt, tas ļaus izstrādāt plānus neparedzētiem gadījumiem. Treškārt, tas palīdzēs saglabāt mieru. Tas ir jo īpaši aktuāli, ja sniežat prezentāciju konferencē vai kādā citā vietā ārpus Jūsu iestādes. Viesnicu konferenču iekārtojums ievērojami atšķiras.

1. Vai nepieciešamais aprīkojums ir vietā?
 - Papīra bloknodu statīvi
 - Tāfeles
 - Krīts/markķieris
 - Projektori
 - Mikrofons
 - Lāzera rādītājs
2. Vai zināt, kā izmantot aprīkojumu?
3. Vai esat to izmēģinājis?
4. Vai zināt, kā atrast tehnisko darbinieku?
5. Vai zināt, kā izslēgt gaismu?
6. Vai telpā ir vietas, kur auditorijai būs apgrūtināti Jūs redzēt vai dzirdēt?

Projektors

Tas ir moderns prezentāciju aprīkojums, kas mēdz būt sarežģīts un radīt tehnikas problēmas. Pārlicinieties, ka zināt, kā tas darbojas un Jums ir rezerves plāns. Ja pietiek laika, mēs vienmēr veicam izmēģinājumu ar telpas aprīkojumu. Turklāt šī izmēģinājuma laikā, mūsūprāt, ir lietderīgi sēdēt dažādās telpas vietās un apskatīt sarežģītākos slaidus. Pat ja nevarat veikt labojumus, varat vēlāk brīdināt auditoriju, piemēram, „Tie, kas sēž pa kreisi, varbūt vēlētos pārcelties uz vidu, jo ir daži attēli, ko grūti redzēt no sēdvietām kreisajā pusē”.

1. Novietojiet projektoru auditorijai un sev ērtākajā vietā!
2. Pārlicinieties, ka tas neaizsedz skatu uz ekrānu!
3. Ja nepieciešams, lūdziet palīdzību slaidu prezentēšanai!
4. Pārlicinieties, ka slaidus var izlasīt no telpas aizmugures!
5. Ja nepieciešams, aizvelciet aizkarus vai žalūzijas!
6. Nepaļaujieties, ka viss noritēs, kā plānots!

Prezentācijas stils

Kaut arī materiāla pārzināšana ir izšķiroša, arī Jūsu stilam jābūt tādām, kas patīk auditorijai. Vismaz pārlicinieties, ka, lai izprastu prezentāciju, auditorijai nav jānopūlas, pierodot pie Jūsu stila. Pret auditoriju pilnīgi noteikti jāizturas ar cieņu.

1. Nelasiet savu referātu, pat ja Jums ir sagatavota rakstveida versija!
2. Runājiet, izmantojot piezīmes – kartīšu izmantošana neļauj aizmirst iepriekš teikto!
3. Iesāciet pieklājīgi – pateicieties sanāksmes vadītājam, iepazīstiniet ar sevi, sasveicinieties ar auditoriju utt.!
4. Ja iespējams, piecelieties un runājiet – tas palīdz kontrolēt auditoriju!
5. Garās prezentācijās varat mainīt stāvēšanas vietu, taču nepārtraukti nesoļojiet apkārt!
6. Neaizsedziet auditorijai skatu uz slaidiem!
7. Pārlicinieties, ka Jūs var satirdēt!
8. Nerunājiet pārāk ātri – aptuveni 120 vārdi minūtē ir labi!
9. Uzturiet acu kontaktu ar auditoriju, taču nevis ar vienu cilvēku!
10. Pārlicinieties, ka auditorija zina, kurā brīdī drīkst uzdot jautājumus – prezentācijas laikā vai pēc tās!
11. Atkārtojiet jautājumus, lai citi varētu dzirdēt, atbildiet īsi un pajautājiet, vai esat atbildējis uz personas jautājumu!
12. Pārlicinieties, ka izdales materiāli ir skaidri un pietiekamā daudzumā!
13. Beidziet laikus!
14. Izbaidiet procesu!

Prezentāciju datorprogrammatūra

„PowerPoint” un citas līdzīga prezentāciju datorprogrammatūra ļauj auditorijai vienlaicīgi uztvert informāciju divos veidos – vizuāli un audiāli. Tādēļ auditorija visticamāk sapratīs un atcerēsies galvenās domas. Taču ir četri elektronisku prezentāciju draudi. Pirmkārt, prezentācijas var kļūt standartizētas un ātri garlaikot izglītotāku auditoriju. Otrkārt, tās var kļūt tik sarežģītas, ka auditorija vairāk uzmanības pievērš informācijas līdzeklim, nevis vēstījumam. Treškārt, jo sarežģītāka tehnika, jo biežāk tā pieviļ. Ceturtkārt, tās var atturēt auditoriju no jautājumu uzdošanas. Vērot, kā darbojaties ap lielu multivides iekārtu, auditoriju garlaiko un tiek tērēts tās laiks. Atcerieties principu: nepārspīlēt!

1. Nelasiet slaidus – Jūsu runai nevajadzētu tikai atkārtot slaidus!
2. Vērojiet auditoriju, nevis slaidus!
3. Sāciet ar prezentācijas nosaukumu, savu vārdu un piederību organizācijai, taču ne savu kvalifikāciju!
4. Visā prezentācijā izmantojiet tikai viena veida slaidu pāreju, turklāt tikai vienkāršu pāreju, kas nenovērs auditorijas uzmanību no Jūsu galvenajām idejām!

Atsevišķi „PowerPoint” slaidi

Raugieties, lai katrs slaidis ir vienkāršs! Daudz teksta vienā slaidā ir grūti izlasīt. Jūsu mērķis ir katru slaidu padarīt telegrāfisku. Katrā slaidā jāpievēršas nozīmīgai domai un jāvairās šo domu pazaudēt, tādēļ padariet slaidus viegli lasāmus un saprotamus!

1. Izsakiet tikai vienu domu!
2. Sniedziet tikai tik daudz ziņu, lai izskaidrotu domu, bet ne vairāk!
3. Izvairieties no skaņu efektiem, animācijām, dažādiem burtu fontiem vai veidiem un pārejām, kas novērs uzmanību!
4. Izmantojiet tumšu fonu, piemēram, tumši zils un gaišas krāsas tekstu, piemēram, dzeltens!
5. Izmantojiet lielus burtu fontus un kontrastējošas krāsas, taču ne disharmonējošas, piemēram, zils un spilgti oranžs disharmonē, bet zils un dzeltens kontrastē!

6. Izvairieties no smalkām līnijām un burtiem, ko nevar viegli atšķirt no fona! Tas var būt īpaši problemātiski ar līniju diagrammām un kartēm.
7. Izvairieties no pārmērīgas sarkanās krāsas lietošanas – tā jāizmanto reti, lai uzsvērtu nozīmīgas idejas.
8. Pēc iespējas vairāk izmantojiet vizuālus elementus, nevis vārdus!
9. Izmantojiet uzskatāmus un vienkāršus attēlus, kartes, diagrammas un tabulas!
10. Uz vārdu diagrammām izmantojiet īsas, konspektīvas frāzes, nevis stāstījumus!
11. Pārliecinieties, ka katrs apakšpunkts ir saistīts ar slaida pamatdomu!

Visbeidzot, padomājiet par rezerves plānu!

Pieņemiet, ka kaut kas var misēties! Ja pieviļ projektors, esiet gatavs izmantot kodoskopa slaidus un kodoskopu. Ja arī tas pieviļ, izmantojiet izdales materiālus kā alternatīvu. Ja būsiet gatavs ķibelēm, mazāk nervozēsiet un auditorija būs daudz iejūtīgāka.

1. Izvairieties no tehnikas, ar ko bieži gadās kļūmes vai kas Jums nav pazīstama.
2. Sagatavojiet rezerves plānu gadījumam, ja atgadās aprīkojuma vai programmatūras kļūmes.
3. Kā papildinājumu sniedziet slaidu izdales materiālus.

60. Veiciniet paraugprakses izplatīšanos

Daudz kas no tā, ko pašlaik zinām par problēmām, nebija zināms pirms 20 gadiem. Paraugprakses uzkrāšanu lielākoties sekmē tas, ka tajā dalās policijas praktiķi un pētnieki Amerikas Savienotajās Valstīs, Kanādā, Lielbritānijas, Ziemeļīrijas Apvienotajā Karalistē un citās valstīs. 54.-57. solī tika aprakstīts, kā komunicēt ar lēmumu pieņēmējiem policijā un pašvaldībā. Taču Jūsu pienākums ir uzlabot profesiju, daloties darbā ārpus vietējās iestādes un pašvaldības.

Ir divas pieejas, kā komunicēt ar kolēģiem. Pirmajā pieejā izmanto rakstveida materiālus. Tie var būt publicēti ziņojumos, profesionālā periodikā vai populāras preses rakstos. Otrajā pieejā izmanto prezentācijas profesionālās konferencēs un sapulcēs. Visefektīvākā informācijas izplatīšanas stratēģija ir šo abu pieeju apvienojums.

Rakstveida ziņojumi var sniegt daudz precīzētas, lietderīgas informācijas, ko citi var izmantot kā atsaucē materiālu. Ir vairāki veidi, kā izplatīt rakstveida informāciju. To var padarīt pieejamu no tīmekļa vietnēm lejupielādējamā formātā. To var publicēt profesionālā periodikā. Īsākus fragmentus, kas paredzēti cilvēku uzmanības piesaistīšanai, var publicēt profesionālos biļetenos un citā periodikā. Visbeidzot vēl plašāku auditoriju var sasniegt, rosinot profesionālus žurnālistus aprakstīt Jūsu centienus. Īsāki un vieglāk pieejami fragmenti sasniedz plašu auditoriju, taču tajos ir mazāk informācijas.

Konferencēs ir iespējami klātienē paziņojumi, jautājumi un atbildes, kā arī jaunāko pavērsienu apspriešana. Neoficiālas pārrunas ir lietderīgas viedokļu apmaiņai par idejām, kas vēl nav pietiekami izstrādātas, lai tiktu publicētas. Turklāt tās ļauj lūgt pieredzējušiem kolēģiem padomu sarežģītās problēmās.

Amerikas Savienotajās Valstīs, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotajā Karalistē notiek ikgadējas konferences par problēmorientētu policijas darbu. Pasaulē notiek ļoti daudz noziedzības analīzes un citu policijas konferenču, kur varat sniegt jaunu informāciju par problēmu risināšanu.

Visbeidzot apsveriet arī citu profesiju konferences, jo īpaši, ja esat sadarbojušies ar partneriem no citām jomām! Konferenču galvenais trūkums ir ierobežotais laiks materiāla prezentācijai, precīzu, pastāvīgu konferenču protokolu trūkums un relatīvi mazais apmeklētāju skaits. Taču apmeklētāji var nodot informāciju tiem, kas nav klāt.

Visaptverošām komunikāciju stratēģijām jāietver šādus pasākumus:

1. Cilvēkiem, kurus interesē nianse, jāsniedz iespēja no viegli izmantojamas tīmekļa vietnes lejupielādēt tehnisku ziņojumu.
2. Lielai auditorijai, kurai ir vispārīga interese, jānodrošina viens vai vairāki īsi raksti profesionālā vai populārā periodikā ar atsaucēm uz tīmekļa vietni.
3. Profesionāliem kolēģiem un akadēmiķiem jānodrošina garāks raksts profesionālā žurnālā.
4. Nelielai, bet ietekmīgai profesionālu kolēģu gru-

pai jāsniedz vismaz viena prezentācija profesionālā konferencē.

Turklāt ir lietderīgi nosūtīt rakstu kopijas cilvēkiem, kurus interesē Jūsu pētītais temats. Tā ne tikai tiek paustas Jūsu idejas, bet arī tiek dota iespēja lūgt padomu par to, kā pavēstīt savas idejas citiem.

Profesionālus īpaši interesē:

1. Jaunu vai mainīgu problēmu atklājumi.
2. Analīzes paņēmieni progress, kas var sniegt atbildes uz jauniem jautājumiem vai var precīzāk un ar mazāku kļūdu skaitu atbildēt uz veciem jautājumiem.
3. Jauni problēmu risinājumi vai veco reakciju jauni izmantojumi.
4. Pierādījumi risinājuma efektivitātei, tās trūkumam vai risinājuma blakusefektu.

Katru no šiem tematiem var aprakstīt kā konkrētas problēmas gadījuma pētījumu. Lietderīga gadījuma pētījuma pamata saturs skar četrus punktus:

1. **Neapmierinātība ar iepriekšējo situāciju** – kādēļ konkrētos apstākļos standarta izpratne vai prakse ir nepietiekama.
2. **Alternatīvu meklējumi** – kā tika atklāta jauna izpratne vai prakse.
3. **Alternatīvas pamatojoši pierādījumi** – veco un jauno pieeju salīdzinājums.
4. **Secinājumi un norādījumi** – kopsavilkums par to, kas cilvēkiem, saņemot jauno informāciju, būtu jāapsver.

Šajā saturā ievērots *izpētes, analīzes, reakcijas un novērtējuma* (SARA elementu) process. Izpēte atklāj neapmierinātību ar konkrētiem apstākļiem. Analīze meklē jaunu problēmas izpratni. Reakcijai nepieciešams sistemātisks alternatīvu pieeju salīdzinājums un konkrētas jaunas pieejas atlase. Bet novērtējums apkopo no šīs pieredzes apgūto.

Tabulā nākamā lapā redzams, kā šo saturu var piemērot katram no četriem gadījuma pētījuma tematiem. Šāda veida gadījuma pētījumus var apvienot atbilstoši apstākļiem. Piemēram, jauns problēmu analīzes paņmiens varētu atklāt jaunu problēmas veidu. Šādos apstākļos var apvienot pirmos divus gadījuma pētījumus.

Arī jaunas problēmas risinājuma aprakstā varētu iekļaut novērtējuma informāciju, šādi apvienojot pēdējos divus gadījuma pētījumu veidus. Iespējamās arī citas kombinācijas.

Visbeidzot mēs noziedzības analīzes kā profesijas un noziedzīgu nodarījumu zinātnes kā disciplīnas vārdā lūdzam, lai arī cik ļoti Jūs vēlētos panākt, ka Jūs pilnīgi saprot, nekad neļaujieties kārdinājumam pārspīlēt pierādījumus!

Nekas tik ļoti nekaitēs Jūsu un kolēģu reputācijai kā tas, ja tiksiet manīts pārspīlējam faktus. Citi cilvēki drīkst būt pavisai vai strauji izdarīt secinājumus. Noziedzības

analītiķi dažkārt neorganizētam procesam piešķir rūpīgumu un godīgumu. Ja nezināt atbildi vai tikai daļēji izprotat problēmu, tā arī pasakiet. Līdz ar to, kad zināsi atbildi, cilvēki labprātāk uzticēsies Jūsu profesionālajam spriedumam.

21. gadsimts kļūst par gadsimtu, kad policijas darbā nozīmi iegūst analīze, un Jūs varat sniegt lielu ieguldī-

jumu. Pēc simts gadiem analīze būs stingri iesakņojusies policijas darbā, un daudz kas būs mainījies. Noteikti būs atšķirīga tehnoloģija. Taču galvenais, mūsu pēcteči zinās daudz vairāk par noziedzību un tās prevenciju nekā mēs. Viņi to zinās, jo Jūs un Jūsu domubiedri būs uzdevuši svarīgus jautājumus, apkopojuši un analizējuši datus un godīgi un skaidri ziņojuši par rezultātiem.

Četri gadījumu pētījumu veidi

<i>Plāns</i>	<i>1. Jauna problēma</i>	<i>2. Jauns analīzes paņēmiens</i>	<i>3. Jauns risinājums</i>	<i>4. Jauni efektivitātes pierādījumi</i>
1. Neapmierinātība	Anomālas situācijas atklāšana	Kādēļ vecais paņēmiens ir ierobežots?	Kādēļ vecā reakcija ir ierobežota?	Neskaidrība par reakcijas efektivitāti konkrētos apstākļos
2. Izpēte	Atšķirīgā izpēte	Kā tika atklāts jaunais paņēmiens?	Kā tika atklāta jaunā reakcija?	Reakcijas novērtēšanas grūtības šajos apstākļos
3. Pierādījumi	Vecās un jaunās problēmas salīdzinājums	Sistemātisks vecā un jaunā paņēmiena salīdzinājums, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem	Sistemātisks vecās un jaunās reakcijas salīdzinājums, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem	Izmantotās novērtējuma metodes un to rezultāti
4. Secinājumi	Uz ko tas norāda problēmu risināšanā?	Apstākļi, kādos jaunais paņēmiens ir īpaši lietderīgs	Apstākļi, kādos jaunā reakcija ir īpaši lietderīga	Apstākļi, kādos jāizmanto reakcija un paredzamie rezultāti

Noderīgas publikācijas

Grāmatas autori katrā no šiem rekomendējuši iepazīties ar papildus literatūru. Visas ieteiktās publikācijas angļu valodā apkopotas šajā nodaļā. Sarakstā minētās interneta adreses pēdējo reizi aplūkotas 2011. gada 10. maijā.

SOLIS 1

Braga, Anthony (2002). *Problem-Oriented Policing and Crime Prevention*, Monsey, NY: Criminal Justice Press.

SOLIS 3

Scott, Michael (2003). *The Benefits and Consequences of Police Crackdowns. Problem-Oriented Policing Guides*. Response Guides Series No. 1. Washington, DC: Office of Community Oriented Policing Services. (Pieejams: www.popcenter.org un www.cops.usdoj.gov.)
Weisburd, David and John Eck (2004). „What Can Police Do to Reduce Crime, Disorder and Fear?” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 593: 42–65.

SOLIS 4

Goldstein, Herman (1979). „Improving Policing: A Problem-Oriented Approach”. *Crime & Delinquency* April: 234–58.
Goldstein, Herman (1990). *Problem-Oriented Policing*. New York: McGraw Hill.
Goldstein, Herman (2003). „On Further Developing Problem-Oriented Policing. In *Problem-Oriented Policing. From Innovation to Mainstream*”. *Crime Prevention Studies*, Volume 15, edited by Johannes Knutsson. Monsey, NY: Criminal Justice Press. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 5

Wilson, James Q. and George Kelling (1982). „Broken Windows”. *The Atlantic Monthly*, March: 29–38.

SOLIS 7

Clarke, Ronald and Herman Goldstein (2002). „Reducing Theft at Construction Sites: Lessons from a Problem-Oriented Project”. *Crime Prevention Studies*, volume 13, edited by Nick Tilley. Monsey, New York: Criminal Justice Press. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 9

Felson, Marcus and Ronald Clarke (1998). *Opportunity Makes the Thief*. Police Research Series, Paper 98. London: Home Office.
Eck, John (2003). „Why Don't Problems Get Solved?” *Community Policing: Can It Work?*, edited by Wesley Skogan. Belmont, California: Wadsworth.

SOLIS 10

Decker, Scott (2004). *Using Offender Interviews to Inform Police. Problem-Solving Guide No. 3. Problem-Oriented Guides for Police, Problem Solving Tool Series*. Washington, D.C.: Office of Community Oriented Policing Services, U.S. Department of Justice. (Pieejams: www.popcenter.org un www.cops.usdoj.gov.)

SOLIS 11

Ekblom, Paul (1997). „Gearing up Against Crime: a Dynamic Framework to Help Designers Keep up with the Adaptive Criminal in a Changing World”. *International Journal of Risk, Security and Crime Prevention*, 2: 249–265. (Ir atrodamš tīmekļa vietnē: www.homeoffice.gov.uk.)

SOLIS 12

Hesseling, Rene (1994). „Displacement: A Review of the Empirical Literature”. *Crime Prevention Studies*, volume 3, edited by Ronald Clarke. Monsey, NY: Criminal Justice Press. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 13

Clarke, Ronald and David Weisburd (1994). „Diffusion of Crime Control Benefits: Observations on the Reverse of Displacement”. *Crime Prevention Studies*, volume 2. Monsey, NY: Criminal Justice Press. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 15

Eck, John and Ronald Clarke (2003). „Classifying Common Police Problems: A Routine Activity Approach”. *Crime Prevention Studies*, volume 16, edited by Martha Smith and Derek Cornish. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

SOLIS 16

Brantingham, Patricia and Paul (1993). „Environment, Routine, and Situation: Toward a Pattern Theory of Crime”. *Routine Activity and Rational Choice, Advances in Criminological Theory*, volume 5, edited by Ronald Clarke and Marcus Felson. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
Felson, Marcus (2002). *Crime and Everyday Life*. Thousand Oaks, CA: Sage.
Wiles, Paul and Andrew Costello (2000). *The Road to Nowhere: The Evidence for Travelling Criminals*. Home Office Research Study 207. London: Home Office. (Pieejams: www.homeoffice.gov.uk.)

SOLIS 17

Brantingham, Patricia and Paul (1995). „Criminality of Place: Crime Generators and Crime Attractors”. *European Journal on Criminal Policy and Research* 3(3):1–26.

SOLIS 19

Clarke, Ronald and Phyllis Schultze (2004). *Researching a Problem. Problem-Oriented Guides for Police, Problem-Solving Tool Series No. 2*. Washington, DC: Office of Community Oriented Policing Services. (Pieejams: www.popcenter.org un www.cops.usdoj.gov.)

SOLIS 21

Schmerler, Karin and Mary Velasco (2002). „Primary Data Collection: A Problem-Solving Necessity”. *Advanced Crime Mapping Topics*. Denver, CO: National Law Enforcement & Corrections Technology Center, University of Denver.

SOLIS 22

Palīdzība statistikas jautājumos (sākot ar elementāriem jautājumiem līdz pat lietpratēja līmeņa statistikas jautājumiem). „HyperStat” tiešsaistes mācību grāmata:
<http://davidmlane.com/hyperstat/index.html>.

SOLIS 23

Eck, John, Spencer Chainey, and John Cameron (2005). *Mapping Crime: Understanding Hot Spots*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.

SOLIS 24

Crowe, Tim (1991). *Crime Prevention Through Environmental Design. Applications of Architectural Design and Space Management Concepts*. Boston: Butterworth-Heinemann.
Rengert, George, Mark Mattson, and Kristin Henderson (2001). *Campus Security. Situational Crime Prevention in High-Density Environments*. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

SOLIS 25

Boba, Rachel (2005). *Crime Analysis and Crime Mapping: An Introduction*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

SOLIS 27

Clarke, Ronald and Herman Goldstein (2003). *Thefts from Cars in Center City Parking Facilities. From Innovation to Mainstream. Crime Prevention Studies*, vol. 15, Monsey, New York: Criminal Justice Press. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 28

Eck, John, Ronald Clarke a Rob Guerette (2007). „Risky Facilities: Crime Concentration in Homogeneous Sets of Facilities.” *Crime Prevention Studies*, Volume 21. Monsey, New York: Criminal Justice Press, 225–264. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 29

Weisel, Deborah (2004) *Analyzing Repeat Victimization, Problem Solving Tool Series, No. 2*. Washington, D.C.: Office of Community Oriented Policing Services, U.S. Department of Justice. (Pieejams www.popcenter.org un www.cops.usdoj.gov.)

Johnson, Shane and Kate Bowers (2004). „The Burglary as Clue to the Future: The Beginnings of Prospective Hot-Spotting”. *European Journal of Criminology*, 1 (2), 237–255.

SOLIS 30

Cullen, Francis and colleagues (2002). „Environmental Corrections: A New Framework for Effective Probation and Parole Supervision”. *Federal Probation*, 66 (2):28–37.

Kennedy, David and colleagues (2001). *Reducing Gun Violence: The Boston Gun Project's Operation Ceasefire*. Research Report. Washington, D.C.: National Institute of Justice.

SOLIS 31

Clarke, Ronald (1999). *Hot Products*. Police Research Series. Paper 112. London: Home Office. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 32

Loftin, Colin and David McDowall (1988). „The Analysis of Case-Control Studies in Criminology”. *Journal of Quantitative Criminology* 4:85–98.

SOLIS 38

Clarke, Ronald (1997). *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies (2nd ed.)*. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Von Hirsch, Andrew, David Garland and Alison Wakefield (2000). *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*. Oxford: Hart Publishing.

SOLIS 40

Painter, Kate and Nick Tilley (1999). „Surveillance of Public Space: CCTV, Street Lighting and Crime Prevention”. *Crime Prevention Studies*, volume 10. Monsey, NY: Criminal Justice Press. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 41

Sutton, Mike and colleagues (2001). Tackling Stolen Goods with the Market Reduction Approach. *Crime Reduction Research Series Paper 8*. London: Home Office.

SOLIS 42

Wortley, Richard (2001). „A Classification of Techniques for Controlling Situational Precipitators of Crime”. *Security Journal*, 14: 63–82.

SOLIS 44

Scott, Michael (2005). „Policing for Prevention: Shifting and Sharing the Responsibility to Address Public Safety Problems”. *Handbook of Crime Prevention and Community Safety*, Nick Tilley. Cullompton U.K.: Willan.

SOLIS 45

Hope, Tim and Daniel Murphy (1983). Problems of Implementing Crime Prevention: The Experience of a Demonstration Project. *The Howard Journal*, XXII, 38–50.

Laycock, Gloria and Nick Tilley (1995). Implementing Crime Prevention. *Building a Safer Society*, Michael Tonry and David Farrington University of Chicago Press.

SOLIS 48

Brantingham, Paul and Patricia Brantingham (2003). „Anticipating the Displacement of Crime Using the Principles of Environmental

Criminology”. *Crime Prevention Studies*, volume 16. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Eck, John (2002). *Assessing Responses to Problems: An Introductory Guide for Police Problem-Solvers*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services. (Pieejams: www.popcenter.org un www.cops.usdoj.gov.)

SOLIS 49

Ekblom, Paul (1987). *Preventing Robberies at Sub-Post Offices: An Evaluation of a Security Initiative*. Crime Prevention Unit Paper 9. London: Home Office.

Webb, Barry (1994). „Steering Column Locks and Motor Vehicle Theft: Evaluations from Three Countries”. *Crime Prevention Studies*, volume 2, Ronald Clarke. Monsey, NY: Criminal Justice Press. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 50

Matthews, Roger (1997). „Developing More Effective Strategies for Curbing Prostitution”. *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies (2nd ed.)*, Ronald Clarke. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

SOLIS 51

Bowers, Kate and Shane Johnson (2003). „Measuring the Geographical Displacement and Diffusion of Benefit Effects of Crime Prevention Activity”. *Journal of Quantitative Criminology* 19(3):275–301.

SOLIS 52

Sherman, Lawrence and John Eck (2002). Policing for Crime Prevention. Pp. 295–329 in *Evidence-Based Crime Prevention*, edited by Lawrence Sherman and colleagues. New York: Routledge.

Smith, Martha and colleagues (2002). Anticipatory Benefits in Crime Prevention. *Analysis for Crime Prevention*. Crime Prevention Studies, Volume 13. Monsey, New York: Criminal Justice Press. (Pieejams: www.popcenter.org.)

SOLIS 53

Crow, Edwin and colleagues (1960). *Statistics Manual*. New York: Dover.

SOLIS 55

Boba, Rachel (2005). *Crime Analysis and Crime Mapping: An Introduction*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Harries, Keith (1999). *Mapping Crime: Principle and Practice*. Washington, DC: National Institute of Justice, Crime Mapping Research Center.

Knutsson, Johannes and Knut-Erik Søvik (2004) *Gypsy Cabs in Tønsberg*. Submission to the Herman Goldstein Awards. (Pieejams: www.popcenter.org.)

Džerijs Retklifs (Jerry Ratcliffe) piedāvā sarakstu ar karšu izstrādes ieteikumiem: www.jratcliffe.net.

SOLIS 57

Kosslyn, Stephen (1994). *Elements of Graph Design*. New York: W. H. Freeman.

SOLIS 58

RAND, *Guidelines for Preparing Briefings*, Santa Monica, CA, 1996. (Pieejams: www.rand.org.)

Ratcliffe, Jerry H. (2004). „Jerry's Top Ten Crime Mapping Tips”. (Pieejams: www.jratcliffe.net.)

SOLIS 59

Ratcliffe, Jerry H. (2004). „Jerry's Top Ten PowerPoint Tips”. (Pieejams: www.jratcliffe.net.)

Ratcliffe, Jerry H. (2004). „Jerry's Top Ten Presentation Tips”. (Pieejams: www.jratcliffe.net.)

Skaidrojošā vārdnīca

Skaitļi iekavās norāda soļu numurus.

3D kartēšana

Augstas izšķirtspējas kartēšana, kas attēlo atrašanās vietas ēkās.
(24.)

„80-20” princips

Princips, saskaņā ar kuru daudzos notikumos ir iesaistīti ne daudzi cilvēki vai vietas.
(18., 20., 22., 30., 31., 54.)

„Krīzes apgabali”

„Krīzes vietu” veidi, kas identificē apkārtnes, kur koncentrējas noziedzība.
(23.)

„Krīzes līnijas”

„Krīzes vietu” veidi, kas rāda ielu segmentus, kur koncentrējas noziedzība.
(23.)

„Degpunkti”

„Krīzes vietu” veidi, kas rāda vietas ar augstu noziedzības līmeni.
(23.)

„Krīzes vietas”

Ģeogrāfiskas noziedzības koncentrācijas.
(3., 5., 16., 17., 18., 23., 48., 55.)

„Pīles” („sēdošas”) problēmas

Problēmas raksturo ievērojams atkārtotu cietušo skaits (sk. Noziedzīga nodarījuma trijstūris). Notiek, ja upuri pastāvīgi mijiedarbojas ar potenciāliem likumpārkāpējiem dažādās vietās, bet upuri nepalielina piesardzības pasākumus un viņu sargi nav klāt vai ir neefektīvi.
(8., 15.)

„Topa” preces

Priekšmeti, kas ir īpaši vilinoši zaglim.
(18., 28., 29., 31.)

„Vilka” (izsalkuša) problēmas

Problēmas raksturo ievērojams likumpārkāpēju skaits (sk. Noziedzīga nodarījuma trijstūris). Notiek, ja likumpārkāpēji spēj noteikt šobrīd vājus mērķus un vietas.
(8., 15.)

Akūta pagaidu grupēšana

Ļoti liela noziedzības koncentrācija nelielā 24 stundu ciklu daļā.
(25.)

Akūtas „krīzes vietas”

„Krīzes vietas”, kas parādās pēkšņi, t. i., nav pastāvējušas ilgu laiku, nav hroniskas (sk. Hroniskas „krīzes vietas” un hroniskas problēmas).
(23.)

Akūti traucējumi

Īslaicīgi atkārtojošos notikumu kopumi, kas varētu norimt, neveicot problēmu risināšanas darbības, bet varētu arī kļūt par hroniskām problēmām.
(14.)

Analīze

Otrā izpētes, analīzes, reakcijas un novērtējuma procesa (SARA procesa) stadija, kas saistīta ar sistemātisku problēmas izpēti, lai noteiktu iespējamās pret reakciju uzņēmīgos cēloņus.
(4., 5., 6., 7., 8., 14., 15., 16., 18., 20., 23., 32., 33., 35., 36., 38., 44., 46., 52., 54., 55., 58., 60.)

Apstrādātājs

Cilvēks, kurš labi pazīst likumpārkāpēju un kurš spēj kontrolēt viņa rīcības.
(25., 28.)

Apstrāde

Sk. Reakcija vai lejušķāšanās.
(48., 49., 51.)

Apstrādes apgabals

Apgabali, kas saņem reakciju, pretstatā kontroles apgabaliem (sk. Reakcijas grupa).
(48., 51.)

Apstrādes grupa

Sk. Reakcijas grupa.
(49., 51.)

Atbalstīti pārskati

Skaidrojums atkārtotai kļūšanai par cietušo, saskaņā ar kuru likumpārkāpēja ieguvumi no pirmā noziedzīga nodarījuma mudina viņu atkārtot pārkāpumu pret to pašu cietušo vai paziņot citiem likumpārkāpējiem, kuri pēc tam uzbrūk tam pašam cietušajam (sk. signālpārskati).
(29.)

Atgriešanās pie vidējā

Tendence nenormāli augstam vai zēmam noziedzības līmenim atgriezties normālajā līmenī.
(47., 52.)

Bufersona

Apkārtne ap vietu vai apgabalu. Parasti apkārtne ap objektu, „krīzes vietu” vai apstrādes apgabalu.
(16., 51.)

Būtiskuma līmenis

Sliksnis, zem kura tiek noraidīta iespējamība, ka atšķirība starp diviem statistikas kopumiem ir nejaušības izraisīta. Bieži noraidījuma sliksnis ir 0,05 (jeb 5 %) (sk. Būtiskuma pārbaude).
(53.)

Būtiskuma pārbaude

Statistiskas procedūra, ko izmanto, lai noteiktu, vai atšķirība starp divām skaitļu grupām ir nejauša. (53.)

CHEERS elementi (sabiedrība, kaitējums, gaidas, notikumi, atkārtošanās, līdzība)

Akronīms, kas apzīmē elementus, kas raksturo problēmu: sabiedrība, kaitējums, paredzēšana, notikumi, vairākkārtēji notikumi, un līdzība. (14., 15., 54.)

Cietušais/upuris

Mērķis – cilvēks vai nozagto preču vai bojātā īpašuma īpašnieks (sk. Mērķis).

(1., 2., 4., 6., 8., 10., 14., 15., 16., 18., 21., 22., 23., 25., 28., 29., 30., 31., 33., 34., 35., 36., 37., 38., 42., 44., 46., 47., 48., 54., 55.)

Cietušais/upuris, atkārtots

Persona vai vieta ar vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem vai kārtības traucējumiem (sk. „Pile”). (18., 23., 28., 29.)

Cikli

Regulāras noziedzības svārstības, kas atbilst dienas, nedēļas, mēneša, gada vai ilgākām cilvēku aktivitātes izmaiņām. (22., 25., 26., 47., 50.)

CompStat

Policijas pārvaldības sistēma, ko vispirms ieviesa Ņujorkā. Tā izmanto mūsdienīgu noziedzības modeļa informāciju (bieži apstrādā ar ģeogrāfiskās informācijas sistēmu), lai nodrošinātu, ka ģeogrāfisko apgabalu vadītāji, piemēram, gājēju zona un rajons, ir atbildīgi par noziedzības līmeņa samazināšanu. (3., 4., 5.)

CPTED

Sk. Noziedzības prevencija, izmantojot vides projektu.

CRAVED

Akronīms, kas apzīmē to priekšmetu pazīmes, ko visticamāk nozags, un tiek atšifrēts kā noslēpjams, pārvietojams, pieejams, vērtīgs, patīkams, un vienreizlietojams. (28., 31.)

Faktiski atkārtojumi

Mērķu, kas ir ļoti līdzīgi, taču ne identiski, izraudzīšanās par upuri (kā atkārtotu upuru vai vietu gadījumā). Dēvē arī par tuvu atkārtošanos. (29.)

Fokusēta pagaidu grupēšana

Noziedzības grupēšanās noteiktā laikā mainās 24 stundu periodos. (25.)

Formatējums

Līnijas un apzīmējumi, ko izmanto tabulās un diagrammās (sk. Saturs). Neliels daudzums ir nepieciešams, lai palīdzētu interpretēt saturu, taču liels daudzums saturu sarežģī. (56., 57.)

Gadījumi

Pētītie cilvēki, vietas un notikumi: likumpārkāpēji, mērķi, cietušie, objekti, laika posmi, piemēram, mēneši vai nedēļas, noziedzīgi nodarījumi u. tml. Gadījumu-kontroles pētījumos gadījumi ir problemātiskie cilvēki, vietas vai notikumi (sk. Gadījumi-kontroles un Kontroles). (22., 32., 33., 37., 53.)

Gadījumu-kontroles pētījums

Sistemātisks problemātisku un neproblemātisku personu, vietu, laiku, vai notikumu salīdzinājums, lai atklātu pazīmes, kas varētu izraisīt problēmu. Šāda veida pētījums ir īpaši lietderīgs, ja problemātiskie gadījumi ir ļoti neliela daļa visu gadījumu. (17., 32., 33.)

Gradēta reakcija

Risinājuma intensitāte vai forma mainās, palielinoties atkārtotu cietušo skaitam. Iejaukšanās, ko izmanto, lai samazinātu kļūšanu par atkārtotu cietušo. (29.)

Ģeneratori, noziedzīgs nodarījums

Apgabali, kas piesaista lielu skaitu cilvēku ar noziedzīgiem motīviem nesaistītu iemeslu dēļ. (17.)

Ģeogrāfiskās informācijas sistēma

Sk. ĢIS.

ĢIS

Ģeogrāfiskās informācijas sistēmu abreviatūra. Tās ir datoru datubāzes, kur visa informācija ir saistīta ar ģeogrāfiskām atrašanās vietām, lai datus varētu kartēt. Tas ļauj veikt dažādu apgabalu un vietu salīdzinājumus, lai iegūtu to pašu informāciju, un izpētīt, kā divi vai vairāki informācijas veidi ģeogrāfiski atšķiras. ĢIS ir visu mūsdienīgo noziedzības kartēšanas procesu pamatā. (2., 24., 29.)

Hipotēze

Atbilde uz jautājumu par problēmu, kas var būt gan patiesa, gan nepatiesa un kas var būt vai nebūt pamatota ar pierādījumiem. (20., 50.)

Hroniskas „krīzes vietas”

„Krīzes vietas”, kas pastāv ilgu laiku (sk. Akūtas „krīzes vietas”). (23.)

Hroniskas problēmas

Ilgtermiņa atkārtotošos notikumu kopumi, kas neizrāda mazināšanās pazīmes un lielākoties ir noturīgi pret tradicionālu policijas darbu.

(14.)

Ieguldījums

Reakcijā izmantotie resursi.

(46.)

Ieguvumu izplatīšanās

Noziedzības samazināšana ārpus prevencijas programmas ietvariem; efektivitātes palielinātājs.

(11., 13., 38., 47., 49., 51.)

Ieguvumu izplatīšanās, ģeogrāfiska

Papildu prevencija telpā.

(13.)

Ieguvumu izplatīšanās, laiks

Papildu prevencija laikā.

(13.)

Ieguvumu izplatīšanās, mērķis

Papildu mērķi ir pasargāti.

(13.)

Ieguvumu izplatīšanās, noziedzīga nodarījuma veids

Blokēti papildu noziedzīgu nodarījumu veidi.

(13.)

Ieguvumu izplatīšanās, taktika

Papildu metodes ir novērstas.

(13.)

Iejaukšanās

Problēmai piemērotais risinājums. Dēvēts arī par apstrādi vai reakciju (sk. Reakcija).

(4., 7., 11., 20., 35., 40., 44., 45., 46., 47., 48., 49., 50., 51., 52.)

Iekšējās kvantiles apjoms

50 % gadījumu augšējās un apakšējās robežas, kas pievēršas mediānai.

(22.)

Iekšlietu ministrija

Lielbritānijas ekvivalents ASV Tieslietu departamentam, kas ir finansējis daudzus pētījumus par noziedzības prevenciju.

(10., 19., 36., 38., 40., 41.)

Iepriekšējie ieguvumi

Noziedzības prevencijas ieguvumi, kas sākas pirms noziedzīgu nodarījumu prevencijas apstrādes uzsākšanas.

(11., 46., 52.)

Iespējamā noziedzīga nodarījuma laika noteikšana pēc stundu metodes

Statistiska metode, ar ko nosaka 24 stundu noziedzīgu nodarījumu ritmu, ja precīzs noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laiks nav zināms.

(25.)

Ietekmes novērtējums

Pētījums, kas nosaka, vai reakcija ir mainījusi problēmu.

(46.)

Izdevība

Saīsinājums apzīmējumam „noziedzīga nodarījuma izdevības struktūra”, kas nozīmē fizisku un sociālu kārtību, kas padara noziedzību iespējamu.

(9., 12., 38., 44., 48., 50.)

Izlīdzināšana

Nejaušu svārstību likvidēšana laika posmos, izmantojot mainīgu vidējo (sk. Mainīgs vidējais).

(26., 52.)

Izmaksas

Izdevumi vai grūtības, kas saistītas ar noziedzīgiem nodarījumiem vai prevencijas pasākumiem.

(6., 12., 38., 40., 44.)

Iznākums

Risinājuma ietekme uz problēmu.

(11., 33., 37., 46., 54.)

Izpēte

SARA procesa pirmā stadija, kas saistīta ar problēmu identifikēšanu, pārbaudi, klasificēšanu.

(1., 7., 14., 16., 18., 38., 54.)

Izplatīšanās

Izplatīšana parāda, cik daudz gadījumu vai cik lielas gadījumu daļas ir visām mainīgā vērtībām.

(22.)

Izplatīšanās kaitējums

Notiek, ja ieguvumu izplatīšanās ietekmē kontroles grupu vai apgabalu novērtējuma laikā. Izraisa apstrādes nepietiekamu novērtēšanu (sk. Pārvietošanās kaitējums).

(51.)

Izplatīšanās un pārvietošanās vietas

Apgabali, ko izmanto, lai noteiktu ieguvumu izplatīšanos un pārvietošanos, kas ir atsevišķas kontroles un apstrādes grupai.

(51.)

Izplatīta pagaidu grupēšana

Relatīvi vienmērīga vai nejauša noziedzības izplatība 24 stundu ciklos.

(25.)

„Izsisto logu“ uzraudzība

Ierosināta policijas kontroles stratēģijas, kas pamatojas uz skatos, ka nelieli pārkāpumi sakrājas, lai iznīcinātu sabiedrības dzīvi, un ka sīki likumpārkāpumi rosina lielākus, līdz ar to policijai būtu jāpievērš īpaša uzmanība nekārtībām. (5.)

Kārtas skala

Mērījumu skala, kurā vērtības var klasificēt, bet tām nevar piemērot citus matemātiskus procesus. (22.)

Kļūšana par cietušo/upuri, atkārtota

Process, kas izraisa kļūšanu par atkārtotu cietušo. (8., 28., 29., 30., 33., 38., 46.)

Koeficienti, noziedzīgs nodarījums

Noziedzīgu nodarījumu proporcija pret mērķiem kādā apgabalā. Izmanto, lai kontrolētu atšķirības mērķu skaitā (sk. Risks, noziedzīgs nodarījums). (9., 17., 20., 24., 26., 27., 28., 32., 37., 42., 44., 49., 51.)

Kontroles (analīzei)

Statistikas un novērtējuma izstrādes procedūras, lai izolētu viena faktora ietekmi uz citu faktoru rezultātu. Cilvēku vai apgabalu grupa, kas nesāņem reakciju, tiek salīdzināta ar grupām, kas reakciju saņem, lai parādītu, kas būtu noticis ar reakcijas grupu, ja tā nesāņemtu iejaukšanos (sk. Kontroles grupa). (47., 48., 49., 51.)

Kontroles (Gadījuma-kontroles pētījumos)

Gadījuma-kontroles pētījumā kontroles ir cilvēki, vietas, laiki vai notikumi, kuru iznākums netiek pētīts pretstatā gadījumiem, kam ir iznākums. Piemēram, Gadījuma-kontroles pētījumā par bāriem, kur ir augsts uzbrukumu līmenis, gadījumi ir bāri ar daudziem uzbrukumiem, bet kontroles – bāri, kur notiek dažī uzbrukumi vai kur tie nenotiek vispār (sk. Gadījumi un Gadījumu-kontroles pētījums). (32., 33.)

Kontroles (likumpārkāpējiem)

Cilvēki un situācijas, kas mazina potenciālo likumpārkāpēju vēlmi vai spējas izdarīt noziedzīgu nodarījumu. (9., 15., 17., 39., 42., 43., 48.)

Kontroles grupa

Cilvēku vai apgabalu grupa, kas ir līdzīga apstrādes grupai, taču nesāņem apstrādi. Izmanto novērtējumos, lai kontrolētu citas, ar apstrādi nesaistītas ietekmes uz noziedzīgu nodarījumu. (47., 49., 51.)

Korelācija

Divu pazīmju saistības mērs. (33.)

Laika loga efekts

Nepietiekama atkārtotas kļūšanas par cietušo novērtēšana noteikta laika posma izmantojuma dēļ. (29.)

Likumpārkāpēji

Persona, kas izdara noziedzīgu nodarījumu vai traucē sabiedrisko kārtību. (1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 21., 22., 28., 29., 30., 31., 34., 35., 36., 37., 39., 40., 41., 42., 43., 44., 46., 48., 49., 50., 52., 54., 58.)

Likumpārkāpēji, atkārtoti

Personas, kas izdara daudzus noziedzīgus nodarījumus vai sabiedriskās kārtības traucējumus (sk. „Vilks“). (3., 18., 30.)

Mainīgais vidējais

Metode, ko izmanto, lai, pārrēķinot katru datu punkta vērtību, pamatojoties uz iepriekšējo laika periodu vidējo (sk. Izlīdzināšana), samazinātu nejaušas svārstības laika periodā. (26., 52.)

Maršruti

Maršruti, kas savieno mezglus. (16.)

Mediāna

Galvenās tendences mērs, kas gadījumus sadala divās vienādās grupās: puse zem mediānas vērtības, puse virs tās. (22.)

Mezgli

Galamērķa vietas, piemēram, mājas, darbs, iepirkšanās, izklaide un skola (sk. Maršruti). (16.)

Mērķis

Persona vai lieta, kam uzbrūk, kaitē vai ko saņem likumpārkāpējs (sk. Cietušais). (2., 8., 10., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 20., 23., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31., 34., 35., 38., 39., 41., 44., 47., 48., 49., 52., 54., 58.)

Midzeņa (ļauņuma) problēmas

Problēmai raksturīgs ievērojams atkārtotu vietu skaits (sk. Problēmu analīze trijstūris, vieta). Notiek, ja jauni potenciāli likumpārkāpēji un jauni potenciāli mērķi sastopas vietā, kur ir vāja pārvaldība. (8., 15.)

Moda

Galvenās tendences mērs, kas parāda lielākās gadījumu daļas vērtību. (22.)

Nejaušas svārstības

Problēmu īstermiņa izmaiņas, ko izraisa liels skaits ļoti nelielu ietekmju.
(26., 53.)

Nekontrolēts gadījuma pētījums

Problemātisku personu, vietu, laiku vai notikumu salīdzinājums, kur nepēta līdzīgus neproblemātiskus gadījumus. Šāda pētījuma rezultāti bieži ir ļoti maldinoši.
(32.)

Nepakļaušanās

Likumpārkāpēji izaicina preventijas centienu tiesiskumu un izdara vairāk, nevis mazāk pārkāpumus.
(11.)

Nepatiesi negatīvs

Kļūda, kad lēmuma pieņēmējs paredz, ka kaut kas nenotiks, taču tas notiek. Dēvēta arī par 1. tipa kļūdu.
(37., 53.)

Nepatiesi pozitīvs

Kļūda, kad lēmuma pieņēmējs paredz, ka kaut kas notiks, taču tas nenotiek. Dēvēta arī par 2. tipa kļūdu.
(37., 53.)

Nomināla skala

Vērtības ir tikai nosauktas un nevar tikt klasificētas.
(22.)

Novērtējums

SARA procesa ceturrtā stadija, kas saistīta ar reakcijas efektivitātes novērtējumu.
(1., 4., 7., 24., 37., 38., 46., 54., 55., 60.)

Noziedzības prevencija, izmantojot vides projektu

Principu kopums drošu ēku un sabiedrisko telpu projektam un plānojumam.
(24.)

Noziedzīga nodarījuma trijstūris

Sk. Problēmu analīzes trijstūris
(8., 35., 54., 58.)

Noziedzīga uzvedība

Viens no diviem problēmu klasificēšanas kritērijiem, kas apraksta kaitējuma, nolūka un likumpārkāpēja un mērķa attiecību aspektus. (Sk. Vides.)
(15.)

Noziedzīgu nodarījumu kartēšana/kartes

Noziedzīga nodarījuma ģeogrāfiskas izplatīšanās izpētīšana, norādot, kur tas risinās kartēs. (Sk. Ģeogrāfiskās informācijas sistēmas.)
(1, 4, 5., 16., 17., 21., 23., 24., 29., 55., 58.)

Noziegumneitrāli apgabali

Apgabali, kas nepiesaista nedz likumpārkāpējus, nedz mērķus ar atbilstošām uzvedības kontrolēm.
(17.)

Objekti

Vietas ar īpašām funkcijām, piemēram, skolas, uzņēmumi un restorāni.
(15., 18., 20., 23., 25., 27., 28., 30., 34., 38., 39., 42., 43., 44., 48.)

Objekti, riskanti

Objekti, kas bieži ir noziedzības un nekārtību vietas.
(18., 20., 23., 27., 28., 29., 34., 44.)

Pagaidu grupēšana

Noziedzības koncentrēšanās ilgāk par 24 stundām (sk. Akūta, Izplatīta un Fokusēta pagaidu grupēšana).
(25.)

Pārvaldnieks

Cilvēks, kas ir daļēji atbildīgs par uzvedības kontrolēšanu noteiktā vietā.
(5., 8., 24., 28., 30., 33., 38., 40., 58.)

Pārvietošanās

Likumpārkāpēji, kas maina uzvedību, lai novērstu preventijas pasākumus.
(1., 4., 11., 12., 13., 38., 40., 46., 48., 49., 50., 51., 54.)

Pārvietošanās kaitējums

Notiek, ja noziedzīgs nodarījums ir pārvietots kontroles grupā vai apgabalā novērtējuma laikā. Izraisa efektivitātes palielināšanos (sk. Izplatīšanās kaitējums).
(48., 49.)

Pārvietošanās pretpasākumi

Prevencija, ko īsteno, lai novērstu paredzamu pārvietošanos.
(48.)

Pārvietošanās, laiks

Likumpārkāpēji maina laiku vai dienu.
(12., 13., 48., 49.)

Pārvietošanās, mērķis

Likumpārkāpēji maina mērķa vai cietušā tipu.
(12., 13., 49.)

Pārvietošanās, noziedzīga nodarījuma veids

Likumpārkāpēji maina noziedzīga nodarījuma veidu.
(12., 13., 49.)

Pārvietošanās, taktika

Likumpārkāpēji maina metodes noziedzīga nodarījuma izdarīšanai.
(12., 13., 49.)

Pārvietošanās, telpa

Likumpārkāpēji pārvietojas telpā.
(12., 13., 46., 48.)

Pielāgošanās

Ilgtermiņa izmaiņas likumpārkāpēju uzvedībā kā reakcija uz noziedzības prevenciju.
(11., 46.)

Piesaistītāji

Noziedzības izdevību apgabali, kas likumpārkāpējiem ir labi zināmi.
(17., 28.)

Plaša spektra apstrādes

Noziedzības prevencijas pasākumi, kas ir iedarbīgi pret dažādām noziedzīga nodarījuma izdarīšanas metodēm.
(49.)

POP

Sk. Problēmorientēts policijas darbs.
(4., 5., 6., 8., 14., 19., 46.)

POP ceļveži

Izpētes un prakses kopsavilkumi, kur apskatītas noteiktas problēmas un ieteiktas konkrētas reakcijas. Pieejami: www.popcenter.org un www.cops.usdoj.gov.
(3., 19.)

Problēmas analīzes trijstūris

Grafisks attēlojums, kurā redzami seši galvenie regulāras darbības teorijas elementi – likumpārkāpēji, kuratori, mērķi/cietušie, sargi, vietas un uzraugi. To izmanto, lai organizētu problēmu analīzi.
(8., 16.)

Problēmorientēts policijas darbs (POP)

Policijas darbs, kas maina apstākļus, kuri izraisa atkārtoto noziedzīgu nodarījumu problēmas, šādā darbā, atgadoties incidentiem, netiek tikai vienkārši reaģēts uz tiem, un tos nenovērš ar preventīvām patruļām.
(1., 3., 4., 5., 6., 7., 11., 15., 19., 21., 28., 38., 55., 60.)

Procesa novērtējums

Novērtē reakcijas īstenošanu.
(46., 47., 55.)

Proporciju skala

Mērījumu skala, kurā ir vienādi intervāli starp klasificētajām vērtībām un teorētiski nozīmīgo nulli. Jebkuru matemātisku procedūru var izmantot datumā, kas aprēķināts pēc proporciju skalas.
(22.)

Provokācijas

Fiziski projekti vai vietu pārvaldīšanas veids, kas provocē nepareizu uzvedību.
(34., 38., 42., 54.)

Pseidoiepriekšējie ieguvumi

Šķietami iepriekšējie ieguvumi, ko izraisa datu izlīdzināšana (t. i., mainīgā vidējā izmantojums).
(52.)

P-vērtība

Varbūtība, ka atšķirība starp diviem statistikas kopumiem ir radusies nejaušības dēļ (sk. Būtiskuma tests).
(53.)

Reakcija

SARA procesa trešā stadija, kas saistīta ar iejaukšanās izstrādi un īstenošanu, kas paredzēta problēmas samazināšanai. Ar šo terminu arī apzīmē preventīvu apstrādi vai piemēroto iejaukšanos (sk. Iejaukšanās vai apstrāde).
(2., 4., 5., 6., 7., 14., 15., 17., 19., 20., 21., 23., 26., 29., 35., 36., 37., 38., 39., 40., 44., 45., 46., 47., 48., 49., 50., 51., 52., 53., 54., 55., 58., 60.)

Reakcijas grupa

Cilvēki vai vietas, kas saņem prevenciju, pretstatā kontroles grupai.
(47.)

Rezultāti

Darbības, kas īstenotas reakcijas laikā.
(46.)

Riskam pakļauti mērķi

Personas vai lietas, kas pakļautas uzbrukumiem, kaitējumam vai paņēšanai.
(26., 27.)

Risks, noziedzīga nodarījuma

Izredzes, ka mērķis būs iesaistīts noziegumā.
(6., 16., 17., 18., 20., 21., 23., 26., 27., 28., 29., 31., 33., 34., 38., 39., 41.)

Robežas

Robežas starp apgabaliem, kur cilvēki dzīvo, strādā, iepērkas vai izklaidējas.
(16.)

SARA

Problēmas risināšanas procesa akronīms (sk. Izpēte, analīze, reakcija un novērtējums).
(7., 21.)

Saturs

Nozīmīga informācija tabulā vai diagrammā.
(56., 57.)

Scenāriji

Standarta darbības, ko likumpārkāpēji īsteno noteiktā kārtībā, lai izdarītu noziedzīgu nodarījumu.
(35., 36.)

Sekmētāji, noziedzīgs nodarījums

Vietas ar nelielu uzvedības regulēšanu.
(17.)

Signālpārskats

Skaidrojums atkārtotai kļūšanai par cietušo, saskaņā ar kuru daži cilvēki ir īpaši vārgi savas nodarbošanās dēļ vai tādēļ, ka viņiem pieder „topa preces” (sk. atbalstīti pārskati).
(29.)

Sistēma, izklāsts

Vispārējs izklāsta karkass, kas saista vairākus mijiedarbojošos faktorus un ko var piemērot dažādām problēmām.
(54., 58.)

Situatīva noziedzības prevencija

Zinātne par noziedzības izdevību samazināšanu.
(1., 13., 16., 34., 38., 41., 54.)

Standarta modelis

Policijas darbs, kur, lai novērstu noziedzību, galvenokārt palaujas uz patrulēšanu, ātru reaģēšanu un turpmāku izmeklēšanu.
(3.)

Standarta novirze

Biežs izplatības mērs, kas ir lietderīgs simetriskai izplatībai un proporciju datiem.
(22., 53.)

Tendence

Stabils pieaugums, samazinājums vai nemainīgs noziedzības līmenis kādā laika periodā.
(2., 20., 22., 26., 47., 49., 52., 57.)

Tuva atkārtotāšanās

Sk. Faktiska atkārtotāšanās.
(29.)

Uz sabiedrību vērsts policijas darbs

Policijas darbā, kas vērsts uz sabiedrību, pievērš uzmanību noziedzībai un sabiedriskām nekārtībām, sniedzot policijas pakalpojumus, kas ietver tradicionālo tiesību aktu izpildes aspektus, kā arī prevenciju, problēmu risināšanu sabiedrības iesaistīšanu, un partnerības.
(1., 3., 4., 5.)

Uztvere, likumpārkāpēju

Tas, kā likumpārkāpēji uztver situācijas un prevencijas pasākumus.
(11., 34.)

Varbūtību proporcija

Divu pazīmju saistības mērs. Lietderīga, ja izmanto gadījumu-kontroles pētījumu.
(33.)

Veicinošie faktori

Fiziski priekšmeti, sociālas situācijas vai ķīmiskas vielas, kas ļauj likumpārkāpējiem izdarīt noziedzīgus nodarījumus vai nekārtības.
(34.)

Veicinošie faktori, fiziskie

Lietas, kas palielina likumpārkāpēja spējas, palīdz pārvarēt preventīvus pasākumus vai mudina novirzes.
(34.)

Veicinošie faktori, ķīmiskie

Vielas, kas veicina likumpārkāpēju spējas ignorēt risku, ieguvumu vai attaisnojumus.
(34.)

Veicinošie faktori, sociāli

Situācijas, kas sekmē noziedzību vai nekārtības, palielinot ieguvumus no noziedzīga nodarījuma, legalizējot attaisnojumus likuma pārkāpšanai vai mudinot uz likumpārkāpumu veikšanu.
(34.)

Vērtību apgabals

Izplešanās mērs, kas parāda minimālo un maksimālo vērtību sadalījumā.
(22., 25.)

Vide

Problēmu klasificēšanas kritērijs, kas apraksta, kur problēma Notiek. (Sk. Uzvedības.)
(15., 28., 30.)

Vidējā vērtība

Galvenās tendences mērs, dēvēts arī par vidējo aritmētisko; to aprēķina, saskaitot visu gadījumu vērtības un dalot summu ar gadījumu skaitu. Lietderīgs proporciju datiem un simetriskām sadalēm.
(22.)

Vieta

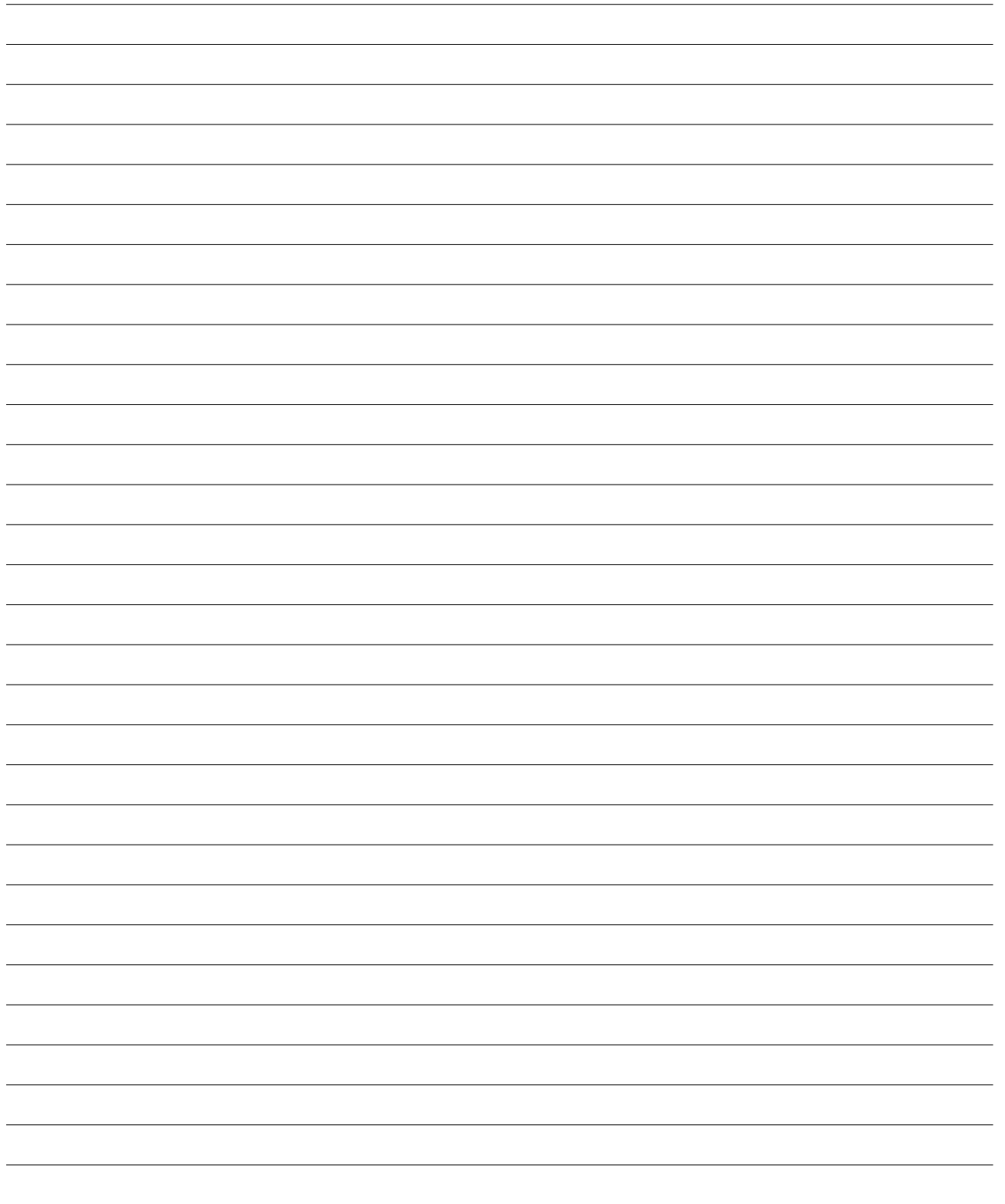
Ļoti mazs apgabals, piemēram, dzīvesvieta, ielas stūris vai nama virsma (sk. Noziedzīga nodarījuma trijstūris, „midzenis”).
(8., 12., 13., 17., 18., 20., 27., 30., 32., 38., 39., 40., 48.)

► PAPILDU INFORMĀCIJA:

U. S. Department of Justice
Office of Community Oriented Policing Services
1100 Vermont Avenue, N. W.
Washington, D. C. 20530

► Lai iegūtu sīkāku informāciju par Uz sabiedrību vērsta policijas darba dienesta programmām, zvaniet uz reaģēšanas centru (COPS Office Response Center) pa tālruni: 8004216770 (ASV)

► Apmeklējiet Uz sabiedrību vērsta policijas darba dienesta tīmekļa vietni: www.cops.usdoj.gov.

► PAPILDU INFORMĀCIJA

LR Iekšlietu ministrija

Čiekurkalna 1. līnija 1, korp. 2, Rīga, LV-1026

Kancelejas tālrunis: 67219263

Fakss: 67829686

E-pasts: kanceleja@iem.gov.lv

LR IeM Valsts policija

Čiekurkalna 1. līnija 1, k- 4, Rīga, LV-1026

Valsts policijas kontakttālrunis: 67075212

Sabiedrisko attiecību nodaļa: 67075014

Sekretariāta nodaļa: 67075030

Fakss: 67075053

E-pasts: kanc@vp.gov.lv

Eiropas Policijas akadēmijas (CEPOL) nacionālais kontaktpunkts:

E-pasts: latvia@cepol.europa.eu vai cepol@vp.gov.lv

<http://www.cepol.europa.eu/>

LR IeM Valsts policijas koledža

Ezermalas 8, Rīga, LV-1014

Tālrunis: 67146288

Fakss: 67736335

E-pasts: koledza@koledza.vp.gov.lv vai kanc@koledza.vp.gov.lv

Publikācija izdošanai Latvijā sagatavota 2011. gada maijā.

